

حەھاد و رەھبەری
www.iqra.ahlamontada.com

لە ئیسلامدا
مەنتەقی ئەرەبى

وەرگێرانى: م. هەورامان گەچىنەى

نووسىنى: پىشەوا ئىبن تەيمىيە

پىشەكى و پىنداچوونەى: م. عەلى باپىر

مەنتەقى ئەرەبى

للکتاب (کوردى - عربى - فارسى)

www.iqra.ahlamontada.com

وەرگێران و پوختکردنەوى بەرگى (٢٨)
(مجموعه الفتاوى) شىخى ئىسلام (ابن تيمية)

چاپى دووهم

١٤٣١ هـ - ٢٠١٠ ز

جيهاد و راميارى له ئىسلامدا

نوسىنى

پيشهوا ئىبن تهميمه

وهرگيرانى

هه ورامان گه چينه يى

پيشهكى و پيداچونه وهى

ماموستا عهلى باپير

وهرگيران و پوختگردنه وهى بهرگى (٢٨) ى (مجموعه الفتاوى) ى

شيخى ئىسلام — ئىبن تهميمه — يه.

چاپى دووهم

٢٠١٠-١٤٣١

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- ✓ ناوی کتیب: جیهاد و رامیاری له ئیسلامدا.
- ✓ بابەت: سیاسەتی شەڕی.
- ✓ ناوی نوسەر: شیخی ئیسلام — ئیبن تەیمیه.
- ✓ وەرگێڕی کوردی: مامۆستا هەورامان گەچینەیی.
- ✓ پیشەکی و پێداچونەوه: مامۆستا عەلی باپیر.
- ✓ تایپ: شادی جەمال
- ✓ نۆرە ی چاپ: دووهم.
- ✓ تیراژ: ۱۵۰۰ دانە.
- ✓ چاپخانه: چاپەمەنی سیما — سلێمانی.
- ✓ ژمارە ی سپاردن: ژمارە (۲۲۷) ی سالی ۲۰۰۲ ی وەزارەتی رۆشنبیری پێدراوه.

(الحمد لله الكبير المتعال والصلاة والسلام على محمد والآل)

خويندنه به ريزه گان :

ئهم نوسراوهی بهرده ستان که بریتیه له وهرگیزان و پوختکردنه وهی بهرگی (٢٨) له (مجموع الفتوی) ی شیخی ئیسلام (ئین تهیمیه) پهحمه تی خوی ئی بئ له لایه ن برای خۆشه وستم کاک مه لا هه ورامان گه چینه ییه وه، خوا پاداشتی بداته وه و زیاتر هیدایه تی بدات، بهرهمیکی بهرجه سته ی نیو کتیبخانه ده بیئت و هیوادارم که لینیکی چاکی تیدا بگری له بواری شاره زایی شهرعی له مهر جهنگ و جیهاد و سیاسه تی شهرعیه وه.

شیانی باسیشه که کتیب و بهرهمه گانی پیشه و (ئین تهیمیه) وه ک ده ریای قول و شه پولاوی وان که چاک خويندنه وه و لیتیگه یشتن و هزم کردنیشیان له قهره ی هه موو که سیکدا نیه چ جای وهرگیزانیان.

به لام ئه وه کاک مه لا هه ورامان ناوی خوی لیهنناوه و ملی له و ده ریایه ناوه و، پیشم وایه هه رچه نده جارئ کاک مه لا هه ورامانمان گه نجه به لام خوا هیدایه تی داوه و گه وهری باش باشی له و ده ریا قول ده رهینان.

دیاره بنده ش چاوم بهم بهرهمهیدا خشانده و له هه ر جیه ک ده ستکاری وشه و پرسته یه کم به پیوست زانییئت ئاوم ئی نه خواردوه ته وه، هه رچه نده هه ندیک ورده سه رنج و تییبینی دیکه شم هه ر ماون به تایبته له سه ر ته فسرو ته رجه مه ی نایه ت و فه رموده گان، به لام ته نها ده ستکاری ئه و شوینانه م کردوه که به پیوستم زانیوه ده ستکاری بکرین، خوا به لوتفی خوی ته وفیق و هیدایه تی برای شیرینم ماموستا هه ورامان بدات بو پیشکه شکردنی بهرهمی چاکترو به هیزو پیژتریش و له سه ر زهحمه تی که بهم بهرهمه شیوه کیشاویه تی چاکترین پاداشتی بداته وه.

والسلام علیکم

عهلی باپر

١٥ ذی الحجة ١٤٢٢

٢٠٠٢/٢/٢٧ نهحمه داوا

پیشکش بیت:

به و موسلمانان مهردو پندانهی: که له سۆنگهی بیرکردنه وه و پامانه وه له نازو نیعمه ته به رفراوانه کانی پهروهردگار وه فهزل و سۆزی خوی میهره بانیان بۆ دهرده که وئ و دهرئه نجام له بهرامبه ر ئه وه دا ده بنه (عابیدی) (صالح) و، له بهرامبه ر ئه و (عابید) بوون و (صالح) بوونه شیاندا پهروهردگار خوشی دهوین و ئه وانیش به پهریزی خویان جوامیرانه ده ری ده خن که خویان پتر له هر شتیکی تر خوش ده وئ و، هه تا بلی له ئاقار موسلماناندا — له سنوری شهر عدا — زه لیل و خو به که م گرن و، له بهرامبه ر دوژمنانی دینیشدا چنگ به خوین و فیداکار و دل په ق و به ده مار و خاوه ن عیززه تن و جیهاد به لوتکه ی هه ره به رزی ئیسلام ده زانن و، له و کاروانه شدا بویرانه چه کی شه رف و مه ردایه تی له شان ده نین و، له مهیدانی جیهادیشدا موو به موو شوین پئی پیغه مبه ری ئیسلام (ﷺ) هه لده گرن و له ئاقار پروداوه جور به جور و پرکه ندو کو سپ و دژواره کانی جهنگدا موسلمانان هه لو یستی شه ری ده نوینن و، تین و فشاری هیچ که سی — چ دهره کی و چ ناوه کی — نایان له خشین و له لۆمه ی لۆمه کاران سل ناکه ن و، دهرئه نجام پله ی (صالح) بوون به ده ست ده خن و زهوی خوا به میرات ده گرن، وه ک خوی گه وه ده فره مویت: وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِي الصَّالِحُونَ (الأنبياء: ۱۰۵).

پیشہ کی چابی یہ کہم

ئەگەر فەزڵ و میھرەبانی خوا نەبێت... خۆم زۆر لەو بەکەمتر دەزانم کە دەست بەدەمە کتیبێکی شیخی ئیسلام (ئێن تەیمم) و بیخوینمەو، چ جایی ئێوەی جورئەت بکەم و بۆیەم کتیبەکەشی وەرگیرم!!

سوپاس بۆ خوای گەورە و لێی بەزێاد بێت، دانان و وەرگیرانی کتیبە ئیسلامییەکان لەپەرەسەندن و پوژ بە پوژ کتیبخانەکان بەرەو پەربوون دەچن، بەلام بە داخووە، سەبارەت بە (جیھاد و سیاسەتی شەری) بەدەگمەن هەست پێدەکەم بەکوردی دانری و وەرگیردریت!!

بۆیە پێم وایە لە کتیبخانەی کوردی ئیسلامیماندا ئێوە بۆشایی یەکە و پێویستە بەرەنجی دڵسۆزانی ئیسلام پرێکریتەو و چێرەستی پێنەکریت. جا منیش بۆ ئەو مەبەستە چاوم بە کتیبە پر پیت و بەرەکەتەکی (مجموعۃ الفتاوی) شیخی ئیسلام ئێن تەیممەدا گیراوە و دەریا نایاب و بەفەرەدا گەوهەریکم دەرھیناوە و عەزم لەسەر جەزم کرد کە وەرگیرم و بیخەم بەردەم دیدی موسلمانان و موچاھیدانی ئیسلام، هیوادارم خوا موھەققێ کردبم و توانیبێتم ماڵی خۆیم پێدا بێت، بەشبیته هۆی زیاتر پازاندنەوێ گولزاری کتیبخانەی کوردی ئیسلامیمان، پەرەدگار (شیخی ئیسلامی) بە فێرەوسی نەپراوە شادکردبێ و ئەم رەنجە بچکۆلەییەکی لە منی بەندەکی هەژار وەرگرتبێت .... نامین .....

پێم خۆشە لە کوتایی ئەم پیشەکیەدا دوو تێبینی بنوسم:

یەکەم: خوینەری خۆشەویست، من ئەم کتیبە بەنرخەم بۆیە وەرگیرا، چونکە لە پاش خویندەو و تێرامانی بۆم دەرکەوت کە سود و پەریزەکی بۆ ئەم چەرخەکی خوشمان پێکەڵێک، بەلام لەو سۆنگەییەو کە هەندێک وردە بابەتی تێدا بە بۆ ئیستای بارودۆخی خۆمان بە دیدی من ناگونجێت، بۆیە وەرم

نه گيڙاوه و هه روا به سهريدا تيپه ريوم. هه بويه ش نوسيومه: (وهر گيڙان و پوختكردنه وه)

دووه م: بهرگي (٢٨) ي (مجموعه الفتاوى) به لگه نه ويسته كه هه جم و قه باره يه كي گه وره ي هه يه، جا نه گه ر بشكرئ به كوردى نه وه بيگومان گه وره تر ده بئ، هه ره بهر نه وه ي كه مه وداى نه وه مان نه بوو هه ره هه موو پيكه وه چاك بكه ين، بويه كردم به دوو به شه وه. نه مه ي بهرده ستان (به شى يه كه م) هو خوا يار بيت (به شى دووه م) يش ده كه ويته بهرده ستان.

ئيتر به خواى گه وره تان ده سپيږم.

هه ورامان گه چينه يي.

١٠/ ربيع الاول/ ١٤٢١ ك

١٢/ ٦/ ٢٠٠٠ ز

هه له بجه - كانيه قولكه.

پیشہ کی چابی دووم

پاش ناوی خوا ھینان و سلاووپرز ناردن بۆ سەر پوحی پیروزی
پیغہمبەر ﷺ و ھاوہلانی و شوینکە و تتوان.

خوینەری بەرپرزو سەنگین:

ئەم کتیبە ی بەردەستت کە بەراستی ماندووبوون و شەونخونی زۆری پیوہ
کیشراوہ، پاش ئەوہی بۆ یەکەمجار لە چاپدرا، ئەو دەمە حالەتیکی زۆر
تال و ناساز لەسەر بەشیکی لە رێبوارانی رابوونی ئیسلامی کوردستاندا
تیدەپەری، بۆیە بە دوودلی و پاراییەوہ، بە چاپ گەيەنرا، بە جۆریکی
دەمانگوت: لەوانە یە -لەبەر حالەتی ئەمنی- خەلکی نەتوانن لە
کتیبخانەکاندا بە دویدا بگەرین!

بەلام سوپاس بۆ خوای گەورە، فەرۆ بەرەکەتیکی باشی بە خوێوہ دیت و
پەیتا پەیتا برایان و دۆستان و پنیان دەگوت: بەلکو بۆ جاریکیتر بە شیوہ و
چاپیکی قەشەنگ چاپ بکریقەوہ، ئەمنیش زۆرم پیخۆش بوو، بەلام قەدەری
خوا ھەر کارەکە نەدەرەخسا، تا دواجار پەرورەدگار ئاسانی کرد و بەم
چەشنە ھاتەوہ بەردەستتان.

لە راستیدا ئەم کتیبە ی شیخی ئیسلام (ابن تیمیہ) خوا لئی خویش بیئت-
کاتیکی لە وەرگیڕانی بوومەوہ، بریارمدا ھەتاوہکو بەرپرز جەنابی مامۆستا
(علی باپیر) پیدانەچیتەوہ و لئی رازی نەبیئت بە چاپی نەگەيەنم، بۆیە
دەمودەست بردمە خزمەتی و، جەنابیشتی ھەرچەندە سەرقالیی زۆری ھەبوو،
بەلام لوتفی فەرموو ئەو ئەرکە ی خستە ئەستۆی خوێ، و پاش پیدانەچونەوہ و
تیرامانی فەرمووی: زۆرم پئی چاکە و إن شاء اللہ فەرۆ بەرەکەتیکی باشی
دەبیئت، ئەوہ منی زۆر خوشحال کرد و زۆر سوپاسی خودام کرد، بۆیە دوبارە

ئەوپەرى پىزىو مەنۇنىيەتى خۇم دووپات دەكەمەۋە بۇ جەنابى (مامۇستا
على باپىر) و خوداى گەۋرە دەست بە تەمەننىيەۋە بگىرىت:

دىارە كارى ئىسلامىي ئەگەر پىبوارەكانى كۆمەلىك خالى ورد ھەن پەچاۋى
نەكەن و تىكەلى نەكەن لەگەل سىياسەتلىكى شەرىى ھەكىمانە ئەۋە بىگومان
نە لە دونىادا بەرھەملىكى واى دەبىت و نە لە قىامەتیشدا مايەى پروسورى
دەبىت لە خزمەت پەرۋەردگاردا.

ئەم كىتەبەش تويىشۋىيەكى ناياى سەنگىنە بۇ پىبوارانى پىگەى بوژاندەۋەى
دىنىى خودا — بە قىادە و قواعىد— ۋە ھىۋادارام زۆر بە وردى و تىپرامانەۋە
بخوینرىتەۋە و داۋاكارىشم لە خوینەرانى ئازىز كە لە دوعاى خىر بەندە
بىبەش نەكەن و ئاراستە وردو بەكەلكەكانى شىخى ئىسلام —ابن تىمىيە—ى
ھەپرانىش پشتگوئى نەخەن.

ئىتر بە و خوداىەتان دەسپىرم كە سپاردە بە زاىە نادات.

براتان: ھەۋرامان گەچىنەىى

ھەلەبجەى شەھىد / كانى قولكە

رې خوشکردن

خوينه رانی خوشه ويست: ئەم کتیبەى بەر دەستتان ئەم بابە تانەى لە خو گرتوو:

بەشى يەكەم (جيهاد)

ئەم بەشەيان لە (٢٧) سەرباس پیکهاتوو، بەلام بەر لە ریزکردن و تاوتووی کردنیان، پروونکردنەو یەك بەگرنگ دەزانم، ئەویش ئەو یەكە: (شیخی ئیسلام) رەحمەتی خواى لیبت، لەم بەشى جیهادهدا نەهاتووە باسى فیهى جیهادو ئەحکامەکانى بکات، بەلکو تیکرای بابەتەکانى بریتین لەو مەسەلانەى کە پەيوەستن بە جیهادکردنەو لەپڕى خوادا، واتە: ئەوانەى کە موحاهیدی رێگەى خوا - بەقیادەو قاعیدەو - لەکاروانى جیهادهکیدا پرووبەپروویان دەبیتەو ئەگەر بیت و وریا نەبى و چاک لییان حالى نەبى ئەو جیهادهکەى قریوک دەردەچى و ئەو ئامانچ و مەبەستانەى کە لە ئیسلامدا جیهادیان بۆ فەرزکراوە نایان هیئتە دى و دەرئەنجام هیچ بە هیچ ناکات و کورد گوتهنى دەبیتە سەپانى پووش!! ئەمەش باسەکان:

- ١- (فەزلى ئیشکەگرتن لەنیو جیهادا): تئیدا پروونى دەکاتەو کە جیهادکردن بۆ خوا پاداشتى ئەوێندە زۆرە تەنانت ئەوێ کە لە (المسجد الحرام) و (مزگەوتى پیغەمبەرى خوا ﷺ) و (بیت المقدس) یشدا ئەگەر بەنیازی بەندایەتى کردن بۆ خوا بمیئتەو هەر ناگاتە پلەى (موجاهیدی فى سبیل الله)!!
- ٢- (چەند پرسىاریک کە ئاراستەى شیخی ئیسلام کراوە): پرسىارەکانیش بە گوشراوى ئەمانەن:

* سەبارەت بە پاداشتى رەمى کردن و مەشقى سەربازییەو.

* ئەو کەسەى لەپاش مەشقى سەربازى دەستى ئى هەل دەگرت و لەبیری دەچیتەو.

* نەقل بوونى موحاهید لە سەربازگەیهکەو بۆ سەربازگەیهکى تر چۆنەو بە چ جوریک شەرعییه و چۆنیش ناشەرعییه؟

- * پهيمان وەرگرتن له لايهن سرکردوه بۇ سرباز چۇن چۇنى شرعيه؟
- * مامۇستا ئەگەر له سربازگه دا قوتابيه کاني هه له و په له بکهن به لام ئەو گويان نه داتى و چاو پۇشيان لى بکات، ئايا عداله تى دەرۇشيني؟
- ۳- (مەرجه کاني سربازى ئيسلامى): تهنه ئاماژى به دوو سيفه تى سره کى موسلمانى موحايد کردوه، ئەويش (ديندارى) و (ئازايه تى) يه.
- ۴- (پۇشيني - ئاوريشم - و - زير - و - زيو - له جيهاددا): ئەم خاله وردەشى به جوانى له بهر پۇشيانى (قورئان) و (سوننه ت) دا تويزيوه ته وه و حاله تى شرعى و ناشه رعيانى لىک هه لدا و يردۆته وه.
- ۵- ئايا (دهگونجى) چەند - کات - يان - شوين - يکى ديارىکراو شوميان پيوه بىت؟): ئەم بابە ته شى جوان جوانى ته ته له کردوه و بپيارى شرعى بى سى و دوو تيدا پرونکردۆته وه، به و هيوايه ي که س خراب حالى نه بىت.
- ۶- (نامه يه کى ئين ته يمه له و ده مه دا که له چه پسخانه ي (ئەسکه نده ريه) دا ده بىت: له م نامه يه شي دا ئاماژى بۇ چەند راستيه کى حاشا هه لنه گر کردوه، وهک: (تام و چيزۆه رگرتنى و ئوخزنبوونى له نيو گرتوخانه دا، کردنه وه ي ده رگاي خير لى، تام و چيزى حه قيقى تهنه له (ناسيني خوا) و (ئيمان) و (ته وحيد) دايه و... هتد).
- ۷- (نوسراويکى شىخى ئيسلام بۇ دايکى به پيزى له نيو - چه پسخانه - دا): ئەم نوسراوه شى زۆر به تام و چيزىکى ئيمان يه و ئاستى خوشه ويستى و سۆزى ئەو که له پياوه ده رده خات له ئاقار دايکى به پيزدا و چەند راستيه کى تريس.
- ۸- (پاداشت و سزا هاوچه شنى کردارن): ئەمه ش بنچينه - قاعيده - يه کى به پيزى به رنامه ي خوايه و پوحى عداله تيش هر له وه دايه، به م پييه ش به وردى له چەند ئايه ت و فهرموده يه کدا - ئەگەر پامين - حه قيقه تى ئەمه شمان وهک گزنگى به يان بۇ ده رده که وىت.

“ ”

گه لیک ئایهت و فهرموده ی هیئاووتهوه، پاشان هر له میانه ی ئه و باسه شدا
ئاماره ی بهم چهند راستیه کردوو و جوان جوان توژیژنه وه ی له سهر کردوون:

* له دۆستایه تی بیپرواکان حوکم بۆ لابردنیانه.

* پق لیبوون و دهنگ ئی هه لگرتن و مه رجه کانیان.

* دهنگ ئی هه لگرتن به شیوه ی -تعزیر-.

۲۲- (ئاره ق خۆرو چهند ئاگادار کردنه وه یه ک): لیڤه شدا سلوکردن له عاره ق
خۆرو وه لامدانه وه ی سلوی ئه وی پروونکردووته وه، چۆنیته ی مامه له کردن له گه ل
ته رمه که یدا توژیژیه وه ته وه ...هتد.

۲۳- (غه یبه ت کردنی فاسق و حوکمی ئاماده بوون له و جیگایانه ی که سه ریچی
خوایان تیدا ده کریت): لیڤه شدا تیشکی وردی خستۆته سهر ئه م بابته وه ئه و
وته یه ی که له نیو خه لکید باوه به فه رموده ی پیغه مبه ر (ﷺ) له قه له مدراوه که
ده لیت: (لا غیبه لفاسق) پونی کردووته وه که ئه وه گوته ی پیغه مبه ر (ﷺ) نییه،
به لام غه یبه ت له چهند حاله تیکدا دروسته وه هیچ زیانی نیه، وه به راشکاویش
رایگه یاندوو که: بۆ هیچ موسلمانیک جائیز نیه به بی زه روره ت ئاماده ی ئه و
جیگایانه بی ت که مونکه ریان تیدا ده کریت.

۲۴- (غه یبه ت کردن): له مه ر (غه یبه ت) یشه وه سه ره تا پیناسه یه کی کورته ی
(غه یبه ت) ی کردوو و جیاوازی نیوان (غه یبه ت) و (بوته تان) ی پۆشن کردووته وه.
وه دووباره پرووتر تیشکی خستۆته سهر ئه و حاله تانه ی که (غه یبه ت) کردنی
که سیکی دیاریکراویان تیدا دروسته، پاشان باسی ئه وه ش کراوه، که: کۆمه لیک
هه ن -به حیساب فیل له خوا ده که ن- (غه یبه ت) کردنه که ده ئاخنه چهند
قالبیکی جیا جیاوه، ئه وانه شی خال خال باس کردوو و ته ته له کردوو!!

۲۵- ئایا ئاماده بوونی ئه و شوینانه ی سه ریچی خوایان تیدا ده کریت،
عه داله تی پیاوی موسلمان ده پوشینیت؟: لیڤه شدا پرووترو راشکاوانه تر
رایگه یاندوو که: هه رکه س -به بی داخوازیه کی شه رعی- ئاماده ی ئه و شوینانه

بیت که سهرپنچییان تیدا دهکرت، ئهوه نهك (عهدالەت) بهلکو پیاوهتیشی دهپوشینیت!

۲۶- (دار الإسلام و کۆچکردن): ههریه که له پیناسه‌ی (دار الإسلام) و (دار الکفر) بهکورتی کراوه، کۆچ (هیجره) تیش توێژاوه تهوه و باسکراوه که لهچه‌ند حالیکدا واجب ده‌بیت.

۲۷- (نامه‌یه‌کی ئیبن تهیمیه - رحمه‌تی خوی لیبت - بۆ به‌پررسی موسلمانان): ئه‌مه ئاخ‌ر باسی ئه‌م به‌شی یه‌که‌مه‌یه و تییدا هانی ئه‌و به‌پرسه ده‌دات بۆ: (نوێژ به‌پاکردن) و (زه‌کاتدان) و (فرمان به‌چاکه‌ و پیشگیری له خراپه).

به‌شی دووهم - سیاسه‌تی شه‌ری

ئه‌م به‌شی سیاسه‌تی شه‌رییه‌ش ده‌بیت به‌ دوو به‌شه‌وه و ههر به‌شه‌یان چه‌ند به‌ند و فه‌صلێکی له‌خۆگرتوه، که کۆی فه‌صله‌کان ده‌بنه (۲۷) فه‌صل.

بەشى يەكەم

(جۆرەكانى ئەمانەت)

ئەمەش دوو بەندى ئەخۇگرتووه:

بەندى يەكەم: (الولايات – لىپرسراویتی).

بەندى دووهم: (الأموال – دارایی).

بەندى يەكەم: (الولايات - لىپىرسراۋىتى)

جا بەندى يەكەم چوار فەصلە و بەم شىۋە يە:

فەصلى يەكەم/ ھەلبىزاردنى چاكتىن و گونجاوتىن كەس بۇ ھەر لىپىرسراۋىتىك.

فەصلى دووم/ ھەلبىزاردنى چاكتىن تا چاكتى.

فەصلى سىيەم/ كەمى ھەردووك سىفەتى (بەھىزى و دەستپاكى) لەنىو خەلكدا.

فەصلى چوارەم/ ھونەرى ناسىن و دەست نىشانكردنى خەلكى شايستە.

بەلى: ئەم چوار فەصلە، چوار بنچىنە و بنەماي گىرنگى كارى ئىسلامىن و زىاتىر ئەركى سەرشانى برا گەورەكانن، كە دەبى لە برا گەورە يەتتە كە ياندا زۆر بەجوانى پەچاۋى بىكەن و بە موو لىي لانەدەن، جا لە راستىدا سەرباسەكان خۇيان بۇ خۇيان ناو و ناو نىشانىكى باشى نىۋە پۇكە كە يانن و لىرەدا بەپىۋىستى نازانم ھىچ تۈيۋىنە ۋە يەكى لەسەر بنوسم.

بەندى دووم: (الاموال - دارايى): ئەم بەندەشيان شەش فەصلى لەخۇگرتوۋە:

فەصلى يەكەم/ ئەو شتانەي كە دەچنە نىۋ بازىنەي دارايىيە ۋە، لەم فەصلەدا ئەم چەند بابەتە تۈيۋىزراۋەتە ۋە:

* قەرزە تايىبەتى و گىشتىيەكان.

* گىپرانە ۋە ۋە فابوون بە قەرز + شتى داگىركراو + خوازراو + سپارده و... ھتە.

* بەرپىرس ئەگەر پارە يەكى كەۋتە دەست دەبىت چۇن سەرقى بىكات؟

فەصلى دووم/ (غەنىمەت - تالانى): بەجوانى باسى غەنىمەت كراۋە و شى كراۋەتە ۋە شەرىعيەتى لىكدر اۋەتە ۋە بەدرىژى باسى چۇنىتى بەشكردنى

کراوه و حوکمی شارندنه وه و دزیکردن (الغلول) له مائی غه نیمه تدا پۆشن
کراوه ته وه و دواتر له پینچ خالدا چهند سهرنج و ئاگادارکردنه وه یه کی دیکه
خراوه ته پوو.

فهصلی سئیه م / (الصدقات - زهکات): باسی ئه وانه کراوه که زهکاتیان
پێدهشی که (ههژارو گه دایان، و کرێکارانی سهر زهکات، و نوێ موسلمانان
یان دل راگیراوان، و کۆیله ئازادکردن، و قهرزداران، و موجاهیدان، و
رێبواران) ن.

فهصلی چواره م / (الفیء - دهستکهوت): باسی حه لآلبوونی دهستکهوت
کراوه و پیناسه ی کراوه و ئه و ورده شتانه ش که ههر دهچنه نیو دهستکهوته وه
که م و زۆر باسکراون و توێژینه وه یه کی نایاب کراوه.

فهصلی پینجه م / (سته م کردن هم له بهرپرسان و هم له چینی خواره وه ش
دهپشکووته وه): ئه مه ش خالیکی وردو گرنگه و سوپاس بۆ خوا تا راده یه کی
زۆر جوان باسی لیوه کراوه و به ئایهت و فهرموده پال پشت کراوه.

فهصلی شه شه م / (دابه شکردنی مائی - فیء - دهستکهوت): به درێژی باسی
چۆنیته دابه شکردنی مائی دهستکهوت کراوه و گه لیک ئایهت و فهرموده و
گوته و پهفتاری یارانی پیغه مبه ر (ﷺ) تیدا خراوه ته پوو.

به‌شی دووهم
(جه‌دده شه‌رعیه‌کان و مافه‌کان)

بهشی دووهم

(هه دده شه رعیه کان و مافه کان)

ئه مهش دوو بهنده:

بهندی یه کهم/ (حدود الله و حقوقه - سنوره کانی خواو مافه کانی):

جا ئه م بهندی یه کهم به بریتیه له نو فیهصل: -

فهصلی یه کهم/ چهند نمونه یه که لهو مافو هه ددانه و ئه رکی به پریرسان له ئاستیان.

فهصلی دووهم/ تۆله و سزای پێگرو چته کان.

فهصلی سێیه م/ ئه رکی موسلمانان لهو ده مه دا که پێگه کان خویان نه ئه دا به ده سته وه.

فهصلی چواره م/ هه ددی دزیکردن (السرقه).

فهصلی پێنجه م/ هه ددی داوین پیسی (الزانی والزانیة) + نیربازی (اللواطه).

فهصلی شه شه م/ هه ددی ئاره ق خۆر (شارب الخمر) + هوکمی هه شیشه.

فهصلی هه وته م/ هه ددی بو هتان کردن (القذف).

فهصلی هه شته م/ ئه و تاوانانه ی که سزاو هه ددی کی دیاریکراویان بو دیاری نه کراوه.

فهصلی نۆیه م/ جیهادی بیپروایان.

به ئی: هه ریه که له نو فیهصله که نو بابته تی سه ربه خوی له خو گرتووه، که م و زۆر به گویره ی گرنگترو گرنگبوونی نیوه پۆکی بابته که تیشکی خراوته ته سه رو به سینایی به رچاوی خوینه ران پۆشن ده کاته وه و تیاندنا ته واوی (هه دده) شه رعیه کان توێژراونه ته وه و ئاماژه به فه زلی جیهاد و تیکۆشان بو خوا به درێژی کراوه و تیشک خراوته سه ر - نوێژ چوین - نوێژ نه که رو... هتد.

بەندى دووهم

(ئەو مافو ھەددانەي كە سودەكەيان تاييەتە بە كەسيكى ديارىكراوھو)

ئەم بەندەش ھەشت فەصلە:

فەصلى يەكەم/ (النفوس گيان و پۇج) لىرەدا بە جوانى باسى (قەتلى) كراوھو
ھەرسىك جۆرى خراوھتە پوو، وە ئايەتەكانى (۱۵۱-۱۵۳) ى سۈرەتى
(الأنعام) تەفسىر كراوھو تىشكىكى ووردىش خراوھتە سەر (قصاص - تۆلە
سەندنەو) لە ئىسلامدا.

فەصلى دووھم/ (قصاص) تۆلەسەندەوھ لەبىرىندار كىرەندا.

فەصلى سىيەم/ (قصاص) تۆلەسەندەوھ لە ناموسدا.

فەصلى چوارەم/ ھەددى بوھتان كىرەن (القذف).

فەصلى پىنجەم/ مافەكانى ژن و مىرد لە ئاقار يەكتىدا.

فەصلى شەشەم/ (الأموال) مال و دارايى.

فەصلى ھەوتەم/ پراوئىز كىرەن بۇ لىپىرسراو زۆر پىويستە.

فەصلى ھەشتەم/ بوونى براگەورەو + بەرپوھبىردنى كاروبارى بىروداران،
سەرمەشق و گەورەيى - واجبات - دىنە.

يەك يەككى ئەم سەرباسانەش لەژىر تىشكى (قورئان) و (سوننەت) دا خراوھتە
پوو خلتەو خالىيان پىوھ نەماوھو خوا ياربى بەرچاوپوونىيەكى ناوازە دەبى
بۇ خويىنەرانى ئازىز.

بسم الله الرحمن الرحيم

بهشی جیهاد

(نیښکگرتن له نیو جیهاد او مانه وه له شاری مهککه و مه دینه و

(بیت المقدس) کامیان چاکتره، یان خیرتره؟)

پرسیار کړا له شیخی نیسلام (خوای ئی رازی بیټ) سهارهت به و
فهرموده یه ی که پیغمبر (ﷺ) ده فرمویت: (حرس لیلۃ علی ساحل
البحر، افضل من عمل رجل فی اهله الف سنة) رواه ابن ماجه. واته:
(نیښکگرتن و پاسه وانی شهو ی که له پیناوی خوادا له سهر لیواری دهریا،
چاکتره له کرده وهی چاکی هزار سالی پیاویک له نیو مال و مندالی خویدا).

وه پرسپاری لیکرا دهرباره ی مانه وه له شاری (مهککه) و (مه دینه) و (بیت
المقدس) به نیازی به ندایه تی و خو ی که لاگردنه وه بو خوا، وه مانه وه له
(دمیاط) و (نسسکه ندریه) و (طرابلس) به نیازی سهرنگر نشینی، ثایا کامیان
باشتر و چاکتره؟

نه ویش له وه لامدا فهرمووی:

پاش سوپاس و ستایش بو خوای گه وره:

وهستان و مانه وه له سهر سنوری موسلماناندا بو بهرگری، له دراوسییه تی نه و
سئ مزگه و ته باشتره، وه نه مهش که ده یلیم یم و انیه له نیو گروی زانایاندا
هیچ را جیایی و مشتمپرکی تیدا هه بیټ، نه مهش له بهر نه وه یه که سهرنگر
نشینی به شیکه له (جیهاد)، به لام دراوسییه تی نه و سئ مزگه و ته و تیدا
مانه وه یان به شیکه له (حج) کردن، دهی بیگومان جیهادیش له (حج)
پیورتره، هه روه خوای گه وره ده فرمویت:

(أَجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ) (التوبة: ١٩)

واته: (ثایا ئیوه ئاودان به حاجیه‌کانی مالی خواو ئاوه‌دانکردنه‌وه‌ی (مسجد الحرام) تان داناوه وه‌کو ئه‌و که‌سه‌ی که بپوای به خواو به‌پوژی دوا‌یی هیناوه وه‌پیناوه ریگه‌ی خوادا جیهاد ده‌کات! بیگومان له‌لای خوا وه‌ک یه‌ک نین) ^۱ وه له (بوخاری و موسلیم) یشدا هاتوه که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پرسیا‌ری لی‌کرا: (ثایا چاکترینی کرده‌وه‌کان چی‌ه؟ فره‌مووی: بپوا به‌خوداو نیردراوه‌که‌ی — محمد (ﷺ)، وترا: پاشان چی‌تر؟ فره‌مووی: پاشان جیهاد له‌پئی خوادا. وترا: جا چی‌تر؟ فره‌مووی: ئینجا حه‌جی‌کی پاک و بی‌گه‌رد). وه له پیغه‌مبه‌ری خواوه (ﷺ) گێردراوه‌ته‌وه که فره‌موویه‌تی: (غزوة فی سبیل الله افضل من سبعین حجة) رواه ابن شعبة. واته: (به‌شداری‌کردنی شه‌پێک له‌پیناوی خوادا، له (حه‌فتا) حه‌ج چاک‌تره).

وه ئیما‌می موسلیم له‌صه‌حیحه‌که‌یدا له‌سه‌لمانی فارسیه‌وه (خوای ئی‌پازی بیت)، گێپراویه‌تییه‌وه که پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فره‌موویه‌تی: (سه‌نگه‌ر نشینی شه‌وو پوژێک له‌پیناوی خوادا، له‌به‌پوژوو بون و شه‌ونویژی (مانگی‌ک) باش‌تره، وه‌هه‌ر موس‌لمانێک به‌سه‌نگه‌ر نشینی به‌میت، ئه‌وه به‌موجاهیدی مردوه، وه‌هه‌رده‌م پوژیه‌که‌ی له‌به‌هه‌شته‌وه‌ بو‌دیت، وه‌له‌فیتنه‌ی نی‌و‌گو‌پ

---

^۱ ه‌زی هاتنه‌ خواره‌وه‌ی ئه‌م ئایه‌ته، پی‌وژه ئه‌وه‌ بو‌و: (نوعمانی کوری به‌شیری ئه‌نصاری) ده‌فه‌رمو‌یت: جارێکیان من له‌لای می‌مبه‌ره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ردا بو‌وم (ﷺ)، له‌نی‌و هه‌ندی له‌هاوه‌لانی‌دا، پیاو‌ئیکیان وتی له‌دوای موس‌لمان بو‌ون گو‌ی ئاده‌م که‌هیچ کرده‌وه‌یه‌ک نه‌که‌م ئه‌گه‌ر ته‌نها ئاو به‌ده‌م به‌حاجیه‌کان، یه‌کی‌کی تریان وتی: به‌ل‌کو ئاوه‌دان‌کردنه‌وه‌ی (المسجد الحرام) باش‌تره، یه‌کی‌کیشیان وتی: به‌ل‌کو جیهاد له‌پئی خوا باش‌تره‌ له‌وه‌ی که‌ ئی‌وه‌ گو‌تتان، له‌و کاته‌دا ئیما‌می (عومه‌ر) —خوای ئی‌پازی بیت— سه‌ره‌نه‌شتی کرد‌و فره‌مووی: له‌لای می‌مبه‌ره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌نگتان به‌رز مه‌که‌نه‌وه، به‌ل‌کو من ئه‌گه‌ر نویژی هه‌ینیم ته‌واو‌کرد، ئه‌وه ده‌چم بو‌لای پیغه‌مبه‌رو (ﷺ) پرسیا‌ری ئی‌ ده‌که‌م سه‌باره‌ت به‌وه‌ی که‌ ئی‌وه‌ جیاوا‌زن تین‌دا، ئیما‌می (عومه‌ر) —خوای ئی‌پازی بیت— پو‌شت و ئه‌م ئایه‌ته‌ دا‌به‌زی: (اجعلتم سیقایه‌ الحاج...) رواه مسلم، مختصر تفسیر ابن‌کثیر، ج ۲ ص ۱۳۱، وه‌رگیز.

قوتار ده بیټ). وه ئیمامی (عوسمان) (خوای لی پازی بیټ) به سهر دوانگه که وه
 فهرمووی: پیغه مبر (ﷺ) فهرموویه تی: (سهنگر نشینی ته نها پوژیک
 له پیناوی خوادا، له هزار پوژی شوینه کانی تر چاکتره) رواه الترمذی
 والنسائی والدارمی واحمد.

وه نه بوهورهیره (خوای لی پازی بیټ) ده فهرمویت: (من نه گهر بو خوا ته نها
 شهویک له سهنگر نشینیدا بم، لام خوشتره له وهی که له شهوی (قه در) دا
 له لای بهرده ره شه که دا بمینمه وه)!!.

له راستیدا نهو به لگانه ی که باس له گهره یی سهنگر نشینی و ئیشکه گرتن
 له پیناوی خوادا ده که ن زور زورن نهو وهره قهیه نایانگریټ. والله اعلم^۱

---

^۱ نهو فهرمودانه ی که ئین ته یعیه باسی کردن، ټیکرا به لگن له سهر نه وهی که سهنگر نشینی و
 شهر کردن له پیناوی خوادا گهره ترن له مانه وه لهو سی مزگوتهدا، له کاتیکدا گهره ترین و
 خوشه ویستترین مزگوتن، چونکه له فهرمودی صهییدا هاتوه: یهک نوژ له مزگوته که ی
 پیغه مبر (ﷺ) باشره له هزار نوژی مزگوتانی تر. وه یهک نوژ له (مسجد الحرام) دا باشره
 له سهده هزار نوژی جیگا کانی تر. وه یهک نوژ له (بیت المقدس) باشره له پینچ سهده نوژ له
 جیگا کانی تر. وهرگیر.

چەند پرسىيارىك كە ئاراستەي شىخى ئىسلام كراۋە

شىخى ئىسلام - خۋاى ئى پازى بىت - سەبارەت بەم خالانە پرسىيارىان لىكرد: يەكەم: سەبارەت بە گەورەيى و پاداشتى پەمىكردن و فىربوونى... وەچى ھاتوۋە دەربارەي كەسىك كە دۋاى ئەۋەي مەشقى سەربازى فىر دەبىت وازى ئى بەينى؟ وە ئايا كام لەمانە باشترە، تىرو كەۋان وەشانەن، يان پەم ھاۋىشتەن، يان لىدان بەشمشېر؟ وە ئايا ھەرىكە لەم ئامىرانە زانىارىيەك ھەيە كە تايبەت بىت بەۋەۋە؟ وە شوئىنىك شايستەي ئەو بىت و تىيدا بەكار بەينىرەت؟

دوۋەم: ئايا ئەگەر پىاۋىك پىاۋىكى فىرى مەشقى سەربازى كەرد، بەلام قوتابىيەكە لەپاشدا ئىنكارى ئەۋەي دەكرد كە ئەو فىرى كەردىت، وە گۋاستىيەۋە بۇ لاي مامۇستايەكى ترو پەيۋەندى پىۋەكەرد، ئايا ئەم قوتابىيە بەم ھەلۋىستە تاۋانبارە يان نا؟ وە ئايا بۇ مامۇستاي دوۋەم ھەلەلە كە ئەم قوتابىيە گۋاستىيەتەيەۋە ۋەربىگىرەت و بەلام سەرزەنشەت بىكات لەسەر ئىنكارى كەردنى لە مامۇستاي پىشۋى؟

سەھم: وە ئايا كەسىك لە سەرەتاۋە بىرواتە ناۋ كۆمەلنى قوتابى و مامۇستاۋ بلى: داۋاتان ئى دەكەم بەلكو بە فلان كەس بلىن بە ھاۋىرئ و قوتابى خۋى ۋەربىگىرەت، جا يەكىكىش لەو كۆمەلە ھەستى و پەيمانى ئى ۋەربىگىرەت، وە ھەرچى خۋى پىنى خۋشە بەمەرج لەسەرى دابنى، ئايا ئەم جۆرە كەردەۋەيە پەۋايە - جائىزە - يان نا؟ چۈنكە دەمارگىرى لىۋە دروست دەبىت بۇ مامۇستاكە، بەجۆرىك ۋاى ئى دى ھەرىكە لەو دوۋ مامۇستايە كۆمەلنى براۋ قوتابى و ھاۋىرئ و كوتلەي بۇ دروست دەبى و لەگەلنى دەبن، ئىتر ئەگەر (ھەق) بەرقەرار بىكات يان (باطل) گۋىي نادەنى، وە ئەو كوتلەيە ۋاى ئى دى دوژمنايەتى دوژمنانى مامۇستاكەيان دەكەن، وە خۋشەۋىستى خۋشەۋىستانى دەكەن!!!.

چوارهم: ئايا ئەگەر قوتابىيەكان پەقتارىكى نادروستيان كردو مامۇستاكە قسەى نەكردو چاوى لى نوقاند، ئايا ئەوۋە عەدالەتى ئەو مامۇستايە دەپوشىنىت؟ وە ئايا مامۇستا بۆى ھەيە كرىۋ بەخشىش لە قوتابىيەكانى وەرگىرىت؟ فەتوامان بۆ بدەن و چاوساغمەن بگەن خوا پاداشتى بەخىرتان بداتەوہ.

شىخى ئىسلامىش بەم شىۋەيە وەلامىدايەوہ:

دواى سوپاس و ستايش بۆ پەرۋەردگارى جىھانيان:

يەكەم: پەمى كردن لەپىناوى پىگەى خودا، وەشاندىن و ھاويشتن و لىدان بۆ خوا، ھەموو ئەمانە خواو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانيان پىي كردوون، وە پەرۋەردگار ھەرسىك جوړەكەى باسكردوون، واتە: (رمى، طعن، ضرب) بۆ نموونە: خواى بالادەست دەفەرموئىت: فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْنَتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فِئَافًا مِّنَّا بَعْدُ وَإِنَّمَا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا (محمد: ٤)

وہ دەفەرموئىت: فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ (الأنفال: ١٢)

وہ دەفەرموئىت: وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ (الأنفال: ٦٠).

وہ لەصەحیحى (موسلم) دا ھاتوۋە كە پىغەمبەر (ﷺ) لەسەر دووانگە ئەم ئايەتەى خویندوۋەو پاشان فەرموۋى: (ئاگاداربىن ئەم ھیزە برىتيە لە پەمى، ئاگاداربىن ئەم ھیزە برىتيە لە پەمى، ئاگاداربىن ئەم ھیزە برىتيە لە پەمى)

پۆشینی ئاوریشم و زیروزیو-الحریر والذهب والفضة-له جیهاددا

ههروهها پرسیاریان ئی کرد: ئایا دروسته بۆ سهربازی مسولمان لهکاتی شهردا ئاوریشم و زیرو زیو بیوشیت یان لهکاتیکیا که نێردراوان و وهفدی دوژمن دین بۆلای مسولمانان؟ لهوهلامدا فهرمووی: لهبهرکردنی ئاوریشم لهکاتی شهردا لهبهرپیویستی بهبوچون و پای ههموو زانایان -جائزه- نهههش لهکاتیکیا نهگهر هاتوو هیچ شتیکی دیکه بۆ خوپاراستن شوینی نهمی نهگرتهوه.

بهلام لهبهر کردن بۆ ترساندن دوژمن نهوه زانایان دوو بوچوونیان لهم بارهیهوه ههیه بههیزترینیان نهوهیه که -جائزه- بهلگهش نهوهیه که مسولمانان له ولاتی "شام" دا نامهیان بۆ ئیمامی (عمر)-خوای ئی پازی بیئت- نووسی ووتیان: ئیمه کاتیکی که دهگهین به دووژمن دهبینین شمشیرو چهکهکانیان به ئاوریشم داپوشیوه ئهم حالهتهش ترس دهخاته دلهکانمانهوه، ئیمامی (عمر)یش بۆی نووسین: (ئیهوش وهکو ئهوان چهکهکانتان به ئاوریشم دابیوشن).

وه بهههمان شیوه پۆشانی ئاوریشم جوړه شانازی و خووهلنانیکی تیدایه خوای گهرهش شانازی و خووهلنانی مسولمانانی لهکاتی شهرو پوو بهرووبونهوهی بیروایان خوش دهویت، ههروهک پیغهمبهر (ﷺ) دهفهرموویت: ((إِنَّ مِنَ الْخِيَاءِ مَا يَحِبُّهُ اللَّهُ، وَمِنَ الْخِيَاءِ مَا يَبْغُضُهُ اللَّهُ فَأَمَّا الْخِيَاءُ الَّذِي يَحِبُّهُ اللَّهُ فَاخْتِيَالُ الرَّجُلِ عِنْدَ الْحَرْبِ، وَعِنْدَ الصَّدَقَةِ وَأَمَّا الْخِيَاءُ الَّذِي يَبْغُضُهُ فَالْخِيَاءُ فِي الْبَغْيِ وَالْفَخْرِ.....)) رواه ابو داود والنسائي واحمد.

واته: (بهراستی ههندی خوڤانواندن خوا خوشی دهویت، وهههندی هوهلنان خوا رقی ئی دهبیتهوه، جائه خووهلنانهی خوا خوشی دهویت، خووهلنانی مسولمانانه لهوهختی جهنگ و مال بهخشیندا، بهلام نهو خووهلنانه که خوا رقی ئی دهبیتهوه خووهلنانه لهکاتهی دهست درێژی و فخردا).

وهله بهر ئه وهش كاتيك كه شه پرى ((ئو خود)) پويدا، (ئه بوده جانه) ى
 ئه نصارى- خواى ئى رازى بى- له نيو ههردوك پيزه كه دا خوى ده نواند و
 هو ى هه لده نا، پيغه مبه ر (ﷺ) فهرمو ى: (ئه مه ره فقا ريكه خوا رقى ئى
 ده بيه ته وه ته نها له م شو ينه دا نه بيه ت) رواه الهيمى والطبرانى و البيهقى و ابن كثر.
 به لام به ئه ندازه ى پانتايى چوار په نجه له نا ور يشم، ئه وه له كاتى شه پيشدا
 نه بيه ت هه ر- جائز-ه. وه له ئالتونى كه م دا زانا يان جياوازن ، به لام له پاستى
 دا ئه ميش هه ر جائزه چونكه له پيغه مبه ر (ﷺ) ها تو وه كه: (پيشگيرى
 له ئالتون كردو وه، ته نها به پارچه كراوى نه بيه ت). واته: كه م. رواه داود و احمد.

(ئايا چەند كات يان پۇژىكى ديارىگراو ھەن شومىيان پىۋەبىت)

شىخى ئىسلام - ابن تيمە - پىرسىيىلىك لىكرا دەربارەي: ھەندى پۇژوشەو، بۇ نمونە دەلىل: سەفەر كىردىن لەپۇژانى شەممەو چوار شەممەو پىنج شەممە دا باش نىيە، يان يارى كىردىن لەگەل خىزان و جل دورىن و سەرتاشىن لەفلان و فلان پۇژدا شىخى باش نى يە، يان دەلىل: لەفلان شەودا كۆبۈنە ھەي ۋەي ۋەي مىرد خراپە، چۈنكى مەترسى بۇ مىندالەكە ھەي؟ ئەيىش لەۋەلامدا فەرموۋى: ئەم قسەو قسەلۈكەنە ھەمويان پۈچەلن و ھىچ بەلگەو بورھانىكىيان لەسەر نىيە، بەلگەو پىياو ئەگەر (استخارە) ى كىردو وىستى كارىكى خىر ئەنجام بدات، باھەركاتىك بۇي گونجا پاي پەرىنى و لىي نەۋەستىت.

جا جل دورىن و سەرتاشىن و كۆبۈنە ھەي ۋەي و پىياو، لەھىچ شەو و پۇژىكدا خراپ نىيە. ۋە پىغەمبەر (ﷺ) بەرھەلىستى لە(طيرة) كىردو، ھەروەك لە فەرموۋەي صحىح دا ھاتوۋە لە (معاوية) ى كۆرى - ھەك - ھەكە دەفەرموۋىت: (ۋەم: ئەي پىغەمبەر ى خوا (ﷺ) ئىمە ھەندىكىمان تىدايە دەچن بۇلاي فالچىيەكان، ئەيىش فەرموۋى: مەچن بۇلايان، ۋەم: ۋەھەندىكىمان تىدان بەدقۇمى بەشتىكەۋە دەكەن - طيرة - فەرموۋى: ئەۋەشتىكى دەروونىيە با بۇ ئەنجامدانى ئىش پىگەتان لى نەگىرت. رواه النسائي و احمد.

بەلام ئەۋەندە ھەيە سەفەر كىردىن لەپۇژانى شەممە و دوشەممە و پىنج شەممەدا سۈننەتە، بەلام مەنەيشى لى نەكراۋە بۇ پۇژەكانى قىر، تەنھا پۇژى ھەينى نەبىت ئەيىش ئەگەر ھاتوۋ سەفەر كە بوۋىە ھۆي فەوتانى جۈمەكەي، ئەيىش زانايان جىاۋازيان تىدايە. ۋە كۆبۈنە ھەي ۋەي مىردو كىرىن و فرۇشتىن و دروستكىردىن ھەندى پىۋىستى ئەمانەش لەھىچ پۇژىكدا خراپ نىن، واللہ اعلم.

¹ طيرة: بىرىتە لەۋەي كە دەنگى بالندەمەك يان جۇرە گىانلەبەرىك يان قسەي مۇقلىك بە بەدقۇم بزانىت و بتگىرىتەۋە لە ئىشيك كە دەتەۋى ئەنجامى بدەيت. فتح المجيد شرح كتاب التوحيد ص ۲۹۵. وەرگىز.

نامه‌یه‌ك له "ابن تیمیه" وه بۆ هاوړپیانې لهو دمه‌دا كه له‌به‌ندی‌خانه‌ی

(نه‌سكه‌ندمریه) دا ده‌بیټ.

(بسم الله الرحمن الرحيم)

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ (۱۱)

نه‌وه‌ی كه ده‌مویت ناگادارتان بكه‌مه‌وه نه‌وه‌یه‌كه: سویند به‌وخوایه‌ی كه هیچ په‌رستراوینكي تر نیه نه‌وه نه‌بیټ، من ئیستا "له‌ناوړینداند" له‌خوشی و نیعمه‌تیكدام له‌همو ژباندا چیژی وام نه‌دیتوه، وه‌خوای گه‌وره ده‌رگای نیعمه‌ت و به‌زه‌یی و سه‌خواه‌تی خوی نه‌وه‌نده كرډوته‌وه كه به‌خه‌یالدا هه‌رنه‌ده‌هات!!

چونكه به‌پراستی تیكړای خوشی و تام و خوش به‌ختی یه كه‌هه‌رباسی ناكړیت ته‌نهاو ته‌نها له‌ناسیني خواو ئیمان و یه‌كتا په‌رستی دایه هه‌روهك هه‌ندیك له‌خواناسان وتویانه: ئیمه به‌هوئی ئیمان‌وه جاری وایه له‌حالیکداین، نه‌گه‌ر بیټ و نه‌هلی به‌هه‌شتیش له‌و حاله‌داین، نه‌وه كه واته له‌ژبانیکي خوشدان!!

وه‌له‌پراستی دا له‌م دوونیا‌یه‌دا هیچ نازو نیعمه‌تیك نی یه كه‌له نیعمه‌ته‌كانی دوا پوژ بجیت، ته‌نها ناز و نیعمه‌تی ئیمان و ناسیني خوا نه‌بیټ، بویه پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌موو جار ده‌یفه‌رموو: "أرحنا بالصلاة يا بلال" رواه ابوداود واحمد.

واته: نه‌ی بیلال به‌بانگ‌کردن بۆ نویژ بمانحه‌سینه‌وه. نه‌یفه‌رموو بمانحه‌سینه‌وه لیټی!! به‌لكو ده‌یگوت بمانحه‌سینه‌وه پیټی!! هه‌روهك نه‌وانه‌ی نویژیان له‌سه‌ر باریكي گرانه وا ده‌لین!!! وه‌ك په‌روه‌دگار له‌باسیاندا ده‌فه‌رموویت: وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ (۴۵). واته: (به‌پراستی نویژ باریكي گرانه ته‌نها بۆ گه‌ردن كه‌چان نه‌بیټ ئاسانه)، وه به‌لگه نویسته ته‌نها به‌خوشه‌ویستی خواو نزيك بوونه‌وه لیټی دلان ده‌گه‌نه خوشی و تام و چیژی ته‌واو، وه خوشه‌ویستی خواش دروست نابیت مه‌گه‌ر پشت له‌همو خوشه‌ویستیه‌كي تر بكه‌یت، هه‌رنه‌وه‌ش مانای ته‌واو و پړاو‌پړی "لا‌إله‌الا‌الله" یه. وه پیو‌یسته بزانیټ كه ته‌اووی هه‌موو‌خیرو فېرو چا‌كه‌یه‌ك له‌نه‌نجامی شوین كه‌وتنی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) وه‌ده‌ست ده‌خریت، نه‌وه پیغه‌مبه‌ره خوشه‌ویسته‌ی كه‌خوای گه‌وره ده‌ریاره‌ی ده‌فه‌رموویت: يَا مُرْمُ

بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ (الأعراف ١٥٧) واته: فرمانیان پی دهکات بهه موو چاکه یه که وه جلّه و گیران دهکات لهه موو خراپه یه که.

به لام زۆرینه ی خه لکی زۆرینه ی هه ره زۆری ئه و راستیانه ی که پیغه مبه ر (ﷺ) هیناویه تی نایان ناسن، به لکو ته نها ئه ندازه و چه مکیکی ئی دهرانن وه ی واش هه یه به هو ی شوین که وتنی پیغه مبه ر (ﷺ) خوای گه وره شتی زیاده ی فیرده کات، وه که په روه ردگار ده فهرمویت: وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ (محمد: ١٧) واته: (ئه وانه ی که داوای هیدایه ت و پیگه ی راستیان کرد، خودای گه وره هیدایه تی بو زیادکردن و پارێزکاری پی به خشین)^١ وه ده فهرمویت: وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا (العنکبوت: ٦٩) واته: (ئه وانه ی که له پیناوی ئیمه دا تیده کوشتن، ئیمه ش پێگاکانی خویمانان بو پوشتن ده کهینه وه). وه هه م ده فهرمویت: (ئه ی پیغه مبه ر (ﷺ) خوات به سه، وه خوا به سه بو ئه و به روا دارانه ی که شوینت که وتون) چونکه هه رکه سی که شوین پیغه مبه ر (ﷺ) بکه ویت، ئه وه خوای گه وره ی به سه.

وه پێویسته بزانی: به رنامه ی نازیزی ئیسلام له دوخا لدا کو بو ته وه (یه که تا په رستی و داوای ئی خوش بوون له خوا-التوحید والاستغفار-) وه که خوای په روه ردگار ده فهرمویت: (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ) (محمد: ١٩) واته: (بزانه که هه یچ په رستراوی که نی یه شاسیتیه ی په رستن بی ت -الله- نه بی ت وه داوای ئی خوشبوون بو گونا ه ی خو ت و پیاوان و ئا فره تانی به روا دار بکه). وه ده فهرمویت: (فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ) (فصلت: ٦) واته: (به پاکی به ندایه تی بو خوا بکه ن و داوای ئی خوشبوونی تا وانه کانتانی ئی بکه ن)^٢ چونکه ئه نجامدانی تی کپرای فرمان پیکرا وه کان وه نه کردنی دوا به یه کی قه ده غه کرا وه کان ده چیته نیو باز نه ی یه کتا په رستییه وه که ئه ویش گو تنی وشه ی (لا اله الا الله) یه، وه هه رکه سی که به گو یی خوانه کات و واز له سه ر پیچی نه هی نیت ئه وه خوا کرده وه چاکه کانی ئی

^١ تفسیر ابن کثیر ٣م ص ٣٣٣. وه رگیز.

^٢ مختصر تفسیر ابن کثیر ٣م ص ٢٥٦. وه رگیز.

وهرناگریت، ههروهك دهفرموویت: (إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ) (المائدة: ٢٧) واته: (خوا كردهوه چاكهكان تهنهها لهپاريزكاران وهردهگریت).

بهپرستی بهندهی مسولمان نهگر خوی پهروهردگار بهیهکتاپه‌رستی پړیزی لی ناو پر بهدل وتی (لاالهالاالله) نهوه بههوی نهو یهکتا په‌رستیهوه خوی بهرز بهئاسودهیی و دل ئارامی دهپرازینیتتهوه ودهپرازینیتتهوه بهبه‌زه‌یی بوون بهرامبه‌ر به‌دروستکراوه‌کانی خوا وه‌به‌تی‌کو‌شان له‌پیناو خوادا.

وهه‌رکاتیک یهکتا په‌رستی له‌نیو دلی مسولماناندا به‌هیز بوو وه فرا ژوو بوو، نهوه بپروایه‌که‌ی و ئارامی و پشت به‌ستن و یه‌قینیه‌که‌ی هه‌رده‌م به‌هیزتر ده‌بیت چونکه نهو ترسو دل‌پراو‌کینی و بیمه‌ی که له‌نیوان دلی خه‌لکدا دروست ده‌بیت نهوه به‌هوی هاو‌ل پریاردانیانه بو خوا واته: -نه‌بوونی یه‌کتاپه‌رستی یه- وه‌ك په‌روه‌ردگار ده‌فرموویت: (سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ) (ال عمران: ١٥١) واته: (ئیمه ترس ده‌خه‌ینه دلی بی پ‌روایانهوه به‌هوی هاو‌ل دانانیانهوه بو خوا). وه‌هه‌روه‌ها خوی گه‌وره له‌چیرۆکی ئیبراهیم پیغه‌مبه‌ردا علیه السلام ده‌فرمویت: (الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ) (الانعام: ٨٠-٨١) واته: (نه‌وانه‌ی که ئیمانیان هی‌ناوه ب‌پروا‌که‌یان ناو‌یتته‌ی -ش‌رک- نه‌کردوه نهوه ئارامی بو نه‌وانه‌یه‌و به‌پرستی هه‌ر نه‌وانه‌ش هیدایه‌ت دراو‌ن) بویه (ئیمامی احمد) - خوا لیلی پازی بیت- ده‌فرموویت: نه‌گر باوه‌پو یه‌کتا په‌رستیه‌که‌ت ته‌واو بیت نهوه له‌هیچ که‌سی ناترسیت، وه‌ئاگادارین خوی گه‌وره ده‌فرمویت: (أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهْزِئِينَ الْبَاسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرُ اللَّهُ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ) (البقرة: ٢١٤) واته: (ثایا نه‌ی مسولمانان واتان داناوه که‌بچه‌ به‌ه‌شت؟ به‌لام جاری نمونه‌ی نه‌وه‌ی که‌به‌سه‌ر نه‌وانه‌ی پیش ئیوه‌دا هات به‌سه‌رتاندا نه‌هاتوه؟! که نه‌وان توشی هه‌ژاری و نه‌خوشی بوون وه‌دو‌چاری ترس و پ‌وو‌به‌پ‌وو‌بونه‌وه‌ی دو‌ژمن بوون، هه‌تاوای لی هات پیغه‌مبه‌ره‌که‌و

ئەو بىرودارانەى لەگەڵىدا بوون دەیانوت: ئىتر كەى سەرکەوتنى خواى دىت؟
ئاگاداربىن بەراستى سەرکەوتنى خواى نزيكه).

و دەفەرمويىت: (أَحْسِبِ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ) (العنكبوت
۱) واتە: (ئایا ئەو خەلکە وایداناو کە هەرئەمەندە بەزوبان وتیان: بىرومان هیئاو
ئىتر وازیان ئى دەهینرى و تاقى ناکرینهو؟).

خوای مەزن لەم چەند ئایەتە پێرۆزەدا پوونى کردۆتەو کە کاتێک پێغەمبەرانى
پەوانە کردوو مەرقایەتى لەناستیان بوون بە دوو بەشەو: بەشیکیان دەلێن:
ئیمانمان پێى هیئاو و گوێپرایەلى بۆ دەکەین، و بەشیکیشیان لەسەرپێچى و تاوان
بەردوام بوون، جابەشى یەكەم پێویستە تاقى بکرینهو و بدرین لەبیژنگ هەتاو کە
راستى و درۆ دەردەکەوێت و بەشى دووهمیش وانەزانى لەژێردەستى خوای
"موتەعال" دەردەچى و دەربازى دەبێت، بەلکو دەبێت پۆژێک بى لەناکاو خوا
بیگریت.

مەبەست لەو یە برایان ئاگاداربىن! بەو ی کە نیعمەتەکانى خوای پەرەردگار زیاد
لە پێشوو و پۆژ بەپۆژ لەگەشە کردن و نەش و نمادایە، و ئەگەر نەشتوانم پێتان
بگەم و خزمەتتان بکەم ئەو بە پشتیوانى خوا بەشەو بەپۆژ لای خوای بەخشەر
بۆتان دەپاریمهو، و فەرمان دەکەم بەیەكەیه کەتان کە بەردوام لەخوا بترسین و
لەتاوان خۆ قوتار بکەن، لە سەرئەنجامى کردەو ی چاک و پاک هەردەم بەردەوام بن،
و هیواو پشتیوانتان تەنها و تەنها خوای بالادەستبێت، و لەپێناوێى خوادا جیهاد
بکەن، و مەبەست بەو جیهادەش ئەو بێت دین تەنها بۆ خوا بێت و وشەى خوا
سەرکەوتوبێت.

والحمد لله ناصر السنه و خاذل اهل البدعة والغيرة، صلى الله على محمد وآله
وصحبه وسلم تسليما كثيرا.

نووسراویکی شیخی ئیسلام-ابن تیمیہ-ی پایە بەرز بۆ دایکی بەرپرسی لە کاتی کدا لە
بەندینخانەدا دەبیّت:

(بەناوی خواى بەخشندەو میهرەبان)

لەئەحمەدی کوپی تەیمیەو بەردایکی بەرپرسی..... داواکارم خواى گەرە
بەنیعمەتەکانى خۆى چاوەکانى گەش کاتەو، وەرپرسی حورمەتى
بەسەردابارینى.

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته:

سوپاس و ستایش بۆ ئەوخوایەى کەهەرخواى شایستەى پەرستنه،
ئەوخوایەى کەشایستەى سوپاسو بەسەر هەموو شتی کدا بەتوانایە.
وەسلأوسەلام لەپیغەمبەرى کۆتایى بیّت(ﷺ). ئیو بۆخۆتان چاک دەزانن
مانەوێ ئیمە لەم ولاتانە، تەنها لەبەر چەند کاریکی پێویستە، هەركاتیك
كەمتەرخەمیمان تیا داكرد ئەو دین و دنیا مان ئی تیک و پیک دەچیت. سویند
بەخوا ئیمە دورى ئیو مان پێ خوش نی یەو بەدەست خۆمان نزیە، وەئەگەر
بەهاتیە تەنانەت بەئەندەش هەلى گرتینایە ئەو دەهاتین بولاتن، بەلام وەك
وتراو: (بزر بیانوی لەگەل خۆى دایە). وەدوعای خیرمان بۆبەكەن و داواکارم
لەخواى لیبوردە ئیمەو ئیو هەموو مسوڵمانانیش توشى خیربكات. جا
باهیچ كەس وا گومان نەبات ئیمە كارە دونیایەكان دەخەینە پیش نزیك بوون
لەئیو وە، بەلكو كارە دینیەكانیش ناخەینە پیش نزیك بوونتانەو ئەگەر
هاتوو نزیك بوونتان چاكتر و باشتر بوو.

بەلام ئەو پێ ئیسلام پێویستى گەرەى هەیه، ئیمەو مانا لەكەم تەرخەمى
كردن تییدا ترسى زیانى هەم گشتى و هەم تاییبەتیمان هەیه، چونكە ئەوێ
بابای ئامادە بوو دەیزانى و دەیبیسى دوور نایزانی و ناییبیسى، ئەوێ كەمن
داواتان ئی دەكەم ئەوێ كە: زۆر دوعای خیرمان بۆبەكەن چونكە ئەوێ خودا

دهیزانی ئیمه نایزانی، وهخوای بهرزو مهزن به توانایه و ئیمهش بیتواناو
لاوازین و پهروهردگار ناگاداری تیکرای شاراوهدانه.

بازرگان له سهرفهردا نهگهر مهترسی لهتیاچوونی سهروهتهکهی ههبوو، نهوه
چهند پوژیک دهمینتهوه بو نهوهی وهدهستی بخاتهوه، بهلام نهوهی ئیمه
نیسته پیوهی سهرقالین زور لهباس کردن گهورهتره و مهزتره.

لهکووتاییدا سلاو لهههموو مالهوه دهکهه.... بهگهورهو بچوکهوه... وهسلاو
لهیهکه یهکهی هاوپییان و دراوسیکان دهکهه.

والحمد لله رب العالمین

وصلی الله علی محمد وآله وصحبه تسلیما کثیرا.

پاداشت سزا - الثواب والعقاب - هاوچه شنی کردارن

له دیدی بهرنامه‌ی خودا (پاداشت و سزا) له چۆری ئەو کرده‌وه‌یه یه که ده‌گیریت، چونکه ئەم بنه‌مایه پوچی دادگیریه و - العدالة - ئاسمانه‌کان و زه‌ویه‌کانیش له‌سه‌ر ئەم دادپه‌روه‌یه راوه‌ستاون و به‌پێوه ده‌چن، بۆ وێنه: خوای داد په‌روه‌ر ده‌فه‌رمویت: (إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخَفُّوهُ أَوْ تَغْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفْوًا قَدِيرًا) (النساء: ۱۴۹) واته: ئەو خه‌لکینه ئەگه‌ر چاکه‌کانتان ئاشکراکه‌ن یا خود بيشارنه‌وه، یان ببورن له‌وه‌ی که خراپه‌تان له‌گه‌ل ده‌کات، ئەوه به‌پراستی خوا لی‌بورده‌ی به‌توانایه^۱. وه‌ده‌فه‌رمویت: (وَلْيَغْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (النور: ۲۲) واته: (ئەو مسو‌لمانان: لێ ببورنو چاو پو‌شی له‌خه‌لک بکه‌ن، ئایا ئیوه‌ هه‌زناکه‌ن خوا لی‌تان خوش بی‌ت؟) وه‌ پی‌غه‌مبه‌ری سه‌ردار (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: ((من لا یرحم لا یرحم)) رواه البخاری والمسلم.. واته: (هه‌رکس به‌زه‌یی به‌خ‌ل‌کدا نه‌یه‌ته‌وه‌ خواش به‌زه‌یی به‌ودا نایه‌ته‌وه‌). وه‌هه‌م ده‌فه‌رمویت: ((ان الله جميل يحب الجمال)) رواه مسلم، واته: (به‌پراستی خوا جوانه‌و جوانیشی خوش ده‌و‌یت) وه‌هه‌م له‌شو‌ینکی تردا ده‌فه‌رمویت: ((ان الله طيب لا يقبل الا الطيب)) رواه مسلم: واته: (به‌پراستی خوا پاکه‌و ته‌نها پاکیش وه‌رده‌گیریت)). له‌کۆی ئەم فه‌رموودانه‌و چه‌ندین فه‌رمووده‌ی تردا ئەوه‌ ده‌رده‌که‌و‌یت که پاداشت و سزا هاوچه‌شنی په‌فتارن. جاهه‌ر له‌به‌ر ئەم بنه‌ما گرنگه‌یه که (دن) سزاکه‌ی ئەوه‌یه که ده‌ستی ده‌به‌ردی‌ت، وه‌ (پ‌نگه‌ر) دانراوه‌ که ده‌ست‌وقاچی بقرتی‌ن‌ریت، وه‌له‌خو‌ین -کوشتن- و دارای و هه‌ندی شتی تردا تو‌له‌دانراوه -القصاص-، جابو‌یه تابگو‌نجی‌ت سزا به‌پ‌یی جو‌ری سه‌رپی‌چییه‌که بی‌ت ئەوه‌ شتیکی -

^۱ مختصر تفسیر ابن کثیر م ۱ ص ۴۵۲. سه‌یر ده‌که‌یت لی‌زه‌دا خوای گه‌وره له‌ پاداشتی لی‌بوردن له‌ خه‌لکی لی‌بورده‌نی خو‌یی دانراوه، ئەمه‌ش پاداشته‌ له‌ جو‌ری کرده‌وه‌که. وه‌رگ‌یز.

مشروع-ه، بۆ نمونه: ده‌لێن (عومەری کوپی خەتاب)- خۆی ئی پازی بێت-
 سەبارەت بەو کەسە سەبەبەکانی دەست دەدات فەرمانی دەركردوه کە
 بەینریت و بەهەڵەو گەپاوەیی سواری و لاخ بکریت و ناوچەوانی پەش بکریت،
 چونکە ئەو بابایە ماتول پووداوەکە ی هەلگیراوەتەو، ئەو دەبێت ئەویش
 وەرگیردریت وە لەبەر ئەوەی خۆی بەهۆی درۆکردنەو دەمووچاوی پەش
 کردووه، ئەو دەبێت نیو چەوانی بۆ پەش کریت. هەربۆیەش خۆی
 بالادەست دەفەرموێت: (وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى)
 الإسراء: ٢٢ واتە: (هەركەس لەم دنیا یە لە ئاستی بەرنامە ی خوا کویرییت،
 ئەو لە قیامەتیشدا کویرە، واتە: -بەکویری حەشر دەکری-، وە
 دەفەرموێت: (وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ
 الْقِيَامَةِ أَعْمَى) (١٢٤) قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا (١٢٥) قَالَ كَذَلِكَ
 أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى (سورة طه) واتە: (هەركەس ی
 پشت لە بەرنامە ی من بکات ئەو ژبانیکی تەنگی بۆ هەیه و لەپۆژی قیامەتدا
 بەکویری حەشری دەکەین، ئەویش دەلی: پەروردگار بۆ بە کویری حەشرم
 دەکە ی خو من لە دنیا دا بینەر بووم!!! خواش دەفەرموێت: ئا بەو شیۆه
 ئایەتەکانی ئیمەت بۆ دەهات و بۆت دەخویندرا یەو، تۆش لە بیرت دەکردن،
 هەر بەو چەشنەش ئەمڕۆ تۆ لەبیر دەکری!! و هەر وەك پیغەمبەری
 ئازیز (ﷺ) دەفەرموێت: ((يَحْشُرُ الْجَبَّارُونَ وَالْمُتَكَبِّرُونَ عَلَى صُورِ الذَّرِّ،
 يَطْوُهُم النَّاسُ بِأَرْجُلِهِمْ)) رواه احمد والترمذي.

واتە: (زۆردار و خۆبەگەورە زانەکانی دنیا، لەشیۆه ی میڕوله دا حەشر
 دەکرین بەجۆری ژیر پیی خەلکی دەکەون!!!). چونکە ئەوان لەبەر ئەوە ی
 لە دنیا دا بەندەکانی خۆیان زەلیل کردووه خواش ئەوان بۆ بەندەکانی خۆی

^١ الذر: بەمانای خۆلەمیش و میڕوله ی بچکۆله ماتووه. وەرگیر.

زەلەل و سوك دەكات، ھەروەك چۆن ئەگەر كەسێك خۆی بۆ نزم بكاتەو، ئەو
خواش بەرزى دەكاتەو و بەندەكانى خۆیشى وا لێدەكات لەئاستى ئەودا
خۆ بەكەم بگرن. خۆى گەرە ئیتمەش و ھەموو برا بڕوادرەكانمان صالح
كات وەیارمەتى دەرمان بێت بۆ ھەموو گوشتار و پەفتاریك كە پەزامەندى خۆى
تێدايە. و صلى الله على سيدنا محمد واله وصحبه اجمعين.

فەرمان به چاکه و ږیگرتن له خراپه

فەرمان به چاکه و ږیگرتن له خراپه- که خوی گوره پیغه مبه‌ران و (علیهم السلام) کتیبه‌کانی خوی بوناردووه- به‌شیکه له‌م ئیسلامه پیروزه.

چونکه‌م به‌نامه‌ی خویه یان (ه‌واله-اخبار)یان (فەرمان-إنشاء)ه. ه‌وال وک: ه‌والدان دهر باره‌ی خوی و دهر باره‌ی دروستکراوه‌کانی که‌مه‌ش به‌کتاپه‌رستی و چیرۆکه‌ قورئانیه‌کان ده‌گریته‌وه- التوحید والقصاص- فەرمانه‌که‌ش: یان فەرمان به‌کردن، یان فەرمان به‌نه‌کردن، یان نه‌ویه‌که‌مروږ له‌نیوان کردن و نه‌کردندا سه‌ریشکه- الأمر والنهي والإباحة- که‌واته: به‌شیکه‌ ه‌ره‌زوری قورئانی پیروز یان "ئه‌مر"ه یان "نه‌هی"یه‌که‌ فەرمان به‌چاکه‌و به‌گری له‌خراپه‌ش له‌و ته‌ره‌دا ده‌خولیته‌وه.

خوی گوره‌ سه‌بارت به‌ کاری سه‌رشانی پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) ده‌فهرمویت: (يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ) (الاعراف ۱۵۷).

واته: (فهرمانیان پی‌ ده‌کات به‌ه‌موو چاکه‌یه‌ک وه‌ج‌له‌وگریشیان ده‌کات له‌ه‌موو خراپه‌یه‌ک وه‌ه‌موو شته‌ پاکه‌کانیان بۆ حه‌لّ ده‌کات و شته‌ پیسه‌کانیان ئی قه‌ده‌غه‌ ده‌کات). ئه‌مه‌ش نه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نیت که‌ په‌یامه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) تیرو ته‌واوه‌ هیچ که‌م و کورتیه‌کی تیدا نیه‌، چونکه‌ خوی گوره‌ له‌سه‌ر زوبانی نه‌و پیغه‌مبه‌ره‌(ﷺ) فەرمانی به‌ه‌موو چاکه‌یه‌ک کردووه‌ و به‌گری له‌ه‌موو خراپه‌یه‌ک کردووه‌ و ه‌موو چاک و پاکیه‌کی به‌حه‌لّو زوّلّ و ه‌موو پیسی یه‌کی به‌ قه‌ده‌غه‌ داناوه‌. ه‌ره‌بویه‌ش سه‌ره‌رمان محمد(ﷺ) ده‌فهرمویت: (إنما بعثت لأتمم مكارم الاخلاق) رواه البیهقي. واته: (من نی‌ردراوم بۆ نه‌وه‌ی ه‌موو ئاکارو به‌ها جوانه‌کان ته‌واوکه‌م) وه‌ ده‌فهرمویت: (مثلي ومثلُ الأنبياء كمثلي رجل بني داراً فاتمها

واكملها إلا موضع لبننة، فكان الناس يطيفون بها ويعجبون من حسنهما، ويقولون لولا موضع لبننة!! فانا تلك اللبننة (رواه بخارى ومسلم). واته: (نمونهى من و پیغه مبهراں وهك پیاوینک وایه خانویهك دروست بکات و تهواوی کات، تهنه شوینی خشتیک مابیت خه لکی دین و به چواردهوری دا دهگه پین و سهریان له جوانی نهو ماله سوپرده مینیت، وه دهلین: بینایه کی تهواوه نهگه شوینی نهو خشته نه بایه، دهی من نهو خشته م) به پیغه مبهری خوا (علیه السلام) بهرنامه ی ئیسلام کامل. بوو، نهو بهرنامه یی که فهران کردن بهه موو چاکایهك وه پینگرتن له هه موو خراپه و، به حاله لۆ زوال دانانی هه موو شتیکی پاک و قه دهغه کردنی هه موو شتیکی پیسی له خو گرتوووه. به لام پیغه مبهرانی پیش نهو زورجار هندی شتی پاکیان له ئوممه ته که یان قه دهغه کردوووه - به فهرانی خوا - ههروهك خوی دادگهر ده فهرمویت: (فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ) (النساء: ۱۶۰) واته: (به هووی هندی تاوانی گاواره کانه وه چهند شتیکی پاک که پیشتر حالل بوو بویان لیمان قه دهغه کردن).^۱ وه زورجار هندی شتی پیسیان له سهه قه دهغه نه کردون وهك خوی کاربه جی ده فهرمویت: (كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حَلَالًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَةُ) (ال عمران: ۹۳) واته: (هه موو جوړه خوارده مهنیهك له بو (به نی اسرائیل) ییه کان حالل بووه، تهنه نه وه نه بیت که اسرائیل (یعقوب) له سهه خووی قه دهغه کرد، پیش نه وهی (تهورات) دابه زیت.^۲

فهران کردن بهه موو چاکایهك و پیشگیری له هه موو خراپه یهك له نیو پیغه مبهراں (علیهم السلام) تهنه له بو پیغه مبهر (علیه السلام) ی خو مان بووه، نهو

^۱ مختصر تفسیر ابن کثیر ۱ ص ۴۶۳. وه رگیز.

^۲ هه مان سهه چاوهی پیشوو. وه رگیز.

سهروره‌ی که خوای مهن هه‌موو به‌هاو ئاکاره جوانه‌کانی پی ته‌واوکرد، وهك په‌روه‌ردگار ده‌فهرموویت: (الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا) (المائدة: ٣) به‌پاستی خوای گه‌وره به‌فه‌زلی خوئی به‌رنامه‌که‌ی خوئی له‌بو کامل کردوین وه نیعمه‌تی خوئی له‌سهر ته‌واو کردوین وه پازی بووه که ته‌نها ئیسلام پرۆگراممان بیت.

جا خوای گه‌وره هه‌روهك چۆن سیفه‌تی پیغه‌مبه‌ر(ﷺ)ی به‌وه باسکردووه که فرمان به‌چاکه و ریگری له‌خرابه ده‌کات، به‌هه‌مان شیوه‌ش ئوممه‌ته‌که‌ی، وهك ده‌فهرمویت: (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ) (ال عمران: ١١٠) واته: (ئیهو چاکترین کو‌مه‌لن که نێرداون بو لای خه‌لکی، به‌جوړیک فرمان به‌هه‌موو چاکه و جلوه‌گیری له‌هه‌موو خرابه ده‌که‌ن، وه براوی راسته‌قینه به‌خوا دینن). وه ده‌فهرمویت: (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ) (التوبة: ٧١) واته: (پیاوانی برودارو ئافره‌تانی برودار، هه‌ندیکیان خوشه‌ویست و پشتیوانی هه‌ندیکی تریانن و فرمان به‌چاکه و ریگری له‌خرابه ده‌که‌ن).

هه‌ربۆیه‌ش (ئه‌بو هوره‌یره-خوای ئی پازی بیت-) ده‌فهرمویت: (ئیهو چاکترین خه‌لکین بو خه‌لکی، چونکه له‌دوو توئی کو‌ت و زنجیردا ده‌ریان دینن و ده‌یان خه‌نه نیو به‌هه‌شته‌وه). خوای گه‌وره له‌وچه‌ند ئایه‌ته‌دا پوونی کرده‌وه که ئوممه‌تی پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) چاکترینی ئوممه‌تن و به‌سودترینی ئوممه‌تن بو خه‌لکی له‌به‌ر ئه‌وه فرمان به‌هه‌موو چاکه‌یه‌ک و ریگری له‌هه‌موو خرابه‌یه‌ک ده‌که‌ن، وه‌هه‌روه‌ها له‌و پیناوه‌شدا جیهاد ده‌که‌ن به‌لام به‌پینچه‌وانه‌وه ئوممه‌تانی تر- وهك پینشتیش ئاماژه‌ی بو‌کرا- فرمانیان به‌هه‌موو چاکه‌یه‌ک نه‌کردووه‌و، به‌ره‌ه‌ستی هه‌موو خرابه‌یه‌کیان له‌خه‌لکی نه‌کردووه، ئه‌وه‌شیان که جیهادی کردبێ وهك "به‌نو اسرائیل" .. ئه‌وه زۆربه‌ی جیهاده‌کیان بو

پالېيوه نانی دوژمن بووه له ولات نهك يو فرمان به چاكو پيگيري له خراپه و بانگ هيشتي خه لكی^۱. وهك خواي گه وړه له سر زوبانی(موسا)-عليه السلام- باس دهكات كاتيک به گه له كهی خوی وت: (يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ) (۲۱) قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَنَ نَدْخُلُهَا حَتَّى يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ (المائدة: ۲۱) واته: (موسا- عليه السلام-) وتی: ئهی گه له كهم بچنه نیو زهوی به پاك پاكیرووه. كه شوینی باو باپیرانتان و دوژمن داگیری كړدووه. وه خوا په یمانی داوه و سهرتان دهكات، وه مه گه پینه وه دواوه ئه گهر وابهكن ئه وه زیانبارن، ئه وانیش وتیان: ئهی موسا ئه وشاره كوومه لیکي خاوهن هیزی زورداری تیدا، ئیمه تاوه كو ئه وان تیدا دهرنه چن ئیمه ناتوانین و ناویرین بچینه ناویه وه جا ئه گهر ئه وان لیی دهرچوون، ئه وه ئیمه ش دهچینه ناویه وه^۲ یان دهیان وت: (فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ) (۲۴) (المائدة: ۲۴) ئهی (موسا) خوت و په روه ردگارت بچن بجهنگن، ئیمه لیړه دانیشتوین!!

---

^۱ لیړه دا مه بهست له وه نیه كه ئه و نوممه تانه پیغه مېره كانیشیان جیهاد و فرمان به چاكو پيگريیان له خراپه نه كړدووه، بهلكو پیغه مېره خوشه ویسته كان-عليهم السلام- هه موو ژيانیان له وه دا بردوته سر. به لام مه بهست له وه په كه نوممه ته كانیان كه مته رخه م بوون له وه دا و وه لام دانه وه یان زور كه مېووه. وهرگیز.

^۲ مختصر تفسیر ابن کثیر م ۱ ص ۴۶۳. وهرگیز.

فەرمان بە چاکە و ڕێگری لە خراپە فەرزی کیفایە

خوای گەرە دەفەرمویت: (وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) (ال عمران) واتە: بەلەنیوان ئێوەدا کۆمەڵێک هەبن بانگ هیشتی خەلکی بکەن بۆلای خێر، وە فەرمان بە چاکە و جلە و گیری لە خراپە بکەن، بە راستی هەر ئەوان سەرفرازن). فەرمان بە چاکە و پێشگیری لە خراپە لە سەر یەکە یەکە ی مسوڵمانان فەرزی یە. واتە فەرزی عەین نی یە بە لکو فەرزی کیفایە، قورئانی پیرۆزیش لە سەر ئەمە بە لگە یە، بە لām ئە گەر ئەوانە ی کە هە ل دەستن بەو ئیشە نە یانتوانی ئەنجامی بدن ئەو هەموو مسوڵمانێکی خاوەن توانا بە گوێرە ی تواناکە ی خۆ ی تاوانبارە، چونکە هەموو مسوڵمانێک بە گوێرە ی توانای خۆ ی دەبی فەرمان بە چاکە و جلە و گیری لە خراپە بکات، وە ک پێغەمبەری خوشە ویست (ﷺ) دەفەرمویت: (من رأى منكم منكرا فليغيره بيده، فاعن لم يستطع فليسلنه، فاعن لم يستطع فبقلبه، وذلك اضعف الإيمان) (رواه مسلم) واتە: (هەرکەس لە ئێوە ئە گەر خراپە یەکی بیژی ئەو هە بابه دەست بیگوێریت جا ئە گەر نە ییتوانی ئەو هە بابه زووبان، ئە گەر نە ییتوانی بابه دل پێی ناخۆش بیئت ئەویش لاوازترینی بپوایە).

تێبینییەکی گرنک: لە بەر ئەو هە ی فەرمان بە چاکە و جلە و گیری لە خراپە لە گەر وەرە ترینی -واجیبات و سوننەتە-، وە واجب و سوننەتەکانیش دەبیئت سودیان زۆر بیئت لە زیانیان، کە واتە: هەرکاتێک زەرەری ئەورێگریە زۆرتر بوو لە بەر ژە وەندی یە کە ی ئەو هە خوای گەرە فەرمان بە شتی وانا کات، ئەم فەرمان و بەرگریەش جاری وا هە یە بە دلە جاری واش هە یە بە زوبانە، هەندی چاریش بە دەستە (هێژ)، بە لām پێناخۆش بوونی دل ئەو هە بیئت لە هەموو سات و کاتێکدا هە بیئت چونکە هیچ شوینە وارو زیانیکی نیە، وە هەرکەس بە

دل (مونكهړى پى ناخوش نه بښت، نه وه براوادار نيه وهك پيغه مېهر (ﷺ))
 ناماژهي بو دهكات: (وذلك ادنى) يان ده فهرمويت: ((واضعف الايمان)) يان
 ده فهرمويت: (ليس وراء ذلك من الايمان حبة خردل) رواه مسلم. وه جاريكيان
 پرسيار له "ابن مسعود" -خوای لي پازي بښت- کړا: ثايا مردووی ناو
 زیندوان کی یه؟ فهرمووی: نه وهی که چا که ناناسی و، بهر مه لستی له خراپه
 ناکات!!

دوو دهسته له فەرمان به چاکه و ریځی له خراپه دا به هه له چوون

دووه دهسته هه به دريژای میژوو له فەرمان کردن به چاکه و جله و ځی له خراپه دا به هه له داچوون:

دهسته یی که م: فرمان به چاکه و ریځی له خراپه به ته واوه تی وازی لیډینن، نه ویش به - ته ئویل - ی ئه م ئایه ته: (عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) (المائدة: ۱۰۵) واته: (ئهی بږواداران ئیوه وریای خوتان بن ئیتر نه و هی که گومړا بوه زیان به ئیوه ناگه یه نیت) به لام له پاستیدا ئه م جوړه ته ئویل هه له یه هه روه که نه بوبکری صدیق خوی ئی پازی بیت له و تاریکیدا فهرمووی: (انکم تقرؤن هذه الآية: (عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) وانکم تضعونها فی غیر موضعها، وانی سمعتُ النبیَّ ﷺ یقول: إن الناس إذا راوا المنکر فلم یغیروهُ اوشک ان یعمهم الله بعقاب منه) (رواه احمد وابن ماجه) واته: (ئهی خه لکینه ئیوه ئه م ئایه ته ده خویننه وه) (عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) به لام له شوینی خویدا داینانین، به هه له لیی حالی ده بن، چونکه من بیستومه له پیغه مبر (ﷺ) هوه ده فهرمویت: (به پاستی خه لکی نه گه خراپه یه کیان بینی و نه یان گوړی نه وه نزیکه خوی گه وه سزایه کیان بؤ بنیری هه موویان بگریته وه^۱.

دهسته یی دووه م: نه وانه که ده یانه وی له هه موو کات و ساتیځدا یان به ده ست - هیژ- یان به زوبان - گفتوگو - فرمان به چاکه و جله و ځی له خراپه بکه ن ئیتر به بی پړه چاوکردنی تیگه یشتن و لیژانین و نه رمونیانی و نارامگرتن (الفقه، العلم، الصبر)، به بی سهرنجدانه نه و هی که ئایا چی به رژه وهندی تیډایه و چی تیډا نییه؟ وه چی له و قوناغه دا له توانادا هیه بکری و چی جاری له توانادا نی یه؟ چونکه

---

^۱ واته: چاک و خراپ بگریته وه، خراپه که له بهر نه انجامدانی سهریځیبه که و چاکه که ش له بهر بهر نه لستی نه کردنی له و خراپه یه. وه که خوی گه وه ده فهرمویت: (واتقوا فتنة لا تصيبن الذين ظلموا منكم خاصة) وه رځی.

جاری واهیه مسولمانیک فرمان بهشتیک دهکات یان جله وگیری له کاریک دهکات
 خوی بو خوی واده زانیت له وکارهیدا گویرایه لی خواو پیغه مبه (ﷺ) ی کردووه
 به لام له هه مان کاتتدا سنوری خوی به زاندووه وه زهره رو زیانیک ده نیته وه که
 زور له بهر ژه وندیه که گهره تره. هر له بهر نه همیشه پیغه مبه (ﷺ) فرمانی
 کردووه به نارامگرتن له سهر خراپه و تاوانی پیشه وایانی مسولمان -الائمة-
 وه به ره لستی کردووه که شه پریان له دژ بکریت هه تاوه کو نویژ گهر بن. واته:
 هه تاوه کو نویژ گهر. بن نابیت شه پریان له گهل بکریت و ده فهرمویت: (ادوا إلیهم
 حقوقهم، وسلوا الله حقوقکم) رواه الحمد والترمذي. واته: (مافی خویان بدهنی و
 داوای مافی خوتان له خوی ته عالا بکن).

کۆکه ره وهی ئەم خالەش لەم بنچینه دایه: هه رکاتیک هاتوو له شتیکیدا زهره رو
 بهر ژه وندی بهرام بهر یه و هستان. واته: کاریک هه زهره رو هه بهر ژه وندی شی
 تیدا بوو نه وه ده بیت کامیان باشت بوو نه وه یان پیش بخریت چونکه فرمان و
 پیشگیری -الأمر والنهي- له دیندا نه گهر چی هه همیشه هیانی بهر ژه وندی و
 لادانی زیانی له خو گرتوو، به لام ده بیت سهیری سه رهنجام و بهرام بهر که ی
 بکریت: نه گهر نه بهر ژه وندیانه ی له ده ست ده چوون زورتر بوون یان نه
 زهره روزیانانه ی لییه وه پهیدا بووه زورتر بوو، نه وه نابیت بکریت و فرمان
 بهشتی و نه کراوه به لکو نه گهر هاتوو زیانه که ی له بهر ژه وندیه که ی زورتر بوو
 نه وه هر به یه کجاری شتی واهه ده غه یه.

به لام هر نه وندیه: ده ست نیشان کردن و دیاری کردنی (بهر ژه وندییه کان و
 زهره ره کان) ده بیت به ته رازووی بهر نامه ی خوابیتا، وهه رکات و ساتیک ئینسان
 توانی شوینی ده کهانی (قورنانی پیژن) و (سوننهت) بکه ویت، نه وه نابیت
 خوی لی دهر باز بکات.

که واته: نه گهر هاتوو کۆمه لیک هه مه عروف و هه مونکه ریشیان تیدا بوو
 به جوړیک هیچ جیاوازییه کیان نه ده خسته نیوانیا نه وه به لکو یان هه ردوکیان

دهکرد، يان ههردووکیان واز ئی دههینا، ئهوه ههه لهخۆوه نابیت فرمانیان بهچاکه پى بکړیت و پښگری خراپهیان ئی بکړیت بهلکو بهوردی سهیر دهکړیت: ئهگه هاتوو چاکهکانیان زور تریوو ئهوه دهبیت فرمانی چاکهیان پى بکړیت نیتر ئهگه چى ئهوه فرمانهش خراپهیهکی بچکولهی ئی پهیدا ببيت ئهوه قهیدی نی یه، چونکه نابیت بهرههستى لهخراپهیهک بکړیت ئهگه هاتوو فهوتانی چاکهیهکی مهزنتری بهدواوه بو بهلکو ئهه پښگریه لهوکاته دا وهک پښگرتنی خهلکی وایه له ئیسلام، يان وهک ئهوه وایه که تیکووشی بو گوپراهی نهکردنی خواو پیغهمبهه (ﷺ)، بهلام ئهگه نهه کوهمه، مونکریان لهنیودا زورتر بوو ئهوه دهبیت بهرههستى نهه مونکره بکړیت نیتر ئهگه چى ببيت هوی لهدهست چوونی مهعرفیکی بچکولهتر چونکه فرمان کردن بهه چاکهیهی که خراپهیهکی گهورهتری ئی پهیدا دهبیت ئهوه فرمان کردن بهخراپه نهک بهچاکه وه تیکوشانه بو سهپيچی کردنی خواو پیغهمبهه (ﷺ)، بهلام ئهگه (معروف و منکر) وهک یهک و ابوون، بهشیوهیهک فرمانکردن به مهعرفهکه مونکریکی وهک خوی ئی پهیدا دهبوو يان بهرههستى کردن له مونکرهکه مهعرفیکی وهک خوی بههوه لهدهست دهچوو ئهوه لهو کاته دا فرمانیان پى ناکری و پښگریشیان ئی ناکړیت چونکه جاری واهیه فرمانکردنهکه باشه، جاری واش هیه پښگری کردنهکه باشه وهکاتی واش دهبیت هیچ کامیان باش نیه، ئهویش لهوکاته دایه ئهگه فرمان کردن بهیهکیکیان مایه هیئانهدی نهویر بوو بهلام له پوانگهی جوری (معروف و) (مونکهر) هکهوه ئهوه دهبیت فرمان به ههموو چاکهیهک و جلهوگری له ههموو خراپهیهک بکړیت، موقییک يان کوهمهلیک فرمانی باشه یانی پیدهکری، پښگری خراپه یانی ئی دهکړیت، لهسهه چاکه سوپاسیان دهکړی و لهسهه خراپهش سهزه نشتیان دهکړیت، بهلام گرنگ ئهوه یه: نابیت فرمان کردن بهچاکهیهکی گهورهتر لهخوی له دهست دات، يان خراپهیهکی گهورهتر بهیئت، پښگریکردن لهخراپهیهک نابیت ببيت بایسی هیئانی خراپهیهکی گهورهتر لهخوی، يان فهوتانی چاکهیهکی باشت لهو.

هەر له‌بەر ئەم حیکمەتەش بوو پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) هەردەم پازی دەبوو بە مانەوێ سەرکردەیی دوو‌پووه‌کان (عبداللهی کۆری ابی) و هاوچە‌شنە‌کانی، چونکە:

یە‌که‌م: خە‌ڵکانیک هە‌بوو بە‌کوێرانه پش‌تیوانیان ئی‌ده‌کرد.

دووە‌م: لا‌بردنی خراپە‌یی (عبداللهی کۆری ابی) بە‌جۆریک له‌سزادانی، دە‌بووه‌ هۆی له‌ده‌ست دانی چاکە‌یه‌کی گە‌وره‌تر، بە‌هۆی تو‌په‌بوونی خزمە‌کانی و بزواندنی پە‌گە‌ز پە‌رسی تیا‌ی‌اندا.

سی‌یه‌م: خە‌ڵکیکی زۆری بی‌ ئا‌گا‌و تێ‌نه‌گە‌یش‌توو له‌ئیس‌لام رایان ده‌کرد، ئە‌گەر بیانی‌بیستایه پێغه‌مبەر (ﷺ) هاو‌پن‌کانی خۆی ده‌کو‌ژیت- ئە‌مه‌ش په‌یدا‌بوونی خراپە‌یه‌کی گە‌وره‌تر بوو-.

چاک‌ترین بن‌چینه‌ش بۆ هێ‌نانە‌دی ئە‌م مە‌به‌سته له‌دو‌خا‌لدا ده‌سته به‌ر ده‌بی‌ت.

١. ده‌بی‌ حە‌زو خۆ‌شه‌ویستی بۆ (معروف) ی‌ک یان پ‌ق لی‌بو‌ونه‌وه‌ی له‌ مون‌که‌ریک به‌پێ‌ی خۆ‌شه‌ویستی خ‌وای کار‌به‌جی‌ بی‌ت واته: خ‌وای داد‌گەر چۆ‌ن حە‌ز ده‌کات و چۆ‌ن به‌رژ‌ه‌وه‌ندی دینه‌که‌ی ئە‌وی تی‌دا ده‌بی‌ت مرو‌فی مس‌ول‌مان ده‌بی‌ت و اب‌کات نه‌ک به‌ئاره‌زووی خ‌وی.

٢. وه‌ ده‌بی‌ت فەرمان به‌چاک‌ه‌ر ج‌له‌و‌گیری له‌خراپه به‌ئە‌ندازە‌ی توانا‌و هی‌زی خ‌وی بی‌ت، چون‌که خ‌وای گە‌وره زیاد له‌توانای مرو‌ف دا‌واناکات: ئە‌وه‌تا ده‌فه‌رمو‌یت: (فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ) (الت‌غابن: ١٦) چون‌که زۆ‌ر سه‌یره، هی وه‌ها هە‌یه خۆ‌شه‌ویستی و پ‌ق‌لی‌بو‌ونه‌وه‌ی، حە‌ز‌کردن و حە‌زنە‌کردنی بۆ ئی‌شی‌ک به‌پێ‌ی ئاره‌زووی خۆ‌شه‌ویستی و پ‌قی خ‌و‌یه‌تی، نه‌ک به‌پێ‌ی فەرمان و پ‌ق و خۆ‌شه‌ویستی خ‌ودای داد‌گەر، به‌پ‌راستی ئە‌مه‌ش جۆ‌ری‌که له‌شو‌ین کە‌وتنی ئاره‌زوو، بۆ‌یه‌ئە‌گەر مرو‌فی مس‌ول‌مان و اب‌کات ئە‌وه شو‌ینی ئاره‌زووی خ‌وی کە‌وت‌وه، ده‌ی خ‌وای گە‌وره‌ش ده‌فه‌رمو‌یت: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغْوَ هُدًى مِنَ اللَّهِ) (الق‌صص: ٥٠) واته: (کی گوم‌رات‌ره له‌وه‌ی کە‌به‌رده‌وام شو‌ینی ئاره‌زووی خ‌وی ب‌که‌و‌یت به‌بی هیچ پ‌وش‌ناییه‌کی خ‌وایی؟!)

خوی له بنچینه دا خوشویستنې مروۍ بۇ ئارەزووی خوی بهرهنه لستی لی نه کراوه، چونکه نه وه شتیکی سروشتی خوا کرده یو سهرزه نشتی مروقی له سهر ناکریت، به لکو له سهر شوین که وتنی ئارەزووه که سهرزه نشتی ده کریت، ههروه خوی گهره ده فهرمویت: (يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ) (ص: ۲۶) واته: (داود: نیمه تۆمان له نیو زه ویدا به جی نشین داناوه که واته: به بهرنامه ی خدا حوکم له نیو خه لکی دا بکهو شوینی ئارەزوو مه که وه چونکه شوین که وتنی ئارەزوو له ریگه ی خوا گومرات ده کات) وه ده فهرمویت: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ) واته: (کی یه گومراتر له وه ی که به بی پینمونییه کی خوای شوین ئارەزووی خوی بکه ویت؟) وه پیغه مبهری سهرهر (ﷺ) ده فهرمویت: (ثلاث منجيات: خشية الله في السر والعلانية، والقصد في الفقر والغنى، كلمة الحق في الغضب والرضا، وثلاث مهلكات: شح مطاع، وهوى متبع، وإعجاب المرء بنفسه) (رواه الطبراني) واته: (سی شت پرگار کهرن: ترسان له خوا به ناشکراو نهینی، ئیستیقامه له ههردووک کاتی هه ژاری و دهوله مه نیدا، وه وتنی وشه ی حق له توپه بوون و پازی بووندا، وه سی شت هه فوینهرن: گوپراهه لی بۇ پهزیلی و پیسکه یی، شوینکه وتنی ئارەزوو، سهرسوپمانی مروۍ به خوی) وه شوین که وتنی ئارەزوو له دنیا دا سیفته ی جوله کهو هاوهل پریارده ره کانه - اليهود والمشرکین - وه خوی گهره له چهند ئایه تیگدا باسیان ده کات بۆنمونه ده فهرمویت: (فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ) (القصص: ۵۰) واته: (شه پیغه مبهر (ﷺ) نه گهر نهو بی پهرایانه وه لامیان نه دایته وه، نهوا بزانه نهوانه شوینی ئارەزووه کانی خوین ده کهون، ده ی کی گومراتره له وه ی که شوینی ئارەزووی خوی بکه ویت به بی پینمونی یه کی خوی؟) وه ده فهرمویت: (يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ) (المائدة: ۷۷) واته: (شه خاوهن

کتیبه‌کان (جوله‌که و نه‌صرانیه‌کان) له‌به‌رنامه‌که‌تاندا به‌ناه‌ق تیمه‌په‌رینن، وه‌شوینی ئاره‌زووه‌کانی گه‌لێک مه‌که‌ون که پیشتر گومر‌ابوون، وه‌خه‌لکیکی زۆریشیان پیشتر گومر‌اکردوو له‌پینگه‌ی راست لایان دا) وه‌ده‌فرمویت: (وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَى وَلَنْ أُتَّبِعَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ) (البقرة: ۱۲۰) واته: (ئهی محمد ﷺ) جوله‌که‌و دیانه‌کان لیت رازی نابن هه‌تا‌کو شوین به‌رنامه‌که‌یان نه‌که‌ویت، تۆیش بلی: ته‌نا پۆشنایی خوا پۆشنایی یه (به‌رنامه‌ی خوا). وه‌ه‌گه‌ر له‌دوای ئه‌و زانیاریه‌ی که بو‌ت هاتوه شوین ئاره‌زووه‌کانیان بکه‌ویت ئه‌و ئیتر له‌لایه‌ن خواوه هیچ پشتیوانی و یارمه‌تیه‌کت بو‌نیه) له‌جینگه‌یه‌کی تردا ده‌فرمویت: (وَلَنْ أُتَّبِعَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ) (البقرة: ۱۴۵) واته: (ئه‌گه‌ر شوینی ئاره‌زووه‌کانی ئه‌وان بکه‌ویت، پاش ئه‌و زانیاریه‌ی -وه‌حی- که بو‌ت هاتوه، ئه‌وه که‌واته تۆ ئهی محمد ﷺ) له‌سته‌م‌کارانیت) وه‌ده‌فرمویت: (وَأَنْ أَحْكُمَ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ) (المائدة: ۴۹) واته: (حوکمیان له‌به‌یندا بکه به‌و به‌رنامه‌ی که خوا ناردوویه‌تی، وه‌شوین ئاره‌زووی ئه‌وان مه‌که‌وه).

هه‌رله‌به‌ر ئه‌مه‌شه هه‌ریه‌کیک له‌زانایان و خوا په‌رستان ئه‌گه‌ر له‌داخوازی یه‌کانی (قورئانی پیرۆز) و (سوننه‌ت) لایه‌دن، ئه‌وه به‌خه‌لکانی شوینکه‌وته‌ی ئاره‌زوو له‌قه‌له‌م ده‌درین، هه‌روه‌ک پیشینانمان پێیان ده‌وتن: (اهل‌الاهوال).

بۆیه پێویسته له‌سه‌ر هه‌موو مرو‌فیکی مسو‌لمان به‌روانیته‌ خو‌شه‌ویستی و رقی خو‌ی، وه‌ به‌روانیته‌ ئه‌ندازه‌ی خو‌شه‌ویستیه‌که‌ی یان رقی بو‌شتیک و بزانی‌ت ئایا له‌گه‌ل فره‌مانی خوا و پیغه‌مبه‌ر ﷺ) گونجاوه یان نا؟ وه‌ نابیت پێشی خواو پیغه‌مبه‌ر ﷺ) بکه‌ویت، وه‌ک خوای گه‌وره ده‌فرمویت: (لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ) (الحجرات: ۱) ده‌ی هه‌رکه‌سێک مه‌یلی بو‌کرده‌وه‌یه‌ک ببزویت، یان رقی له‌کرده‌وه‌یه‌ک بیت پێش ئه‌وه‌ی خواو پیغه‌مبه‌ر ﷺ) فره‌مانی پی‌ بکه‌ن ئه‌وه جو‌ریک له‌ خو‌ خستنه‌ پێش خواو پیغه‌مبه‌ری ﷺ) تێدایه.

سیفه ته کانی نه و که سهی فەرمان به چاکه و پیشگیری له خراپه دهکات^۱

فرمان به چاکه و جلّه و گیری له خراپه له فەرزترین و چاکترین و مهزترین
کرده وه چاکه کانه، وه کرده وهش نابیتته کرده وهی صالح هه تا وه کو دوو
مهرجی تیدا نه بیّت:

یه که م: ته نها بو خوا بیّت.

دووه م: به پیی فەرمانی خوا و پیغه مبه ر(ﷺ) بیّت.

ههروهک (فضیلی کوری عیاض) له تووژینه وهی نه م ئایه ته دا (لِیْبُلُوکُمْ اَیْکُمْ
:حَسَنُ عَمَلًا) ده فەرمویت: (کرده وه ده بیّت ساغ و دروست بیّت، چونکه
کرده وه نه گهر ساغ بوو به لام راست نه بوو نه وا وه رناگیریت، به لکو ده بیّت هه م
ساغ و هه م راستیش بیّت،

ساغ: نه وهیه ته نها بو خوا بیّت، راست: نه وهیه له سه ر سوننه ت بیّت).

که واته: نه گهر نه مهش سنوری هه موو کرده وهیه کی صالح بیّت، نه وهی فەرمان
به چاکه و جلّه و گیری له خراپه دهکات ده بیّت خوئی نه و مهرجه ی تیدا بیّت.
واته: (الاخلاص).

وه هه م دیسان ده بیّت زانیاری هه بیّت به و چاکه و خراپه یه (المعروف و المنکر)
وه جیاوازی نیوانیان، ههروهک (عمری کوپی عبدالعزیز) - خوی لی پازی
بیّت - ده فەرمویت: (من عَبْدَ اللَّهِ بغير علم، کان ما یفسد اکثر مما یصلح)
واته: (هه رکه سیك به بی زانیاری خوا بپه رستیّت، نه وهی که تیکی ده دات
زیاتره له وهی که چاکی دهکات) وه نه وهی که فەرمان به چاکه و جلّه و گیری
له خراپه دهکات پیویستی یه کی زوری به هه ردووک سیفه تی (الرفق والحلم)
ههیه، واته: (به به زهیی و نه رمو نیانی)، وهک پیغه مبه ر(ﷺ) ده فەرمویت:
(ماکان الرفق فی شیء الا زانه، ولا کان العنف فی شیء الا شانہ) (رواه المسلم)

^۱ لیزه دا شیخی ئیسلام ته نها ئاماژه ی بو چند سیفاتیک کردووه، نه گهر نا سیفاتی دیکه ش هه ن.

واته: (نەرمونیانی لەهیچ شتیکیدا نەبوو مەگەر جوانی کردووە، وە توپەیی و
هەلچونیش لەهەر شتیکیدا بوییت مەگەر ناشرینی کردووە). وە دەفەرمویت:
(إن الله رفقٌ يحب الرفق في الأمر كله، ويعطي عليه ما لا يعطي على العنف)
(رواه ابوداود وابن ماجه) واته: (خوا هیدی و نەرمە و لەهەموو شتیکیدا
نەرمی خوش دەوێت، وە ئەوەی کە بەهۆی نەرمیە و دەی بەخشیت بەهۆی
توێرەبوون و هەلچونە و نایادات). پیویستە زۆر ئارامگرو دان بەخۆداگرییت –
صَبُوراً- لەسەر ئیش و ئازارو ناپەهەتی یەکان، چونکە لەوێرگەدا توشی
ئازارو ناسۆری هەر دەبییت. کەواته: ئەگەر نەرمونیان و ئارامگر نەبییت ئەو
بەرەمی تیکدانی لەبەرەموو پەریزی چاککردنی زۆرتەر، هەرەک لوقمانی
حکیم بەکۆرەکە دەگوت: (وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَى مَا
أَصَابَكَ) (لقمان: ۱۷) واته: (ئەو کۆپی خۆم: فەرمان بەچاکە و جلەوگیری
لەخراپە بکە، وە ئارام بگرە لەسەر ئەو ناپەهەتیە کە دیت بەسەرتا).
هەربۆیەش خوای گەرە زۆرجار فەرمانی بە پیغەمبەر (علیهم السلام)
کردووە بە ئارامگرتن. کە دیارە ئەوان پیشەوایانی فەرمان بەچاکە و جلەوگیری
لەخراپە بوون. وە کۆتا پیغەمبەر (ﷺ) کە لەدوای ئەوەی خوای گەرە
بەناردنی ئایەتی (اقرا) دەیکات بە پیغەمبەر، یەکسەر بەدوایدا ئەم ئایەتە
بۆ دەنیریت: (يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (۱) قُمْ فَأَنْذِرْ (۲) وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ (۳) وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ (۴)
وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ (۵) وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ (۶) وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ (۷) (المدثر: ۱-۷)
واته: (ئەو ئەوەی کە لەنوێندا خۆت داپۆشیو، هەستەو خەڵک بترسێنە، وە
پەرەدگاری خۆت بەمەزن بگرە وەجلەکانت پاکۆکە، واز لە پیسی -شەرك-
بینە، وە زۆر مەنت مەکە، وە لە بۆ پەرەدگارت ئارام بگرە).

سەیردەکە سەرەتای ئایەتە کە بەو دەکاتەو کە فەرمانی پێ دەکات
بەترساندن و ئاگادار کردنەوێ خەڵکی وە کۆتایی ئایەتە کە بەفەرمان کردن
بە ئارام گرتن دینی چونکە خودی خەڵک ترساندن لەسزای خوایی فەرمان

کردنه به چاکه و جله و گيري کردنه له خراپه که واته له و پښه شدا پښوېستی به نارام گرتن هه یه. وه پښی دده فرمویت: (وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا) (الطور: ۴۸) واته: (له بۆ فره مانی په روه دگارت نارام بگره چونکه تۆ له ژیر چاودیری ئیمه دای) وده دده فرمویت: (وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا) (المزمل: ۱۰) واته: (نه وهی بڼی بپروایان ده یلین نارامی له سهر بگره، وازیان لی بینه واز هینانیکی جوان) وده هم پښی دده فرمویت: (فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعُرْمِ مِنَ الرُّسُلِ) (الاحقاف: ۵۳) وده دده فرمویت: (وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ) (القلم: ۴۸) وده دده فرمویت: (وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ) (النخل: ۱۲۷)

وده دده فرمویت: (وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) (هود: ۱۱۵)^۱ واته: (نارام بگره به راستی خوا پاداشتی چاکه کاران نافه وتښت).

که واته: نه و مسولمانه ی فره مان به چاکه و جله و گيري له خراپه ده کات ده بیت سڼ مهرجی سهره کی تیډا بیت:

یه که م: (العلم)، زانیاری.

دووهم: (الرفق)، نهرمونیانی و به زه یی بوون.

سی یه م: (الصبر)، نارام گرتن و له خو بردن.

چونکه / پښ فره مان و بهرگری یه که پښوېستی به زانیاری هه یه، نهرمونیانیش له گه لیدا، نارام گرتن له دوا ی فره مان و به گریه که، هه روه ک ریوایه تیک که پیشینان داویانه ته پال پیغه مبه ر(ﷺ) وه (قاضی ابو یعلی) یش له کتیبی (المعتمد) دا باسی کردووه که نه مه یه: ((لا یامر بالمعروف وینه ی عن المنکر إلا من کان فقیها فیما یامر به، فقیها فیما ینه ی عنه، رفیقاً فیما یامره، رفیقاً فیما ینه ی عنه، حلیماً فیما یامره، حلیماً فیما ینه ی

^۱ هه موو نه م نایه تانه فره مانن بۆ پیغه مبه ر(ﷺ) به نارام گرتن و لیبوردن. وهر گنږ.

عنه)) واته: (بافهرمان بهچاکه نهکاو جلّه وگیری له خراپه نهکات تهنهئا ئه وهی کهسه نه بیّت که: تیگه یشتوو له وهی که فهرمانی پیدهکات وه تیگه یشتوو له وهی که جلّه وگیری ئی دهکات، به به زهیی و نهرم و نیانه به وهی که فهرمانی پی دهکات، ههروه ها له وهیش که جلّه وگیری ئی دهکات).

وه پیویسته بزانیّت: کاتی که دهوتریّت لهکاتی فهرمان بهچاکه و جلّه وگیری له خراپه دا پیویسته ئه م مهرجانه هه بن ئیتر ئه مه وادهکات له زۆربهی خه لکی که به شتیکی قورس و نارچهتی بزانی، واگومان ده بن ئیتر به مه له سهریان لاده چی و سهرئه نجام ده پۆن وازله فهرمان بهچاکه و جلّه وگیری له خراپه دینن، دهی بیگومان زهرهروو زیانی که له مه وه سهر هه لدهدات زۆرتره له وهی که فهرمان به چاکه و جلّه وگیری له خراپه به بی ئه مهرجانهش بکه ن، چونکه وازهینان له فهرمانی که کردنی فهرز بیّت سهرپیچییه وه فهرمان و بهرگریش به بی ئه مهرجانهش هه ر سهرپیچییه، دهی ئه وهی که له سهرپیچییه که وه ده پوات بۆ سهرپیچییه کی تر، ئه وه به ده ردی ئه وه کهسه چوو که له تاو گهرمای خۆر په نا بۆ ئاگر بیات، یان وه ک ئه وه وایه له بهرنامه یه کی پوچه له وه سهرنگه ر بگو یژیته وه بۆلای بهرنامه یه کی پوچه ل تر، وه جاری واش هیه دووه میان له یه که م خراپتره، جاری واش هیه بچو کتره، زۆر جاریش وه ک یه ک وان، به هه مان پیوه دان ئه وهی که که م ته رخه می دهکات له فهرمان بهچاکه و جلّه وگیری له خراپه دا وه ئه وهشی که زیاده ره وی تی دا دهکات زۆر جار گونا می ئه میان له ئه ویان گه وره تره، وه جاری واش هیه وه ک یه ک وان.

سهره لډانی گړو گرفته کان سوچی گونا هو تاوانه کانه

شتیځی روونه نه وه ندهی خوا له نه فسی خو مان و بونه و هرو قورئاندا پیشانی داوین نه وه یه که سهر پیچی کردنی خوا تاکه فاکتري توشبون و هیئانه ی گړو گرفته کانه، چونکه گړو گرفته ئالوزو ناره حه ته کان له کرده وه پیسو و به ده کانه وه سهر چاوه ده گرن، هه روه ک گوپرایه ئی خوا هوکاری سهر کی نیعمه ته کانه، بیگومان کرده وه ی جوانی به نده کان هو ی نه وه یه که خوی گه وره به زه یی پییاندا بیته وه و چاکه یان له گه لډا بکات، وه لیژمه بارانی لوتف و که رمی به سهر یاندا ببارینیت.

نهم راستیه ش له چهند شوینیکدا خوی گه وره ئاماره ی پی کردوه، وه ده فهرمویت: (وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ) (الشوری: ۳۰) واته: (هیچ گړو گرفته ئی نه هاتوه به سهر تاندا مه گه ر سوچی کرده وه کانی خو تان بووه وه خوا له زور گونا هتان ده بوریت)، وه ده فهرمویت: (مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ) (النساء: ۷۹) واته: (هیچ نیعمه تیکت توش ناییت مه گه ر له لایه ن خوا وه یه، وه هر ناخو شی یه کت توش ده بیث نه وه ته نها له لایه ن خو ته وه یه)، وه هم ده فهرمویت: (إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ) (ال عمران: ۱۵۵) واته: (نه و مسولمانانه ی که له پوژی به رهنگار بونه وه ی دوو کومه له که (نوحود) دا هه لاتن، نه وه شه ی تان ته نها به هو ی هه ندی تاوانی پیشوویانه وه خستنیه نیو نه وه هه له گه وره یه وه و پشیمان هه لکرد وه نه وانه خوی گه وره لیان خو ش بووه) وه ده فهرمویت: (أَوَلَمْ أَصَابَكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ) (ال عمران: ۱۶۵) واته: (کاتیک نه و گرفته گه وره یه که له شه ری "نوحود" دا به سهر تاندا هات (که کوژرانی حه فتا صه حابی بوو) که

پیشتر ئیوه دوو ئه وهنده تان به سهر بیپروا کاندایه ئینا بوو (حه فتایان کوشت و
حه فتایان ئه سیر گرت) ده تانوت: ئه م گرفته گه وره له کوئوه هات؟! تۆش ئه ی
محمد (ﷺ) پییان بلی: ئه وه له لایه ن خۆتانه وه بوو که سه ریچی فه رمانی
پیغه مبه ر (ﷺ) تان کرد. وه له شوینیکی دیکه دا ده فه رموئیت: (أَوْ يُوقِنَنَّ بِمَا
كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ) (الشوری: ۳۴) واته: (ئه گهر خوا بیه وئیت
که شتیه کانیان نقوم ده کات به هوئی تاوانه کانیانه وه، وه له زۆر گوناوه
سه ریچیان ده بورئیت). وه ده فه رموئیت: (وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمْتَ أَيْدِيهِمْ
فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ) (الشوری: ۴۸) واته: (ئه گهر خوا به هوئی تاوانه کانی
خوئانه وه- که پیش خوئیانیان خستوه- دوو چاری ناخۆشی یه کیان بکات ئه وه
مروؤ له وکاته دا له ئاقار نیعمه ته کان بیپروا ده بیئت) له شوینیکی تردا
ده فه رموئیت: (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ
يَسْتَغْفِرُونَ) (الانفال: ۳۳) واته: (ئه ی محمد (ﷺ) هه تاوه کو تو له نیو ئه و
خه لکه دا بیئت خوا سزایان نادات هه تاوه کو ئه وانیش داوای لیخۆشبوون
بکه ن هه ر خوا سزایان نادات).

وه خوای گه وه بۆمان باس ده کات که چۆن له دوونیا دا میلله تانی پیشوتر
به هوئی تاوانه کانیانه وه سزای داو، وه ک: گه لی "نوح" و "عاد" و "ثمود" و "گه لی
لوط" و "ئه صحابی مه دینه" و "گه لی فرعه ون" وه بۆی باس کردووین که له
دواپۆژیشدا چۆن سزایان ده دات و سه ره نجامی گهنده لیان چۆن ده بیئت؟! وه ک
خوای گه وره له سهر زووبانی ئه و پیاوه بپرواده ی که له ناو خانه واده ی
فیره وندا بوو بۆمان ده گپریته وه: (يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ
الْأَحْزَابِ) (۳۰) مِثْلَ دَابِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ
ظُلْمًا لِلْعِبَادِ (۳۱) وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ (۳۲) يَوْمَ تُولَوْنَ مُدْبِرِينَ
مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (۳۳) (الغافر ۳۰-۳۳)
واته: (ئه ی گه له که م من ده ترسیم ئه وه ی هات به سهر میلله تانی پیشتردا

بهسەر ئۆيۈشدا بىت ۋەك خووخىدى پىسى گەلى "نوح" و"عاد" و
 "ثمود" ئۇلارنى دۋاي ئۇلارنىش كە پىغەمبەرلارنى خۇيانىيان بەدرۇ زانى
 بەپراستى خوا ويستى ستەمكىردنى بۇ بەندەكانى خۇى نىيە، ئۇى گەلەكەم
 من مەترسىم ھەيە لە ئۆيۈ بۇ پۇژى بانگ كردن (پۇژى قىامەت)، ئۇو پۇژەى
 كەبەپەلە رادەكەن پشت ھەلدەكەن بەشۆيەك لاناكەنەو بەلای دۋادا، ۋە ئۇو
 پۇژە ھىچ كەسىكتان نى يە كە چەپالەتان بدا و سودتان پى بگەيەنىت
 بەپراستى ھەركەسىك خوا گومراى بكات ئۇو ھىچچ پىنمايى نىشاندىرىكى
 نىيە). ۋەلەمەر باسكىردنى داستانى ئۇو كۆمەلەى كە بىستانىكىيان ھەبوو ھىچ
 مافىكىيان بۇ ھەژاران ئى دەرئەدەكرد دۋوچارى سزاي خۋايى بوون
 دەفەرموئىت: (كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَالْعَذَابُ الْآخِرَةُ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ) (القلم: ۳۳)
 واتە: (ۋە بەوشۆو بۇ ھەركەسىك بەوچەشەنە بىت سزاي خۋايى ھەيە ۋە
 بەپراستى سزاي دۋاپۇژ گەورەترە ئەگەر بزائن). ۋەسەبارەت بەدەغەلەكان-
 دۋوپوۋەكان- دەفەرموئىت: (سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ)
 (التوبة: ۱۰۱) واتە: (ئىمە دۋوجار سزايان دەدەين، لە دونيا بەگىروگرفت ۋە
 لە ۋەختى مردن، پاشانىش دەگەپىنەو بۇلای سزايەكى گەورە -لە قىامەتدا-)
 ۋە دەربارەى بى بېواكان دەفەرموئىت: (وَلَنُذِيقَهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ
 الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ) (السجدة: ۲۱) واتە: (پىش سزا سەخت و
 گەورەكەى قىامەت ھەر لەدۋونىادا دۋوچارى جۆرەها سزايان دەكەين تا
 بەلكوو بگەپىنەو). ھەرلەم سۆنگەيەو دەبىنين خۋاي گەورە لەزۆربەى ئۇو
 سورەتانەى كە ترسىنەرن باس لەو دەكات كە چۆن تاوانبارن، لەدۋونىادا
 سزا دەدات و ۋە چى بۇ ئامادەكردوون لەدۋاپۇژدا!! جارى واش ھەيە تەنھا
 تۆلەى دۋا پۇژ باس دەكات.

خەلکی ئەنەست فەرمان بە چاکە و جلە و گیرى لە خراپەدا سى بەشن

خەلکی بەگشتى لەمەر فەرمان و رێگرتندا سى کۆمەلن:-

کۆمەلێ یەكەم: کۆمەلێکن تەنها بۆ هەواو ئارەزووی خۆیان پادەپەزن و هەلۆیست دەنۆینن، پەزنامەندییان تەنها لەو دایە کە شتیان پێبدریت وە تۆرەش نابن تەنها لەبەر ئەوە نەبیت کە شتیان ئی قەدەغە بکریت وە هیواشیان هەیه ئەگەر حەزی لە شتیك کردو پێی درا ئیتر ئەو شتە حەلāl بێت یان قەدەغە کراو ئەو یەكسەر پەكەى دەپواو خۆش حال و پەزنامەندە، وە ئەو شتەى کە جاران لەلای شتیکی خراپ و بەمۆنکەری دەزانی و بەرهەلستی لێدەکردو ئەوێ کە بیکردبا لەسەری سەرزنەشتی دەکردلای دەبیت بەشتیکی باش و ئەنجامی دەدات و هاوێ و یارمەتی دەریەتی وە ئەوێش کە جلە و گیرى هەمان مۆنکەر بکات، ئەمجا ئەم دەبیت بەرهەلست و دۆژمنی، وە بەراستی زۆرینەى هەرەزۆری خەلکی بەم جۆرەن!

کۆمەلێ دووهم: ئەمانەش کۆمەلێکن دینیکی راست و ساغیان هەیه، وە بەشیوەیهکی پاک و بۆ خوا فەرمان بەچاکە و جلە و گیرى لەخراپە دەکەن، هەمیشە و هەردەم چاکسازن لەوێ کە ئەنجامی دەدەن وە لەسەری بەردەوامن و ئەگەر لەو پێناوەشدا ئەزبەت و ئازاریشیان بدریت لەسەری ئارامدەگرن، ئەمانەش ئەو کۆمەلەن کە ئیمانیکی راستیان هیناوە و هەردەم کردەوێ چاک ئەنجام دەدەن وە ئەمانە ئەو کۆمەلەن کە چاکترینی ئوممەتن هاتبە نیو خەلکی فەرمان بەهەموو چاکەیهک و جلە و گیرى لەهەموو خراپەیهک دەکەن.

کۆمەلەى سێیەم: ئەمانەش کۆمەلە خەلکیکن سیفەتی کۆمەلێ یەكەم و کۆمەلێ دووهمیشیان تیدا ئاویتە بوو وە ئەمانە زۆرینەى بڕواداران و دین و ئیمانیاان هەیه و بەلام ئارەزوویان زالە، بۆیه لەنیو دایاندا هەم ویستی گوێراپەلێ و هەم ویستی سەرپێچی خوا کۆبوووەتەو وە هەرچارەش یەکیکیان زیاتر زال دەبیت و فراژوو دەبێ.

ئەمە پۆلىنىڭ ئىكەنلىكى خەلكى بوو بۇ سى جۆر ھەروەك چۆن دەروونى مۇقەكەن
بەگىشتى سى جۆرە:

يەكەم/ (دەروونى ئەمەپەرە): ئەمە ھەمىشە فەرمان بەخاۋەنەكەى دەكات بەخراپە.
دوۋەم/ (دەروونى مۇطمەئىنە): ئەمىش ھەمىشە دەرمەم فەرمانى چاكەى پى
دەكات.

سىيەم/ (دەروونى لەوۋامە): ئەمىش ھەردەم سەرزەنشى خاۋەنەكەى دەكات
لەسەر كەردى خراپە و چواندىنى چاكە.

جۆرى يەكەم دەروونىكى (ئەمەپەرە) يان ھەيە، كە ھەمىشە فەرمانى خراپەيان
پى دەكات، جۆرى دوۋەمىش (مۇطمەئىنە) يان ھەيە ئە دەروونە بىدارەى
پىنى دەفەرمۇيت: (يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (۲۷) ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً
مَرْضِيَّةً (۲۸) فَادْخُلِي فِي عِبَادِي (۲۹) وَادْخُلِي جَنَّاتِي (۳۰) (الفجر ۲۷-۳۰).

جۆرى سىيەمىش دەروونىكى (لەوۋامە) يان ھەيە، كە گوناھ و تاۋان دەكات و
پاشان سەر كۆنەى خاۋەنەكەى دەكات و كەردەۋەى چاك ئاۋىتەى ھى خراپ
دەكات جا ھەر لەبەر ئەمەش بوو كە خەلكى لەسەردەمى (ئەبۇبەكرو
عومەر) دا -خوایان ئى پازى بىت- لەبەرئەۋەى لەسەردەمى زىپرېنى پىغەمبەر
(ﷺ) ۋە نزيك بوون، ۋەئىمان و بۇخوا سولحانايان زۆرتەر بوو بۇيە دەبىنى
ھىچ ۋەشومە و فېتنەيەك پەۋى ئەدا، چوونكە زىاتەر لە جۆرى كۆمەلەى
دوۋەم بوون بەلام لەملاشەۋە لە جىنشىنايەتى (عثمان وعلی) دا (خوایان ئى
رازى بىت) لەبەرئەۋەى خەلكى لەجۆرى كۆمەلى سى يەم زۆرتەربو ۋە لەگەل
بەۋادىنەكەياندا ئارەزوو گومان (الشهوة والشبهة) یشيان ئاۋىتە بوو بوو.
ۋەردە ۋەردە ئەم حالەتە لەنىۋان سەر كەردە و جىلى خاۋەۋەشدا تەشەنەى كەرد
بۇيە دەبىنى ۋەشومە و فېتنە گەۋرەيەى لىۋە پەيدا بوو كە ھۆكارەكەى
دەگەرپايەۋە بۇ كەمبۇنەۋەى ئاستى "تەقوا" و گۆپرايەلى بۇ خوا، ۋە
تىكەلاۋبونيان بەجۆرىك لە ئارەزوو سەرىپچى لە ھەردوۋلاۋە، ۋە ھەريەكەيان

وای لیکده دایه وه که فرمان به چاکه و جلّه وگیری له خراپه دهکات، له گه لّ راستی و دادپهروه ریدایه.

به لّام له گه لّ ئه و ته ئویله دا جوریک له شوینکه و تنی ئاره زوو هه بوو، ئه گهرچی ههریه کیك له و دوو کۆمه له باشترو نزیکتر بوو له حهقه وه له ویترا^۱.

بۆیه پیویسته له سههر هه موو بروداریک که هه میشه په نا به خوا ببات و پشتی پی ببه ستیت له وه دا که خوای گه وره بهرده وامی به دهرونی بدا و له پئی راست لای نه دات، وه له سههر جاده ی له خواترسان و هیدایهت هه رده م ئارامگری کات، وه ک خوای گه وره ده فهرمویت: (فَلِذَلِكَ فَانْذُرْ وَاسْتَغْفِرْ كَمَا أَمَرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ) (الشوری: ۱۵)

واته: ته نها خه لك بۆ لای ئه و بهرنامه بانگ بکه که بۆمان ناردویت، وه ک چون فرمانت پیکراوه ئاوا راست پراوه ستاو به، وه شوین ئاره زووی ئه وان مه که وه، وه بلّی: بهروام هیئاوه به و په پراوه ی خوا ناردویه تیه خواره وه، وه فرمانم پیکراوه که دادپهروه ری له نیوانتاندا بهرپاکه م، وه بلّی: خوا پهروه ردگاری ئیمه و ئیوه شه).

---

^۱ من یم وایه (ئین ته یمیه) له م مهسه له یه دا نه پییکراوه و زۆر خاتری (معاویه) و کۆمه له که ی گرتووه، چونکه له چهندان فهرموده دا هاتوه که (معاویه) و کۆمه له که ی یاخیبوان (بغاة)ن، بۆ نمونه (ویح عمّار تقتله الفئة الباغية) رواه مسلم.. جا مادام (علی) خه لیه بی و (معاویه) باغی، نه ده بوو شوینکه و تنی ئاره زوو پال بدریته لای هه ردوکیان. م. علی بایر.

سەرزه‌نشتکردنی ترسنوکی و پیسکه‌یی - الجبن والبخل -

له قورئان و سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ سەرزه‌نشتی پیسکه‌یی و ترسنوکی زۆر کراوه، وه مه‌دح و پیاوه‌لدانی ئازایه‌تی و به‌خشین و له‌خۆبوردنیش زۆر کراوه (به‌مه‌رجیک ئه‌و ئازایه‌تی و له‌خۆبوردنه له‌پێناو پرێگای خوادا بی‌ت نه‌ک ئه‌وه‌ی که‌له پێناو ئه‌ودا نیه) پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فه‌رمو‌یت: (شر ما فی المرء شح هالع وجبن خالع) - رواه احمد وابو داود- واته (خراپترین سیف‌ه له‌ مرو‌فدا ره‌زیلییه‌کی خه‌فه‌ت بارکه‌رو ترسنوکیه‌کی پو‌خینه‌ره) وه له‌ په‌یوایه‌تی راسته‌وه هاتوه که (جابه‌ری کو‌پی عب‌الله) به (ابوبکری صدیق) ی وت: یان پیم به‌خشه‌و ده‌ستگیر بکه، یان پیسکه‌یم له‌گه‌لکه، ئه‌ویش به‌سه‌رسوپرمانه‌وه فه‌رموو‌ی: پیسکه‌یم له‌گه‌لکه باشه چ ده‌ردیک له‌ده‌ردی پیسکه‌یی خراپه‌ره؟! (بخاری). جا سه‌یره‌که پیسکه‌یی به‌خراپترین نه‌خۆشی داناوه! پیسکه‌یی و ره‌زیلیش چه‌ند جو‌ریکن (گه‌وره‌و بچکۆله) وه له‌چه‌ند ئایه‌تیکی قورئاندا سەرزه‌نشتی پیسکه‌یی کراوه. وه‌ک خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: (وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) (ال عمران: ۷۵). واته: (با ئه‌و که‌سانه‌ی که پیسکه‌یی ده‌که‌ن له‌وه‌ی خوا پێی به‌خشیون وایدانه‌نین که ئه‌وه شتیکی باشه بۆیان به‌لکو ئه‌و پیسکه‌یی به‌خراپه بۆیان، وه له‌ پو‌ژی قیامه‌تیشدا ئه‌و سه‌روه‌ت و سامانه‌ی که پیسکه‌ییان تیا‌دا کردوه، ده‌کرێته گه‌ردنیا‌نه‌وه^۱ وه ده‌فه‌رمو‌یت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا) (۳۶) الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ (النساء: ۳۶-۳۷) واته: خوا مرو‌فی خۆ به‌گه‌وره‌زان و خۆه‌لنه‌ری خۆش ناو‌یت، ئه‌وانه‌ی که پیسکه‌یی ده‌که‌ن وه فه‌رمان به‌خه‌لکی ده‌که‌ن به‌ پیسکه‌یی، وه ده‌ره‌باره‌ی

^۱ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فه‌رمو‌یت: (مَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَلَمْ يُوَدِّ زَكَاتَهُ مِثْلَ لَه شَجَاعًا أَقْرَعًا، لَهُ زَيْبَتَانِ يَطْوِقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَأْخُذُ بِلَهْزَمَتَيْهِ، -يعني شذقية- ثم يقول: انا مالك انا كنزك ثم تلا هذه الآية (ولا يحسبن الذين يبخلون بما آتاهم...) اخرجه البخاري. مختصر تفسير ابن كثير ۱ ص ۳۴۱. وه‌رگیز.

دو پوره كان ده فەرموئیت: (وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ) (التوبة: ۵۴) واتە: هیچ شتێك نەبووەتە هۆی ئەوەی كە ئەمانە بەخشینه كانیان ئی وەرنەگیرێت، تەنها ئەوە نەبیست كە بێ پرۆابوونە بەخواو پیغەمبەرەكەى ﷺ، وە نایەن بۆ ئەنجامدانى نوێژ مەگەر بەتەمەلییەو دین، وە هیچ شتێك نابەخشن مەگەر پێیان ناخۆشەو پیسكەیی تیدا دەكەن) وە دوبارە دەربارەیان دەفەرموئیت: (فَلَمَّا آتَاهُمُ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ) (التوبة: ۷۷) واتە: كاتێك كە خۆای گەورە لە مولكى خۆى پێى بەخشین ئەوان پەزىلییان تیدا كردو لییان نەبەخشی، وە پشتیان كردە فرمانبەرى خواو كەوتنە دژایەتى ئیسلام^۱. وە دەفەرموئیت: (وَمَنْ يَخْلُقْ فَإِنَّمَا يَخْلُقْ عَنْ نَفْسِهِ) (محمد: ۳۸) واتە: (هەر كەس پەزىلى بكات ئەوە تەنها پەزىلى لەخۆى دەكات، بەوەی كە پاداشتى كەم دەبیتهو وە لەدواپۆژدا پەنج بەخەسارە^۲) وە دەفەرموئیت: (وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) (التوبة: ۳۴).

واتە: (ئەوانەى كە ئالتوون و زیو كۆدەكەنەو وە لەپێناو پێگەى خوادا لێى نابەخشن ئەوە مۆژدەى سزایەكی بەئیشیان بەدری^۳).

وەهەرچى لە (قورئاندا) كە فرمان بە مال بەخشین دەكات و لۆمەى ئەوانە دەكات كە مال نابەخشن، هەرهمووى سەرزەنشكردنى پەزىلى و پیسكەییە..

وە خۆای پەرەردگار زێدەجار سەرزەنشتى ترسنوكیشى كردووە، وەك دەفەرموئیت: (وَمَنْ يُؤْلَمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرُهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّرًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ) (الأنفال: ۱۶)

واتە: (هەر كەسێك لەو پۆژەدا (پۆژى جەنگ) بشكێ و پشت بكاتە بێپروایان، تەنها مەگەر بە فێل نەبیست كە بیهوئى بگەرێتهو وە لییان داتەو، یان خۆى بگەیهنئى بە

^۱ الجامع لاحكام القرآن، القرطبي ۸م ص ۲۱۲. وەرگێڕ

^۲ الجامع لاحكام القرآن، القرطبي ۸م ص ۲۱۲. وەرگێڕ

^۳ الجامع لاحكام القرآن، القرطبي ۸م ص ۲۱۲. وەرگێڕ

کۆمه‌لیکی تر بۆ لێدانی دوژمن، ئەوە تووشی توپەیی خوا بوو و مەنزڵگای
 -وایۆژی نیو ئاگری بەکڵپەیی جەهەننەمە که خراپترین مەنزڵگایە).

و ه سەبارەت بە دوپووه‌کان، -المنافقين- دەفەرموێت: (وَيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ
 وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرُقُونَ (٥٦) لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مُدْخَلًا لَوَلُّوا إِلَيْهِ
 وَهُمْ يَجْمَحُونَ) (التوبة: ٣٣-٣٤). واتە: (ئەو دوو پووانە سوێند دەخۆن بە خوا که
 لە ئێوەن، بەلام ئەوانە لە ئێوە نین، بەلام کۆمه‌لیکی ترسنۆکن، وە ئەو دوپووانە لە
 ترسان ئەگەر پەناگەیه‌کیان دەستکه‌وێت یان چەند دۆل یان کونیک لە زەویدا، ئەو
 بەپەله پوی لێدەکه‌ن و خۆیان دەشارنەو)

و ه دەربارەیان دەفەرموێت: (إِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ
 فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ ظَنَرُ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ) (محمد: ٢٠).

واتە: (ئەگەر بێت و سوپەتێکی ئاشکرا دابەزێ و باسی فەرزبوونی جەنگی تیدا
 کراییت، ئەو دەبیینی ئەوانەیی که دلەکانیان نەخۆشی (نفاق)ی تێدا یە سەیرت
 دەکه‌ن ئەو محمەد ﷺ وەک سەیرکردنی که‌سێک لە ترسی مردن بوراوتەو، خوای
 بە توانا دەفەرموێت: (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا
 الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ
 خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كُتِبَ عَلَيْنَا الْقِتَالُ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا
 قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا) (النساء: ٧٧).

واتە: (ئایا نابیینی ئەوانەیی که لە شاری مەکه‌که‌ پێیان و ترا دەستان بنوقینن نوێژ
 بکه‌ن و زەکات بدن، واتە: جەنگ مەکه‌ن و پو‌پەرویان مەبنەو، وە کاتێک که
 (جیهاد)یان لەسەر فەرزکرا، کۆمه‌لیکیان هەبوو وەک چۆن لە خوا دەترسان و اش لە
 خەلکی دەترسان بەلکو زیاتریش، وە وتیان: پەرورەدگارمان ئەو بۆچی ئیستا
 (جیهاد)ت لەسەر فەرز کردین، بەلکو که‌مێک دوات خستایە، (واتە: فەرزبوونی
 جیهاد دوا خستایە) تۆش پێیان بلێ: خۆشی ئەم دنیا یە که‌مە، وە ژیا‌نی
 دوا‌وێژ (بەهەشت) باشترە بۆ که‌سێک که لەخو‌ادەترسی‌ت وە بەئەندازەیه‌کی که‌میش
 سته‌متان لێناکړیت).

وهه رچی له (قورئان) دا هاتبیت له مەر هاندان بۆ جیهاد و برهوپیدانی و لۆمه و سهرزه نشتکردنی ئهوانه ی که که متهرخه می تیدا ده کهن و وازی لیدینن، هه مووی لۆمه و سهرزه نشتکردنی ترسنوکی دهگریته وه، وه له بهرته وهی که بهرزه وهندی مروقه کان له دین و ژینیاندا به ئازایه تی و به خشین نه بیت نایه ته دی، بویه خوای دادگر پوونی کردوته وه هه رکه سیك و کۆمه لیک پشت له جیهاد بکهن، ئه وه خوای بالاده ست ئه وان لاده بات و کۆمه لیک تر دینیت که به و ئه رکانه هه ستن، وه که ده فه رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْقِلُونَ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ (۳۸) إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبُكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلَ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (التوبة: ۳۸-۳۹).

واته: ئه ی ئهوانه ی ئیمان تان هینا وه ئه وه چیتانه ئه گه ر پیتان بوترتیت، ده رچن بۆ جیهاد له رینگه ی خوا دا، خو تان به قورسی به زه ویه وه ده چه سپینن؟! ئایا ئیوه پازی بوون به ژیا نی که می دنیا له چا و خو شی ژیا نی دوا پوژدا؟! ده ی به پراستی ژیا نی دنیا له چا و ژیا نی دوا پوژدا زۆر که مه، وه ئه گه ر ئیوه ده رنه چن بۆ جیهاد ئه وه خوا سزایه کی به ئیشتان ئه دات، وه ئیوه لاده با و کۆمه لیک دیکه دینیت، وه ئیوه ش به و پشت هه لکردنه تان هه ی زه ره ریک به خوا ناگه یه نن، وه خوا به سه ر هه موو شتی کدا زاله و به توانایه). وه ده فه رمویت: (هَأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تُدْعَوْنَ لِتَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخُلُ وَمَنْ يَبْخُلْ فَإِنَّمَا يَبْخُلْ عَنِ نَفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ) (محمد: ۳۸).

واته: (ئیوه ئه و که سانه بوون که پیتان ده و ترا بۆ ئه وه ی سه ره و ته ببه خشن له رینگه ی خوا دا، هه تان بوو په زیلی ده کرد، وه هه رکه س په زیلی بکات ئه وه ته نها زیانی بۆ خو یه تی، به پراستی خوا ده وله مه نده و ئیوه هه ژارن، وه ئه گه ر ئیوه ش پشت هه لکه ن ئه وه خوا ئیوه ده گوپی و لاتان ده با و کۆمه لیک دیکه دین و پاشان ئه و کۆمه له وه که ئیوه نابن).

به نازایه‌تی و به‌خشین پیشینانمان به‌رزو بلندبونه‌وه، وه‌ك خوا ده‌بره‌ریان ده‌فرمویت: (لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتِلْ أُولَئِكَ أَكْثَرُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتِلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى) (الحديد: ۱۰).

واته: (وه‌ك یه‌ك نین نه‌وانه‌ی پیش فه‌تخی "مه‌ککه" سه‌روه‌تیاں به‌خشی و جه‌نگیاں کرد، وه‌مه‌موویان خوا به‌لینی چا‌که (به‌ه‌شت) ی پیداون).

وه‌ نازایه‌تیش بریتی نییه له‌ هیزی لاشه، به‌لکو ته‌نها هیزی دل و ئارام‌گرتنیه‌تی، چون‌که زور جار پیاوی وا هه‌یه لاشه‌ی به‌هیژه به‌لام دلی لاوازه، وه‌ شه‌ری پو‌به‌پو‌وبونه‌وه به‌ هیزی لاشه و به‌هیزی دله‌وه به‌نده، وه‌ به‌گه‌پرختنی هه‌ردو‌ک هیژه‌ک‌ش کاتیک باشه و به‌سوده که چا‌وساغی و لی‌زانینی له‌گه‌لدا بی‌ت، نه‌ک هه‌لچونیک که خا‌وه‌نه‌که‌ی بی‌ری ئی ناکاته‌وه و جیا‌وازی ناخاته نی‌وان خا‌وه‌ن سودو بی‌ سوده‌وه، هه‌ری‌یه‌ش نازا و به‌هی‌زی‌ش نه‌ویه که له‌کاتی تو‌په‌بوندا جله‌وی خوی بگری‌ت هه‌تا‌کو بوی ده‌رکه‌وی‌ت چی به‌رژه‌وه‌ندی تی‌دایه نه‌وه بکات، به‌لام نه‌وه‌ی له‌کاتی تو‌په‌بوندا خوی ناگری‌ت، نه‌وه نه‌ نازایه و نه به‌هی‌زی‌شه.

وه‌ خوی کاربه‌جی زور ستایشی نازایه‌تی و به‌خشینی کردوه، وه‌ زی‌ده‌جار پیا‌یدا هه‌لداوه، به‌مه‌رجیک نه‌و نازایه‌تی و به‌خشینه ته‌نها و ته‌نها له‌پینا‌وی خا‌ودا بی‌ت، وه‌ك (ابو موسی) خوی ئی رازی بی‌ت، ده‌فرموی‌ت: (قيل: يا رسول الله ﷺ، الرجل يقاتل شجاعة، ويقاتل حمية، ويقاتل رياء، فأي ذلك في سبيل الله ﷻ؟ فقال: من قاتل لتكون كلمة الله عي العليا، فهو في سبيل الله). البخاري ومسلم.

واته: (وترا: نه‌ی پی‌غه‌مه‌بری خوا ﷺ پیا‌وی وا هه‌یه له‌به‌رته‌وه‌ی پی‌ی بو‌تری نازایه، جه‌نگ ده‌کات، وه‌ پیا‌وی واش هه‌یه له‌به‌ر ده‌مارگری جه‌نگ ده‌کات، وه‌ هی واش هه‌یه له‌به‌ر پو‌یا‌مای جه‌نگ ده‌کات، بی‌نری‌ت، کام له‌مانه له‌پینا‌و خا‌ودایه؟ نه‌ویش فرموی: هه‌رکه‌سی‌ک جه‌نگ بکات له‌به‌رته‌وه‌ی ته‌نها وشه‌ی خوا به‌رز بی‌ت، ئا نه‌وه ته‌نها بو‌ خوا‌یه و له‌پینا‌و خا‌ودایه). وه‌ خوی تو‌له نه‌ستین ده‌فرموی‌ت: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِئْتَةً وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ) (الأنفال: ۳۹). ده‌ی بی‌گومان نه‌مه‌ش که به‌رنامه ته‌نها بو‌ خوا بی‌ت نه‌و تا‌که مه‌به‌سته‌یه

دروستکراوه کانی بۆ خولقینراوه، وه هەرچیش له پیناو هیئانه دی ئه وه دا بێت که مروڤی بۆ خولقینراوه، ئه وه له لای خوا ستایش کراوه و هەر ئه وه ش له بۆ خاوه نه که ی ده مینیتته وه.

له بهر ئه وه خه لکی له م سۆنگه یه وه پۆلین ده کړین بۆ چوار کۆمه ل: یه که م/ ئه وانه ی که به (ئازایه تی) و (به خشین) وه بۆ خوا کار ده که ن، ئه مه ش ئه و پروادارانن که شایسته ی به هه شتن.

دووه م/ ئه وانه ی که به (ئازایه تی) و (به خشین) وه، کار بۆ غه یری خوا ده که ن، ئه مانه ش له دونیا دا به م کاره یان سودمه ند ده بن، به لām له (قیامه ت) دا هیچ به شیکیان بۆ نه یه.

سییه م/ ئه وانه ی ئیش بۆ خوا ده که ن، به لām بێ بوونی (ئازایه تی) و (به خشین)، ئه مانه ش به و ئه ندازه یه (نیفاق) یان تێدایه و پرواکه یان نوqsانه. چواره م/ ئه وانه ی بۆ خوا ئیش نا که ن، وه (ئازایه تی) و (به خشین) یشیان نه ی، ئه مانه ش نه دونیا یان هه یه و نه قیامه ت.

له راستیدا ئه م ئاکارو به ها جوانانه - ئازایه تی و، به خشین، دوری له ترسنۆکی و، پیسکه یی - موسلمان به گشتی پیویستی پێیانه و ده بێ خۆی پێیان برا زینیتته وه، به تایبه تیش له وه ختی فیتنه و تاقیکردنه وه ی توندا، چونکه موسلمانان له کاتی سه ره لدان ی فیتنه دا پیویستیان به وه هه یه که خۆیان باش بکه ن و گونا ه و تاوان له خۆیاندا لابه رن، وه به هه مان شیوه به ئه ندازه ی تواناش فه رمان به چاکه و پێگه ریش له خراپه بکه ن، ده ی بێگومان هه ریه ک له م دوانه ش نا په حه تی و قورساییان تێدایه، ئه گه رچی بۆ هه ر که سی خوا له سه ری ئاسان بکات ئاسانه شه.

وازهینان له فرمان به چاکه و ریگری له خراپه به یه کجاری له ترسی

دروستبوونی (فیتنه) بوجونیکي هه له یه

له بهرته وهی حاله تی فرمان به چاکه و جله وگری له خراپه و جیهاد له پری
خوادا کومه له تاقیکردنه وه و ناپه حه تییه کیان تیدایه که مروقه دوو چاری فیتنه
دهکات، بویه زور له خه لکی له کاتیکدا واز له و فرهز دینیت پاساوو بیانو
به وه دینیته وه که بویه وازی هیناره له بهرته وهی خوی له فیتنه بیاریزیت!!
ههروه خوی گه و ره له باره ی دوپوه وکان (المنافقین) ده فرمویت: (وَمِنْهُمْ مَنْ
يَقُولُ اِذْنٌ لِّي وَلَا تَفْتِنِي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا) (التوبة: ٤٩)

واته: (ئه ی محمد ﷺ هه ندیک له و دوو پوهانه پیت ده لین: موله تم پنبده بو
دانیشتنم له جیهاد (شهری ته بوک)، وه توشی فیتنه مه که، ده ی ناگادار به
ئه وانه به دانیشتیان له جیهاده که که وتونه ته ئه صلی فیتنه وه). له ته فسیری
قورئاندا هاتوه که ئه م ئایه ته ده رباره ی (جهددی کوپی قه یس) هاتوه ته
خواره وه ئه مهش کاتیک پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانی پیکرد به خو
گورجکردنه وهی بو شهری پومه کان، پومه کانیش ئافره تی زور که شخه و
جوانیان هه بوو، بویه ئه ویش له وه لامیدا بو پیغه مبه ر ﷺ وتی: (من
پیایکم له ئاست ئافره تاندا دان به خودا ناگرم، وه ده ترسیم به هو ی ئافره ته
پومیه کانه وه توشی فیتنه بيم، بویه موله تم پنبده به نه هاتنم بو ئه م شهره و
مه مخه نیو فیتنه وه، خوی گه ورهش ده رباره ی (جهدد) ئه م ئایه ته ی نارده
خواره وه: (وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ اِذْنٌ لِّي وَلَا تَفْتِنِي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا)
(التوبة: ٤٩)

خوی بهرز له سهر زوبانی ئه م کابرایه باس دهکات که داوای دانیشتنی
کردوه بو ئه وهی له شوینی جیهاده که دا دو چاری فیتنه ی ئافره تان نه یه ت،
بویه ده لیت (ولا تفتنی) واته: توشی فیتنه مه که، به لام خوی زاناش

دهفهرمویت: (أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا) واته: خودی پشتکردنه ئه و جیهادهی که واجبه، وه ئه و ئیمان له لاهه که وازهینی جیهاده که ی بۆ جوان کردوه. ئا ئه وه فیتنهیه کی گهرهتره که نوقمی بووه، ئیتر چۆن چۆنی داوی خوپاراستن له فیتنهیه کی بچکۆله دهکات که جارێ هه ر نه هاتوه به سه ریشیدا، به که و تنه نا و فیتنهیه کی گهره که ئیستا دو چاری بووه^۱ خوی زانا و په نهان بین دهفهرمویت: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِئْتَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ) (الأنفال: ۳۹) واته: (جهنگیان له گه ل بکه ن، هه تاکوو فیتنه نه مینئ و گهر دن که چیی^۲ هه ره مووی ته نها بۆ خوا بیئ^۳) که واته:

هه ر که س وازی له و جیهاده هینا که خوی کار به جئ کردویه تیه ئاله تی نه مانی (فیتنه) به بیانوی ئه وه ی که دو چاری (فیتنه) نه بیئ، ئه وه خوی که و تۆته نیو (فیتنه) وه، ئه ویش به هوی نه خووشی دهروونی و گومانی دلئ و وازهینی له و جیهاده ی که خوا فه رمانی پیکردوه. بویه ورد بیر بکه نه وه چاک له م بابه ته رامینن، چونکه ئه مه بابه تیکی مه ترسی لی کرا وه و خه لکیش له م سۆنگه وه ده بنه چهن د به شی که وه:

---

^۱ مه به ست له وه یه که بینینی ئا فره تان و تی که لا و یونیا ن فیتنه یه کی بچو که، به لام وازهینان له جیهاد فیتنه یه کی گهره یه، ده ی ئه م ده لئ با من تو شی ئه و فیتنه بچو که نه یه م له هه مان کاتدا که و تۆته فیتنه یه کی گهره تره وه که واز لیهینانی جیهاد و دوا که و تنه له پیغه مبه ر ﷺ، ده یه ویت خوی له فیتنه یه ک پیار زینت به هه لگرتنی فیتنه یه کی گهره تر له و!! وه رگیز

^۲ لیره دا (دین) به مانای گهر دن که چیه بۆ ئیسلام، با کابرا کافیش بی (اهل الذمه) نه گه ر نا (دین) به مانای ئیسلام هه ر هی خوا یه هه میشه. م. علی با ییر

^۳ نه گه ر سه رنجی ئه و ئایه ته به دین ده بین جیهادی کردۆته هوی بنه کردنی فیتنه نه ک جیهاد بیته هوی فیتنه، چونکه ئه و تی که یشتنه پیچه وانه ی فه رمایشته خوا ییه که یه!! وه رگیز

بەشى يەكەم/ ئەوانە فەرمان بەچاكە و جەلەوگىرى دەكەن و ھەروھە جەنگ
ئەكەن بەنيازى ئەوھى كە (فیتنە) نەھیلن، بەلام ھەمان كەردەوھى خۇيان
فیتنە) يەككى گەورەترە، ئەمانەش وەك ئەوانەىكە شەپيان كەرد لەو
فیتنە) يەى نىوان ئوممەتى ئىسلامدا..

بەشى دووھم/ ئەوانەش كۆمەلەك بەيەكجارى واز لە فەرمان بەچاكە و
جەلەوگىر لەخراپە و جىھاد لەپى خوادا دىنن، بەنيازى ئەوھى كە دوچارى
(فیتنە) نەيەن، بەلام ئەوانە بەو جۆرە ھەلوئىستەيان نوقمى (فیتنە) بوون،
ئەمەش ئىستە حالى زۆرىك لە بىروادارانە، دىن ئەوھە كە واجبە لەسەريان لە
فەرمان بەچاكە و جەلەوگىرى لە خراپە و جىھاد لەپى خوادا وازى لىدىنن بە
پاساوى ئەوھى بەھوى ئارەزووھەكانەوھ نەكەونە نىو (فیتنە)وھ، بەلام خۇيان
كەوتونەتە فیتنەيەكەوھ كە زۆر گەورەترە لەوھى بە نيازى خۇيان لىى را
دەكەن!!.

وھەرچى مەوقىك كەلەسەر پرووى ئەم زەويەيە ئەگەرچى خۇيشى تەنھا بىت
ھەر دەبى فەرمان بە چاكە و جەلەوگىرى لە خراپە بكات، جا ئەگەر ھەرخوى
تەنھا بوو، ئەوھە با فەرمان و بەرھەلستى لە خودى خۇيدا بكات.

مەرجه كانى كردهوى صالح و پوپامايى - الرياء -

هممو كردهوه چاكهكان بۇ ئەوئە لاي خاى گەرە وەرگيرين، پئويستە
دوو مەرجيان تيدا بيت:

يەكەم: دەبى مەبەست بە ئەنجامدانى ئەو كردهويه تەنها خوا بيت.

دووم: دەبى بەپيى بەرنامەى خوا بيت.

جا پەچاوكردنى ئەم دوو مەرجه چ لە وتەو قسەدا يان لە پەفتارو كردهودا
بيت، جياوازى نيه، بۆيه لەرنگەى (صحيح)هوه هاتوو كه پيغەمبەر ﷺ
فەرموويهتى: (إن أول ثلاثة تسجر بهم جهنم، رجل تعلم العلم وعلمه، وقرأ
القرآن وأقرأ ليقول الناس: هو عالم قارئ، ورجل قاتل وجاهد ليقول الناس:
هو شجاع وجريء ورجل تصدق وأعطى ليقول الناس: جواد سخي) مسلم.

واتە: (ئاگرى جەهەننەم يەكەمجار بەسنى جوړە كەسان خوښ دەكریت:
پياويك فيرى زانيارى بووه و خەلكيشى فيركردووه، وە قورئانى
خويندووتهوه و خەلكانىشى فيركردووه، بۇ ئەوئە خەلك بلىن: ئەو پياوه
خاوەن زانست و قورئان خوینە، وە پياويك جەنگى كردووه و تيكوشاوه بۇ
ئەوئە خەلكى پيى بلىن: ئەو پياوه ئازا و بويرە، وە پياويك سەرۆتى
بەخشيوه بۇ ئەوئە خەلكى بلىن... بەراستى پياويكى بەخشندەيه).

جا ئەم سنى پياوهى كه لە كردهوهكانياندا مەبەستيان پياو دونيا بووه و
پاشان بەو چەشنەيان پيڤەكریت.. لەبەرامبەرى ئەو سنى كۆمەلەن كه لە
دواى پيغەمبەرانهوهن و پييان دەوتریت: (راستان و، پياوچاكان و، شەهيدان)،
چونكه هەركەسيك زانيارى بخوینى و لەبەر خوا خەلكيش فيركات ئەوه
راستگۆيه (صديق)، وە هەركەسيك جەنگ بكات بۇ ئەوئە وشەى خوا بەرز
بيتهوه، پاشان بكورزیت ئەوه شەهيدە، وە هەر كەسيكيش سەرۆت
بەخشیت و مەبەستى پيى خوا بيت ئەوه پياوچاكه (صالح).

حیه نهو کهسهی که کهمتهرخه می یان زیاده‌پره‌وی کردوه له سه‌روه‌ته‌که‌یدا
 نهو له‌کاتی مردندا داوای گه‌پانه‌وه ده‌کات بۆ دنیا، وهك "ابن عباس"
 خوای لی پازی بیت، ده‌فرمویت: (هر که سیك خوا پاره‌یه‌کی پی ببه‌خشیئت
 به‌لام زه‌کاتی لی نه‌داو سه‌ردانی مالی خوای پی نه‌کات، نه‌وه له‌کاتی سه‌ختی
 سه‌ره‌مه‌رگدا داوای موّله‌ت و گه‌پانه‌وه ده‌کات، پاشان نه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه:
 وَتَلَفُّوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي
 إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصْدَقَ وَكُنُ مِنَ الصَّالِحِينَ) (المنافقون: ۱۰).

واته: (ببه‌خشن له‌و سه‌روه‌ت و سامانه‌ی که پیمان به‌خشیون، پیش نه‌وه‌ی
 یه‌کیك له‌ ئیوه مردن پریگه‌ی پیبگریئت، نه‌وسا ده‌لیئت: په‌روه‌ردگارم نه‌گه‌ر بۆ
 ماوه‌یه‌کی کهم دوام بخه‌یت و بمگیریته‌وه بۆ دنیا نه‌وه سه‌روه‌تم بۆ تو
 ده‌به‌خشی و له‌ پیاوچاکان ده‌بووم).

دۆستایه‌تی و دوژمنایه‌تی له‌به‌ر خوا

الولاية والعداوة في الله

موسولمانان دۆستانی خوان، وه هه‌ندیکیان دۆستی هه‌ندیکی تریانن، له‌م
 لایشه‌وه بی پروایانیش دوژمنانی خوان، وه دوژمنی بروادارانیشن، خوای
 گه‌وره دۆستایه‌تی نیوان برواداران‌ی فه‌رزکردوه، وه پوونی کردوه‌ته‌وه که
 نه‌و خۆشه‌ویستی و دۆستایه‌تییه به‌هۆی برواوه‌یه، واته: گه‌ر بروا هه‌بوو
 نه‌وه نه‌و خۆشه‌ویستی و دۆستایه‌تییه‌ش ده‌بی هه‌بی، وه به‌هه‌موو شیوه‌یه‌ک
 به‌ره‌ئستی کردوه له‌ دۆستایه‌تی بی پروایان و پوونیشی کردوه‌ته‌وه که
 دۆستایه‌تی کردنیان له‌گه‌ل برواداراندا پیچه‌وانه‌یه و به‌هیچ شیوه‌یه‌ک دانویان
 پیکه‌وه ناکوئیت.

وه خواى زانا پوونى كردۆتهوه كه دۆستايهتى كردنى بى بپروايان سيفاتى
بنه پرهتى دووپروهكانه.

جا سه بارهت به دۆستايهتيكردنى بپرواداران ئهوه ئايه تانيكى زۆر هاتوون،
وهك خواى گهوره دهفهرمويت: (إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ
يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ) (٥٥) وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ
آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ (المائدة: ٥٦)

واته: (ئهى موسولمانان: دۆستى ئيوه تهنهاو تهنها خواو پيغه مبه رهكهى و
بپرواداران، ئهوانه كه نويز بهر ياده كه نو زهكاتى سهروه ته كه يان دهدهن و
ههردهم بۆ خوا ركوع دهبن، ههركه سى دۆستايهتى خواو پيغه مبه رهكهى و
بپرواداران بكات، ئهوه ههركومه لى خوا سهركه وتوون). وه دهفهرمويت: (إِنَّ
الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَا
وَنَصَرُوا أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ) (الأنفال: ٧٢)

واته: (ئهوانهى كه بپروايان هيناو كوچيان كردو بهدارايى و گيانيان له ريگه
خوادا تيكوشانيان كرد، وه ئهوانهش كه دالدهيان دان و سهريان خستن، ئهوانه
ههنديكيان دۆستانى ههنديكى تريان) وه دهفهرمويت: (أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ) (٦٢) الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ (يونس: ٦٣) واته:
ئاگاداره: به پرستى دۆستانى خوا نه ترسيان بۆ ههيه و نه خهفتهيش دهخون،
ئهوانهى كه بپروايان هيناوه و ههردهم پاريز دهكه).

وه سه بارهت به دۆستايهتى نه كردنى بى بپروايان و خوقوتار كردن لىيان
دهفهرمويت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ) (الممتحنة: ١)
واته: (ئهى ئهوانهى بپرواتان هيناوه دوژمنى من و دوژمنى خوتان مهكه نه دۆست
وه ههركه له سوپه ته دهفهرمويت: (قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ
مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَاءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدَهُ) (الممتحنة: ٣-٤) واته:

ئەى بېرواداران: بەراستى بۇ ئىۋە سەرەشقى جوان ھەيە لە "ئىبراھىم" و ئەو بېروادارانەى لەگەلىدا بوون، لەو دەمەدا بەگەلەكەى خۇيان وت: ئىمە بەرىن لە ئىۋە، وە لە ھەرچىيەكەيش كە لە غەيرى خوا بەندايەتى بۇ دەكەن، وە ئىمە بى بېروا بووين بە ئىۋە و لەنىوان ئىمە و ئىۋەدا بەبەردەوامى دۆرژمنايەتى و پىق و كىنە ئاشكرا بوو، تا ئەو دەمەى ئىۋە بېروا بە تەنھايى خوا دىنن). وە خۇاى پەرەردىگار دەفەرموئىت: (لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئْسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَبْسُ الْكُفَّارُ مِنَ أَصْحَابِ الْقُبُورِ) (الممتحنة: ١٣) واتە: (ئەى بېرواداران: دۆستايەتى گەلىك مەكەن كە خوا لىيان تورە بوو، ئەوانەى كە لە پاداشتى خوا بى ھىوا بوون، ھەرەك بى بېروايان بى ھىوان لەوانەى لەنىو گۆردان)^١

وە دەفەرموئىت (اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ) (البقره: ٢٥٨) واتە: (خوا دۆستى بېروادارانە، لە تارىكايەكانەو دەريان دىننى بۇ نىو پۆشنایى، وە ئەوانەى كە بى بېروان دۆستانيان تاغوتەكانن، كە لە پۆشنایى ئىسلامەو دەريان دىنن بۇ نىو تارىكايەكانى كوفى) وە دەفەرموئىت: (فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَافِرِينَ) (البقره: ٩٨) واتە: (بەراستى خوا دۆرژمنى بىبېروايانە).

وە دەفەرموئىت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ) (التوبه: ٢٣) واتە: (ھۆ بېروادارىنە: باب و براكاناتن مەكەنە دۆستى خۇتان، ئەگەر ھاتوو ئەوان خۆشەويستى كوفريان ھەلبىزارد بەسەر ئىماندا، وە ھەركەس لە ئىۋە دۆستايەتيان بكات، ئەو بىگومان ئەوانە ستەمكارن) وە

---

^١ دوو بۆچون ھەيە لە توژىنەمەى ئەم ئايەتەدا (كما يئس الكفار من اصحاب القبور) بۆچونى يەكەم: واتە: ھەرەك بى بېروايان بىھىوا بوون لە خۇمە مردەكانيان كە بيان بىننەو، چونكە بېروايان بە زىندووبونەو نى، ئەمەش بۆچوونى (ابن عباس و ھەسەنى بەصرى و قەتادە) يە. بۆچوونى دووم: واتە: ھەرەك چۆن ئەو بىبېروايانەى كە لەنىو گۆردان ھەردەم بىھىوان لەھەموو خىرىك كە پىيان بكات. ئەمەش بۆچونى (ابن مسعود و ابن جرير طبري) يە. مختصر ابن كثير ٢م ص ٤٨٧. وەرگىز.

هه م دهفهرمویت: (قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَحْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ) (التوبة: ۲۴) واته: ئەى محمد ﷺ بلى: ئەگەر بابو باپيرانتانو، مندالەكانتانو براكانتانو وژنهكانتانو هۆزهكهتانو، وه ئەو سهروهت و سامانهى كه به نارهحهتى وه دهستان كهوتووهو، ئەو بازرگانيهى كه دهترسين زهره كاتو، ئەو جئو نيشتييمانهى كه خوتان پيى پازين، خوشهويستتر بوو لاتان له خواو پيغه مبه رهكهى و جيهاد له پيى ئەودا، ئەوه چاوه پروان بكن هه تاكو خوا سزاي خوى بنيرى، به پرستي خوا هيدايه تى خهلكى لادهر نادات).

وه دهفهرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) (المائدة: ۵۱) واته: ئەى ئەوانهى بپرواتان هيناوه: جولهكهو گاوارهكان به دوست مهگرن، لهكاتيكدان ئەوان ههنديكيان دوستى ههنديكى تريان، وه ههركهس له ئيوه دوستايه تيان بكات ئەوه لهوانه، به پرستي خوا پينومايى گهلى ستهمكار ناكات. وه دهفهرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوءًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكَفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) (المائدة: ۵۷) واته: (هه بپروادارينه: ئەوانهى كه دینهكهى ئيوهيان گيپراوه به گالتهو گهمه، لهوانهى كه خوا پيش ئيوه كتيبي بو ناردوونو و بپروايان، ئيوه مهيانگرن به دوست، وه ئەگەر ئيوه بپروادارى پرسته قينه ن پاريز له خوا بكن.) وه له مهر سه ره نهشت كردنى دووپوهكان دهفهرمویت: (تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ) (۸۰) وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ

المائدة: ۷۹-۸۰) واته: (زۆربه يان دهيينيت دهچن دۆستايه تي بىپروايان دهكەن، بهراستی تويشووويهكى پيسيان وه پيش خويان خستوه، كه خوا لنيان توپه بووه له دواپوژيشدا به بهردهوامى لهنيو سزادا دهميننهوه، وه نهوانه ئهگەر بپروايهكى راستيان به خواو پيغه مېهر ﷺ و ئهوهى كه بو پيغه مېهر ﷺ نيردراوه بهينا بابه ئهوه ئهوه بىپروايانه يان نه دهگرت به دوست، به لام زۆرينه ئهوانه لادهرو گونا هبارن).

وه سه بارهت به دوو پوهكان دهفرمويت: (بَشِّرْ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا) (۱۳۸) الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيْبَتُغُونَ عَنْهُمْ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا) (النساء ۱۳۷-۱۳۸) واته: (مژده بده به دووپوهكان بهوهى كه له دواپوژدا سزايهكى به ئيشيان بو ههيه، نهوانه ئه بىپروايان له جى موسولمانان دادهنن به دوستى خويان، ئايا ئهوه دووپروانه چاوه پروانى سهركه وتن و عيززهت له بىپروايان دهكەن؟! بهراستی سهركه وتن ههره مووى بو خودايه) وه دهفرمويت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا) (۱۴۴) إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا) (النساء ۱۴۴-۱۴۵) واته: (ئهى نهوانه بپرواتان هيناوه بىپروايان مهكەن به دوستانى خوتان و بچن واز له دۆستايه تي بپرواداران بينن، ئايا دهتانه وى به لگهيهكى ئاشكرا بدهنه دهست خوا بو ئهوهى سزاتان بدات؟

بهراستی دووپوهكان له خواري خواره وهى ئاگرى دۆزه خدان، وه نابيني سهرخه ريكيان ههبيت پزگاريان بكات). وه ههم دهبره يان دهفرمويت:

^۱ تفسير ابن كثير ۲م ص ۸۰-۸۱. وهركير.

^۲ تفسير ابن كثير ۱م ص ۵۳۶. وهركير.

^۳ تفسير ابن كثير ۱م ص ۵۳۹-۵۴۰. وهركير.

(وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ) (البقرة: ١٤) واته: (ئهگەر بگهن به پروداران دهم و دهست دهلین: ئیمه پرومان هیناوه، به لام هر که گهیشتنه وه لای شهیتانه کانیان دهلین: ئیمه له گهال ئیوه داین، ئیمه تهنه گالته به و پرودارانه دهکهین) وه دهفرمویت: (لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ) (المجادلة: ٢٢) واته: (ئهی محمد ﷺ نابینیت گهلیک که برویان به خواو پیغه مبه رﷺ هینابیت و بچن دوستایه تی ئه وه بکهن که دوژمنایه تی خواو پیغه مبه رﷺ دهکات، ئه گهر له حالیکدا ئه وانه باوک و باپیرانیان و یان کورپه کانیان و براکانیان و هۆزو گهلی خوشیان بن). وه ده رباره ی دووپوه کان دهفرمویت: (أَلَمْ تَرَى إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ) (الحشر: ١١) واته: ئایا نابینی ئه وانه ی که دووپوون (المنافقین) به برا بی پروا کانیان (مه به ست گاوره کانی به نونه ضیره) دهوت: ئه گهر ئیوه ده رکړین ئه وه ئیمهش له گهلتان دینه دهروه، ئه گهر شهرتان له گهال بکړیت ئه وایارمه تیتان ددهین (سهرتان دهخهین)، وه هم دهفرمویت: (إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ) (٢٥) ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ) (محمد: ٢٥-٢٦) واته: ئه و که سانه ی که وازیان له پروا هینا و گه پرانه وه بو لای کوفر له دوا ی ئه وه ی که بهرنامه و هیدایه تیشیان بو پوون بو وه، ئه وه بوو شهیتان ئه و کاره به ده ی بو جوان و پازاوه کردن و هه لی خه له تاندن، هوی ئه م پاشگهن بوونه وهشیان ئه وه بوو ده یانوت به وانه ی که بهرنامه ی خویان پی ناخوش بوو له مه ودوا له هه ندی کاروباردا گوپرایه لیتان دهکهین، به راستی خوا ناگای له نهینی و په نهانه کانه) مختصر تفسیر ابن کثیر ج ٢ / ص ٢٣٦.

له دوستایه تی بئ برواکان حوکم بو لابر دنیانه

جۆریک له دوستایه تی بئ پروایان که خوی کار به جئ سهرزه نشتی گاوره کان و دوپوه کانی له سهر کردوه: بریتیه له برواهینان به چمکیک لهو بئ پرواییهی که نهوان له سهرنی، یان داوای یاسا لیکردنیان له پیش بهرنامهی خوادا- واته: یاسای نهوان له قورئان به باشت بزانین- وهک خوی دادگهر له مهر نهام راستیه دهفه رمویت: (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا) (٥١) أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا (النساء: ٥٠-٥٢) واته: ئایا سهرنجی نهوانه نادهی که چمکیک له پهراوی خویان پئ درابوو (مه بهست نه هلی کیتابه) پروا دینن به جادوگهریی و شهیتان، وه بئ پرواکان ده لئین: ریگهی نه مانه له پرواداره کان باشترو پوونتره، نهوانه ی خوی گه وره نه فرینی لیکردوون، له پهحمه تی خوی وه دووری خستوون- وه ههر کهس خوا نه فرینی لی بکات نه وه هیچ یاریده ده ریکی نیه.^١

وهک زانراوه نهام ئایه ته ده رباره ی (که عبی کوپی نه شرف) هاته خواره وه، لهو ده مه دا که چوو بو لای موشریکه کانی شاری "مه کهکه" و بهرنامه کانی نهوانی به باشترو بهر قهرارتر له قه له مه دا له بهرنامه ی پیغه مبه ر ﷺ و هاوه له کانی.^٢

^١ تفسیر ابن کثیر م ١ ص ٤٨٥-٤٨٦.

تئیینی: (جبت) و (تاغوت) لهام ئایه ته دا به چهند شیوهیه کی لیکرداوه ته وه، یه کهم: (جبت) جادووه - السحر- (تاغوت) شهیتانه، دووهم: (جبت) فالنجیه یان بته یان شیرک، وه (تاغوت) ههرچی شتی که له غهیری خوا بپهرستیت، هه مان سهرچاوه ی پیشوو، وه رگنر

^٢ تفسیر ابن کثیر م ١ ص ٤٨٥-٤٨٦.

وہ دہربارہی جولہ کہ کان دہ فرمویت: (وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ) (۱۰۱) وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ (البقرہ: ۱۰۱-۱۰۲) واتہ: (کاتیک کہ پیغہ مبریک وہک محمد ﷺ لہ لایہن خواوہ ہات بو لایان، لہ کاتیکدا ٹہو پیغہ مبرہ کتیبہ ناسمانیہ کہی لای ٹہوانیش بہراست دہزانی، کومہ لیک لہوانہی کہ پہراوی خویان پیدرابو کتیبہ کہی خویان خستہ پشت خویانہ وہ وہک ہر نہ شزانی، واتہ: وہک نہ شزانی کہ ٹہو کتیبہ خویانہ باسی پیغہ مبرہی ﷺ تیدا کرایت) وہ چون شوینی ٹہوہ کہوتن کہ شہیتانہ کان دہیان خویندہ وہ لہ مولکی (سولہ یمان) دا، واتہ: کتیبہ کہی خویان فریداو چون شوینی جادو وگہری (سحر) کہوتن.^۱

لیرہ دا خوی زانا ہوال دہدات کہ ٹہوانہ وازیان لہ بہرنامہ کہی خوا ہیٹا وہو پشت گویان خستوہ، وہ لہ جییدا چوون شوینی جادو وگہری و نازہ زو بازی کہوتون!!

وہ خوی پہرہ ردگار دہ فرمویت: (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَرْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا) (۶۰) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتِ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا) (النساء: ۶۰-۶۱) واتہ: (ٹایا تہ ماشای ٹہوانہ نا کہی کہوا گومان دہبہن بہرویان بہوہ ہیٹا وہ بو ٹو بو ٹہوانہی پیش تو دابہ زیوہ، لہ کاتیکدا دہیانہ وی حوکی خویان بہرنہ لای طاغوت، بہراستی شہیتان دہیہ وی بہ گومرابوونیکی دور گومرایان بکات، وہ ٹہوانہ ٹہگر پییان بوتریٹ ورن بو لای ٹہو بہرنامہی کہ خوا دای بہزاندوہ تہ سہر پیغہ مبرہی ﷺ ٹہوہ یہ کسہر

^۱ تفسیر ابن کثیر ۱م ص ۱۲۸-۱۲۹. وەرگیز.

جېينى دۈپۈۋەكان بە جىددى و سەرسەختانە لىت دۈۈر دەكەۋنەۋە - يان خەنكت ئى ۋەدۈۈر دەخەن-).

غوتىش لەسەر ۋەزنى (فەعلووتە) لە توغيانەۋە ھاتوۋە، واتە: لە سنوۈر ۋە-ان و ياخيپوون، كە ئەۋىش سىتەم و دەستدرىژى دەگرىتەۋە، ھەر يەرستراۋىك لە غەيرى خوا ئەگەر بەۋ بەندايەتى بۇ كەردنە نارازى نەبوۋ، ۋە بىنى قەلس نەبوۋ ئەۋە پىنى دەۋترىت (تاغوت)، ھەر بۇيە لە فەرمودەدا ھاتوۋە دەلىت: (ويتبع من يعبد الطواغيت الطواغيت) رواه البخاري ومسلم. واتە: (ئەۋەى بەندايەتى تاغوتەكان -بەكەكان- دەكات، شوپىنى تاغوتەكانىش نەكەۋىت).

ئەۋەى لەسەرپىچى خاۋادا گوپرايەلى دەكرىت، ئەۋەى گوپرايەلى بۇ دەكرىت لە شوپىنكەۋتنى غەيرى پەيرەۋى خواۋ ھەقدا..... ئەۋە تاغوتە، ھەر بۇيەش ئەۋەى كە ھوكمى دەبرىتە لا و ھوكم بە بەرنامەى خوا ناكات ئەۋە ھەر (تاغوتە)، بۇيەش خواى دادگەر (فەرەۋن) و (عاد) و ئەۋانىش تىرىشى ناۋانۋە (تاغوت) كەۋاتە: ھەر كەسىك لەم ئوممەتى ئىسلامەدا دۇستى بىپروايان بىت، لە موشرىكىن يان (ئەھلى كىتاب) بە ھەندىك جۇرى دۇستايەتىكردن ۋەك: چوۋنى بۇ لاى لايەنگرانى (باطل) يان شوپىن كەۋتنىان لە ھەندى قسەۋ كەردەۋەى (باطل) ياندا، ئەۋە بەئەندازەى ئەۋ دۇستايەتى كەردنە (نىفاق) چۆتە دەروۋنىەۋە، ئەمەش ۋەك شوپىن كەۋتنىان لە ھەلوپست و بۇچوۋن و كەردەۋەكانىاندا كە پىچەۋانەى (قورئان) و (سوننەت) ى پىغەمبەر ﷺ بىت، ۋە ھەر كەس دۇستايەتى مردۋانىان بكات يان زىندۋوانىان، بە جۇرىك لە خۇشەۋىستى يان بەگەرە زانين يان پىككەۋتن، ئەۋە ئەۋىش لەۋانە ۋەك ئەۋانە ۋايە كە پىشتىگرىيى و يارمەتى دۈژمنانى ھەزەرەتى (ابراھىم) و (موسا) يان كەردۈۋە.

وه بيگومان گاورو جوله که و ئاگر په رسته کان ئه گهرچی کوفره که یان پوونه.
 به لام زۆرینه ی ئهوانه ی هاتوونه ته ناو ئیسلامه وه، ته نانه ت ئهوانه ی که
 به زانیاری و به ندایه تی و پی شه وایه تیش ئاسراون، چونه ته نیو زۆرێک له
 کوفری ئهوانه وه، وه هه ندیک بنه ماو پێچکه که له بنچینه دا ئهوان دایان
 رشتوو ئه مان پێیان باشه که بکریته یاسا (حکم) وه ئه وه حقه ی که
 پیغه مبه ران (عليهم السلام) هینایان ئاویته ی ئه و (باطل) ه یان کردوو که
 دوژمنانی پیغه مبه ران (عليهم السلام) له سه ر بوون و په یره یان ئی ده کرد.
 به لام خوای په ره ر دگار پێی خوشه (پیس) له (پاک) و (حق) له (باطل) جیا
 بکریته وه، وه پیویسته بزانی: ئهوانه ی دوستانه تی بی پروایان ده که ن
 (موفاق) ن یان چمکیک له نیفاق یان تێدایه ئه گهرچی به پوالت له گه ل
 موسو لمانیشدا بن، چونکه پیاویک ئه گهر له ده ره وه موسو لمان بیت ئه وه
 مه رج نیه له نا وه وه مو نافیق نه بیت، له به ره وه مو نافیقه کان به پوالت
 هه مو یان موسو لمان بوون، وه قورئانی پیرو ز ئا کارو سیفه ته کا نیانی پوون
 کردو ته وه، جا ئه گهر ئه و دو پوانه له سه ر ده می پیغه مبه ردا ﷺ هه بووبن که
 سه ر ده می عیززه تی ئیسلامیش بووه، ئه وه له دوا ی ئه و سه ر ده مه (زیرینه زۆر
 زۆر تر ده بن.

رق لیبوون و قسه له گه‌ل نه‌کردن و مهرجه‌کانی

شیخی ئیسلام ئیبن تهیمیه پرسیمیه لی‌کرا دهرباره‌ی ئه‌و که‌سه‌ی که رقی لی‌بوونی فهرز یان جائیزه؟ یان قسه له‌گه‌ل نه‌کردنی یان هه‌ردووکیان نه‌به‌رخوا؟ وه‌ ئایا چ مهرجیک دانراوه‌ بو‌ ئه‌و که‌سه‌ی که رقی له‌و کابرایه‌ ده‌بی‌ت؟ یان قسه‌ی له‌گه‌ل ناکات له‌به‌رخوا؟

وه‌ ئایا سه‌لام نه‌کردن ده‌چیته‌ نی‌و بازنه‌ی قسه له‌گه‌ل نه‌کردنیه‌وه‌ یان نا؟ وه‌ نه‌گه‌ر هاتوو قسه له‌گه‌ل نه‌کراوه‌که‌ له‌ سل‌او‌کردندا پیشی قسه له‌گه‌ل نه‌که‌ره‌که‌ که‌وت، ئایا فهرزه‌ وه‌لامی بداته‌وه‌ یان نا؟ وه‌ ئایا رقی لی‌بوون و قسه نه‌کردنه‌که‌ به‌رده‌وام ده‌بی‌ت هه‌تاکو ئه‌و سیفه‌ته‌ی که‌ له‌سه‌ری وای لی‌کراوه‌ تیندا نه‌مینیت، یان ئه‌و قسه نه‌کردن و رقی لی‌بوونه‌ ماوه‌یه‌کی دیاریکراوی هه‌یه؟ وه‌ نه‌گه‌ر ماوه‌یه‌کی دیاریکراوی هه‌یه‌ ئه‌وه‌ سنوره‌که‌ی چه‌نده‌؟ فه‌توامان بو‌ بدن خوا پاداشتان بداته‌وه‌...

ئه‌ویش به‌م شیوه‌یه‌ وه‌لامی دایه‌وه‌.

قسه نه‌کردنی شه‌ری دوو جو‌ره‌:

یه‌که‌م: به‌مانای وازه‌ینانی خراپه‌کان (المنکرات).

دووه‌م: به‌مانای سه‌رزه‌نشست کردن و سزادان له‌سه‌ر ئه‌و خراپانه‌.

جو‌ری یه‌که‌م: ئه‌مه‌یه‌ له‌و ئایه‌ته‌دا باسکراوه‌ که‌ ده‌فه‌رمویت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ) (الأنعام ٦٨) واته‌: (نه‌گه‌ر ئه‌وانه‌ت بی‌نی که‌ دهرباره‌ی ئایه‌ته‌کانی ئیمه‌ گالته‌یان ده‌کرد، ئه‌وه‌ یه‌که‌سه‌ر پشتیان تی‌بکه‌ هه‌تاوه‌کو ده‌چنه‌ سه‌ر باسو خواسیکی دیکه‌، وه‌ نه‌گه‌ر هاتوو (شه‌یتان) له‌ بیرى بردیته‌وه‌ ئه‌وه‌ له‌ پاش ئه‌وه‌ی بیرت که‌وته‌وه‌ له‌گه‌ل ئه‌و کو‌مه‌له‌ سته‌مکارانه‌دا دانه‌نیشیت) وه‌ ده‌فه‌رمویت: (وَقَدْ نَزَّلَ

عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ (النساء: ١٤٠)

واته: (له قورئاندا - خوا - بۆی ناردونه خوار که ئەگەر هاتوو بیستتان ئایەتەکانی خوا بە درۆ دەرزانراو گالتهیان پێ دەکرا، ئەوە ئێوە لەگەڵ ئەو کۆمەڵە دامەنیشن، هەتاوەکو دەچنە سەر باسیکی دیکە، چونکە ئەگەر ئێوە لەگەڵیان دانیشن ئەوە کەواتە وەک ئەوان^١)

ئەمەش مەبەست پێی ئەوەیە کە نابێت بەبێ پێویستی ئامادەیی ئەو شوێنانە بێت کە هەردەم خراپەیی تێدا دەکرێت، بۆ نمونە: کۆمەڵێک ئارەق دەخۆنەووە بچیت لەلایان دانیشیت، یان ئەگەر هاتوو کۆمەڵێک بانگکران بۆ چیشتی ژن گواستەنەو، ئەگەر هاتوو ئارەق و گۆران و شمشالی تێدابوو، ئەوە فەرز نیە وەلامیان بدەیتەو، وە چەندین نمونەی لەم ناشرەعیانە هەیە، بەلام بەپێچەوانەی ئەو کەسە بۆ بەرھەڵستی لێکردنیان لەو شوێنەدا ئامادە دەبێت، یان بەبێ ویست و حەزی خۆی ئامادە دەبێت - واتە: زۆری ئی دەکرێت.^٢

بۆیە و تراو (ئامادەبووی خراپە وەک ئەنجام دەرەکەیت) (حاضر المنکر کفاعله) وە پێغەمبەر ﷺ دەرەرمووت: (من كان يؤمن بالله واليوم الآخر، فلا

^١ لەم دوو ئایەتەدا ئەوەی لێوەردەگیرێت کە: ئەو کۆپو سیمینارانی کە لە ولاتی خۆماندا دەگیردرێت سەبارەت بە بەدزدانان و گالتهپێکردنی هەندیک بێنامی ئیسلامی، ئەوە جانیژ نیە بۆ موسلمان تێیدا دانیشی، ئەگەر لە حالەتێکدا لە توانای ئەبوو وەلامیان بداتەو و دەمکوتیان بکات، مەگەر وەک ئەرکیک لەلایەن قیادەو بۆ (تجسس) پێی سپێرابێ. والله اعلم. وەرگیر.

^٢ مەبەست ئەوەیە ئەگەر هاتوو بۆ ئەم دوو شتە ئامادەبوو ئەو گوناھبار نیە.

یەکەم: بۆ بەرگری کردن و مەنەج کردنیان.

دووەم: بە ویست و ئارەزوی خۆی ئەبوو، بەلکو بە زۆر و هەڕەشە توند هاتبوو. وەرگیر.

يجلس على مائدة يشرب عليها الخمر) رواه ابو داود و الترمذي والدارمي.
 وته: (ههركه سيك بپروای به خواو پوژي دوايي هيه با له سهر سفره يه ك
 لهنه نيشت كه ئاره قى له سهر بخوريتته وه) ئهم جوړه ش وهك قوتار كړدنى
 حروون وايه له ئه نجامدانى كړدوه خراپه كان، وهك پيغه مبه ر ﷺ
 حفر مويټ: (المهاجر من هجر ما نهى الله عنه) رواه البخاري وابو داود.
 وه كوچكردن له ولاتى (كوفر) و تاوانه وه بو ولاتى (بپروا) و (ئيسلام) يش له م
 جوړه يه: چونكه ئهمه ش وازه ينان و كوچكردنه له مانه وه له نيو بپروايان و
 نوو پرواندا ئه وان هى كه هه رده م ناهي لن و بوارت پي نادهن ئه وهى خوا
 فرمانى پي كړدوه ئه نجامى بده يت.

جوړى دووه م: قسه له گهل نه كړدن به شيوهى سهرزه نشت كړدن و في كړدنى
 نه ده ب، ئهم جوړه ش بو ئه وان هيه كه به ئاشكرا خراپه ده كهن، جا قسه يان
 له گهل ناكريټ هه تاكوو داوا بكهن له خوا كه له و تاوانه يان ببوريټ، هه ر
 وهك ئه و سى (صه حابه) يهى كه بو جهنگى (ته بوك) له پيغه مبه ر ﷺ
 دواكه وتن، جا پيغه مبه ر ﷺ و هاوه له كانى دهنگيان له گهلدا برين، هه تاوه كو
 خواى به خشنده ئايه تى دابه زاندو ته وبه ي لى وه رگرتن- ئه مانه ش
 گونا هه كانيان ئه وه بوو كه وازيان له جيهاد هي نا له كاتي كدا بوو به فهرزى
 عه ين و هيچ بيانوو ووزيكي شهر عييان نه بوو- به لام ههركه س خير و
 چاكه ي لى دهركه ويټ، ئه وه نابيت دهنگى لى هه لگريت ئه گهرچى له ناوه وه
 به نه ينى دوو پروويټ.

قسه له گهڼ نه گردن به شیوهی ته مېی گردن - تعزیر -

هه ندى جار دهنګ ئى هه لگرتن بؤ - تعزیر -، ئه مهش بؤ كه سيكه واز له فهرهكان بهيڼيت و هه ندى كرده وى قه دهغه كراو ئه نجام بدات وهك: ئه و كه سهى كه وازى له نويز هيناوه و زهكات نادات، له كاتيكا به د رهوشتي و سته م دهكات، يان ئه و كه سهى كه بانگه واز بؤ - بیدعه - دهكات، له كاتيكا به پيچه وانهى (قورئان) و (سوننهت)ى پيغمبر ﷺ و كوړاى زانايان و پيشينانى ئه م ئوممه ته بيت.

هر له بهر ئه مه شه كومه ليك له پيشه وايانى پيشينانمان (السلف) ده فرمون: ئه وانهى كه بانگه يشت بؤ لاي بیدعه دهكهن ئه وه "تعزیر" ده كړن و شاهيديان وهرناگريټ، ئه مهش وهك سزاو سهره نشتيك وايه بويان هه تاوه كو وازى ئى بهيڼو ده ستى ئى هه لگرن، وه له م بوچوونه شياندا جياوازي ده خه نه نيوان ئه وهى بانگه يشتى خه لكيش دهكات بؤ لاي بیدعه كه و ئه و كه سهى كه بانگه يشتى بؤ ناكات، چونكه ئه وهى كه بانگه يشتى بؤ دهكات، ئه وه خراپه كهى ئاشكرا كړدوه، بويه شايستهى سزاو سهره نشته، به پيچه وانهى ئه و هيان كه بانگه يشت ناكاو ده يشاري ته وه هه مان حوكمى نيه، چونكه ئه وهى كه خوږى خه ريكى - بیدعه - يه و خه لكى بؤ بانگ ناكات، ئه وه خراپتر نيه له (دوړه كان) كه پيغمبر ﷺ شته ئاشكراكانى ئى وهرده گرتن وه نه ينييه كانيشى ده دا يه ده ست خواى دادگهر، له گهڼ ئه وه شدا ئاگادارى حالى زوړ به شيان بوو^۱ بويه له فرموده ي

---

^۱ تبينيه كى گرنگ: خوڼه نرى به ريز ليره دا شىخى ئيسلام كه ده فرمودت: ئه وانهى كه ئه هلى بیدعه ن نويزيان له دواوه ناكړئ و شايه تيان ئى وهرناگريټ مه به ستى هه موو بیدعه يه كه نيه، واته زياتر ئه و بیدعه نه دگرڼه وه كه له بواري عه قیده دان، نهك له مه جالى هه ندى عيادات و معاملات ئه مه خالى يه كم.

خالى دووم: مه به ست بهى كه سانه يه كه هاوكات له گهڼ ئه نجامدانى بیدعه كه دا خه لكبشى بؤ بانگ دهكهن، به لام نه گهر خه لكيان بؤ بانگ نه كړد ئه وه ئه و حوكمى نيه كه باس كړا، والله اعلم. و مرگړ.

پیغه مبهردا ﷺ هاتوو که دهفهرمویت: (ان المعصية اذا خفيت لم تضر الا صاحبها ولكن اذا اعلنت فلم تنكر ضرت العامة) واته: (بهراستی تاوان نهگهر شارایه وهو به نهیینی کرا ئه وه تهنها زیان به خاوه نه که ی دهگه یه نییت، به لام نهگهر به ئاشکرا کراو ئینکاری نه کرا، ئه وه زیان به هه مووان دهگه یه نییت).
 نه مهش له به ره ئه وه یه - که: زیان به گشتی دهگه یه نییت - چونکه پیغه مبهردا ﷺ دهفهرمویت: (ان الناس اذا راوا المنکر فلم یغیروه، اوشک ان یعمهم الله بعقاب منه) رواه احمد وابو داود وابن ماجه، واته: (خه لکی ئهگهر خراپه یه کیان بیینی و نه یانگوژی، ئه وه نزیکه خوا به گشتی سزایه کیان بو بنییریت).
 که واته: ئه وه خراپانه که به ئاشکرا ئه نجام ده درین (واجبه) به هه موو شیوه یه که به ره لهستیان ئی بکریت، به پیچه وانیه ئه وانیه که به نهیینی ده کرین، چونکه دووه میان سزاکه ی تایبه ته به خاوه نه که یه وه، وه ئه مجوره قسه نه کردنه که به شیوه ی (تعزیر) به گویره ی جیاوازی ئه وانیه ئه نجامی ده دن ده گوژی، له (به هیزی) و (لاوازی) یاندا، وه له که می و زوریاندا، چونکه ئه وه ی مه به سته لیژده دا دوو شته:

یه که م: سه رزه نشتکردنی بابای دهنگ له گه ل هه لگیرو.

دووه م: گه رانه وه و ترساندنی خه لکانی تریش له و جوړه کرده وانه، ئهگهر له م دهنگ دابرینه دا به رژه و هندی زورترو زالتو بو، به شیوه یه که سه ری کیشا بو لاوازکردن، و شاردنه وه ی خراپه که، ئه وه "جائز" به لام ئهگهر هاتوو قسه له گه ل نه که ره که لاواز بو، وه ئه وه ی که قسه ی له گه ل ناکری و خه لکانی تریش هیچ سه رزه نشتیکیان نه ده کراو، ئه وه حاله ته وای ئی نه کردن که واز بیینن، به لکو تاوانه که زورترو زیاتری ده کرد، به جوړیک زهره ره که ی له به رژه و هندی یه که ی زورترو بو، ئه وه ئه وه دهنگ دابرینه جائیز نیه، به لکو دل پاگرتنی هه ندی خه لکی له دورخستنه وه و قسه له گه ل نه کردنیان به سوودتره، وه هه ندی خه لک هه ن دهنگ ئی هه لگرتنیان له دل پاگرتنیان

به سوودتره، بۆيش دهبينى پيغهمبهرى خوا ﷺ هەندىك دلى پادهگرتن و
هەندىكىش دەنگى ئى هەلدەگرتن، سەير دەكهى ئەو سى نەفەرەى كه له
شەپرى (تەبوك) دوا كهوتن، لەبەرئەوهى موسولمانى دامەزراو بوون و
چاوهپوانى خراپەيان ئى نەدەكرا. بۆيه قسە لەگەل نەکردنيان بەرژەوهندى
زۆرتەر بوو، هەم عىززەتى دىنى خواى تىدابوو، هەم پاك بوونەوهىەكىش بوو
بۆ خويان لە تاوان، بەلام دل پاكراوهكان "المؤلفة قلوبهم" لەبەرئەوهى پياوى
ناودارو لەنيو ھۆزەكانياندا گوپرايەل بۆكراو بوون، بۆيه جەوھەرى
بەرژەوندىەكه لە پاگرتنى دلياندا بوو نەك دەنگ ئى هەلگرتنيان.

جا بەرژەوهندى لە چيدا زۆرتەر و زووتر دەستەبەر بىيت دەبى ئەوە بكرىت،
بۆيه دەبينى جارى وا ھەيه لەگەل دوزمندا شەپرەدن شەرى تەر، وە جارى
واش دەبى پرىككەوتن و ھودنە باشترە وە جارى واش ھەيه سەرانە وەرگرتن و
ھەموشى بەپيى بەرژەوهندى و ھالى موسولمانان، وە وەلامى ھەموو
پيشەوايان و زانايانى ئىسلاميش لەمەر ئەم باسەدا لەسەر ئەم بنچينەيه
بنيات نراوە كه باسكرا.

كەواتە: دەنگ ھەلگرتنى شەرى- بەو شىوہى باسكرا- لەو كردهوانەيه كه
خواو پيغهمبەر ﷺ فەرمانيان پىكردووە، گوپرايەلى كردنى خواش پىويستە
بۆ خوا بىيت و بەپيى فەرمانى خواش بىيت، واتە ساغ بىيت بۆ خواو ھەم
پاستيش بىيت، كەواتە ھەركەس دەنگ ھەلگرتنەكهى لەبەر ئارەزووى خوى
بىيت - نەك شەرى -، يان بەو شىوہيه نەبىيت كه فەرمانى پىكراوە، ئەوە لەو
سنوورە دەرچوو، واتە لە سنوورى -شەرى- وە زۆرجارىش مروۆ بەپيى
ئارەزووى خوى شتىك دەكات و واش گومان دەبات كه لەبەر گوپرايەلى خوا
دەيكات، وە دەنگ ھەلگرتن لەبەر مافى مروۆ خوى لە سى پوژ زياتر جائز نيه
-واتە لەبەر شتى شەخسى- وەك لە (بوخارى) و (مسلم) دا ھاتووە كه
پيغهمبەر ﷺ فەرموويەتى: (لا يحل لمسلم ان يهجر اخاه فوق ثلاث، يلتقيان

فیصد هذا ویصد هذا، وخیرهما الذی یبدا بالسلام) واته: (بؤ موسولمان
 حه لال نیه زیاد له سئ پوژ دهنگ له گهل برا موسولمانه کهیدا هه لگرت،
 له کاتیکدا بگهن به یهک نه میان خوئی لاداو نهویشیان خوئی لادات، وه
 چاکترینیان نهو یه که پیش ده کهوئیت له سلادوا) وه له فهرموده یه کی تردا
 ده فهرموئیت: (تفتح ابواب الجنة کل اثین و خمیس، فیغفر لكل عبد لا یشک
 بالله شیئا الا رجلا کان بینہ و بین اخیه شحناء، فیقال انظروا هذین حتی
 یصطلحا) (رواه البخاری و مسلم). واته: (هه موو پوژانی دوو شه مموو پینچ
 شه مموه یهک ده گاکانی به هه شت ده کریته وه، هه بهنده یهک هاوهل بؤ خوا
 بریار نه دات خوا لیئی خوش ده بیئت، تنهها موسولمانیک نه بیئت که له نیوان
 خوئی و برا کهیدا ناکوکیه که هه بیئت، بؤیه ده وترئت ئو دوانه راوه ستینن
 هه تاوه کو نیوان خوئیان باش بکهن) جا بؤیه دهنگ هه لگرتن له بهر مافی
 شه خصی به گشتی قه ده غه یه تنهها روخسه ت به هه ندیکی دراوه - که سئ
 پوژه - هه روهک روو خسه ت دراوه به میرد له سه ر جینگه پشت بکاته ژنه که ی
 نه گهر هاتوو سه ریچی فهرمانی میرده که ی کرد، که واته جیاوازی بکریته
 نیوان دهنگ هه لگرتنیک که له بهر خویه و دهنگ هه لگرتنیکیش که له بهر مروؤ
 خویه تی، یه که میان فهرمانی پیکراوه و دوو میان به ره لستی لیکراوه،
 چونکه موسولمانان هه ردهم برای یه کترن، وهک پیغه مبه ر ﷺ ده فهرموئیت: (لا
 تقاطعوا ولا تدابروا ولا تحاسدوا وکونوا عباد الله اخوانا المسلم اخو المسلم)
 رواه البخاری و مسلم. واته: (نیوانتان مه پچرینن، وه له کاتی به یهک گه یشتن
 پشت مه که نه یه کترن وه رقتان له یه کتر نه بیئت، وه ئیره یی به یه کتر مبه ن، وه
 هه مووتان تیکرا ببه بهنده ی خواو برا بن، موسولمان برای موسولمانه) وه له
 فهرموده یه کی تردا ده فهرموئیت: (الا انبئکم بأفضل من درجه الصلاة
 والصیام والصدقة والأمر بالمعروف والنهی عن المنکر؟ قالوا بلی یا رسول
 الله ﷺ!!! قال اصلاح ذات البین فان فساد ذات البین هی الحالقة، لا اقول

تخلق الشعر ولكن تخلق الدين) رواه ابو داود والترمذي. واته: (ثايا
 ئاگادارتان بکه مه وه له بهرتر له پلهی نوێژو پۆژوو مال بهخشین و
 فهرمان به چاکه و بهر نه لستی له خراپه؟

وتیان: به لئی ئه ی پیغه مبهری خوا ﷺ، فهرموی: چاکسازیکردنی نیوان،
 چونکه خراپکردنی نیوان هه لئاشه ره، من نالیم موو هه لده تاشیت، به لام
 دین ده تاشیت) وه ده فهرمویت: (مثل المؤمنین فی توادهم وتراحمهم
 وتعاطفهم کمثل الجسد الواحد اذا اشتکی منه عضو تداعی له سائر
 الجسد بالسهر والحمي) رواه البخاري ومسلم، جا له راستیدا مروقی
 موسولمان ئه رکى سهر شانیه تی که ده بی ههردهم دۆستایه تی و
 دۆژمنایه تی بو خوا بکات، وه هه ر کات موسولمانیک هه بوو ئه وه "واجب" ه
 دۆستایه تی بکات ئه گه رچی له حالیکدا ئه و موسولمانه سته میشی لی بکات
 چونکه بوونی ئه و سته م لیکردنه نابیته باعیسی پچراندنی دۆستایه تی
 ئیمانی، وه ک خوای کار به جی ده فهرمویت: (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
 اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي
 حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ
 يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ * إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ) (الحجرات: ۹-۱۰)

واته: (ئه گه ر دوو کۆمه ل له بر واداران به شهر هاتن، ئه وه ئیوه چاکسازی
 له نیوانیاندا به رپا بکه ن، جا ئه گه ر یه کیکیان ده ستریزێ کرده سهر
 ئه وه ی تر، ئه وه له گه لی بجهنگن هه تا وه کو بگه ریتته وه بو لای شهرعی خوا،
 جا ئه گه ر گه رپایه وه بو لای شهرعی خوا، ئه وه به شیوه یه کی دادپهروه رانه
 نیوانیان چاک بکه ن وه ههردهم دادگه ر بن، چونکه خوا دادپهروه رانی

خوش دهوئیت، وه تهنه بپواداران برای راسته قینه‌ی یه کترن^۱ سه‌یر ده‌ک‌ه‌ی
 خوای داد‌گهر له‌گه‌ل بوونی پیک‌دادان و ده‌ستدریژی کردنه سه‌ر یه‌ک‌تریش
 ههر به برا ناویان ده‌بات!! وه فەرمان ده‌کات به‌هه‌رده‌م چاک‌کردنی
 نیوانیان، بویه: پیو‌یسته جیاوازی ئه‌و دوو جو‌ره قسه نه‌کردنه تی‌بگات و
 ناگادار بی‌ت" واته: ئه‌وه‌ی له‌به‌ر خواجه و ئه‌وه‌شی له‌به‌ر خو‌یه‌تی"، چونکه
 زور که‌س هه‌ن که یه‌کی‌کیان ئاو‌یته‌ی ئه‌و‌یتر ده‌که‌ن، وه ده‌بی بزان‌ری‌ت که
 بپوادار دۆستایه‌تی کردنی فەرزه ئه‌گه‌رچی سته‌میشی ئی بکات و
 ده‌ستدریژی‌ش بکاته سه‌ری، وه بی‌پرواش دو‌ژمنایه‌تی کردنی فەرزه
 ئه‌گه‌رچی شت به‌خش‌ئ و چاکه‌شت له‌گه‌ل‌دا بکات، چونکه خوای گه‌وره
 پی‌غه‌مبه‌ران و کتیبه ئاسمانیه‌کانی بو ئه‌وه ناردوه که (دین) ههر هه‌مووی
 تهنه بو خوا بی، وه خوشه‌ویستی تهنه بو دۆستانی خوا بی‌ت، وه
 رقه‌به‌رایه‌تیش بو دو‌ژمنانی ئه‌و بی‌ت، وه پاداشت و ریز بو دۆستانی ئه‌و و
 تۆله‌ش بو دو‌ژمنانی بی‌ت.

وه ئه‌گه‌ر هاتوو له‌ پیاوی‌ک‌دا (چاکه‌و خراپه‌ خیر و شه‌ر، گو‌ی‌رایه‌لی و
 سه‌ر‌پ‌ی‌چی، سوننه‌ت و بیدعه) کو‌بو‌ونه‌وه، ئه‌وه به‌ ئه‌ندازه‌ی ئه‌و خیره‌ی که
 تی‌یدایه‌ شایسته‌ی دۆستایه‌تی و پاداشته، وه به‌ گو‌یره‌ی ئه‌و شه‌ره‌ی که
 تی‌یدایه‌ شایسته‌ی دو‌ژمنایه‌تی و سزایه، چونکه ده‌گونج‌ئ له‌یه‌ک پیاو‌دا
 هو‌کاری ریز لی‌گرتن و بی‌ری‌زی‌ش کو‌بی‌ته‌وه، وه‌ک (دزی‌کی فه‌قیر) ده‌ستی
 ده‌به‌ردی‌ت له‌به‌ر دزیه‌که‌ی و له‌ -بیت المال- یش به‌ ئه‌ندازه‌ی پیو‌یستی
 خو‌ی پاره‌ی پی‌ده‌دری‌ت، ئه‌مه‌ش ئه‌و بن‌چینه‌ زپ‌ینه‌یه‌ که (ئه‌ه‌لی
 سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت) له‌سه‌ری تی‌ک‌را یه‌ک ده‌نگ‌ن و کو‌مه‌له‌ گو‌م‌را‌کان

---

^۱ مختصر تفسیر ابن کثیر ۲ ص ۲۶۲-۲۶۳. وه‌رگیز.

پيچەوانەيان دەكەن، چونكە ئەوان دەلەين خەلكى بە گشتى يان تەنھا شايستەي پاداشتە يان بە تەنھا سزا، بەلام (ئەھلى سوننەت و جەماعەت) دەفەرموون: خوای دادگەر ئەھلى تاوانە گەرەكان بە ئاگر سزا دەدات و پاشان بەھوى شەفاعەتى ھەركەسيك كە خوۋى مۆلەتى پيبدات لە ئاگر دەريان ديئيئت، ھەروەك زۆر لە فەرمودەي صەحيحى پيغەمبەر ﷺ لەم بارەوہ ھاتوون. واللہ اعلم.

وصل اللهم على محمد وعلى آله وصحبه اجمعين

خوينەرى بەريز: وەلامەكەي شىخى ئىسلام، ئىبن تەيمىيە وەلامىكى گشتى و زۆر شتى ترى لەژىردا كۆدەبيتەوہ. بۆيە ھەندى لە پرسىارەكەي بەراشكاوى وەلام نەداوہتەوہ، بەلام ئەگەر بە وردى سەيرى وەلامەكانى بكەيت و ليكيبدەيتەوہ ئەوہ وەلامى ھەموو پرسىارەكانى تيدا دەبينيت، وە شىخى ئىسلام -پەحمەتى خوای ليئيئت- ھەركاتيك پرسىارىكى ليكرابيت ئەوہ بەشيۆەيكى گشتى وەلامى داوہتەوہ، نەك تەنھا پرسىار ليكراوہكە، وەك لەمەوداش لە وەلامى پرسىارەكانيدا بە پوونى دەبينيت. وەرگيژ.

ئارەق خۆرو چەند ئاگادار كىردنە ۋە يەك

شىخى ئىسلام - ئىبن تەيمىيە - (خو لىي خوش بىت) لەمەر ئارەق خۆر
پرسىياري لىكرا:

ئايلا سلاۋى ئى دەكرىت؟ ۋە ئەگەر سلاۋىشى كىرد ۋە لامى دەدرىتە ۋە؟ ۋە ئايلا
لە پاش مردن تەرمەكەي لە ۋەختى بەگۆرسپاردندا ۋەك تەرمى موسولمان
مامەلەي لەگەل دەكرىت؟ ۋە ئەگەر گومانى لە حەپامبوونى ئارەقەكەدا
هەبوو، ئەو ھوكمى كوفرى ھەيە ۋە پىي كافر دەبىت؟ .. لە ۋە لامدا فەرموى:
پاش سوپاس بۇ خوای بەرز، ھەركەسىك بە ئەندازەيەك لە كىردە ۋە خراپ و
قەدەغە لىكرا ۋە كان ئەنجام بدات، ۋەك: بەدەرەشتى ۋە شەروال پىسى، ۋە ئارەق
خواردنە ۋە، دەست درىژى كىردنە سەر خەلكى، ۋە غەيرى ئەمانەش، ئەو
بەگۆرىەي توانا ۋە بۇ لوان قەدەغە كىردى - واجب - ۵. ۋەك پىغەمبەر ﷺ
دەفەرموئىت: (من رأى منكم منكرا فليغيره بيده فإن لم يستطع فبلسانه فإن لم
يستطع فبقلبه وذلك اضعف الإيمان) رواه مسلم. واتە: (ھەر كەس لە ئىۋە
خراپەيەكى بىنى با بەدەست بىگۆرىت، جا ئەگەر نەيتوانى ئەو بە ۋە با بە زىان
بىگۆرىت، ۋە ئەگەر نەيتوانى با بە دل پىي ناخوش بىت ۋە ئەو ۋەش
لاوازترىن ئىمانە) جا ئەگەر ئەو كابرايە بە پەنھانى ئەو كىردە ۋە خراپەي
دەكردو ئاشكراي نەدەكرد، ئەو بەنھىنى بەرھەلىستى دەكرى ۋە بۇي
دەپوشرىت، ۋەك پىغەمبەر ﷺ دەفەرموئىت: (من ستر عبدا ستره الله في الدنيا
والآخرة) رواه البخاري ومسلم. واتە: (ھەر كەس عەببى بەندەيەك بپوشىت،
خو لە دونيا ۋە دواپۇژدا عەببى ئەو دەپوشىت). بەلام ئەگەر ئەو كابرايە
خراپەكەي بە ئاشكرا دەكردو نەيدەشاردە ۋە، ئەو - واجب - بە ئاشكرا
بەرھەلىستى ئى بكرىت ۋە بە ئاشكراش سزا بدرىت، بە سزايەك كە خوى
خەلكانى تىرىش بترسىنىت ۋە لە خراپە بيان گىرپتە ۋە، جا ھەر بۇيە نابىت

سەلامى لىيىكرىت، ۋە ۋەلامى سەلامىشى نادىتەۋە، ئەگەر ھاتو دەتوانراۋ
زىيانكى گەرەتەرى ئى نەدەكەۋتەۋە!!

ۋە پىۋىستە ئەھلى (خەيرو دىن) ھەرەك چۆن بە زىندوىى بوغزاندىۋانە
ئاۋھاش بە مردوۋىى ۋازى ئى بىنن و بىبوغزىنن، ئەمەش ئەگەر ھاتو ئەۋ
سزايە دەبۈيە ھۆى چاۋترسانى ئەۋ ھاۋچەشەكانى ئەۋ كابرايە، جا بۈيە
دەبى: ئامادەى ناشتو رىكخستنى تەرمەكەى نەبن، ھەرەك پىغەمبەرى
خۋاش ﷺ زۆرىك لەۋانەى كە جەرىمەيان كىردوۋە نوپۇزى بە سەرەۋە
نەكىردوۋن، بۇ ۋىنە: جارىكىيان بە (سومرەى كوپى جوندب)يان وت: كوپەكەت
دوئى شەۋ خەرىك بوۋ بمرىت- بەھۆى زۆر خواردنەۋە- ئەۋىش وتى: ئەگەر
بشمردايە ئەۋە نوپۇز لەسەر نەدەكىرد چۈنكە خۆى يارمەتى كۈشتنى خۆىى
داۋە، بۈيە ۋەك ئەۋە ۋايە كە خۆىى كۈشتبىتەۋە، جا پىغەمبەر ﷺ كابرايەك
خۆى خۆىى كۈشتبىتەۋە نوپۇزى لەسەر نەكىردوۋە، بەلام ئەگەر ئەۋ كابرايە
تەۋبەى كىردو گەپرايەۋە، ئەۋە دەبى ھەردەم چاكەى لە ئاقار بىكرىت، ۋە ھەر
كەسىك ئىنكارى شتىكى -ھەپام- كە بە مۈتەۋاتىرى ھەپام بىت بىكات، ۋەك:
ئارەق خواردنەۋەۋ خواردنى مردارۋبۈۋە شەپۋال پىسىۋ بەدپەۋىشتى...ھتد.
يان گومانى لە ھەپام بوۋنىدا ھەبىت، ئەۋە ئەۋ كابرايە لە سەرەتاۋە داۋاى
تەۋبەى ئى دەكىرىۋ وريا دەكىرتەۋە كە ئەۋ رەفتارە -ھەپام-، جا ئەگەر
تەۋبەى كىرد ئەۋە باشە، بەلام ئەگەر تەۋبەى نەكىرد، ئەۋە دەبى بىكۈزىت و بە
(مورتەد) پاشگەزبۈۋەۋەش لە قەلەم دەدىت، ۋە نوپۇزى مردوى بە سەرەۋە
ناكىرىۋ لە گۇرستانى موسولمانانىشدا نانپۇزىت^۱!!

---

^۱ خۈيەنەرى بەرپۇز: شىخى ئىسلام كە ئەم فەتۋايەى داۋە نابىت بەھەلە لىنى ھالى بىبن، چۈنكە
(تنفىذ) كىردنى ئەۋ ھۈكمانە لەسەر خەلىفەى موسلمانانەۋ لەكات و مەرجى تايىبەتى خۇدايە،
نەك ھەر كەسىك ھەئسىۋ بە ئارەزۋى خۆى شت بىكات. ۋەركىپ.

غەيبە تکردنى فاسق و حوكمى نامادە بوون لەو جیگایانەى كە

سەرپىچى خۆاى گەورەیان تیدا دەكریت

شیخی ئیسلام ئىبن تەیمىيە (خۆاى ئى پازى بیّت) پرسىارى ئى كرا سەبارەت خو فەرمودەى پىغەمبەر ﷺ كە دەفەرمویت: (لا غيبة لفاسق) واتە: عروڤى فاسق باسكردنى غەيبەت نیه) وە ئایا سنورى فسق چیه؟ وە ئەگەر كەبرايەك ئارەق خۆر بوو یان لەلای ئارەق خۆران دادەنیشت، یان حەرام خۆر بوو. یان هەردەم نامادەى سەما و رەقس بوو، یان گوێى لە (دەف) دەگرت، یان شمشال ئایا ئەو كەسەى كە سلأوى ئى ناكات تاوانبار دەبیّت؟ ئەویش بەم شیوہیە وەلامى دایەو: سەرەتا ئەو فەرمودەى، ئەو و تەى پىغەمبەر ﷺ نیه بەلام لە حەسەنى بەصریەو هاتوو كە وتویتی (ئایا خۆتان لە باسكردنى -فاجر- لادەدەن؟! باسى بكەن بۆ ئەوێ خەلكى بیناسن و خۆیانى ئى قوتار بكەن، وە لە قسەى كى تر دا هاتوو كە دەلى: (هەر كەس پەردەى شەرمى لە خۆى قڕیدا، ئەو باسكردنى غەيبەت نیه) بۆیە دوو جۆر لە خەلكى "بەبى جیاوازی زانایان" غەيبەتیان -جائزە^۱.

یەكەمیان: پیاویكە بە ئاشكرا تاوان دەكات، وەك ستمەكردن و بەدپەروشتى و شەپوال پىسى و كارى زیادە داھینراو (بیدعە) لە دیندا، كە پىچەوانەى قورئان و سوننەتى پىغەمبەر ﷺ بیّت، جا ئەگەر بە ئاشكرا خراپەى دەكرد، ئەو -واجبە-، بەگوێرەى توانا بەرھەلستی لیبكریت، وەك پىغەمبەر ﷺ دەفەرمویت: (من رأى منكم منكراً فليغيره بيده فاعن لن يستطع فبلسانه فان لم يستطع فبقلمه وذلك اضعف الإيمان) رواه مسلم. وە ئەبوبەكرى صدیق -خۆاى ئى پازى بن- دەیفەرموو: ئەى خەلكینە ئێو لە قورئاندا ئەم ئایەتە دەخویننەو بەلام لە شوینی مەبەستى خۆیدا داینانی: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

^۱ چەند كاتیكى تر دا غەيبەت جائیزە: لەدوایدا خۆى ئامازى بۆ دەكات. وەرگێڕ

عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ (المائدة: ١٠٥) وه من له پیغهمبرم ﷺ بیستووه که دهیغهمروو: (بهراستی خه لکی نه گهر خراپه یه کیان بینی و نه یانگوپری، نه وه ئیتر نزیکه خوی گهره له لایه ن خویه وه به گشتی سزایه کیان بو بنیری) رواه احمد وابن ماجه.

دووه میان: نه گهر یه کیك پاریزی پیکرا سه باره ت به پیایوئک که ده یانه وی ژنی ئی ماره بکه ن، یان مامه له ی له گه لدا بکه ن یان به شایه ت بیگرن، نه می ش ده یزانی که نه و کابرایه بو نه وه ناگونجیت، واته: -ژنی پی بدری و سه و دای له گه ل بکری-، بویه له و کاته دا ده بی ناموژگاری بکات و باسی نه و کابرایه ی بو بکات که ده رباره ی پاریزی به م کردووه وه، له ریگه ی -صحیح- وه هاتووه (فاتیمه ی کچی قه یس) به پیغهمبره ی ﷺ وت: (نه بوو جه هم) و (معاویه) خوازیبی نی منیان کردووه، نه ویش پی فهرموو: نه بوو جه هم پیایوئکه هه رده م له ئافره تان ده دات و (معاویه) ش پیایوئکی هه ژاره و هیچ پاره ی نیه) رواه مسلم.

سه یر ده که ی پیغهمبر ﷺ حالی نه و دوو خوازیبیکه ره ی بو نه و ئافره ته پوون کرده وه، نه مه ش به لگه یه بو گو فتاره که ی (حه سه نی به صری) که ده یغهمروو: (باسی "فاسق" بکه ن بو نه وه ی خه لکی خویانی ئی قوتار بکه ن) چونکه ناموژگاری له (دین) دا له ناموژگاری له (دو نیا) دا گهره تره، نه گهر پیغهمبر ﷺ ناموژگاری ئافره تیکی بو دو نیا کرد بیت، نه وه ناموژگار یکردنی بو دینی حوت جار پیویستره!! وه نه گهر کابرایه ک وازی له نو یژکردن هی نابوو، وه کرده وه ی خراپیشی نه نجام ده دا، پیایوئکی تری ش هاوړییه تی ده کردو مه ترسی هه بوو که زیانی بو دینه که ی هه بیت. نه وه ده بیت باسی نه و کابرایه ی بو بکری ت و بوی پوون بکری ته وه، هه تا وه کو خوی له هاوړییه تی کردنی بیاریزیت، یان نه گهر پیایوئک بیده چی بوو، وه خه لکی شی بانگ ده کرد بو بیرو پروه یه که پیچه وانه ی (قورئان) و (سوننه ت) ی

پیغمبر ﷺ بوو، یان ړنگه و ړنچکه یه کی گرتبوه بهر که پیچه وانه ی قورنان) و (سوننه) ی پیغمبر ﷺ بوو، وه مه ترسیشی هه بوو که خه لکی خره و گومړا کردن ببات، نه وه له و دمه دا ده بی حالی نه و کابرایه بو خه لکی یون بکړیته وه و پیویسته نه مړوونکړدنه وه یه ش بو خوا بیته و به شیوه ی -موژگاریش بیته، نه که له بهر هه و او نارووی خو ی!! بو وینه: له نیوانیاندا -ورژمنایه تیه کی دنیایی هه بیته، یان ئیره یی بردن، یان رقی لی ی بیته، یان کنیشه یان له سهر -منصب- و کورسی هه بیته، و بروت باسی خراپه کانی بکات و له وده وای دهر خات که مه بهستی ناموژگارییه، به لام له ناخه وه مه بهستی شتی کی دیکه بیته.

نهمه ش له کرده وه کانی (شهیتان) ه (انما الأعمال بالنیات وانما لكل امرء ما نوي) رواه البخاري ومسلم. وه بو هیچ که سینک -جائز- نیه به بی زهرورته به نارووی خو ی ناماده ی نه و جیگایانه بیته که -مونکر- یان تیدا ده کړیته، وه که پیغمبر ﷺ ده فرمویت: (من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يجلس على مائدة يشرب عليها الخمر) رواه ابوداود والترمذي. واته: (هه رکه س نیمانی به خوا و پوژی دوا یی هه یه، با له سهر سفره یه که دانه نیشتیته که نارو قی له سهر بخوریت) وه جاریکیان عومهری کوپی عبدالعزیز (خوا لی خوش بیت) ناگادار کرایه وه که کو مه لیک نارو ق ده خو نه وه، نه ویش فرمانی به (شه لاق) لیدانیان کرد، جا پی و ترا: ناخر پیاو یکی پوژوه وانیان تیدایه!! فرمووی ده ی له وه وه ده ست پی بکه ن، ئایا نه زانن خوا ده فرمویت: (وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ) (النساء: ١٤٠) واته: (له قورئاندا بوتان دابه زیوه نه گهر هاتو بیستتان ئایه ته کانی خوا به درو ده زانران و گالته ی پیده کرا، نه وه ئیوه له گهل نه و

كۆمەلەدا دامەنیشن، ھەتاكو دەست بە قسەوباسى دىكە دەكەن، جا ئەگەر ئۆۋە لەگەلىان دانىشتن، ئەۋە كەۋاتە ئۆۋەش ۋەك ئەۋانن).

عومەرى كۆرى عبدالعزیز (خو لىي خوش بىت) پوونىكردەۋە كە خۋاى گەۋرە ئامادەبۋوى - مونكەر-ى ۋەك ئەنجام دەرەكەى لە قەلەمدادە، بۆيە زانايان فەرموویانە: ئەگەر يەككە بانگرا بۆ چىشتى ژن گواستەۋە بەلام ئەۋ ژن گواستەۋە مونكەرى تىدابوو: ۋەك ئارەق خواردنەۋە، يان شمشالۋ گۆرانى، ئەۋە -جائز- نىە، ئامادەى بىت، چونكە خۋاى تۋانا فەرمانى پىكردوۋىن بە ئەندازەى تۋانا بەرھەلىستى لە -مونكەر- بکەين جا بۆيە ھەركەس بە ويستى خۋى ئامادەى مونكەرىك بىت و بەرھەلىستى لى نەكات، ئەۋە سەرىپىچى خۋاۋ پىغەمبەرى كردوۋە ﷺ كەۋاتە: ئەۋ كەسەى بە ويستى خۋى ئامادەى دانىشتنى ئارەق خواردنەۋە دەبىت- يان ھەر مونكەرىكى تر- بەبى پىويست، ۋە بەۋ شىۋەى خۋا فەرمانى پىكردوۋە بەرھەلىستى لى نەكرد، ئەۋە لە تاۋان و (فيسق)ى ئەۋ دەستەيەدا ۋەك ئەۋانەۋ سەرەنجامىش بەرەۋ ئەۋان دەۋات.

غەيىبە تکردن

شىخى ئىسلام "ئىبن تەيمىيە" خوا لىنى خۇش بىت، دەربارەى غەيىبەت
پرسىياری لىکرا: ئايا جائىزه غەيىبەتى كۆمەللىكى دىارىکراو بکرىت وە حوکمى
نەو چىه؟ فەتوامان بۇ بدەن وە لāmىكى ئاسانمان بدەنەو بۇ ئەوہى
فەرمانبەرەن بە چاکە و بەرھەلستى کارانى خراپە ئاگایان لەمە بىت، ئەویش بەم
شىوہى وە لāmى دایەوہ:

پاش سوپاس و ستایش بۇ پەرورەدگارى جىهانیان، پىش ھەموو شتىک
پىنویستە بزانرىت (غەيىبەت) برىتیه لە باسکردنى براکەت بە شتىک کە پىنى
ناخۇش بىت وەك پىغەمبەرى خوا ﷺ کاتىک دەربارەى غەيىبەت پرسىياری
لىکرا ئەویش بەم شىوہى بۆيانى لىکدایەوہ: (هي ذکرك اخاک بما یکره، قیل یا
رسول اللہ، ارایت ان کان فی اخي ما اقول؟ قال ان کان فیہ ما تقول، فقد اغتبتہ
وان لم یکن فیہ ما تقول، فقد بہتہ) رواہ مسلم وابوداود. واتە: (غەيىبەت
باسکردنى براکەتە - لە پاش ملە - بە شتىک کە پىنى ناخۇش بىت، وترا: ئەى
پىغەمبەرى خوا ﷺ ئەى ئەگەر ئەوہى من دەیلیم لە براکەمدا ھەبوو؟ فەرمووی:
ئەگەر ئەوہى دەیلیم تىیدا بوو ئەوہ غەيىبەتت کردوہ، وە ئەگەر تىیدا نەبوو،
ئەوہ بوھتانت بۇ کردوہ). پىغەمبەرى خوا ﷺ لەم فەرمودەيەدا جیاوازی
نیوان (غەيىبەت) و (بوھتان) ی پوون کردۆتەوہ کە ئەگەر بە درۆوہ باسى براکەت
بکەیت، ئەوہ (بوھتان)ە، وەك پىغەمبەرى خوا دەفەرمویت: (ان الیھود قوم بہت)
اخرجه البخاری. واتە: (بەپاستى جوولەکە گەللىکى بوھتان کەرن)، جا درۆکردن
بەسەر کەسیکەوہ بە گشتى قەدەغەيە، ئىتر ئەو کەسە موسولمان بىت و کافر
بىت، یان چاک بىت و فاجر بىت وەك یەك وایە، بە لām ئەوہندە ھەيە درۆ
ھەلەبەستن بۇ موسولمان خراپترە، ئەگینا درۆ بە گشتى ھەرەمە.^۱

^۱ تەنھا لەچەند شوئىنىکدا چاپۆوشى لىکراوہ، وەك لەم فەرمودەدا ئاماژەى بۇ کراوہ: (في الإصلاح بين الناس، وفي
الحرب، وفي الرجل یحدث إمراتہ) رواہ مسلم. نوسەر.

لیږدها مه به ست نه وه په که پیغه مبهري ﷺ جیوازی خستوته نیوان (غیبهت) و (بوهمان) هوه، وه ههوالیشی داوه که نه وهی باسی برا موسولمانه که ی دهکات به شیوه یه که نه و پیی ناخوښه — نه گهر له و ههواله دا راستیش بکات — نه وه غه یبه تی کردووه، وه پیغه مبهري خوا ﷺ که ده فهرمویت: (ذکرک اخاک بما یکره) له گهال نه م نایه ته دا گونجاوه که ده فهرمویت: (وَلَا یَغْتَبُ بَعْضُکُمْ بَعْضًا اَیْحِبُّ أَحَدُکُمْ اَنْ یَاْکُلَ لَحْمَ اَخِیْهِ مِیْنًا فَکَرِهْتُمُوْهُ) (الحجرات: ۱۲) واته: ههندیکتان غه یبه تی ههندیکتان مه کن، ئایا یه کی که له ئیوه پیی خوښه گوشتی برا که ی خو ی به مردووی بخوات؟) سهیر نه که ی پروی چه رامیه که ی له وه دا دیاری کردووه که نه و کابرایه برای ئیمانیه تی بویه به گویره ی حالی نه و موسولمانه غه یبه ت کراوه، غه یبه ته که گه وره ترو پیستر ده بیټ، واته: هه تا کابرای غه یبه ت کراو پرواداریکی باش ترو بو خوا سولحاوتر بیټ، نه وه غه یبه ت کردنه که ی توند ترو پیستر نه بیټ.

وه هه روه ها گالته کردن به خه لکی و عیب و عار لیانان یه کی که له جوړه کانی (غیبهت)، ئیتر چ به کرده وه بیټ که پیی ده وتریت: (اللمن)، یان به گو تارو قسه بیټ که پیی ده وتریت (الهمن)، چونکه: هه ردوکیان وه ک (غیبهت) تا نه دان و عیب و عار نانی خه لکیان تیدایه^۱، وه ک خوی گه وره ده فهرمویت: (وَمِنْهُمْ مَنْ یَلْمِزُکَ فِی الصَّدَقَاتِ) (التوبة: ۵۸) واته: (هه ندیک له و دوپروانه له دابه شکردنی زهکات و صه ده قه دا، عیب و عارت ئی ده گرن) وه ده فهرمویت: (وَلَا تَلْمِزُوا اَنْفُسَکُمْ) (الحجرات: ۱۱) واته: (تانه له خو تان مه گرن، هه ندیکتان له هه ندیکی تر تان^۲).

وه له چه ندین نایه تی تردا ئاماره بو (هه ممان) و (له ممان) کراوه.

^۱ چه ند جوړیک گالته کردن هیه: ۱- پووبه پوو. ۲- له پاشمله. ۳- به چاو. — وه ک چاو هه لته کاندن.

۴- به زمان. — وه ک زمان ئی دارنن. ۵- به ده ست. له ته فسیری ئین کثیرا ئاماره ی بو نه م پینچ جوړه

کراوه. مستصر تفسیر ابن کثیر. ۳م ص ۶۷۵. و مرگیز

^۲ مختصر تفسیر ابن کثیر ۳م ص ۳۶۲. و مرگیز

کەواتە دەلێن:

- سکردنی خەلکی بەشتیک کە پێیان ناخۆش بێت لە بنچینهدا دوو جۆرە:
یەکە میان: باسکردنی جۆرە، دووە میان: باسکردنی کەسیکی دیاریکراوە
یتر زیندوو بێت یان مردوو. سەبارەت بە یەکە میان دەلێن: ھەر کۆمەلێک
خواو پیغمبەر ﷺ زەمیان کردبێت، ئەو زەم کردنی "واجب"ە، وە ئەو زەم
کردنەش غەیبەت نیە، ھەرۆک ھەر کۆمەلێک خواو پیغمبەر ﷺ پیاواندا
مەلدا بێت، ئەو پیاوھەلدانی "واجب"ە، وە ھەرکەسیک خواو پیغمبەر ﷺ
نەفرەتیان لێکردبێت ئەو دەبێ نەفرەتی ئی بکریت!!

ب. نمونە: خۆی گەر زەمی بێپروای کردوو، وە زەمی فاسق و فاجرو،
سودخۆرو، ستەمکارو، لادەرو، خۆبەگەرەزانو، پیسکەو، جادووگەر،
-زو، شەرۆال پیسو، زیناکەری کردوو.

مەرۆک "مەدحی" بپوادارو، لە خوا ترسو، راستگۆو، چاکسازو،
-ادبەرۆرو، پێگەپیشاندەرۆ، تیگەیشتوو، بەرپزۆ، بەخشندەو، خواوێ
بەزەیی کردوو. وە پیغمبەری خوا ﷺ نەفرەتی لە سودخۆرو ھەردوو
شاھیدو نوسەری سودەکەش کردوو، وە نەفرەتی لە ھەر کەسیک کردوو،
کە پەفتارەکەیی گەلی (لوط) بکات، واتە: نێربازی، وە نەفرەتی لەو کردوو
کە لە "دین"دا شتی زیادە دا بھێنیت، وە نەفرەتی لە عەرەق و گوشەرۆ
ھەلگرو بۆ ھەلگیراو و فروشەرۆ کپیارو بخۆرو پارەکەشی کردوو.

وە نەفرەتی لە گاورو جۆلەکە کردوو، وە خوا تۆلەسی نەفرەتی لەوانە
کردوو کە ئایەتەکانی خوا دەشارنەو و پوونی ناکەنەو بۆ خەلکی!!!
وە سەبارەت بە جۆری دوو مەیشیان: دەلێن کەسی دیاریکراو ئەو خراپەیی
کە تێیدا یە لە چەند شوێنیکدا باسی خراپەیی دەکریت..

یه که م: سته ملیکراو بۆی ههیه باسی سیفاتی سته مکاره که ی بکات، یان به شیوهی ئه وهی که سته می ئه و سته مکاره له خۆی دوور بخاته وه و مافی خۆی وهرگریته وه، وهك (هندی خیزانی (ئه بوسوفیان) وتی: (ئه ی پیغه مبهری خوا عزله (ئه بوسوفیان) پیاویکی رهزله و ئه وهنده نه فه قه م ناداتی که به شی خۆم و منداله کانم بکات، پیغه مبهر عزله فهرمووی: ئه وهنده ی که به شی خۆت و منداله که ت ده کات له پاره که ی وهر بگره) رواه البخاری و مسلم.

وه پیغه مبهری خوا عزله ده فهرمویت: (لی الواجد یحل عرضه وعقوبته) رواه البخاری. واته: (که مته رخه می کردنی که سیك - که هه شییه تی - له دانه وهی قهرزه کهیدا که رامه ت و سزای حه لال ده کات) "وکیع" ده فهرمویت: (که رامه تی) واته: شکات لیکردنی (سزای) واته: زیندانیکردنی، وه خوای گهره ش ده فهرمویت: (لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ) (النساء: ۱۴۸). واته: (خوا ئاشکرا کردنی خراپه ی خوش ناوی له قسه دا، مه گهر که سیك سته می لی کرابیت). ریوایه تیک هاتوو که ئه م ئایه ته ده رباره ی پیاویک هاتوو ته خواره وه که بپواته لای کۆمه لی له خه لکی و ئه وانیش میوانداری نه که ن، ئه وه بۆی ههیه باسیان بکات، چونکه سته میان لی کردوو^۱، جا ئه گهر له حاله تیکدا ئه مه ده رباره ی که سیك بیت که سته می لیکراوه به نه کردنی میوانداری، ئه ی چی دهوتریت سه باره ت به که سیك که مافیک شایسته شییه تی و نایشی ده نی!!

دووهم: ده توانریت به شیوه ی ئامۆزگاری موسوڵمان له "دین" و "دو نیا" یاندا باسی کابرایه ک بکریت، وهك (فاتیمه ی کچی قه یس) کاتیك به پیغه مبهر عزله ی وت: (موعاویه) و (ئه بوجه م) خوازیبنیان کردووم، ئه ویش

^۱ ئه مه بۆچوونی زانای موفه سیر ئیمامی موجهیده، وه له و باره وه فهرموده ش هاتوو. مختصر تفسیر ابن کثیر ۱م ص ۴۵۲. وهرگیر.

فهرمووی: (موعاویہ): ئەوہ پیاویکە هیچ پارەى نیه، (ئەبو جەھەم)یش پیاویکە ھەردەم لە ژن دەدات) رواه ابوداود والنسائي والدارمي.

سەیر دەکەى پیغەمبەرى خوا ﷺ بۆى پوون کردەوہ کہ (موعاویہ) پیاویکی نەبووہ و ناتوانیئت مافی خوئی پیبدات، وە (ئەبو جەھەم)یش بە لیدان ئەزیەتی دەدات.

جا ئەم پوونکردنەوہیە ئەگەرچی باسکردنی عەیبی ئەو دوو پیاوہی لە خوگرتووہ، بەلام لە راستیدا بۆ ئافرەتەکە ئامۆژگارییە!! وە ئامۆژگاری پیاویک بۆ ئەوہی کہ مامەلەو سەودای لەگەڵ دەکات، ئەویش ھەر لەو جۆرەییە: یان کەسیک کہ بە (وەکیل) یان (شایەت) دەگریئت، یان حوکمی بۆ لادەبات، جا ئەگەر ئەمە لەبەرژەوہندییەکی تایبەتدا -جائیز- بیئت، ئەوہ ئامۆژگاریەک کہ پەيوەندی بە مافی تیکرای موسوئامانەوہ ھەییە حەوت جار حەوت جار شایستەترە، وەک ئامۆژگاریکردنی ئەمیرەکان "الأمراء" یان حاکمەکان و بەرپرسەکان^۱، ئەوہ تا پیغەمبەرى خوا ﷺ دەفەرمویت: (الدين النصيحة، الدين النصيحة، قالوا: لمن يا رسول الله؟ قال: لله ولكتابه، ولأئمة المسلمين وعامتهم) رواه البخاري ومسلم.

کەواتە: ئامۆژگاری لەبەرژەوہندییە دینیەکاندا، چ تایبەتییەکان و چى گشتییەکان، واجبە، بۆ نموونە: ئەوانەى کہ سەرقالی نەقلکردنی فەرمودەى پیغەمبەر ﷺ، ئەوانەیان کہ ھەلەى تیدا دەکەن، یان درۆ دەکەن، ئەوہ بۆ خەلکی باسبکریئن، وەک "پەحبانى کوپى سعید" دەفەرمویت: پرسیار لە (مالک) و (ثوری) و (لەيث) و (ئەوزاعی) کرد سەبارەت بە پیاویک کہ لە

---

^۱ مەبەست لەوہیە: ئەگەر ئامۆژگاری ئافرەتیک پیویست بیئت لە شتیکیدا کہ بەرژەوہندی تایبەتی شە، ئەوہ ئامۆژگاریکردنی فەرمانەدەو لیپرسراوی موسوئامان و ئاگادارکردنەوہیارە ھەلەکانیان بیگومان شایستەترە، چونکە بەرژەوہندی ھەموو موسوئامانە. والله اعلم. وەریک

فەرمودەى پېغەمبەر ﷺ دا گومانى لىكراوه، واتە: لە باسكردنىدا، يان لەبەركردنى ساغ و باش نىه و تىكەلاوى دەكات!! ئەوانىش لە وەلامدا وتيان: ئىش و كارو حالى بۆ خەلكى پۆشن كەوه، وە يەكك بە (ئەحمەدى كورى حەنبەل)ى (خوای ئى پازى بىت). وت: من لەسەرم بارىكى قورسە بلىم: فلان كەس واو فلان وا، واتە: حالىيان بۆ خەلك پۆشن بكەمەوه، ئەویش وتى: ئەگەر تۆ قسە نەكەيت و منىش قسە نەكەم.. ئىتر خەلكى بى ئاگا چۆن راست لە هەلە جيا بكاتەوه و بىناسىت؟!

وە هەروەها پېشەوايانى (بىدعە) ئەوانەى كە قسە و عىبادەتيان پېچەوانەى (قورئان و سوننەت)ە، باسكردنيان و پوونكردنەوهى حالىيان و ئاگادار كردنەوهى ئوممەتى ئىسلامى لىيان، بە كۆپاى هەموو موسولمانان واجبە، جارىكيان بە (ئىمامى احمد) وترا: پىت خوشە پياويك نويزى سوننەت و پۆژوى سوننەت بگرى و لە مزگەوتدا بمىنىتەوه، يان دەربارەى (ئەهلى بىدعە) قسە بكات؟

ئەویش وتى: ئەگەر نويز بكات و پۆژوو بگرىت و لە مزگەوتدا بمىنىتەوه، ئەوه سودەكەى تەنها بۆ خويەتى، بەلام ئەگەر سەبارەت بە (ئەهلى بىدعە) قسە بكات و خەلكى ئى ئاگادار بكاتەوه، ئەوه سودەكەى بۆ هەموو موسولمانانە، بۆيە ئەمیان باشتەر!!!

(ئىمامى احمد) پوونى كردەوه كە ئاگادار كردنەوهى ئوممەتى ئىسلامى لە(ئەهلى بىدعە) سودەكەى بۆ تىكراى موسولمانانە و وەك "جيهاد" وایە، چونكە: پاككردنەوهى بەرنامە و پىنگاى خوا لە هەر زىادەيەك، وە پەتكردنەوهى دەستدرىژى و هيرشى دوزمنان، هەردوك فەرزى كىفایەيە، وە ئەگەر بىت و خواى گەورە دەستەيەك دروست نەكات بۆ ئەوهى زىانى (ئەهلى بىدعە) دوور بخەنەوه ئەوه دىنى ئىسلام تىك و پىك دەچىت، بىگومان تىكچوونى دىنەكەش لە سەرکەوتنى دوزمنان خراپتر و ترسناكترە، چونكە لە

حەلەنکدا ئەگەر دوژمنان سەر بکەون، ئەو لەسەرەتاوە ناتوانن دڵەکان تێک
 ـــدن. بەلام بە "تەئکید" ئەهلی بیدعە هەر لەپێوە دڵەکان تێک و پێک دەدەن!
 ـــدی پێغه مەبرێش دەفەرموێت: (ان الله لا ينظر الى صوركم واموالکم،
 و نما ينظروا الى قلوبکم واعمالکم) رواه مسلم. واتە: (خوا سەیری شیوەو
 مانەکەتان ناکات!!! بەلکو تەنها سەیری دڵەکانتان و کردەوه کانتان دەکات)
 وە خوای دادگەر دەفەرموێت: (لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ
 الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنْفَعُ
 لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ) (الحديد: ٢٥) لەم ئایەتە
 پیروژەدا خوای کاربەجێ پوونیکردۆتەووە کە (کیتاب)ی ناردووەو
 تەرازوو)ش بو ئەوێ خەلکی هەستن بەبەریاکردنی دادپەروەری، ئاسنیشی
 ناردووە، بۆ پاراستنی، بیگومانیش مانەووەو بەریاکردنی (دین) بە کیتابیکی
 رێنیشاندەر و شمشیریکی سەرخەرە، (وَكَفَىٰ بَرِيكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا)
 (الفرقان: ٣١) دوژمنانی دینیش دوو جوړن (کۆمەلن): (بیپروایان و دووپروان)
 خوای گەورە فرمانی بە جیهادی هەردوو کۆمەلەکە کردووە، وەک
 دەفەرموێت: (جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ) (التوبة: ٧٣) ئەگەر
 دەستەیهک هەم دوو پوو بوون، هەم بیدعەچیش، وە خەلکیان پێ چاو بەست
 دەکرد بەلام خەلکیان ئی ئاگادار نەکرایەووە، ئەو ئیتر دەرئەنجام (قورئان)
 تێکدەچێ و (دین)ەکەش دەپروزی و دەگوێژێت، هەروەک دینی میللەتانی
 پیشوو، بەهۆی ئەو گوپرانکارییەووە کە تییدا کراو کەس بەرھەڵستی ئی
 نەکردن تێکچوو!!!

بەس ئەگەر کۆمەلێک خوایان دوو پوو نەبوون، بەلام گوئیان لە دووپروان
 دەگرت، گومانیان وابوو کە قسەکانیان راستە....

لەگەڵ ئەوەشدا پێچەوانەی (قورئان) بوو، وە وردە وردە وایان لێهات
 بانگەوازیشیان بۆ لای ئەو بیدعەیه دەکرد کە دووپروەکان دایان هینا، ئەو

لهو حهلهدا پيويسته باسی ئهوانهش بکړئ و ههلويست و ئيش و کاريان
 پوښنېکړيته وه و تهنا ته گهر پيويست بکات دهبي دستنیشانان بو
 بکړئ و ناویشانان بريټ، وه لههليکدا ئه گهر ئه و بيدعيان به (دين)
 دهزاني و وا گومانان دهبرد که هر ئه وه دينه و خير، ئه وه هر واجب
 حالان بو خه لکي پوښنېکړيته وه، بويه ئه و کهسه ي که له گيرانه وه و
 باسکردني فرموده ي پيغه مبهردا ﷺ هله دهکات، يان له ههلويست و
 فهتوادا، يان له به ناو دونيا نه ويستي و خواپه رستيدا.... ئه وه دهبي حالي بو
 خه لکي پروونېکړيته وه، ئه گهر چي له و ئيجتيا ده ي که دهکات هله ي تيډا
 دهکات، خوا ليي خوش دهبيټ، پاداشتيشي بو ههيه، به لام له بهر
 بهر ژوه ندييه کي گهره تر هره دهبي حالي بو خه لکي پوښنېکړيته وه، وه بو
 هيچ که سيک هلال نيه که دم بکوتيته ئه م جوړه ئيشانه، تنه کاتيک نه بي
 که مبهستي خوا بيټ و بو ئه وه بيټ که وشه ي خوا هره دم بهر بيټ، وه
 (دين) تنه هاو تنه ها بو خوا بيټ، وه هره که سيک له م جوړه ئيشانه دا، به بي
 زانياريه کي ته واو قسه بکات، يان به پيچه وانه وه، ئه وه گونا هبار.

وه تهنا ته ئه و هشي که به زانياريه وه له م بابه تانه دا قسه دهکات، واته:
 پروونکرده وه ي ريگه ي نه هلي بيدعه، پيويسته زانياريه کي کامل و باش بيټ و
 بو خوا بيټ، چونکه ئه گهر باسی "حق" يک بکات، به لام له ناخه وه مبهستي
 خو بهر زکرده وه و خراپه کاري بيټ، ئه وه وه و ايه که له پيناو "ريا" و
 "ده مارگري" به شهر بيټ، به لام ئه گهر له و قسه يه يدا مبهستي خوا بيټ،
 ئه وه له تيکو شه راني ريگه ي خواو ميراتگري پيغه مبه رانه (عليهم السلام) وه
 ئه م باسکردن و پروونکرده وه يه ش پيچه وانه ي ئه م فرموده نيه: (الغيبه ذکرك
 اخاك بما يکره) چونکه ئه وه ي که تو باسی دهکي بروداره، برودار يه
 ئه گهر راست بکات ئه وه باسکردني "حق" ي نابيټ يي ناخوش بيټ،
 له کاتيکدا خواو پيغه مبه ر ﷺ پييان خوشه، به لکو له سره ئه و يش فرزه که

مەستىت بە بەرپاكردىنى دادپەرورەرى، ۋە ھەردەمىك پوونكرىدەنەۋەى ئەۋ
 ھەق" ھەى پىناخۇش بىت ئەۋە ئىمانەكەى نوقسانەۋ بە ئەندازەى نوقسانى
 بوونى ئىمانەكەىشى براىەتپەكەى نوقسان دەبىت، خۋاى گەرەش
 -دەفرەمۆيت: (يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيَرْضَوْكُمْ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ)
 التوبة: ٦٢) ۋە ھەندىك خەلكى ھەيە، ھاورپىكانيان، ئەۋانەى كە لەگەلى
 -انىشتوون غەيبەتى كەسىك دەكەن، ئەمىش لەبەر پازى كرىنى دلى ئەۋان،
 يەكسەر دەكەۋىتە غەيبەتى!! لەگەل ئەۋەشدا دەشرانىت باباى غەيبەت كراۋ.
 لەۋ شتەى ئەمان دەيلن بەرى و پاكە، بەلام ۋا دەزانىت ئەگەر ئەم
 بەرھەلستىيان لىپكاۋ بلى: خەلكىنە غەيبەتى مەكەن، ئەۋە دەبىتە ھۋى
 تىكچوونى مەجلىسەكەۋ بەكارىكى قورسى دەزاننۋ دەرنەنجام خوا حافىزى
 لىدەكەن!! جا ۋا دەزانىت ئەگەر ئەمىش ۋەك ئەۋان بكات ئەۋە كارىكى چاكۋ
 ماىەى ھاورپىيەتپەكى باشە، ھەر بۆيەش ۋاى لىدنىت ئەگەر ئەۋان تۈرە بىن،
 ئەمىش لەبەر تۈرەبوونەكەى ئەۋان تۈرە دەبىت ۋە ئەۋان چى بكەن ئەمىش ۋا
 دەكات!! ۋە ھەندى خەلك ھەيە غەيبەتەكە دەئاخننە چەند قالپىكى جيا
 جياۋە، ۋەك:

يەكەم: ھەيە غەيبەتەكە دەخزىنىتە قالپى دىندارى ۋ چاكسازىيەۋە، ۋاتە: ۋا
 خۋى دەردەخات كە مەبەستى خىرە، بۆۋىنە دەلىت: مەن خوۋ پەرۋشتم ۋاىە
 بە خىر نەبىت باسى كەس ناكەم، ۋە غەيبەت ۋ درۋكرىدەم پى خوش نىە،
 بەلام تەنھا چەند شتىكتان سەبارەت بەۋ كابرايە پى رادەگەيەنم، بۆيە
 دەلىت: بەراستى فلانە كەس فەقىرە... يان دەلىت: فلانە كەس پياۋى چاكە..
 بەلام ئەۋەندەيە ئەمەۋ ئەۋەى تىدايە، يان دەلى لىمان گەرپى لەۋ كابرايە، ۋە
 باسى مەكە.... خوا لە ئىمەش ۋ ئىۋەش خوش بىت، بەلام لە ناخەۋە

---

^۱ مەبەستى شىخى ئىسلام ئەۋەيە كە ئەم جۈرە تىگەيشتن ۋ بۆچۈنە ھەلەيە. ۋەرگىز

مه به سته که ی سوککردن و شکاندنی کابرای ناوبراوه، بویه ده بیینی
(غهبهت) هکه ده خه نه قالبی دینداری و چاکسازیه وه و ده یانه وی به و شیویه
فیّل له خوا بکه ن!!!

دووه م: هیه به شیویه پریابازی که سینک بهرز ده کاته وه، به لام له ناخیدا
مه به سستی بهرزکردنه وهی خویه تی!! بو نمونه ده لی: نه گهر دوی شه و له
میانه ی نویژده که دا دوغام بو فلان که س بکردایه... نه وه فلان و فیسار
کرده وهی نه ده کرد، جا لیژده مه به سستی نه وهیه که خوی بهرز بکاته وه و نه
بابایه ش بشکینئی^۱! یان ده لی: فلانه که س میشکی باش نیه، زرنگو زیره ک
نیه، تیگه یشتنی که م و لاوازه!! له مه شدا مه به سستی نه وهیه به خویدا هه لدا که
ئه م شاره زایه و له و باشتره، واته: هه م خوی پی بهرز بکاته وه و هه م نه ویشی
پی بشکینئی!!.

سی یه م: هه ندیکی تر هه ن ئیره یی هه لیان ده پیچی بو غهبهتکردنی که سینک،
لیژه شدا دوو ئاکاری ناشرین له خویدا کو ده کاته وه، (غهبهت و حه سودی
(ئیره یی)، هه ر بویه ش هه میشه نه وهنده ی بوی بلوی ده یشکینئی و سوکی
ده کات، ئیتر له قالبی دینداریدا بیّت یان ئیره یی (حسد)!!.

چواره م: هه میشه غهبهت که له قالبی یاری و گالته کردنه وه ده کات، بو نه وهی
به باسکردن و گالته کردن به و بابایه خه لکی بخاته پیکه نینه وه، هه تاوه کو
ده رنه نجام کابرای گالته پیکراو سوک ده کات.

پینجه م: هه ندیک غهبهت که ده خه نه قالبی تی سوپمان و سه رسوپمانه وه، بو
نمونه ده لی: من سه رم له فلانه که س سوپ ده میئی، ئایا چۆن نه وه و نه وه

---

^۱ واته ده یه ویّت به تیری دوو نیشانه پیکی: یه که م: خو بهرزکاته وه که دوغای گیرا ده بی و شه و
نویژ ده کات، دووه م: بو نه وهی له بهرچاو خه لکی نه و کابرای پی بشکینئی که نه وه و نه مه ی
کردووه. وه رگیز.

ئایا ئامادەبوون لەو شوینانەى کە سەرپێچی خوایان تێدا دەکریت،

عه‌داله‌تى پیاوی موسوڵمان دەروشینیت!!

شیخی ئیسلام - ابن تیمیە - ی حەپرانی پرسیاری لیکرا سەبارەت بە پیاویک کە بانگهێشت دەکریت بۆ شوینیک، جا لەو شوینەدا مونکەر دەبینی و ناشتوانیت بیگوڤریت، وە جاری واش هەیه خیزانیشی لەگەڵ خۆی دەبات، ئایا ئەمە -جائیز-؟! ئایا ئەم رەفتارە عەدالەت و متمانەى ئەو بابایە دەروشینیت؟! ئەویش بەم چەشنە وەلامی دایەو.

بۆ هیچ مروقیکى موسوڵمان نیە ئامادەى ئەو شوینانە بیّت کە خراپەو مونکەرى تێدا دەکریت و لەو دەمەشدا توانای بەرھەلستی لیکردنى نەبیّت... مەگەر تەنھا لەبەر داخوازییەکی شەرعى، وەك: ئەمەى لەو شوینەدا شتیک هەبیّت کە ئەم بۆ بەرژەوهندى دین و دنیاى پیویستى پێى بیّت، جا بۆ وەدەستەینانى ئەو شتە پیویستە خۆى ئامادە بیّت، یان ئەگەر هات و بەزۆر راپیچی ئەو شوینەیان کردبوو!!! بەلام ئەگەر تەنھا بۆ رابواردن بوو، وە ژنەکەشى لەگەڵ خۆى دەبرد... وە ئەگەر بەردەوام بیّت لەسەرى ئەوا (عه‌دالەت) و (پیاوہتى)یشى ھەردەم دەروشینیت!! واللہ اعلم.

دارالاسلام و کۆچکردن!!

نېن تەيممەى حەپپانى -خوای ئى پازى بىت- سەبارەت بە شارى (ماردين) پرسیاریان لیکرد کە ئایا (دار الکفر)ە یان (دار الإسلام)^۱؟ وە ئایا ئەو موسولمانەى کە نیشتەجیئ ئەویئە لەسەرى فەرزه کۆچ بۆ ولاتانى ئیسلام بکات یان نا؟ وە لە حالەتیکدا ئەگەر کۆچکردنى لەسەر واجب بوو، بەلام هەر کۆچى نەکرد، وە بە "نەفس و مال" یارمەتى دوژمنانى ئیسلامیشى دا، ئایا بەو پەفتارەى تاوانبار دەبى؟!

وە ئەگەر کەسیکیش بەو کابرایە بلئى دوو پروو وە جنيویشى پيیدا، گوناھبار دەبى یان نا؟! لە وەلامدا فەرمووی: پاش سوپاس بۆ خوای گەرە: خوین و مالى موسولمانان لە هەركوئى بن، هەردەم قەدەغەیه!! وە پشتگیری و یارمەتیدانى یاخیبوان لە بەرنامەى خوا -ئیتەر خەلکى (ماردين) بن یان هەر ولاتیکی دیکە - قەدەغەیه، وە ئەو موسولمانە کە نیشتەجیئ ئەو ولاتەیه ئەگەر هاتوو لە ئاست بەرپاکردنى دروشمەکانى دینەكەیدا بى توانا بوو، وە رپی ئى دەگیرا... ئەو کۆچکردنى لەسەر شان واجب دەبى!! بەلام ئەگەر وا نەبوو ئەوا کۆچکردنە کە فەرز نیە و سوننەتە!!

وە یارمەتى و پشتگیری کردنیان لە بۆ دوژمنانى ئیسلام - چ بە مال چ بە نەفس - لەسەریان قەدەغەیه!!

وە لەسەریان فەرزه کە بەهەرچۆرێک بۆیان دەلوئى یارمەتیان نەدەن و خۆیانى ئى قوتار بکەن، ئیتەر بە خۆنکردن بى... یان بە هەلەاتن... یان هەر رینگەیهکی

---

^۱ (دار الإسلام) ئەو شوێنەیه کە موسولمانان تییدا بالادەستن و یاسای ئیسلامى تییدا بەرپۆوە دەچن. کە پێشى دەوترئ (دار السلام) یان (دار السلم) وە (دار الکفر) ئەو شوێنەیه بێپروایانى تییدا بالادەستن و یاسای کوفری تییدا بەرپۆوە دەچیت، وە پێشتر (دوترى) (دار الحرام) وەرگیر.

دی... به لām ئەگەر تاکە پێگە بۆ خو قوتار کردن، هەر کوچکردن بوو، ئەو کۆچکردنیان لەسەر فەرز دەبێ، وە لەلای نیه بە شیوەیەکی گشتی جێبو بەهەموویان بدری و پێیان بوتری: دووڕوو (المنافق) چونکە سیفاتی دووڕووەکان لە (قورئانی پیرۆز) و (سوننەت) دا تاووتوی کراوە، جا ئەو سیفەتانه لە هەندێ خەلکی ولاتی (مەردین) دا هەیە، لە هەندیکیشیدا نیه!! وە سەبارەت بەوێ کە ئەو شارە (دار الکفر) یان (دار الإسلام) دەلێن: هیچ کامیان نیه بەلکو -مرکب- لیکدراوە...

چونکە لە شوێنی (دار الإسلام) دا نیه، کە یاسای ئیسلامی تێدا پیادە بکری، وە (دار الکفر) یش نیه، کە خەلکەکی بێ بڕوا بن، بەلکو جووری سێیه، کە موسوڵمان بەشیوەیەکی گونجاو کاری تێدا دەکات و وە بە ئەندازەی بۆ گونجان لەگەڵ یاخیبوان بەبەرنامەی خواوە بەشەر دین.^۱

---

^۱ خوێنەری خوشەویست: لەوانە پرسیارێک خوت خوتە دات کە ئایا ئەم پرسیارە لە ئێن تەیمیه کراوە سەبارەت بەو شارە. ئێستە ئێمە چ پێویستیمان بە وەلامەکیەتی؟ لەوەلامدا دەلێم: ئێن تەیمیه -پەحمەتی خۆی لیبت- کاتی کە پرسیاری لیکراوە: وەلامەکی بە گشتی داوەتەو، بەشیوەیک زۆر وردە بابەتی تری لە ژێردا کو دەبێتەو، بۆ نمونە: ئەم پرسیارەدا (دار الکفر) و (دار السلام) ی باسکردووە، یان باسی ئەوێ کردووە کە لە چ کاتێکدا کوچکردن فەرزەو چ کاتیکیش سوننەتە. یان باسی ئەوێ کردووە کە یارمەتیدانی دوژمنانی ئیسلام بە گشتی قەدەغیە. وەرگێڕ.

نامه‌یه‌کی ئیبن ته‌یمیه‌ی چه‌پرانی بۆ لیپرسراوی موسولمانان که
 تییدا هانی ده‌دات بۆ نویژ به‌ریاکردن و زه‌کات دان و
 فه‌رمان به‌ چاکه‌ و جله‌وگیری له‌ خراپه‌!

بسم الله الرحمن الرحيم

له‌ (ئه‌حمه‌دی کوپی ته‌یمیه‌) وه‌... بۆ (سولتان)ی موسولمانان، جیگری
 پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌نیو ئوممه‌ته‌که‌یدا داواکارم خوای گه‌وره‌ پشتگیری
 بکات به‌جوړیک کاروباری دنیا و دواپوژی موسولمانانی پی چاک بکات...
 مه‌تاوه‌کو ئه‌و ئایه‌ته‌ی (قورئانی پیروژ) بیگریته‌وه‌: (الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي
 الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ
 عَاقِبَةُ الْأُمُورِ) (الحج: ٤١) واته‌: (ئه‌وانه‌ی که ئه‌گه‌ر له‌نیو زه‌ویدا
 سه‌قامگیریان بکه‌ین، سه‌ریان بخه‌ین و ببه‌ خاوه‌ن هیژ، ئه‌وه‌ یه‌کسه‌ر نویژ
 به‌ریا ده‌که‌ن، وه‌ زه‌کات ده‌ده‌ن، وه‌ فه‌رمان به‌ چاکه‌و، جله‌وگیری له‌ خراپه‌
 ده‌که‌ن، کو‌تایی هه‌موو ئیشه‌کانیش هه‌ر بۆ خوایه‌و بۆ لای ئه‌و
 ده‌گه‌رپه‌ته‌وه‌). وه‌ خوای گه‌وره‌ بیخاته‌ به‌ر ئه‌و فه‌رموده‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ
 (سبعةً يظلمهم الله في ظله يوم لا ظل إلا ظله: إمام عادل..... الخ) واته‌:
 (حه‌وت ده‌سته‌، خوا له‌پوژیکدا هیچ سیبه‌ریک نیه‌ ته‌نها سیبه‌ری ئه‌و
 نه‌بیئت، ده‌یانخاته‌ ژێر سیبه‌ری خویه‌وه‌، یه‌کیک له‌وانه‌ پی‌شه‌وایه‌کی
 دادپه‌روه‌ره‌وه‌ داواکارم په‌روه‌ردگار ده‌ستی بگریو یارمه‌تی بدات...
 چونکه‌ به‌راستی لیپرسراو ئاتاجترین مرو‌فی خوایه‌ بۆ یارمه‌تیدانی
 خوایی... خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: (وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا
 الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ

لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا) (النور: ٥٥) واته: خوا پهیمانی به پرواداران له نیوه داوه، نهوانه ی که کرده وهی چاک دهکن، که له نیو نه زهویه دا دهیانکات به جینشین، ههروهک نهوانه ی پیش نیوه ی کرد به جینشین، وه دینه که ی خویمان بو سه رده خات، نهو دینه ی که خوا پازیه هه رده م (دینیان) بیت، وه ترسیان بو دهگوپی به هیمنی، نهوانه به ندایه تی بو من دهکن و هیچ هاوه لیکم بو بریار ناده ن. شایه نی باسه چاکبوونی کاروباری سولتانی موسولمانان به خو یه کلا کردنه وهیه تی بو شوینکه وتنی (قورئانی پیرو ن) و (سوننه تی پیغه مبه ر ﷺ) و خه لک خسته سه ر نهو ریگه یه، چونکه خوی گه وه له دوی سه رکه وتن چوار مه رجی بو موسولمانان داناوه:

١/ نویژ به ریاکردن.

٢/ زهکات دان.

٣/ فه رمان به چاکه.

٤/ جلّه وگیری له خراپه.

چونکه لیپرسراوی موسولمانان نه گه ر هات و هه موو نویژه کانی له وه ختی خویدا به (جه ماعت) کردو فه رمانیشی کرد که موسولمانان بیکه ن، وه نه گه ر نه ندامیکیش که مه ترخه می تیدا کرد، سزایه کی شه رعی دا... نهو سزایه ی که خوا بو ی دیاری کردو وه، وه پاشان نه گه ر هه رده م له وه ختی به ره به یاندا پاراپیه وه و په نای بو لای خوا بردو وتی: (یا حی یا قیوم لا اله الا انت برحمتک استغیث) نهو نه ئیتر خوا ده رگای لی ده کاته وه و سه رکه وتن و ده سه لاتیک ی وای پیده به خشی، مه گه ر خوی گه وه هه ر خو ی بزانی ت چونه !!!

وَك دك دهفهرمویت: (وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنْ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوْ اخْرُجُوا مِنْ بِلَادِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيثًا (٦٦) وَإِذَا لَا تَأْتِيَنَّهُمْ مِنَ لَدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا (٦٧) وَلَهْدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا) (النساء: ٦٦-٦٧)

واته: (خه لکی نه گهر بهاتبا ناموژگار ییه کانیاں نه نجام بدایه، له نه نجامدانی فرمان و وازهینانی قه دهغه، نه وه چاکتر بوو بویان، له وازهینان له فرمان و نه نجامدانی تاوان... وه جیگیرکردنیکی توندتر بوو بویان، که واته ئیمه له لایه ن خومانه وه پاداشتیکی مه زنمان پیده دان (به هشت) وه هیدایه تمان ده دان بو ریگهی راست له دنیا و له دواپوژدا^۱). وه پاشان هه موو سودو چاکه یه که دهیگه یه نیّت به خه لکی نه وه وهک "زه کات" وایه، وه بنپرکردن و نه هیلانی هه ژاری و دهسته بهرکردنی پیویستی هکان و سه رخستنی ستم لیکراوو، فریاکه وتنی بی نه و او خه فته تبار، له مه زترین و بلندترین عیباده ته کانه!!!.

(فرمان به چاکه) ش بریتیه: له فرمانکردن به هر کاریک که خواو پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام فرمانیان پی کردیّت، له (دادپه روه ر) ی و (چاودیری خوا) و فرمانکردن به لیپرسراوه کان به شوینکه وتنی (کتاب) و (سوننه ت) و وازهینان له قه دهغه کراوه کانی خوا!!!.

(به ره لستی له خراپه ش) بریتیه: له جله وگیری کردن له هر کاریک که خواو پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام بهرگرییان لی کردیّت^۲!! جا بویه: نه گهر (سولتان) ی

^۱ مختر تفسیر ابن کثیر ۱ ص ۴۱۱، وهرگیر.

^۲ خوینهری خوشه ویست: ئین ته مییه - په حه تهی خوی لیئیت - باسی چوار مهرجی کرد.

۱. نویژ. ۲. زه کات. ۳. فرمان به چاکه. ۴- بهرگری له خراپه.

پاشان به کورتی شهرجی هه ریه که یانی کرد، بویه لیّت تیکنه چیّت. وهرگیر.

موسولمانان. له زۆربهی شارەکانی ئیسلامدا، بەم شیوەیە هاتە پێشهوه،
ئەو مایە چاکسازی دنیاو دواپۆژی خویی و موسولمانانە. والله یوفقه
لما یحبه ویرضاه!!

به‌شی سیاستی شهرعی

بەشى سىياسەتى شەرى

پېئىشەكى نوسەر لە چەند دېرېكدا

بسم الله الرحمن الرحيم

سوپاس بۇ ئەو خوايەى كە بە پووناككەكانەوہ -البينات- پېئەمبەرانى خۆى
(عليهم السلام) پەوانە كردووہ.. وە لەگەلېشىاندا (بەرنامە) و (تەرازوو)ى
ناردووہ تا خەلكى سەر زەوى ھەستەن بە بەرپاكردنى دادپەرورەى!!

ئاسنىشى ناردووہ كە ھىزىكى توندى تىدايە و سودى بۇ خەلكى ھەيە، بۇ
ئەوہى دەرکەوئ كى يارمەتى دىنى خوا دەدات؟! بەرپاستى خوا بەھىزو بە
عەززەتە، وە كۇتايى پېئەمبەرانىشى (عليهم السلام) بە (محمد) ھىناوہ... چ
پېئەمبەرىك ﷺ!! ئەو پېئەمبەرە ﷺ كە خوا بە دىنىكى ئەوپەرى راست و
دروستەوہ ناردى، تا بەسەر دوا بەيەكى بەرنامەكانى تردا سەرى بخت، ئەو
پېئەمبەرەى ﷺ كە كۆكەرەوہى (زانست و ھىزو قەلەم و شمشىر) بوو!! وە
شاھىتەى دەدەم كە تەنھا "الله" نەبىت ھىچ خوايەك نىە شاھىستەى پەرستەن بىت،
شاھىتەكى پاك و بىگەردو خاويتر لە ئالتون! وە شاھىتەش دەدەم كە
(محمد ﷺ) بەندەو نىردراوى خوايە! لە پاشان:

ئەم نوسراوہ پەرتوككى كورته كە كۆكەرەوہى سىياسىەتى خوايى و بەلگەى
پېئەمبەرايەتە بەشېوہىەك كە ھىچ كام لە (سەرکردەو سەرباز) لىنى بى نىياز
نەن! داخوازى نوسىنى ئەم پەرتوكەش ئەركى دىلسۆزىيە، كە خوا فەرزى
كردووہ، بۇ ھەر سەربازىك لە ئاست سەرکردەى وەك پېئەمبەرى سەردار ﷺ
دەفەرموئت: (ان الله يرضى لكم ثلاثة: ان تعبدوه ولا تشركوا به شىئا، وان
تعصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا، وان تناصحوا من ولاه الله امرکم) رواه
مسلم.

واتە: بەرپاستى خوا لە سى كارتان رازىە: بىپەرستەن و ھىچ ھاوہلىكى بۇ بېرار
مەدەن، وە دەست بگرن بەبەرنامەى خواوہ و جىاواز مەبن، وە ئەو كەسەى خوا
كاروبارى ئىوہى پى دەسپىرى ھەردەم دىلسۆزى لەگەل بگەن...

نیوہ روکی ئەم بابہ تہ

سە پەرتوگە لە میانە ی دوو ئایەت لە (قورئانی پیرۆز) کە پێی دەوتریت: (آیة امراء). دامەزراوە، ئەو دوو ئایەتەش بریتین لە: (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا ذِمَّاتٍ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا) (۵۸) یَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا) (النساء: ۵۹) واتە: (خوا فەرمانتان پێ دەکات کە هەموو ئەمانەتەکان بگێڕنەووە بۆ خواوەنەکانیان، وە ئەگەر لە نیو خەڵکیدا (حوکم) تان کرد ئەو (حوکم) بە دادپەرورەنە بکەن، بەراستی ئەم سیفەتە (حوکم کردن به عدل) نیعمەتییکی زۆر جوانە کە خوا فەرمانتانی پێ دەکات، بەراستی خوا بیسەری بینەرە، ئەو ئەوانە ی بپرواتان هیناوە فەرمانبەری خوا بکەن، وە فەرمانبەری پیغەمبەر ﷺ بکەن، وە لێپرسراوانیش لەخۆتان، وە ئەگەر لە کاریکدا ناکۆک بوون، ئەوا بیگێڕنەووە بۆ لای خواو پیغەمبەر ﷺ ئەگەر ئێوە بپرواتان بە خواو پوژێ بەرێ هەیە!!! چونکە هەر ئەو چاکترە و سەرەنجامی باشتەرە).

زانایان دەفەرموون: ئایەتی یەکەم لەمەڕ لێپرسراوان دابەزیووە، کە لەسەریان فەرزە تێکرای (ئەمانەت) و سپاردەکان بگێڕنەووە بۆ خواوەنەکانی خۆیان، وە ئەگەر لە نیو خەڵکیشدا دادوەرییان کرد، ئەو دەبێت بە ڕەچاوگرتنی دادپەرورەری بیّت، بەلام ئایەتی دووەم لەمەڕ تاک تاکێ موسوڵمانان هاتووەتە خوارەو، کە لەسەریانە لە هەموو شتیکدا گۆی بیستی بەرپرسەکانیان بن، (دابەشکردنی شت، شەپکردن، حوکم کردن) تەنھا مەگەر فەرمانیان پێ کردن بەسەرپیچی خوا، جا ئەگەر فەرمانیان پێکردن بە سەرپیچی خوا، ئەو بە

^۱ تفسیر القاسمی (محمد جلال الدین القاسمی) ۵ ص ۲۴۲. وەرگێڕ

ھېچ شىۋەيەك نابى گوىى بىستى بن، چونكە گويپرايەلى كردنى دروستكراو
 لەسەرپىچى دروستكەردا نىيە، وە ھەم ئەگەر لە شتىكدا ناكۆكيان تىكەوت،
 ئەو دەبى بىگىرپنەو بۆ لای خواو پىغەمبەر ﷺ كەواتە:
 ئەم ئايەتە پىرۆزە ئەگەر (گىپرانەوھى ھەموو ئەمانەتلىك بۆ خاوەنەكەى) و
 ھەرۋەھا (ھوكمى دادپەرۋەرانە) ى فەرزكردىت.. دەى بىگومان ئەم دوو
 بنچىنەيە كۆكەرەوھى سىياسەتى دادپەرۋەرانەو ويلايەتى صالحن!!

بەشى يەكەم جۆرەكانى ئەمانەت

بەشى يەكەم

جۆرەكانى ئەمانەت

ئەم بەشە دوو بەندى لە خۆ گرتوۋە:

بەندى يەكەم

(الولايات) — (لېپرسراۋىيەتى- كىردن بە لېپرسراۋ-)

گېرآنەۋەى ئەمانەتەكان دوو جۆرن:

يەكەميان: (الولايات) لېپرسراۋىتى.

-كىردن بە لېپرسراۋ،

چونكە ھۆى دابەزىنى ئايەتەكەش برىتى بوۋە لەۋە..

جا ئەم بەندەيان برىتىيە لە چوار فەصل:

فەصلی یەكەم

(هەلبژاردنی چاکترین و گونجاوترین کەس بۆ ھەر لێپرسراوێتییهك)

کاتیك پێغه مبهري خوا ﷺ به یارمهتی پهروهردگار شاری (مهككه) ی فەتح کردو له لایه ن (به نی شهیبه) وه کلیله کانی مالی خوای پیدرا، له و دهمه دا (عه بباس) ی مامی داوای کرد که کلیله کان بدات به و، به لام پهروهردگار ئهم نایه ته ی دابه زاند (إن الله یا مرمکم... الخ) ئیتر پێغه مبه ریش ﷺ کلیله کانی مالی خوای گیرایه وه بۆ (به نی شهیبه) ^۱. که واته: له سه ر لێپرسراوی موسولمانان فره زه له هه موو کاریك له کاروباری موسولماناندا که سیك بکاته لێپرسراو که چاکترین بیته بۆ ئه و کاره وه ک پێغه مبه ر ی خوا ﷺ ده فره مویت: (من ولي من امر المسلمين شیفا فولى رجلا وهو یجد من هو اصلح للمسلمین منه فقد خان الله ورسوله) رواه الحاكم. واته: (هه ر که سیك به شیك له کاروباری موسولمانانی پی بسپێردری و بپوات پیاویك بکا به لێپرسراو له کاتی که دا پیاویکی تری ده سته کویت که له و ی پیشوتر بۆ موسولمانان چاکترین ئه و ناپاکی له خوا و پێغه مبه ره که ی ﷺ کردو وه!!)، وه

---

^۱ ئهم نایه ته ده رباره ی (عثمانی کوپی طلحه) دابه زی چونکه کاتیك که پێغه مبه ر ی خوا ﷺ شاری مه ککه ی فەتح کرد کلیلی مالی خوا به ده ست (عثمانی کوپی طلحه) وه بوو پێغه مبه ر ﷺ بانگی کردو کلیله کانی لیوه رگرت پاشان ده رگا که ی پێگرده وه و چوه ناویه وه واته ده ر ئیمامی (عه ل) داوای کرد که کلیله کانی مالی خوای پیدرات پێغه مبه ر ﷺ فره مو ی: (عثمانی کوپی طلحه) له کوینی ه؟ بۆی بانگکراو پێغه مبه ریش ﷺ فره مو ی: نه ی (عثمان) ها ئه وه کلیله که ت ئه مرۆ پۆژی چاکه وه فایه. سیره ابن هشام م ۴ ص ۵۲ وتفسیر ابن جریر الطبری م ۸ ص ۴۹۲ وتفسیر ابن کثیر. وه رگیر.

تنبینی: شایانی باسه ئیستاش له (مهککه) ی پیرو ز کلیله کانی (بیت الحرام) هه ر به ده ستی نه وه کانی (بنی شیبه) وه ن ئه و شه ره فه تا پۆژی قیامه ت هه ر به ئه وان درا وه. وه رگیر.

عربوایه تیکی ترده ده فەرمویت: (من ولي رجلاً على عصابة، وهو يجد في تلك لعصابة من هو ارضى الله منه، فقد خان الله ورسوله وخان المؤمنين) رواه الحاكم في صحيحه.

واته: (ههركهس له نیو دهستهیهك موسولماندا یه کیکیان بکاته لیپرسراو، به لام هه لهو دهستهیهدا یه کیکی تری دهست بکهویت که خوا لهو پازیتر بی له هی پیشوو، ئەوه ناپاکی له خواو پیغه مبهەر ﷺ و پرواداران کردوو).

عوهری کوپی خه تتاب -خوای لی پازی بیّت- ده فەرمویت: (من ولي من امر المسلمين شيئاً فولي رجلاً لمودة أو قرابة بينهما، فقد خان الله ورسوله والمسلمين). واته: (ههركهس به شیک له کاروباری موسولمانانی پنبسپیردریت، ئەویش بپرات له بهر خوشه ویستی یان خزمایه تی نیوانیان پیاوی بکاته لیپرسراو ئەوه ناپاکی له خواو پیغه مبهەر ﷺ و موسولمانان کردوو). جا شایه نی باسه لیپرسراوی موسولمانان له سهری فهزه که بگه ریت به داوی ئەوانه دا که بو لیپرسراویتی شایسته ن بو ئەوهی به نوینه رو جیگری خوئی بو شاره کانیاان بنیریت، ئیترا یا ئەوانه: (حاکمن، یان لیپرسراوی سه ربا زگهن، یان لیپرسراوی داراین، یان هه کاریکی تر....)

ئەوه جیاوازی نیه و ده بی کئی چاکتر و شایسته تره ئەوه دابنیت، ته نانه ت ئەوانه ی که (ئیمامی مزگه وت و بانگبیژ و قورئان خوین و ماموستا) یان تیکرای چین و تویره کانی تریش هه ره مان (حوکم) یان هیه!! نابیت که سینک پیش بخت هه له بهر ئەوهی خوئی داوی لیپرسراویتی کردوو، یان له داوا کردنه که دا پیشکه وتوو، به لکو هه رکهس خوئی هه لپه بکات و بیته پیشه وه داوا بکات ئەوه ده بیّت هه پئی نه دریت!! چونکه له ریگهی راسته وه هاتوو، که دهسته یهك هاتنه خزمهت پیغه مبهەر ﷺ و داوی لیپرسراویتیان لیکرد، ئەویش فەرمووی: (انا لانولي امرنا هذا من طلبه) رواه البخاري ومسلم.

واته: (ئىمە كەسنىڭ لە كاروبارى ئاينماندا خۇي داۋاي لىپرسراۋىتى بكات. نايكەينە لىپرسراۋ)!! وه پىغەمبەرى خوا ﷺ به (عەبدورپەحمانى كوپى سەمورە) فەرموو: (يا عبدالرحمن لا تسألني الأعمار، فإنك إن أعطيتها من غير مسألة، أعنت عليها وإن أعطيتها عن مسألة، وكلت اليها) رواه البخاري و مسلم. واته: (ئەي عەبدورپەحمان، داۋاي بەرپرسىيارىتى مەكە، چونكە ئەگەر بەبى داۋاكردنى خۆت پىت سىپىردا ئەوا لەلايەن خواۋە لەسەرى يارمەتى دەدرىت، وه ئەگەر بە داۋاكردنى خۆت پىتدرا، ئەۋە دەدرىتتە دەست خۆت!!) وه پىغەمبەرى بەرزە ﷺ لە شۈينىكى دىكەدا دەفەرموئىت: (من طلب القضاء واستعان عليه، وكل إليه، ومن لم يطلب القضاء، ولم يستعن عليه، أنزل الله ملكا يسدده) رواه أهل السنن. أبوداود والترمذي وابن ماجه والنسائي.

واته: (هەركەس داۋاي بوون بە (قازىيەتى) بكات و بۆي تىبكۆشى ئەۋە دەدرىتتە دەست خۇي، بەلام هەركەس خۇي داۋاي نەكات و بۆي تى نەكۆشى ئەۋە خوا فريشتەيەكى بۆ دەنيرى تا هەردەم راستى بكاتەۋە!!) بەلام ئەگەر لىپرسراۋى موسولمانان لە كابرايەكى شايستەترو باشتەرۋە لايدا بۆ لاي يەككى تر، ئەۋىش لەبەر (خزمایەتى نىۋانىان يان ھاۋرپىيەتى يان ھاۋولاتىيەتى يان ھاۋ(مەزھەبىيەتى) يان لەبەريەكبۈۋنىان لە پەگەزدا ۋەك: عەرەبايەتى، فارسىيەتى، توركيەتى، پۆمىيەتى، يان لەبەر پەشۋىيەك لە پارەۋ هەرشىيىكى دى كە لىي ۋەردەگرتن، يان ھەر ھۆيەكى تر، يان لەبەرئەۋەي رقىيىكى لە دلدایە بۆ باباي خاۋەن شايستە، يان دوزمنايەتى و ناكۆكى نىۋانىان، ئەگەر لەبەر ئەمانە لىپرسراۋىتتىيەكەي پى نە ئەدا، ئەۋە ناپاكي لە خواۋ پىغەمبەر ﷺ و بىرواداران كىردوۋە!! وه ھەرپەشەي ئەم ئايەتەش دەيگىرىتەۋە (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ) (۲۷) وَأَعْلَمُوا أَنَّ أَمْوَالَكُمْ وَأَوْلَادَكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ

عَظِيمَ) (الأنفال: ۲۷-۲۸) واتە: (ئەي ئەوانەي بېرواتان ھېناو، ناپاكي لە خواو پېغەمبەر ﷺ و ئەمانەتەكانتان -سپاردە- مەكەن لەكاتيكدە خوتان -حزان، وە بيشزانن كە مال و منداڵەكانتان تەنھا بۆ تاقىكردنەو، ھە! وە ناگادار بن خوا پاداشتي گەورەي لايە!)

چونكە زۆرجار پياوي وا ھەيە لەبەرخۆشەويستی بۆ ولاتەكەي يەكيك لەويتەر پيش دەخات، يان شتيكي پي دەبەخشيت، لەكاتيكدە شاىستەي نيە! يان جاري واش ھەيە ئەو بەخشين و پيشخستە تەنھا لەبەر وەرگرتنى پارەيەكە يان خۆشەويستىيەكي تايبەت، دەي ئەو -بەو كارەي- خيانەتي لە خواو پېغەمبەر ﷺ و ئەمانەتەكەيدا كردووە! پاشان ئەو ھەي كە ئەمانەتەكەي بەپاكي و بەپيي فەرمانى خوا دەگيرتەو و گويبىستى ئارەزووي خوي نابيت و ھيچ كات سەرپيچى ناكات ئەو بىگومان خوي گەورە سەقامگىرى دەكات و لە پاش خويشى مال و منداڵەكانى دەپاريژي! بەپيچەوانەو ئەو ھەي گويبىستى ئارەزووي خويەتي و زۆر خوي ناپاريژي، ئەو پەرەردگار تۆلەي ئى دەستيني و بەپيچەوانەي ويستی خوي بۆي دەكات! بۆيە ھەم منداڵەكانى زەليل دەكات و ھەم پارەو مالەكەشي دەفەوتيني و دەرئەنجام ڕەنج بەخەسارى دەكات!!.

لەمەر ئەم خالەش ڕوداويكي بەناوبانگ ھەيە: دەلي يەكيك لە خەليفەي (عەباسى) يەكان جاريك داوي لە زانايەك كرد ڕوداويكي بۆ باس بكات كە خوي پيي گەيشتي و بينيبيتي؟!، ئەويش لە وەلامدا وتى: جاريكيان بە (عومەري كوپى عبدالعزىز) -خوي ئى ڕازى بيت-يان وت: ئەي ئەمىرى بېرواداران، ئايا تۆ دەمى منداڵەكانت لەم -بيت المال- و شك دەكەيتەو و ھەروا لە پاش خوت بە ھەژارى بەجيان ديئي؟! ئەويش فەرمووي: ئادەي بيانھيننە ژورەو، جا بۆيان ھېنانە ژورەو، كە سەير دەكەن (۱۰) كوپن و ھيچيشيان بالغ نەبون!! كاتيک بينيني چاوي ڕ بوو لە فرميسك! پاشان

فهرمووی: ئەی کۆرەکانم سویند بە خوا ھەر شتێک کە مافی خۆتان بویت لیتانم قەدەغە نەکردوو، وە من لەوانە نیم کە مائی خەلکی ھەلگرم و بیدەم بە ئیو، چونکە ئیو یان "صالح" ن یان "نا صالح" ن، جا ئەگەر صالح بن، ئەوە خوا ھەردەم یارمەتیدەری پیاو صالحانە و ئەگەر صالحیش نەبن ئەوە من شتیکتان بۆ بەجی ناهینم کە یارمەتیدەرتان بێت بۆ سەرپیچی خوای گەرە!!

جا ئەو زانیە دەلی: یەکیک لەو کۆرانییم دیت ئەوەندە خوا دەسەلاتی پێداوو تا "صد" وڵاخى بۆ جیھاد لە پێی خوادا بەریخست!! منیش دەلیم: ئەمە لە کاتی کدا خەلیفەى موسولمانانیش بوو، لە ئەوپەری پۆژھەلاتەو - وڵاتی تورک - بۆ ئەوپەری پۆژئاوا - وڵاتی ئەندەلوس - لە ژێر دەستیا بوو، وە لە وڵاتی "جەزائیر" وە، بۆ "یەمەن" ھەر لە ژێر دەستیا بوو، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا ئەوەندەى لەوا خۆی بەجیھەشت کە منداڵەکانی ھەریەک ئەندازەیکى زۆر کەمیان بەرکەوت!!

تەنانەت دەلین: لە "۲۰" درھەم کەمتر بوو!! کەچی لەم لایشەو خەلیفەى وا ھەبوو لە دابەشکردنى سەرۆتەکەیدا منداڵەکانی ھەریەکە (شەش صد) ھەزاری وەبەرکەوت، بەلام لە پاشان منداڵەکانی سۆلیان دەکردو دەستیان لە خەلکی پان دەکردەو!!

بەپراستی لەم بارەو ھەندین ڕووداوو چیرۆک ھەن کە سەرپا پەندو ئامۆزگارێیە بۆ ھەموو خاوەن عەقڵێک! وە سوننەتى پێغەمبەر ﷺ بەلگەیکە لەسەر ئەوێ کە لێپرسراویتى ئەمانەتەو دەبێ بگێردریتەو بۆ خاوەنەکەى، بۆ نمونە: پێغەمبەرى خوا ﷺ لەمەر لێپرسراویتى بە (ئەبو زەر) ى فەرموو: (إنها أمانة، وإنما يوم القيامة خزي وندامة، إلا من أخذها بحقها، وأدى الذي عليه فيها) رواه مسلم. واتە: (ئەى "ئەبو زەر": لێپرسراویتى ئەمانەتە، وە لەپۆژى قیامەتدا مایەى سەرشوێرى و پەشیمان بوونەو، تەنھا مەگەر

كسینك مافی خۆی بداتی و ئەو ئەركەى تیییدا لەسەر شانیهەتى بە ئەنجامى كەنەینیت) وه ئىمامى "بوخارى" له "ئەبو ھورەیرە" وه دەگێرێتە وه كە پیغەمبەر ﷺ فەرموویەتى: (إذا ضيعت الأمانة، فانتظر الساعة، قيل: يا رسول الله ﷺ وما إضاعتها؟ قال: إذا وسد الأمر الى غير أهله فانتظر لساعة). واتە: (ھەركات ئەمانەت فەوتیئرا ئەو ھاوھەروانى پوژی دواى بەكە! وترا: ئەى پیغەمبەرى خوا ﷺ فەوتانى ئەمانەت چى؟! فەرمووی: ھەركات كاروبار بە غەیرى خەلكانى شایستەى خۆى سپێردرا، ئەو ھاوھەروانى پوژی دواى بەكە!!).

شایەنى باسە زانایانىش تێكرا لەسەر ئەم مانایە كۆ دەنگن، واتە: لەسەرئەوھى كە لیپرسراویتی ئەمانەتە...

ئەمەش لەبەرئەوھى كە لیپرسراو بۆ خەلكى وەك شوان وایە، ئەوھتا پیغەمبەر ﷺ دەفەرمویت: (كلکم راع وکلکم مسؤول عن رعیتہ... الخ) اخرجاه في الصحيحین. واتە: (ھەمووتان شوانن، ھەموشتان لەمەر ژیر دەستەكانتان بەرپرسن...) وه پیغەمبەرى سەرور ﷺ دەفەرمویت: (مامن راع یسترعیه الله رعیة، یموت یوم یموت وهو غاش لها إلا حرم الله علیه رائحة الجنة) رواه مسلم. واتە: (ھیچ لیپرسراویك نیە كە خوا كارى كۆمەلێكى پێ بسپێریت، جا بمریت پوژیک بمریت كە غەشى لیكردبن، ئەو ھاوھەشتى ئى قەدەغە دەكات!!).

دەلى: جارێكیان (ئەبوموسلىمى خەوێلانێ) چووبوھ لای (موعاویەى كورێ ئەبوسوفیان) وتی: السلام عليك ايها الأجير!! جا پێیان وت كە بلى: السلام عليك ايها الأمير، ئەویش ھەر وتی: السلام عليك ايها الأجير، وتیان بلى: ايها

---

^١ مەبەست لە شوان لێژدا لیپرسراو و مەبەست لە مێگەلێش جەماوەرە، ئەم وێك چوئەش وێكچوئێكى زۆر جوان و پێر بە پێستی خۆیەتى. وەرگێر.

الأمير! ئەویش ھەر وتى: السلام عليك ايها الأجير! لەو كاتەدا (معاوية) -
رەزاي خواى ئى بى - فەرمووى: واز لە (ابومسلم) بىنن، چونكە خۆى باشتەر
دەزائى بەوھى كە دەيلئ، جا (ابومسلم) یش پروويكرده (معاوية) و وتى: تۆ
تەنھا كرى گرتەيەكى كە خاوەنى ئەم خەلكە گرتویتی بە كرى بۆ
چاوديريكردنيان، جا ئەگەر بە چاكى لەگەليان مامەلە بكەى ئەو
خاوەنەكەى كرىكەى خۆت پىدەدات، بەلام ئەگەر بە چاكى لەگەليان
نەجولئيهو، ئەو خاوەنەكەى لیت رازى نابى و سزات دەدات!!!

فه صلى دووهم

هه لبراردنی چاکترین تا چاکتر

پیشه‌وای موسولمانان بوی نیه هیچ که سیک دابنیت گونجاوترین و چاکترین نه‌بیت، جاری واش هیه له‌واندها که نامادهن هیچ کامیان بۆ ئه و کاره گونجاوترین و چاکترین نین، جا له‌وده‌مه‌دا ده‌بی بۆ هر جیگایه که به گویره‌ی خوی کامیان باشته نه‌وه‌یان هه‌لبرتریت، پاشان باشته تا باشته...!! جا نه‌گهر له پاش تیکووشانیکی ته‌واو به‌م شیویه مامه‌له‌ی کردو مافی لپرسراویتییه‌که‌ی خویدا، نه‌وه ئیتر نه‌مانه‌ته‌که‌ی خوی گه‌یاندووه و به واجبه‌که‌ی خوی هه‌لساوه، وه له‌و جیگایه‌دا -لای خوای گه‌وره- له پیشه‌وایانی دادپه‌روه‌ری ده‌ژمیردریت، ئیتر نه‌گهرچیش له هه‌ندی ورده‌کاردا به‌هوی یه‌کیکی تره‌وه هه‌له‌یه‌کیش بکات نه‌وه قه‌یدی نیه، چونکه خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ) (التغابن: ۱۶) واته: (چه‌نده ده‌توانن نه‌وه‌نده پاریز له خوا بکه‌ن). وه‌ده‌فهرمویت (لَا يَكُفُّ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) (البقره: ۲۸۶) وه بۆ جهاد ده‌فهرمویت: (فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرَضَ الْمُؤْمِنِينَ) (النساء: ۸۳) واته: (له‌ریگه‌ی خوادا بجه‌نگه ته‌نها داوای خوئت لی ده‌کری، وه موسولمانانیش بۆ جهاد هانیده). وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ یش ده‌فهرمویت: (إذا امرتكم بأمر، فاتوا منه ما استطعتم) اخرجاه في الصحيحين. واته: (نه‌گهر فه‌رمانم پیکردن به‌کاریک، نه‌وه چه‌نده‌ی ده‌توانن نه‌وه‌نده‌ی نه‌نجام بده‌ن!)

وه پیویسته بۆ هر شوینیکی و کاریک خه‌لکانی شیاوو شایسته بناسرین و دیاربکرین، چونکه هه‌موو لپرسراویتییه‌که له‌سه‌ر دوو پایه دامه‌زراوه!

یه‌که‌م: القوة "هیز" به‌توانایی.

دووه‌م: الأمانة "ده‌ستیایی".

وهك خواى گه وره ده فهرمويت، له سهر زوبانى كچه كه ي (شعيب) كه دهر باره ي
 موسى "عليهم السلام" به باوكى وت: (قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ
 مَنْ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ) (القصص: ٢٦) واته: نه ي باوكى خوږم: بيگره به
 كړئ، چونكه چاكترينى كه سيك كه تو بىگرى به كړئ نه وه يه كه (به هيز) و
 (دهست پاك) بيت، وه پاشاى (مصر) به هزره تى يوسفى وت: (إِنَّكَ الْيَوْمَ
 لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ) (يوسف: ٥٣) واته: (نهمرو تو له لاي نيمه خاوه ن شوين و
 نه مانه تى). وه خواى گه وره له مهر سيفه تى (جبريل) دا ده فهرمويت: (ذِي قُوَّةٍ
 عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ) (٢٠) مطاع ثم امين (التكوير: ١٩-٢١) واته: ("جبريل"
 خاوه نى هيزيكه، لاشه ي گه وره و به هيزه و توند هه لمه ت ده بات، وه له ویش له
 ناسمانه كان يان له مهله نى نه على، به گوى كراوه و دهست پاكه، خاوه ن
 نه مانه ته^١) بوونى هيزيش له هر ليپر سراو نيتيه كدا به گویره ي نه و نيشه يه،
 بو نموونه: (هيز) له سه رپرشتى كردنى شه ردا ده گه رپته وه بو نازيه تى
 دل و، خير به شه رو، فيل كردن تييدا، چونكه "جهنگ" بريتيه له "فيل" وه
 ده گه رپته وه بو توانينى جوړه كانى شه ر، وهك: په مى كردن، يان هاویشن،
 يان سوار بوون، و هيزش بردن، گه رانه وه و جوړه كانى تريش، وهك خواى
 گه وره ده فهرمويت: (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ
 بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ) (الأنفال: ٦٠) وه (هيز) له (حوكم كردن له ني و خه لكيدا)
 ده گه رپته وه بو: شاه رزا بوون و ناسينى دادپه روه رى، نه و دادپه روه ريه ي كه
 (قورئان) و (سوننه ت) ي پيغه مبه ر ﷺ داکو كى ليده كهن، وه ده گه رپته وه بو
 توانينى جي به جي كړدى ياسا شه رعيه يه كان!! به لام (نه مانه ت) ده گه رپته وه بو
 سى شت: يه كه م: ترسان له خوا.
 دووه م: نه فروشتنى نايه ته كانى خوا به پاره. سى يه م: نه ترسان له خه لكى.

^١ مختصر تفسير ابن كثير ٢م ص ٢٥٤. وه رگير.

نهم سئ مهرجه خواى گه وره داي ناوه به سهر هر كه سيكه وه كه بيه ويت
 حوكم) له نيوان خه لكيدا بكات، وهك ده فهرمويت: (فَلَا تَحْشَوْا النَّاسَ
 وَاحْشَوْنِي وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ
 الْكَافِرُونَ) (المائدة: ٤٤) واته: (له خه لكى مه ترسيين، به لكو له من بترسن، وه
 نايه ته كانى من به نرخيكي كه م مه فروشن، وه هر كه س به وهى كه خوا
 ناردويه تى -قورثانى پيروز- حوكم نه كات، نه وه نه وانه بيپروان)، بويه
 پيغه مبهري خواش ﷺ ده فهرمويت: (القضاة ثلاثة: قاضيان في النار، وقاض
 في الجنة، رجل علم الحق وقضى بخلافه، فهو في النار، ورجل قضى بين الناس
 على جهل، فهو في النار، ورجل علم الحق وقضى به، فهو في الجنة) رواه اهل
 السنن. واته: (قازيبه كان سيانن: دوانيان له نيواناگردان و يه كيكيان له
 به هه شتدايه: پياويك (حهق) بزاني و به لام به پيچه وانه يه وه دادگايي بكات،
 نه وه له ناگردايه، وه پياويك دادگايي له نيواناگردان له سهر بنچينه ي نه زاني
 بكات، نه وه ش له نيواناگردايه، پياويكيش (حهق) ده زاني و دادگايش به و
 (حهق) ده كات، نه وه يان له نيواناگردايه).
 قازيش: ناويكه بو هر كه سيك كه دادگايي و حوكم له نيوان دوو كه سدا بكات،
 ئيتر نه وه كه سه (خه ليفه) يه يان (سولتان) يان (جيگر) يان.... هتد، نه وه
 وهك يه كه و هيچ جياوازي نيه!!

فەصلی سێهەم:

کەمی هەردوو سێفەتی "بەهیزی و دەستی پاکیی" لە نیۆ خەڵکدا

کۆبوونەوهی هەردوو سێفەتی (هیز+دەستپاکیی) "القوة والأمانة" لە نیۆ خەڵکدا کەمە، بۆیە (عومەری کۆری خەتاب) -خوای ئی رازی بێ- هەردەم دەیفەرموو: (خوایە شەکوای جەربەزەیی پیاوی فاجرو، دەستەپاچەیی پیاوی پارێزگار، وەلای تۆ دینم!!) بۆیە واجبە لە هەر شوێنێکدا -بەگوێزەری ئەو شوێنە- خەڵکی گونجاو و شایستە دابنرێت، جا ئەگەر هاتوو دوو پیاو دیاریکران، یەکیکیان (ئەمانەت) هەکی زۆرتر بوو، ئەوی تریشیان هیزو تواناکەکی زۆرتر بوو، ئەو کامیان بۆ ئەو لێپرسراویتییه بەسودترەو زیانەکی کەمترە، ئەوەیان دەبێ وەپێش بخرێت.

بۆ نمونە: بۆ بەرپرسیاری "جەنگ" دەبێ پیاوی بەهیزو ئازا -ئەگەر هەندێ فجوویشی تێدا بێت- پێش پیاوی لاوازو بێ توانا- ئەگەرچی دەستپاکیش بێت- بخرێت، وەک دەلی: پرسیاریان لە ئیمامی (ئەحمەد) کرد لەمەر دوو پیاو لە (جەنگ) دا کە هەردووکیان فەرماندەن، یەکیکیان خاوەن هیزو فاجرەو، ئەوی دیکیان پیاوچاک و لاوازه، ئایا لەگەڵ کامیاندا جیهاد دەکرێت؟! لە وەلامدا وتی: فەرماندە بەهیزو فاجرەکە هیزەکی بۆ هەموو موسوڵمانانە و فاجریهەکی تەنها بۆ خوێهەتی! بەلام فەرماندە پیاوچاک و لاوازهکە چاکیهتییهەکی بۆ خوێهەتی و لاوازییهەکی بۆ تێکرای موسوڵمانانە، بۆیە -جیهاد- شان بە شانی فەرماندە فاجرو بەهیزەکەدا دەکرێت، پیغمبەری خواش ﷺ دەفەرموێت: (إن الله يؤيد هذا الدين بالرجل الفاجر) وروي (بأقوام لأخلاق لهم) رواه البخاري ومسلم. واتە: (خوایارمەتی ئەم دینە بە پیاویکی فاجریش بێت دەدات)، لە گیرانەوهیهکی تردا: (بە کۆمەڵیکیش کە لە قیامەتدا، هیچ بەشیکیان نیە).

بۆیە دەبینی پیغەمبەری خوشەویست ﷺ بۆ فرماندەیی شەر ھەردەم خالیدی کوپی وەلیدی دادەنا، لەو کاتەدا کە خالید موسولمان بوو: وە دەیفەرموو: (إن خالدًا سيف الله على المشركين) رواه الترمذي وأحمد. (بەراستی خالید شمشیری خوایە بۆ سەر ھاوێل بڕیار دەران). لەگەڵ ئەوەشدا کە م و زۆر "خالید" ھەندێ کاری ئەنجام دەدا پیغەمبەر ﷺ بەرھەڵستی ئی دەکرد و پێی قەڵس دەبوو، تەنانتەت جارێکیان دەرەنجامی کردەوێھەکی خالید راوہستاو ھەردوو دەستی بەرز کردەوہ بەرھە ئاسمان و فەرمووی: (اللهم إني أبرا إليك مما فعل خالد) رواه البخاري. (خوایە من بەریم لەوێ کە خالید کردوێھتی، واتە: من پێی پازی نیم و فرمانم پێی نەکردوہ).^۱ بەلام لەگەڵ ئەوەشدا، پیغەمبەری خوا ﷺ ھەردەم بۆ فرماندەیی شەر دەیخستە پیشەوہ، چونکە لەو پوہوہ لە خەڵکانیتر شیواتر و باشتەر بوو، ئەوێشی کە دەیکرد بەجۆزیک -تأویل- ئەنجامی دەدا!!!.

بەلام لەم لایشەوہ (ئەبو زہری غەفاری)، خوای ئی پازی بێ، لە (پاستگۆیی) و (ئەمانەت) دا لە (خالید) باشتەر بوو، لەگەڵ ئەوەشدا پیغەمبەر ﷺ پێی دەفەرموو: (يا ابا ذر إني أراك ضعيفاً، وإني أحبُّ لك ما أحب لنفسي، لا تأمرن على إثنين، ولا تولين مالَ يتييم) رواه مسلم. واتە: (ئەو ئەبو زہر من دەتبینم لاوازی، وە ئەوہم کە بۆ خۆم پێ خوشە بۆ تۆشم پێ خوشە، بۆیە داوات ئی دەکەم نەبیته ئەمیری دوو کەس، وە مائی ھەتیو لە ئەستۆ نەگری!!)

سەیر دەکەوێ بەرھەڵستی کرد، لەوێ کە ئەبو زہر بێتھە فرماندەو لێپرسراو، چونکە دەبینی بۆ ئەو کارە لاوازە، لەگەڵ ئەوەشدا سەبارەت بە ئەبو زہر

---

^۱ ئەمە لەکاتی کەدا بو پیغەمبەری خوا ﷺ خالیدی نارد بۆ لای (بنی حذیمە) و ھەموایانی کوشت و داراییەکەو ھەموایانی ھینا، بەلام ئەو ئیشەو کە کردی جائیز نەبوو بیکات، بۆیە کۆمەلێک لەو ھاوپیانیەو کە لەگەڵی بوون بەرگریان لیکرد لەسەر ئەو ئیشەو کە کردی: دواو پیغەمبەر ﷺ خوینی کوژراوہ کانیداو مال و داراییەکانی گرتە ئەستۆی خۆی. نوسەر.

دهيفهرموو: (ما اظلت الخضراء ولا اقلت الغبراء اصدق لهجة من ابي ذر) رواه الترمذي وابن ماجه، واته: (ناسمان سيّبهري بۆ هيچ كهس نه كردهوه، زهوى هيچ كهسى هه لئه گرتووه، له (ئه بوزه) راستگوتر بىت!!) تحفة الأحوذى شرح الترمذي- ج ۱، ص ۲۸۱ تا ۲۸۲.

يان جاريكيان له شه پى (ذات السلاسل) دا پيغه مبهري خوا ﷺ (عه مري كوپى عاصى) به سهر كه سانيكه وه كرده فرمانده كه له ویش باشت بوون، وه (ئوسامه) جاروبار دهيكرده فرمانده، بهو شيوه پيغه مبهري خوا ﷺ له بهر ره چاوكرتنى بهر ژه وهنديه كى په سه ندر پياويكى به كارده هينا، له گه ل ئه وه شدا زورجار هه نديك له گه ل ئه و پياوه دا ده بوون كه له (ئيمان) و (علم) يش له و باشت بوون!! به هه مان پيودانيش (ئه بوبه كرى صديق) -خوای ئى پازى بى- جينشيني پيغه مبهري ﷺ "هه ردهم له شه پى هه لگه راوه كاندا "اهل الردة" خاليدى كوپى وه ليدى ده كرده فرمانده، وه هه روه ها له فه تح كردنى (عيراق) و (شام) دا هه ر ئه وى ده كرده سه ركرده! وه ئه گه ر جاروبار ورده شتى ئى پوودا با ئه وه له بهر جوړه (تأويل) يك دهيكردو پيغه مبهري ﷺ يش ته نها سه رزه نشتى ده كردو له فرماندهيه تى لای نه ده برد!! چونكه بهر ژه وه ندى مانه وهى (خاليد) له زيانه كهى زورتر بوو، وه ئه و شوين و بوشاييهى كه (خاليد) گرتبووى كهسى تر ئه وهى له باردا نه بوو پرى بكاته وه!! جا هه ر له بهر ئه وه ئه گه ر هاتوو فرمانده خوړه وشتى به ره و نه رمى ده پويى، ئه وه پيويسته جيگه كهى خوړه وشتى به ره و توندى بروت! وه ئه گه ر خویشى توند بوو، ئه وه ده بىت جيگه كهى نه رم و نيان و له سه رخو بىت، بۆ ئه وهى ئيشه كهى ريك راوه ستى و هاوسه نگی بپاريزت. بۆيه سه ير ده كهى (ئه بوبه كرى صديق) -خوای ئى پازى بىت- پيى خو شبوو (خالد) وهك جيگريكى خوى له شوينان سه ركرده بىت، به لأم (عومه رى كوپى خه تتاب) خوای ئى پازى بىت پيى خو ش بوو (خالد) له فرماندهيه تى عه زل بكرىت و (ئه بو عوبه يدهى جه راح) له شوينان بكرىته جيگري خو يى و

فەرمانده، چونكه (خالد) وهك (عومەر) توندبوو، وه (ئەبوبەكر) یش وهك (ئەبو عوبەیدە) نەرمو نیان بوو، بۆیە ئەوەی كه خۆیان دایان نابوو بەرژوهندی هەر لەویدا بوو، بۆ ئەوەی كارەكەیان پێك و هارسەنگ بێت!!

وه ئەگەر هاتوو لەو كارەدا زیاتر پێویستی بە دەستپاکی دەکرد، ئەوه دەبێت پیاوی دەستپاکی بۆ پیش بخریت، بۆ نمونه: مەسەلەى پاراستنى پارەو دارایی، ئەوه پیاوی دەستپاکی دەوێت، بەلام كۆکردنەوهو پاراستنیشی ئەوه پیاوی خاوەن هیزو هەم دەستپاكیشی دەوێت، بۆیە دارایی دەبێ پیاویكى دەستپاك و پیاویكى خاوەن هیز تییدا بكریتە بەرپرس.

بەم شیوه لە تێكرای ئیش و كارو لێپرسراویتییهكدا ئەگەر بەرژوهندی بە تاكه پیاویك بەرجەسته نەدەبوو، ئەوه دەبێت لەو حەلەدا دوو پیاوی بۆ دابین بكریت. لە كاروباری (دادگایی كردن)دا پێویسته پیاویكى (زاناتر) و (خۆپاریزەرتر لەتاوان) و (بەهیژتر) پیشبخریت، بۆیە ئەگەر دوو پیاو هەبوون، یەكەمیان زاناتر بوو، بەلام ئەوی تریان خۆپاریزەرتر بوو لەتاوان، ئەوه سەیر دەكری: لەو جۆره كێشانهدا كه حوكمهكەى پوونه بەلام مەترسی ئارەزوو تێكه‌لاو كردن هەیه، دەبێ ئەوهیان پیش بخریت كه زیاتر خۆپاریزەرتره، لەملايشهوه ئەگەر كێشهكه حوكمهكەى ورد بوو، وه ترسی هەله تیداكردنى تییدا هەبوو، ئەوه دەبێت ئەوهیان وهپیش بخریت كه زاناتره! چونكه لە فەرمودەى پیغمبەر ﷺ دا هاتوو: (ان الله يحب البصر الناخذ عند ورود الشبهات، ويحب العقل الكامل عند حلول الشهوات) (بەپراستی خۆای گەوره لەكاتى هاتنى گومانەكاندا تێپروانیىكى تیزى خوش دەوێت، وه لەكاتى تێكه‌لاوبوونى ئارەزووه‌كاندا عەقلىكى كاملى خوش دەوێت).^١

بەلام ئەگەر دادگاییهكه زیاد لەو دوو مەرجه پێویستیشی بە هیزو توانا دەکرد، ئەوه دەبێ بابای خاوەن توانا پیشبخریت. چونكه هەموو (قازی)یهك بە گشتی

^١ ئین تهیمیه - پەحمەتى خۆای ئی بێت - گێزەرەوهی ئەم فەرمودەیهی باس نەکردووه. وەرگێز.

پښوېسته: (زانا، دادپه‌روه، به‌توانا) بښت. عالما+عادلاً+قادراً. به‌لکو هه‌موو لښ‌سراوېک که‌مو زوړ ده‌بڼی نه‌و مه‌رجانه‌ی تڼدا بښت، گومانېش له‌وه‌دا نښه‌که: هر سيفه‌تیک له‌و سڼ سيفه‌ته نه‌گهر نو‌قسان بوو نه‌هاته‌دی، نه‌وه به‌گوږه‌ی نه‌و نو‌قسانښه‌که‌می و ناته‌واوې به‌ده‌رده‌که‌وښت.

جاري‌کیان پرسپار له‌ زانایه‌ک کړا: نه‌گهر که‌س ده‌ست نه‌ده‌که‌وت بکړښته لښ‌سراوې دادگا، ته‌نھا زانایه‌کی فاسق، یان نه‌زانیکې خاوه‌ن (دین) نه‌بښت، ثایا له‌و ده‌مه‌دا کامیان پېش ده‌خړښت؟! نه‌وېش وتی: نه‌گهر نه‌و کاته‌له‌به‌ر زانېوونې فساد، زیاتر پښوېستی به‌ (دین) ده‌کرد، نه‌وه خاوه‌ن (دین) ده‌که‌ پېش ده‌خړښت، به‌لام نه‌گهر له‌به‌ر ونېوونې زانیاړی، زیاتر پښوېستی به‌ زانیاړی ده‌کرد، نه‌وه خاوه‌ن زانسته‌که‌ وه پېش ده‌خړښت. به‌لام له‌م لایشه‌وه له‌به‌ر ناچارې و پښوېستی جائیزه‌ پیاوړېکی ناشایسته‌ بکړښته لښ‌سراو، نه‌گهر نه‌و له‌و کاته‌دا چاکترین بوو، وه له‌و کاته‌شدا که‌ خه‌لکی شایسته‌ نښه‌و خه‌لکی ناشایسته‌ بوته‌ شوان و لښ‌سراو، ده‌بڼی نه‌وپه‌ړی هه‌ولېدرښت بو چاکسازیکردنی ئیش و کار، واته: نابښت هر چاوه‌روان بکړښت، به‌لکو ده‌بښت بو چاکسازیکردن و په‌یداکردنی پیاوړی لی‌هاتوو شایسته‌ هه‌رده‌م تڼ‌کو‌شان بکړښت، هه‌روه‌ک چو‌ن که‌سڼک قه‌رزاره‌و ناتوانښت قه‌رزه‌که‌ی بداته‌وه، نه‌گهرچی له‌و کاته‌دا که‌ بڼی توانایه‌ داوای لی‌ناکړښت، پښوېسته‌ تڼی بکو‌شښت بو دانه‌وه‌ی قه‌رزه‌که‌ی، وه هه‌روه‌ک چو‌ن - با کاتی جه‌نگیش نه‌بښت - خو‌ ناماده‌کردن بو جیهاد واجب، چو‌نکه‌ وه‌ک بنچینه‌که‌ ده‌لښت: (ما لا یتم الواجب الا به‌ فهو واجب)^۱

---

^۱ شېخی ئیسلام -ئین ته‌میمه- (ره‌حمه‌تی خوای لی‌ بښت) لږده‌دا مه‌به‌ستی نه‌وه‌یه: نه‌گهر کابرایه‌کی ناشایسته‌ لښ‌سراوې موسو‌لمانان بوو، نه‌وه نابښت ده‌سته‌وسان موسو‌لمانان دانښن و چاوه‌روان بکن، به‌لکو ده‌بڼی ئیش بکن و تڼ‌کو‌شن بو چاکسازیکردن و په‌یداکردنی خه‌لکی شایسته‌. وه‌رگږ.

فەصلی چوارەم

هونەری ناسین و دەستنیشان کردنی خەلکی شایستە

گرنگترین برکە ی ئەم بابەتە بریتیە لە چۆنیەتی ناسینی ئەو کەسە ی کە شایستەترە، واتە: چۆن بناسریت؟! ئەمەش بە دوو شت فەراھەم دیت:

یەكەم: ناسین و زانیینی مەبەستی لێپرسراویتی!

دووەم: زانیینی پێگە ی گەیشتن بەو مەبەستە!

چونکە ئەگەر مەبەستەکان و ھۆکارەکان تاوتوئی کران، ئەو کارە کە کامڵ و سەرکەوتوو مسۆگەرە.

بەلام لەبەرئەوێ زۆربە ی دەستەلاتدارو بەپرسەکان مەبەستی دونیاداری – نەك (دین) – زالبوو بەسەریاندا، بۆیە دەبیینی لە ئیش و کارەکاندا خەلکانێك پێشەخەن کە ھەردەم لەسەر ئەو ئاوات و مەبەستانەیان یارمەتیدەریان بن!! چونکە ھەرکەسیك تاکە مەبەستی بەرزبونەوێ خۆی بییت، ھەردەم کەسیك پێش دەخات کە ئەو بەرز بکاتەو، واتە: کەسیك ناکاتە لێپرسراو کە دژی ھیواو ئارەزووەکانی ئەو بوەستیت..

وہ سوننەتی پیغمبەر ﷺ بەلگە یە لەسەر ئەوێ کە: ئەو کەسانە ی نوێژی (جومعە) و (جەماعەت) دەکەن و وتار بۆ موسولمانان دەخویننەو، دەبن فەرماندە ی شەرەکان بن، ئەوانە ی کە جیگری سولتان ی موسولمانان بەسەر سەربازەکانەو، ھەر بۆیەش دەبیین لەکاتی کدا کە پیغمبەر ﷺ ئەبویەکری لە نوێژدا خستە پێشەو، موسولمانانیش تیکرا بۆ فەرماندە یی جەنگ پێشیان خست!!

وہ پیغمبەری خوا ﷺ ئەگەر فەرماندە یەکی بۆ جەنگ بناردبایە، فەرمانیشی پێدەکرد کە ھەر ئەو نوێژ بۆ ھاوڕێیان ی بکات، وە ھەر وەھا ئەگەر لە شاری (مەدینە) پیاویکی بە جیگری خۆی دانابایە، ھەر نوێژیشی بۆ

برواداران دهکرد! وه بهه مان پيئودان جينشينه كانيشي له پاش خوي و ههنديك له پادشاكاني (ئهموي) و (عباسي) يه كانيش ههروهك پيغه مبهريان ﷺ كرده، ئهمهش له بهرئه وهيه كه: گرنگتريني فهرمانه كانى (دين) بريتييه له (نويژ) و (جيهاد) بويه ده بينين زوريك له فهرموده كانى پيغه مبهري ﷺ له مهر فهرلى نويژو جيهاد هاتوون، وه پيغه مبهري ﷺ ئه گهر سهردانى نه خوشيكي بكردايه ده يفهرموو: (اللهم إشف عبدك، يشهد لك صلاة، وينكأ لك عدوا) رواه ابوداود واحمد. واته: (خوايه شيفاي بهنده كهت بده، چونكه ئامادهي نويژ ده بئو، وه دوژمنت له خويندا بو ده گه وزينئ!!) وه پيغه مبهري ﷺ له وه ده مه دا كه (معازي كوپي جهه ل) ي نارد بو ولا تي (يه مهن) فهرمووي: (يا معاذ ان اهم امرك عندي الصلاة) (ئهي "موعار" به راستي گرنگترين كاري تو له لاي من-نويژه-) وه ههروهها (عومهرى كوپي خهتاب)، خواي لي پازي بئ، هه ميشه بو نيژدراوه كانى خوي ده ينووسي: (گرنگتريني ئيشه كانى ئيوه له لاي من نويژه، ههركه سيك بيپاريژي و له سهري بهردهوام بيئت، ئه وه دينه كه ي پاراستوه، وه ههركه سيك بيفه وتينيت ئه وه ئيشه كانى تري زياترو زياتر ده فه وتينيت!!)

وه نويژيش بويه ئه وهنده گرنگه، چونكه پيغه مبهري ﷺ ده فهرمويئ: (الصلاة عماد الدين) رواه البيهقي. (نويژ كوله كه ي دينه). -ئهم فهرموده يه له سه نه ده كه يدا قسه كراوه-، وه نويژ به ره ئهستي دهكات له هه موو كرده وه يه كي پيس و ناپه سه ندو خراپ، وه هه ر نويژه يارمه تيدهري خه لكه ي بو ئه نجامدانى كرده وه چا كه كانى تر كه گوپرايه لي خواي گه وره ي تي دا بيئت، وهك خواي كاره به جي ده فهرمويئ: (وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ) (البقرة: ٤٥) واته: (بو به دهسته يناني ره زامه ندي خوا، هه ردهم په نا به ئارامگرتن و نويژ كردن ببهن، وه به راستي نويژ كاريكي گران و ناره حه ته،

تەنھا لەسەر ملکه چان بۆ فەرمانی خوا ئاسانە^۱ وە دەفەرمویت: (أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ) (البقرة: ۱۵۳) واتە: ئەو ئەوانەى بپرواتان هیناوه: یارمەتى لە ئارامگرتن و نوێژ بخوازن. بەپراستی خوا لەگەڵ ئارامگراندايە. وە بە فروستادەكەى خۆى دەفەرمویت: (وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى) (طه: ۱۳۲) (فەرمان بە مالى و منداڵەكەت بكە بە نوێژكردن، وە هەردەم لەسەرى ئارامبگرە، ئیمە داواى ئەوەت ئى ناكەين بۆ پەيداكردن پۆزى خۆت سەخلەت بكەيت، بەلكو خۆمان پۆزيت دەدەينى، وە بەپراستی دواپۆژ هەر بۆ پارێزگارييه)^۲.

مەبەستى سەرەكى -كە فەرزه- لە لێپرسراوێتیدا بریتىيە لە دوو شت: يەكەم/ چاككردنى دينى خەلكى، ئەو دينەى كە هەركات لە دەستيان چوو توشى خەسارۆمەندى دەبن!! وە سود لە هېچ نيعمهتێكى ترى دونيا نابين!! دووهم/ چاككردنى ئيش و كارى دونياى خەلكى، ئەو ئيش و كارانەى كە دينەكەش بەووه، وەستاوه، ئەمەشيان دوو جوړه:

(۱) دابەشكردنى پاره لە نۆوان ئەوانەى كە شايستەنى.

(۲) سزادانى دەستدریژی كاران.

بۆيە ئيمامى (عومەرى كوپى خەتاب) -خوای ئى پازى بى- دەيفەرموو: (من نيردراوه كانى خۆم تەنھا بۆ ئەو دەنيرم بۆ لاتان كە: كتيبي خواو سوننه تى پيغه مبهرتان ﷺ فير بكن، و "فهيئه" كەتان لەنيوانتاندا بۆ دابەش بكن).

^۱ مختصر ابن كثير م ۱ ص ۶۰-۶۱

تېبيني: وشەى (الخاصعين) بەچەند جوړىك ليكدراوهتەوه لەوانە: ۱- الخاضعين. ۲- الخائفين.

۳- المصدقين بما انزل الله. ۴- المؤمنین حقاً. ۵- المتواضعين. هەمان سەرچاوه. وەرگێڕ.

^۲ مختصر تفسیر ابن كثير م ۲ ص ۴۹۹-۵۰۰. وەرگێڕ.

به لَام - به ئه سه فه وه - له به ره ئه وهی "قواعد" له چه ند پوویه که وه گۆران و "قیاده" ش له چه ند پوویه که وه، بۆیه ئیش و کاره کان هه لوه شیندرانه وه، جا ئه گهر فه رمانده ی موسولمانان - به گویره ی بۆ گونجان - تیبکو شیت بۆ چاککردنی دین و ژینی برواداران، ئه وه له چاکترینی ئه هلی چه رخی خۆیه تی، وه له گه وه ترین و به رزترینی تیکۆشه رانی ریگهی خوایه، چونکه له پیغه مبه ره وه ﷺ ده گیرنه وه که فه رموویه تی: (یوم من إمام عادل افضل من عبادة ستین سنة) رواه البيهقي والطبراني^١ (تاکه پوژیکهی پیشه وایه کی دادپه رهر له خوا په رستی شه ست سال چاکتره)! وه له موسنه دی ئیمامی "احمد" دا هاتوو له پیغه مبه ره وه ﷺ که فه رموویه تی: (أحب الخلق إلى الله إمام عادل، وأبغضهم إليه امام جائر) رواه احمد. (خۆشه ویسترینی خه لکی لای خوا، پیشه وایه کی دادپه رهره، وه بوغزاوترینیان له لای پیشه وایه کی سته مکاره). وه له "صحیحین" دا هاتوو که پیغه مبه ری خوا ﷺ ده فه رموویت: (سبعة يظلم الله في ظله يوم لا ظل إلا ظله: إمام عادل، وشاب نشأ في طاعة الله، ورجل قلبه معلق بالمسجد اذا خرج منه حتى يعود اليه، ورجلان تحابا في الله، إجتمعا على ذلك وتفرقا عليه، ورجل ذكر الله خاليا ففاضت عيناه، ورجل دعتة امرأة ذات منصب وجمال فقال: إني أخاف الله رب العالمين، ورجل تصدق بصدقة فأخفاها حتى لاتعلم شماله ما تنفق يمينه) رواه البخاري ومسلم.

واته: (حه وت ده سته په ره رده گار له پوژی دوايیدا ده یانخاته ژیر سیبه ری خۆیه وه، له پوژیکدا که هه چ سیبه ر نیه ته نها سیبه ری ئه وه نه بیئت:

---

^١ ئیمامی (هیثمی) له په راوی (المجمع الزوائد) دا سه باره ت به سه نه دی ئه م فه رموو ده ده فه رموویت: (سه عیدی ئه بوغه یلانی شه یبانی تیدایه که نایناسم، به لَام پیاوه کانیتر هه مویان متمانه پیکراون) م ٥ ص ٢٠٠. وه رگیز.

پيشه‌وايه‌كى دادپه‌روه، لاويك كه له فرمانبه‌ريکردن بۆ خوادا پى بگات، وه پياويك دلّى به مزگه‌وته‌وه به‌سترا بيّت كاتيڪ كه ده‌چيّت هه‌تاكو ده‌گه‌ريته‌وه، وه دوو پياو له‌به‌ر خوا يه‌كتريان خوش بويت، له‌سه‌ر ئه‌وه كو ببه‌وه‌وه هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌ويش جيا ببه‌وه، وه پياويك به‌په‌نه‌ان يادى خوا بگات و ده‌ره‌نجام چاوه‌كانى له‌ترسى خوا پر بيّت له‌ئه‌سرين، وه پياويك ئافره‌تيكى خاوه‌ن پله‌و جوانى بۆ به‌دېره‌وشتي بانگى بگات، به‌لام ئه‌و بلّى: من له‌په‌روه‌ردگار جيه‌انيان ده‌ترسيم، وه پياويك شتيك به‌خشيت و بيشاريته‌وه، ته‌نانه‌ت چه‌پى پى نه‌زانيت به‌وه‌ى كه راستى ده‌يبه‌خشيت!!!)

وه له‌سه‌حىحى "مسلم" دا له‌ (عيازى كورپى حمار) وه هاتووه كه پيغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمويه‌تى: (اهل الجنة ثلاثة: ذو سلطان مقسط، ورجل رقيق القلب بكل ذي قربى ومسلم، ورجل غني عفيف متصدق) رواه مسلم. (به‌هه‌شتييه‌كان سى كۆمه‌لن: خاوه‌ن ده‌سه‌لاتيكي دادپه‌روه، پياويكى ميه‌ره‌بانى دلّ نه‌رم بۆ هه‌موو خزم و موسولمانيك، وه پياويكى ده‌وله‌مه‌ندى پاكي به‌خشه‌ر).

كه‌واته: مه‌زنترين مه‌به‌ست لي‌ره‌دا ئه‌وه‌يه كه دين هه‌ر هه‌مووى ته‌نها بۆ خوا بيّت وه‌ته‌نها و ته‌نها وشه‌ى خوا سه‌ركه‌وتوو بيّت، وشه‌ى خواش: ناويكى كو‌كراوه‌يه بۆ دوا به‌يه‌كى ئه‌و وشانه‌ى كه له‌ "قورئانى پي‌رۆز" دا هاتووه!! خواى گه‌وره‌ش ده‌فه‌رمويّت: (لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ) (الحديد: ٢٥) واته: (ئيمه پيغه‌مبه‌راني خۆمان به‌گه‌لّ به‌لگه‌و نيشانه‌ى پوونه‌وه ناردووه، وه له‌گه‌ليشياندا كتيب و پي‌رۆگرام و ته‌رازومان دابه‌زاندوه، بۆئه‌وه‌ى خه‌لكى به‌دادپه‌روه‌رى به‌پي‌وه‌بچن) كه‌واته: مه‌به‌ست له‌ ناردنى پيغه‌مبه‌ران و دابه‌زاندنى كتيبه‌ ئاسمانيه‌كان، بريتيه‌ له‌وه‌ى كه: خه‌لك له‌ مافه‌كانى خوا و دروستكراوه‌كانيدا هه‌رده‌م دادپه‌روه‌رى به‌رپا به‌كن! پاشان ده‌فه‌رمويّت: (وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ

شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ (الحديد: ٢٥) (وه
 ئاسنیشمان ناردوته خوارهوه، که هیژکی توندی تیدایه و سودی بۆ خه‌لکی
 هه‌یه. بۆ ئه‌وه‌ی خوا بزانیّت کۆ به په‌نهان خواو پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌که‌ی
 سه‌رده‌خات؟!)

بۆیه هه‌رکەس له‌به‌رنامه‌ی خوا لایداو یاخی ببێ، ئه‌وه ده‌بێ به ئاسن راست
 بکریته‌وه، وه به‌ریاکردن و مانه‌وه‌ی ئه‌م دینه‌ش ته‌نها به (قورئانی پیروژ) و
 (شمشیر)ه، چونکه (جابری کوپی عبدالله) ده‌گیڕیته‌وه و ده‌لێ: (امرنا رسول
 الله ﷺ ان نضرب بهذا - یعنی السیف - من عدل عن هذا - یعنی المصحف -)
 پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی پیکردین به شمشیر بده‌ین له‌وه‌ی که له
 "قورئان" لاده‌دات)

که‌واته: ئه‌گه‌ر مه‌به‌ست له لیپرسراویتی ئه‌مه بیّت، واته: (چاککردنی دینی
 خه‌لکی + چاککردنی دونیای خه‌لکی + دین هه‌مووی بۆ خوا بیّت) ئه‌وه کۆ
 زیاترو زیاتر ئه‌و ئامانجه (استراتیج)یه‌ی پێ وه‌ده‌ست ده‌هینریّت ده‌بێ به‌و
 بسپی‌ردری، جا بۆیه سه‌یری ئه‌و پیاوه ده‌کریّت: کامیان زیاتر له وه‌ده‌ست
 خستنی مه‌به‌سته‌که‌وه نزیکتر بیّت ئه‌وه ده‌کریته به‌ری‌رس! جا ئه‌گه‌ر
 لیپرسراویتییه‌که ته‌نها به‌رنویژی کردن بوون، ئه‌وه ده‌بێ ئه‌وه‌یان پیش
 بخریّت که پیغه‌مبه‌ر ﷺ وه پیشی خستوو وه ده‌فهرمویت: (يَوْمَ الْقَوْمِ
 اَقْرَوْهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ، فَاَنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً، فَاَعْلَمَهُم بِالسَّنَةِ فَاَنْ كَانُوا فِي
 السَّنَةِ سَوَاءً، فَاَقْدَمَهُمْ هَجْرَةً، فَاَنْ كَانُوا فِي الْهَجْرَةِ سَوَاءً، فَاَقْدَمَهُم سَنًا، وَلَا
 يُؤْمِنُ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي سُلْطَانِهِ، وَلَا يَجْلِسُ فِي بَيْتِهِ عَلَى تَكْرِمَتِهِ إِلَّا بِأَذْنِهِ) رواه
 مسلم. واته: (پیشنوژی کۆمه‌لیک با شاره‌زاترینیان له کتیبی خوا بی‌کات،
 ئه‌گه‌ر له خویندنه‌وه‌ی قورئاندا وه‌ک یه‌ک بوون، ئه‌وه شاره‌زاترینیان له
 سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئه‌گه‌ر له سوننه‌تیشدا وه‌ک یه‌ک بن، ئه‌وه با ئه‌وه‌یان
 له کۆچدا پیشکه‌وتوو، ئه‌گه‌ر له کۆچیشدا وه‌ک یه‌ک بوون، ئه‌وه با به

تەمەنترىنيان، ۋە نابىت پىاۋىك لەنيۇ دەسلەتلى پىاۋىكى دىدا پىشنىۋىژى بۇ
خاۋەن دەسلەتلى بىكات، ۋە لەنيۇ مەلەكەشىدا با لەسەر مىۋاندارىيەكەۋە
دانەنىشىت، مەگەر بە مۇلەتى خۇي نەبىت).

بەلام لە خالىكدا دوو پىاۋ ۋەك يەك بوون ۋە زانرا كاميان چاكتەرە!! ئەۋە
قورەيان بۇ دەكرىت، ۋەك دەگىرپنەۋەكە (سەعدى كوپى ئەبى ۋەقاص) - لە
قادسىيەدا- كە بىنى خەلكەكە لەسەر بانگدان ئالۋىيان تىكەۋتوۋە، ئەۋىش
يەكسەر بۇ بانگدانەكە قورەي لەنيۋاندا كردن، ئەمەش ۋەك (اقتداء) بوو بەم
فەرمودەي پىغەمبەر ﷺ: (لو يعلم الناس ما في النداء والصف الأول، ثم لم
يجدوا إلا ان يסתهموا عليه لأستهموا) رواه مسلم. (ئەگەر خەلكى بيانزانيا
لە بانگدان ۋە رىزى يەكەمى نوپۇدا چ پاداشتىك مەيە! پاشان بە قورەكردن
نەبىت بۇيان ۋە دەست نەدەخرا، ئەۋە قورەيان لەسەر دەكرد)!!.

جا ئەگەر لىپرسراۋى موسولمانان بە گۈيرەي تەرازۋى دادى خۋايى -نەك
ئارەزوۋ- خەلكى خىستە پىشەۋە، يان ئەگەر خەلەتەكە پوون نەبوو، دەرەنجام
قورەي كرد، ئەۋە ئىتر ئەمانەتى بەرپرسايەتى گىراۋەتەۋە بۇ خاۋەنەكەي.

به‌ندی دووهم (الأموال – دارایی)

ئەم بەندهش شەش فەصلی له خۆ گرتوو:

دووهمیان: له گێڕانهوهی ئەمانەت (الأموال) ۵. واتە: دابەشکردن و گێڕانهوهی
بۆ خاوەنه‌که‌ی، وەك پەرەردگار سەبارەت بە گێڕانهوهی قەرزەكان
دەفەرمویت: (فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ)
(البقرة: ۲۸۳) واتە: (ئەگەر هەندێكتان له قەرزدا متمانه‌تان به‌وی تریان
هەبوو، ئەو پێویست ناکات بینوسن و شاهی‌دی بۆ بگرن، به‌لام ئەو‌هی که
به‌خاوەن ئەمانەت دانراوه‌ با به‌ رێکی ئەمانەته‌که‌ی بگێڕێته‌وه‌ و له‌وه‌شدا با
پاریز له‌ خوا بکات) مختصر تفسیر ابن کثیر ج ۱/ص ۲۵۶

فہ صلی یہ کہم

نہو شتانهی کہ ده چنه نیو بازنه ی داراییه وه

شايەنى باسە ئەم چەند جۆرە دەچنە نىۋ ئەم بەشەۋە:

(۱) قەرزە تايبەتى و گشتىيەكان.

وہك: گىرآنەۋەى پاسباردەكان - الودائع^۱

---

^۱ (ودائع) كۆى (ودیعة) یە واتە: ئەو شتەى كە پیاویك لەلای پیاویكتەر دايدەنىت، تا بۆى بپاریزىت، (شەركایەتى: بریتىە لەۋەى كە دوو پیاو ھەریەكە ئەندازەيەك پارە بەینن و تىكەلایى بكن، پاشان ئىشى پىبكن و قازانچ و زەرەر لەسەر ھەردوكیانە، (موكل) ئەو كەسەيە كە یەكێك دەكات بە ۋەكىلى خۆى لە ئىشكدا، بۆ نمونە: كرىنى شتىك یان فروشتنى یان ھەر شتىكى تر، جا دەبىت ئەۋەى كە گىراۋە بە ۋەكىل، ھەر كاتێك خاۋەنەكەى داۋای ئەمانەتەكەى لىكردەۋە خىرا بىگىریتەۋە (المضارب) واتە: ئەو كەسەى ئەندازەيەك پارەى ديارىكراۋ دەدات بە یەكێكى تر بۆ ئەۋەى كە ئىشى پى بكات و قازانچەكەیان بە شەركى بىت، جا ھەر كاتێك كابرأى پارەدەر وىستى پارەكەى لىسەنىتەۋە ئەۋە دەبى بۆى بگىریتەۋە.

تېببىنى: خوينەرى بەرپزئەم پىناسانەى كە كران بۆ ئەم چەند زاراۋەيە ئەۋە زۆر بە كورتى و (مجمل) بوو، بۆ زياتر درژە پىدان سەيرى پەراۋەكانى (فقە) بكە. ۋەركىر.

(۱) (قهرزه تايبه تي و گشتييه كان) وهك: گيڙانه وهی راسپارده كان (الودائع) يان پاره ی - شريك - يان - الموكل - وهكيل گر، يان - المضارب - پاره دهر بؤ قازانچ به شراکه ت، يان پاره ی هه تيؤ. (گيڙانه وه و وه فابوون به م قهرزانه): پاره ی شتي كپرډاو، واته: ئو كه سه ی شتيكي به قهرزكپړوه پاره كه ی بؤ بگيږيته وه -، گيڙانه وه ی بړی قهرز، ماره یی ثافره تان، كړی ی سودليبنراو، وهك: كړی سه ياره، كړی خانوو، هر هوکاريکی تری شهرعی، ئه مانه و چه ندين جوړی تر، وهك په روه ردگار له وه صفی پرواداراندا ده فهرمويت: (وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ) (المعارج: ۳۲) واته: (ئو پرواداران ه ی كه پاريزگاری ده كه ن به هر ئه مانه تيك كه پتيان بدری و هر په يمان و به لي نيك بيده ن) وه ده فهرمويت: (إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا) (النساء: ۱۰۵) وه پيغه مبهري پيشه واه (عليه السلام) ده فهرمويت: (أد الأمانة الى من ائتمنك، ولا تخن من خانك) رواه (ابوداود والترمذي) وقال: حديث حسن غريب. واته: (ئه مانه ت بؤ ئه وه ی كه پيت دده ت بيگيږه وه و ناپاکی له گهل ئه وه دا مه كه كه ناپاكي ت له ته ك ده كات)!! وه هم ده فهرمويت: (المؤمن من آمنه المسلمون على دمائهم وأموالهم، والمسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده، والمهاجر من هجر ما نهى الله عنه، والمجاهد من جاهد نفسه في ذات الله) رواه البخاري ومسلم. (پروادار ئه وه يه كه موسولمانان به سر خوین و داراييانه وه به ئه ميني دانين. وه موسولمان ئه وه يه كه پرواداران له زوبانی و ده ستی پاريزراو بن، كوچه ريش ئه وه يه واز له وه بينی كه خوا قه ده غه ی كردوه، مواهيديش ئه وه يه كه له پيناو خوا دا جيهادی دهر وونی خو ی بكات)!! له شوي نيكي دي كه دا پيغه مبهري خوا (عليه السلام) ده فهرمويت: (من أخذ أموال الناس يريد أداءها، أدّاها الله عنه، ومن أخذها يريد إتلافها، أتلفه الله) رواه البخاري. (هه ركه س مال له خه لکی وهر گری و مه به ستی دانه وه ی هه بيت، ئه وه خوا بوی دده اته وه، وه هه ركه س وهری

بگریو بیهویت بیفهوتینئی. ئەوە خوا دەیفهوتینئی^۱ که واته: ئەگەر لە
 حەلێکدا گێڕانەوێ ئەمانەت فەرزی بێت، ئەوە وریاکردنەوێهە که بۆ ئەوێ که:
 شتی داگیر - زەوت - کراو وە یان دزراو، یان ناپاکی، یان ھەر جورە
 ستەمیکی دیکە، ئەوە حەوت جار حەوت جار گێڕانەوێ یان واجبە.^۲
 شایانی باسە ئەم بەشەیان - لە گێڕانەوێ ئەمانەت - بەگشتی ھەموو
 موسوڵمانان - بە قیادە و قەواعیدەو - دەگریتەو.^۳

وہ ھەریەکە لە قیادە و قەواعید لەسەریانە مافی واجبی یەکتەری بگێڕنەو، بۆ
 نمونە: لێپرسراوان و خاوەن دەسەلاتان لەسەریان فەرزە مافی ھەموو خاوەن
 مافیگ بگێڕنەو، وە ھەروەھا ئەوانە ی که ھەردەم دەچن پارە کۆدەکەنەو،
 وەك: زەکات و، سەرانی و، غەنیمەت و، ئەوانی دی. لەسەریان فەرزە - ئەوێ
 کہ پێویستە - بگێڕنەو بۆ لێپرسراوی موسوڵمانان!! وە ھەر موسوڵمانێک
 ئەگەر بزانی ئەو شایستە نیە بۆی نیە داوای پارە لە لێپرسراو بکات، یان ئەو
 پارە یە مافی شەری خۆی نەبوو، چونکە ئەگەر وا بکات، ئەو ئەم ئایەتە
 دەیگریتەو، (وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ
 يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ) (التوبة: ۵۸) واته: (ئە ی محمد ﷺ) ھەندی لە
 دوور و وەکان لە چۆنییتی دابەشکردنی زەکات عیب و عارت لێدەنن بە جورێک

---

^۱ ئەم فەرمودە یە بە مانای دوغاش ھاتوو، واته: بە مانایەش ھاتوو کہ مەبەستی پێغەمبەر
 (ﷺ) ئەو یە، ھەر کەسێک بیهویت پارەکە بگێڕتەو ئەوە خوا بۆی بگێڕتەو، وە ھەر کەس
 بیهویت بیفهوتینئی خوا بیفهوتینئی. وەرگێڕ.

^۲ مەبەست ئەو یە کہ: من ئەگەر لە حەلێکدا بە ویستی خۆم پارە یەک لە لای یەکیکیتر دابنم،
 ئەو فەرزی بێت بگێڕتەو بۆم، دە ی ئەگەر لە کاتێکدا بە زۆرە ملی لیم زەوت بکات یان لیم
 بدزیت ئەو حەوت جار حەوت جار فەرزتەر. وەرگێڕ.

^۳ لێرەدا مەبەست ئەو یە: بەشی یەکەم لە گێڕانەوێ ئەمانەت کہ لێپرسراوێتی بوو، تەنھا
 پەیوەندی بە لێپرسراو وە ھەبوو، بەلام بەشی دوویم لە گێڕانەوێ ئەمانەت کہ داراییە
 پەیوەندی بە ھەردوو لاو ھە یە. وەرگێڕ.

ئەگەر لەو زەكاتە بەشيان بدریت ئەوە خوشحال و پازین، بەلام ئەگەر بەشيان نەدریت ئەوە یەكسەر رقیان هەلدەسێ و قەلس دەبن^۱

وہ ئەم حق و مافانەى كە فەرزه بدرین لە لێپرسراوى موسولمانان هیچ برۆاداریك بۆى نیە نەیداتئ و لى مەنع بكات، ئەگەرچى زالمیش بىت!!

هەروەك پىڤەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى كردووە دەفەرمویت: (ادوا اليهم الذي لهم، فإن الله سائلهم عما استرعاهم) رواه البخاري ومسلم. واتە: (ئەوەى كە بۆ ئەوانە لە مافەكانیان ئێوە پىيان بەن، جا خواش سەبارەت بە موسولمانان لێپرسینەو لەوان دەكات!!) ئەمە لەو دەمەدا بوو كە پىڤەمبەر(ﷺ) باسى خراپەى لێپرسراوانى كرد پاشان ئەمەى فەرموو. دەفەرمویت: (كانت بنو إسرائيل تسوسهم الأنبياء، كلما هلك نبي خلفه نبي، وإنه لا نبي بعدى، وسيكون خلفاء ويكثرون، قالوا فما تأمرنا؟ فقال: أوفوا ببيعة الأول فالأول، ثم أعطوهم حقهم، فإن الله سائلهم عما استرعاهم) رواه البخاري ومسلم.

واتە: (بەنۆیسرائیلییهكان هەردەم پىڤەمبەرەكانیان —عليهم السلام— كاروبارى ژيانیان بۆ دەبردن بەرێوە، هەركاتێك پىڤەمبەرىك تیا بجواپەو وەفاتى بكردبا پىڤەمبەرىكى دىكە جىگەى دەگرتەو، بەلام ئاگاداربەن لەپاش من هیچ پىڤەمبەرىك نیە، وە ماوێهەكى دىكە چەند جىنشینیك دین و گەلیك زۆریشن، وتیان: لەو دەمەدا فەرمانت بە چیه؟! ئەویش فەرمووی: یەك بەیەك پەیمانیان لەگەڵ بەرنە سەر.. پاشان مافەكانى خۆیانیان بەنئ، خواى گەورەش سەبارەت بە موسولمانان پرسىار لەوان دەكات!!) وە (عبدالله ى كوبرى مسعود) —خوای لى پازى بىت— دەفەرمویت: پىڤەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (إنكم سترون بعدى أثره واموراً ننكرنها، قالوا: فما تأمرنا به يا

^۱ تفسیر القرآن العظیم. ابن کثیر ۲م ص ۲۴۸. وەرگێڕ.

رسول الله؟ قال: ادوا إليهم حقهم، واسألوا الله حَقَّكم) رواه البخاري ومسلم.
 واته: ئەي موسولمانان ئۆيۈ لە پاش من لەلايەن لىپرسراوھكانتانهوھ ھەندى
 كاروبار دەبينن كە پىتان ناخۆشەو مافى خۆشتان پى نادىر! وتيان: ئەي
 پىغەمبەرى خوا (ﷺ) تۆ فەرمانت بەچىيە بۆ ئەو حالەتە؟! فەرموى: مافى
 خۆيان بدەنى و داواى مافى خۆيشتان لە خوا بكەن!!

وھ بۆ لىپرسراوانىش نىيە بەگوڤرەي ئارەزووى خۆيان -وھك خاوەن مال-
 پارەي موسولمانان دابەش بكەن، چونكە ئەوان تەنھا (وھكىل)ن نەك خاوەن
 مولك؟! وھك پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئ: (إني والله لا اعطي أحداً، ولا
 أمنع أحداً، وإنما أنا قاسم أضع حيث أمرت) رواه البخاري. واته: (سوئند بە
 خوا من بە ئارەزووى خۆم پارە بە كەس نادەم و بە ئارەزووى خۆشم لەكەس
 مەنعى ناكەم، وھ من تەنھا دابەشكەرم، لە كویدا فەرمانم پىكراوھ لەویدا
 دايدەنىم!).

جا سەرنجدە ئەمە پىغەمبەرى خوايە و نىردراوى پەرورەدگارى جىهانىانەو
 پرايدەگەيەنىت كە بەخشىن و بىرىن بە ويست و ئارەزووى ئەو نىيە، وھك باباى
 خاوەن مال كە بۆى حەللە ئىش لە مائەكەيدا بكات...

يان وھك پادشاكان كە ھەر كەسيكىان خۆش بوئ پى دەدەن و، رقيان لەھەر
 كەسيكىش بىت شەلم كوئرم لى دەبىن! بەلكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ)
 ئاشكراى دەكات كە تەنھا بەندەي خوايە و بەفەرمانى ئەو پارە دابەش
 دەكات و ھەر شوئىنىك خوا فەرمانى پىبكات لەویدا صەرفى دەكات!! وھك
 دەلئىن: جاريكىان پياويك بە (عومەرى كوپرى خەتتاب)ى -خوای ئى پازى
 بىت- وت: ئەي ئەمىرى بىرواداران بەلكو لە (بيت المال) كەمىك مۆچەكەت
 زياد بكەيت!! ئىمامى عومەرىش -خوای ئى پازى بىت- پى فەرموو: ئايا
 دەزانى من و ئەو خەلكە وھك چى واين؟ نمونەمان وھك كۆمەللە خەلكىك واىە
 كە لەسەفەرىكدا بن و پارەيەك كۆبكەنەوھو لەنىو خۆياندا بىدەن بەيەكىكىان

كە بۇيان سەرف بىكات، ئايا بۇ ئەو پىاۋە ھەلەلە لە پارەى ئەوانىتر بۇ خۇى
زىاد بىكات؟!

وہ جارىكىاں پارەيەكى زۇريان لە (غەنىمەت) ھىنايە بەردەستى (عومەرى
كوپى خەتتاب) -خوای ئى پارى بىت- ئەویش ھەر كە غەنىمەتەكەى بىنى كە
بەبى ناپاكى تىداكردى ھاتۆتەوہ بەردەستى فەرموۋى: بەراستى ئەم دەستە
بەپاكى ئەمانەتەكەى گىپراۋەتەوہ بۇ خاۋەنەكەى!! يەككە لە ئامادەبوۋان
وتى: تۆ ئەمانەتەكەت گىپراۋەتەوہ بۇ خوا، بۇيە ئەوانىش ئەمانەتەكەيان
گىپراۋەتەوہ بۇ تۆ!! ئەگەر جەنابت شەپ و گوپت كىرەبايە، ئەوانىش شەپ و
گوپيان دەكرد: واتە: ئەگەر تۆ لەگەل خاۋادا ناپاك بویتايە، ھەتمەن ئەوانىش
لەتەك تۆدا ناپاك دەردەچوون، وە پىۋىستە بزانرىت كە: لىپرسراۋى
موسولمانان وەك بازار وايە، بەجۆرى چى تىدا بىبەخشرى و بفروشرى
ھەرھەمان شتى بۇ دەگەرپىتەوہ و (عومەرى كوپى عبدالعزىز) یش ھەروا
دەفەرموۋىت: ئەگەر راستگوۋى و چاكە و دادپەرۋەرى و دەستپاكى تىدا پەنگ
بداتەوہ، ئەوہ ھەرھەمان ماددەى بۇ دەگەرپىتەوہ، بەلام ئەگەر درۆ و خراپە و
جەورو ناپاكى تىدا بەدى بكرىت، ئەوہ ھەر ھەموۋى بۇ دەگەرپىتەوہ، كورتهى
قسان ئەوہيە كە: لىپرسراۋ دەبى پارە لە خەزىنەكەى ھەلگرى و لە شوۋىنى
شاىستەى خۇيدا داىبىنىت! بەجۆرى ئەگەر موسولمانىك شاىستەى بو لى
مەنەكەت، بۇيە دەبىنى (ەلى كوپى ئەبى تالىب) -خوای ئى پارى بىت-
ئەگەر پى بگەىشتايە كە ھەندىك لە (والى) يەكانى ستەمىكىان كىردوہ،
دەيفەرموۋ: خوايە گيان من فەرمانم پىنەكردون كە ستەم لە
دروستكراۋەكانى تۆ بكن... وە واز لە ئەداكردى مافەكانى تۆ بىن!!

فه صلی دووهم

جوړه کانی الأموال السلطانية^۱

ئو داراییه ی که دیته وه بهردهستی سولتانی موسولمانان — الأموال السلطانية — له قورئان و سوننه تی پیغهمبه ر (ﷺ) کراون به سی بهشی سهره کییه وه: (الغنيمة) و (الصدقة) و (الفيء).

---

^۱ واته: ئو داراییه ی که دیته وه بهردهستی لپرسراوی موسولمانان و ئو بهر شینوه که خوا فرمانی کردووه دابهشی دهکات. وهرگیر.

(الغنیمۃ - تالانی)

غنیمت: بریتیه لهو مالهی که به هوئی جهنگه وه له بیرویان ده سینری. خوای گه وره له سوره تی (الأنفال) دا باسی کردووه و به (أنفال-زیاده-) ناوی بردووه، چونکه زیادهیه که له مالی موسولمانان که په روه ردگاری پییان ده به خشیت!

به لگه گانی - حه لال - بوونی غه نیمه ت

خوای گه وره ده فهرمویت: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ) (الأنفال: ۱) واته: (نهی محمد (ﷺ) له مهر غه نیمه تدا پرسیات لیده کهن، توش بلن: غه نیمه ت بو خواو پیغه مبه ر (ﷺ) ه).

وه ده فهرمویت: (فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (الأنفال: ۶۹) واته: (لهو کهل و په لهی که به غه نیمه ت ده یگرن بخون، له کاتیکدا بوتان حه لاله و پاکه، وه پاریز له خوا بکهن، به راستی خوا لیبوردهی میهره بانه). وه له صه حیجی (بوخاری) و (موسلیم) دا هاتووه له (جبری کوپی عبدالله) وه که پیغه مبه ر (ﷺ) فهرموویه تی: (اعطيت خمساً لم يعطهن نبي قبلي: نصرت بالرعب مسيرة شهر، وجعلت لي الأرض مسجداً وطهوراً، فأما رجل من أمتي أدركته الصلاة فليصل، وأحلت لي الغنائم ولم تحل لأحد قبلي، وأعطيت الشفاعة، وكان النبي يبعث إلى قومه خاصة، وبعثت إلى الناس عامة) رواه البخاري ومسلم. واته: (من پینج شتم پیبه خشراوه به هیج پیغه مبه ریکی دیکه نه به خشراون: من خوای گه وره سه ریخستووم به سه ر دوژمندا به جوړی دوژمن یه ک مانگه ری لیم ده ترسی^۱، وه هه موو زه ویم بو

^۱ بنگومان نهو به خشینه تایبته نیه به پیغه مبه ر وه (ﷺ) به لکو بو هه موو نوممه ته که یه تی نه گه ر له گه ل دینی خوادا راست بکهن، نه وهی خوای گه وره له دووری مانگه رییه ک ترس ده خاته

کراوه به مزگهوت، وه بۆشم پاکۆکه ره وهیه، هر پیاویک له ئوممه ته کهم له هر شوینیکدا بوو کاتی نوێژ هات با نوێژ بکات، وه غه نیمه ت بۆ من حه لال کراوه له کاتی کهدا بۆ هیچ که سی که پیش من حه لال نه بووه، وه شه فاعه تم پی به خشراوه^۱.

وه هه موو پیغه مبه ریک بۆ لای گه له که ی خۆی نیردراوه، به لام من به گشتی بۆ لای هه موو خه لکی نیردراوم! وه پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له شوینیکی دیکه دا ده فهرمویت: (بعثت بالسيف بين يدي الساعة، حتى يعبد الله وحده لا شريك له، وجعل رزقي تحت ظل رمحي، وجعل الذل والصغار على من خالف أمري، ومن تشبه بقوم فهو منهم) رواه احمد والبخاري معلقاً. واته: (من نیردراوم به شمشیره وه له بهر دهستی قیامه تدا، هه تا وه کو ته نها خوا به رستری و هیچ هاوه لی بۆ بریار نه درئ، وه پۆزیم له ژیر سیبه ری شمشیره که مدایه، وه زه لیلی و سوکی بۆ ئه وه یه که پیچه وانهی فهرمانی من ره فقا ت ده کات، وه هه رکه س خۆی به گه لیکی تر بچوینیت ئه وه له وان^۲

دلی بیروایانه وه، به لام نه گه ر وانه بوون ئه وه به پیچه وان وه، ئیمه له دوری مانگه رییه که وه له دورژمن ده تر سین. وه رگنیر.

^۱ مه به ست به م شه فاعه ته که ته نها به م دراوه، شه فاعه تی گه ره یه (الشفاعة العظمی) نه مه ش له کاتی کهدا ده بی ت که خه لکی له ده شتی مه حشه ردا ن وه موو چا وه پوان ده کهن بۆ حیساب بۆیه ده چنه لای چه ند پیغه مبه ریک - علیهم السلام - به لام که سیان ئه و شه فاعه ته یان پینا کریت، به لکو ته نها تایبه ته به پیغه مبه ری خو مان وه (ﷺ). ئه م با سه ش له (بوخاری و موسلم) دا ها تو وه. وه رگنیر.

^۲ ئه مه چه ند به لگه یه ک بوو له قورئا ن وه فرموده ی پیغه مبه ر (ﷺ) که ده لاله ت ده کهن له سه ر حه لال بوونی غه نیمه ت، به لگه ی تری ش هه ن: به لام ئه وه ند به سه. وه رگنیر.

دابه شگردنی غه نیمه ت

ئو کله وپه له ی که به غه نیمه ت گیراو فەرز که بکړیت به پینچ به شه وه، جا به شیکې بدریته ئه وانه ی که خوا ی گه وره له ئایه ته که دا ئاماژه ی بۆ کردوون و ئه وه چوار به شه که ی دی بۆ جه نگا وهرانه^۱ ئیمامی (عومه ر) -خوا لئی پازی بی- ده فهرمویت: (غه نیمه ت بۆ ئو که سه یه که ئاماده ی شه ره که بیت، ئیت بکه ونه شه ره وه یان نه که ونه شه ره وه وه ک یه ک وایه^۲).

^۱ بۆ نمونه: ئه گه ر پینچ هه د دینار بو، ئه وه ده بی هه د دیناری بدری بهو شش کۆمه له ی که خوا ی دادگه ر له ئایه ته که دا باسی کردون، ئو چوار هه د دیناره که ی تری ده دریت به موجهیدن. شش کۆمه له که ش ئه مانه ن- واته ئه وانه ی که به شیکیان پیده دری له و پینچ به شه: یه که م/خوا ی گه وره. دوهم/ پیغه مبه ری خوا (ﷺ). سینیهم/ خزمه نزیکه کانی پیغه مبه ر (ﷺ). چواره م/ هه تیوه کان. پینجه م/ هه ژارو که م ده سته کان. شه شه م/ رینواران. وه ک خوا ی گه وره ئاماژه ی بۆ کردوون و ده فهرمویت: (وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ) (الأنفال: ۴۱) واته: (بزائن هه رشتیک به غه نیمه ت ده یگرن، ئه وه پینچ یه کی بۆ خوا و پیغه مبه رو خزمه کانی پیغه مبه رو هه تیوان و هه ژارو نه داران و رینوارانه).

تیبینی: ئه ر به شه یان که بۆ خوا و پیغه مبه ره (ﷺ) تا پیغه مبه ری خوا (ﷺ) خوی له ژياندا بووه ئه وه بۆ خوی بووه، به لام له دوا ی خویان زانایان ده فهرمون: بۆ به رژه وه ندی موسلمانان به کار ده یئرئ. وه ک: کرینی پیداو یستییه کانی شه ر، پرکردنه ری سه نگه ره کان به پیاوان و هه ر به رژه ون دییه کی تر. کیفایه الاخیار ۲م ص ۱۳۱. فقه السنه ۲م ص ۷۸. وه رگیز.

^۲ واته مه رج نیه غه نیمه ت ته نها به وانه بدریت که کوشتار ده کن، به لکو به هه موو جه یشه که ده دریت. به لگه شمان بۆ ئه مه ئه م فهرموده یه ی پیغه مبه ره (ﷺ): (عباده ی کوپی هصامت) ده فهرمویت: له گه ل پیغه مبه ردا (ﷺ) ده رچووم و ئاماده ی شه ری به در بووم، هه ردولا گه یشتن به یه کتر و خوا ی گه وره دوژمنی شکاند، کۆمه لیک له موسلمانان که وتنه دوا یان، ده یانفراندن و ده یانکوشتن. کۆمه لیکیشیان که وتن به سه ر غه نیمه ته کاند او کۆیان ده کرده وه و ده یان پاراست، وه ده سه ته یه کیشیان په رژینیان به چوار ده وری پیغه مبه ردا (ﷺ) دروستکرد هه تاکو دوژمن له نا کاودا لینی نه دن، تاکو شه و داها ت و هه مو یان گه رانه وه بۆ لای یه کتر. جا ئه وانه ی که غه نیمه ته که یان کۆکرد بو یه وه وتیان: ئیغه ئه م غه نیمه ته مان پاراستوه و کۆمان کردۆت هه. بۆیه

وهده بیئت لیپرسراوی مؤسلمانان به شیوهیه کی دادپهروهه رانه له نیوانیاندا
دابه شی بکات و به شی هیچ کهس زیاتر نه کات!

نه له بهر گه وره یه تی... یان له بهر نه سه بی.... یان هر شتیکی دیکه، به لکو
ده بی وهك چوڼ پیغه مبهه (ﷺ) و جینشیننه به ریزه کانی غه نیمه تیان
دابه شکرد ئه ویش هه روا بکات و به موو له و جوړه دابه شکردنه لانه دا!!
چونکه له سه حیچی ئیمام (بوخاری) دا هاتووه ده لی: (سه عدی کوپی ئه بی
وه قاص) وایده زانی فه زلیکی زیاتری هه یه به سه ر ئه وهی که له شه ردا له و
لاواز تره، بویه پیغه مبهه ر دادپهروهه و حق ویست پیی فره موو: (هل
تنصرون وترزقون إلا بضعا فائکم)!! رواه البخاری. واته: (ئایا ئیوه به هو ی
خه لکه فه قیرو لاوازه کانتانه وه نه بیئت سه رده خرین و پوزیتان ده دریت؟! وه
هم (سه عدی کوپی ئه بی وه قاص) ده فره مویت: وتم: ئه ی پیغه مبهه ر
خوا (ﷺ) پیای و ا هه یه پاریزه ری کومه لی که -له ئازایه تیدا-، ئایا به شی
ئهو و غه یری ئه و وهك یه که؟! فره مووی: دایکت شینت بو بکات -یان له بار
دایکت بجیت- ئه ی سه عد ئایا ئیوه مه گه ر به هو ی خه لکه لاواز و
فه قیره که تانه وه نه بیئت سه رده خرین و پوزیتان ده دریت؟! رواه احمد.

به شی که سی پیوه نیه، ئه وانه شیان که به دوا ی دوژمندا ده رچوو بوون و تیان: ئیوه له ئیمه
شایسته ترین، چونکه ئیمه په رزیمان بو پیغه مبهه ر خوا (ﷺ) دروستکرد و ترساین دوژمن
له ناکاودا لییدن، بویه به پیغه مبهه ر خوا وه (ﷺ) سه رقال بووین. ئیر له و کاته دا ئه م ئایه ته
دابه زی: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ) بویه پیغه مبهه ر خواش (ﷺ)
به شیوه یه کی خیرا غه نیمه ته که ی له نیوان پرواداراندا دابه شکرد.

له گیزانه وه یه کی تر دا هاتووه ده لی: به شیوه یه کی یه کسان له نیوماندا دابه شیکرد. رواه احمد
واخرجه الطبرانی. ئه م فره موده یه شه وکانی کردویه تی به به لکه له سه ر ئه وه ی ده بیئت سه هم
به هه موان بدریت- شه رکه ران و ئه وانه شی که توشی شه ر نایه ن- به مه رجیک به شدارو ئاماده بن.
والله اعلم. نیل الاوطار ۷م ص ۳۰۸-۳۰۹. وه رگیږ.

بەلەم ئىمام بۆى جائىزە پىاويك زىاد لە سەھمەكەى خۆى شتىكى زىاتر پىنبىدات، ئەوئش ئەگەر ھاتوو ئەو پىاوه زىانىكى زۆرتى بەدوژمن گەياندىبوو، ۋەك: مەفرەزەيەك خاۋەن چالاكى باش، يان پىاويك ھەلبىكوتىتە سەر قەلەيەك و بىگىرىت، يان بىروات مەردانە پىش لە دوژمن بگىرىت و گەورەكەيان بكوژىت، سەرئەنجام ئەوئش بىتە ھۆى شكانى دوژمن... يان ھەر زەرەرىكى دىكە بگەيەنىت بە دوژمن! چونكە پىغەمبەر (ﷺ) جىنشىنە ئازىزەكانىشى بۆ كارىكى كەلە موچاھىدىكەۋە ۋەشابىتەۋە بەشى زىادەيان بۆ داناو، ئەم زىادەيەش پىى دەوتىرىت (النفل) واتە: زىادە يان بەخشىنى ئىمام!

بەلەم ئەۋەندەيە زانايان پاجىايان ھەيە كە: ئايا ئەو (نفل-زىادە) يە ئىمام لە چ بەشىكى غەنىمەتەكە دەرى دەكات؟

ئەمەش سى بۆچوونى لەسەرە:

يەكەم: ئەو زىادەيە لە (خمس)كەيە- واتە: پىنج يەكەكە، ئەۋەى كە بۆ شەش كۆمەلەكە دانرابوو، ۋەك پىشتىر باسكرا -ئەمەش بۆچوونى ئىمام (مالك)ە.

دوۋەم: ئەو زىادەيە لە (خومسى خومسەكە)يە- واتە: پىنج يەكى پىنج يەكەكە- ئەمەش لەبەرئەۋەى غەنىمەت پىدراۋەكان ھەندىكيان زىاد لەۋى ترىان نەبەن. شايانى باسە ئەمەش بۆچوونى ئىمام (شافعى)يە.

سىيەم: ئەو (نفل)ەيە لە خودى غەنىمەتەكە دەردەكرىت. واتە: اربعة اخماس -چوار بەشەكە- ئەمەشيان بۆچوونى ئىمام (احمدو ئەبوحنەيفە)يە.

بەلەم پراى پەسەندىان ئەۋەيە كە لە خودى غەنىمەتەكە بىت- واتە: چوار بەشەكە كە بەشى موچاھىدىنە- ۋەك پىغەمبەر (ﷺ) زىدەجار ئەمەى

کردوو^۱، ئىتر ئەگەرچى ئەمەشى تىدائىت كە فەزلى ھەندىكىان بەسەر
 ھەندىكى تریاندا زۆرتىت، بەلام ئەوندەيە دەيت ئەو زىدە بەخشىنە لەبەر
 رەچاوغرتنى بەرژەوندییهكى دینی بىت نەك ھەواو ھەوس!!
 ۋە (ئىمام) بۆى ھەيە بلىت: ھەر كەس ھەرچىهكى گرت ئەو بۆ خۆى،
 ھەرۋەك پىغەمبەر (ﷺ) لە غەزای (بەدر) دا بەو شیۋەى فەرموو. رواه مسلم.
 ئەمەش ئەگەر ھاتوو ھەستى دەکرد كە لەۋەدا بەرژەوندییهكى پەسەندتر
 ھەيە بەسەر زىانىكدا، يان دەتوانىت بلىت: ھەر كەس چۆنىتى گرتن يان
 رىگەى ئەو قەلایەم پىشان بدات ئەو فلان شتى بۆ ھەيە، يان ھەر كەس
 سەرى فلان كەس بىنىت ئەو ئەمە ۋ ئەۋەى پىدەبەخشىت.

---

^۱ ۋەك دەلى: جارىكىان (سەلمەى كوپى ئەكۋە) پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىنج سەھمى پىدا،
 ۋاتە: ھەم سەھمى پىدە ۋ ھەم سەھمى سۋارەش. لەبەرئەۋەى لەو شەرەدا دەۋرى زۆرتىرى يىنى.
 رواه مسلم واحمد. فقه السنة ۳ ص ۸۱، نيل الاوطار ۷ ص ۳۱۱. ۋەرگىز.

(-الغلول- شاردنه وهو دزيكردن له مالى غه نيمه تدا)

ئەگەر له حەلێكدا ئىمام خۆى غه نيمه ته كهى كۆده كرده وهو دابه شى ده كرد،
ئەوه بۆ هېچ كهس جائيز نيه تۆسقالێك لهو غه نيمه ته بشاري ته وهو بيدزيت،
خوای گه وره ش لهو باره وه ده فهرمويت: (وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ) (ال عمران: ۱۶۱) واته: (ئەو كه سهى له مالى موسلماناندا دزى بكات،
ئەوه له پوژى قيامه تدا به خۆى و ئەو شته وه كه دزيويه تى ديت بۆ حيساب)^۱
چونكه له راستيدا شاردنه وهو دزىنى غه نيمه ت ناپاكييه، وه هەر وهك دزىنى
غه نيمه ت جائيز نيه فراندنيشى ههروه ها، چونكه پيغه مبه رى خوا (ﷺ)
به رگرى ليكردوه.

به لام ئەگەر ئىمام خۆى وازى له كۆكردنه وهو دابه شكردنى غه نيمه ت هينا و
مۆله تيشيدا به موسلمانان به هه لگرتنى -واته: هه ريه كه بۆ خۆى-، بۆيه
هه ركهس ئەگەر به بى ده ستدریژى و زنده ره وى شتيكى هه لگرت، ئەوه له پاش
ئەوهى كه غه نيمه ته كه كرا به پينج به شه وه بۆى حه لال ده بيت، به لام ئەگەر
ئىمام مۆله تى نه دا به وهو رازى نه بوو، ئەوه هه ر بۆى جائيزه به ئەندازهى

---

^۱ وهك پيغه مبه ر (ﷺ) له چه ندين فهرموده دا ئاماژهى بۆ ئەوه كردوه كه: پياوى وا ههيه له
پوژى قيامه تدا كه ده يه نين بۆ حيساب، حوشترىكى به كۆله وهيه يان ئه سپي ك يان مه ر و بز و
كۆمه له پيستهى وا به كۆله وه -ئيت هه ر شتيكى له غه نيمه ت يان هه ر مالىكى ترى موسلمانان
دزى بيت ئەوه ئەو شته وا به كۆليه وه ديت بۆ حيساب- هاوار دهكات كه پيغه مبه ر (ﷺ) بيت
به هاواريه وه به لام پيغه مبه ر (ﷺ) پيى ده ليت: (لا املك لك من الله شيئاً قد بلغتك) واته: له لای
خوا هېچ شتيك پيى ناكريت بۆت، چونكه پيم راگه ياندیت) ئەم فهرمودانه ش له چه ند
پنگه يه كه وه هاتون و پيوايه ت كراون، وهك: ئىمام احمد، ابوداود و زۆر له فهرموده كانيش
سه حىحن. تفسير ابن كثير ۱م ص ۳۹۸-۳۹۹. وه رگيژ.

بهشی شهرعی خوی ههلبگریت، بهلام لهگهڵ ئهوپه‌ری ره‌چا‌و‌کردنی دادپه‌روه‌ریدا^۱.

جا شایانی باسیشه دابه‌شکردنی دادپه‌روه‌رانه بهم شیوه‌یه ده‌بیّت - واته: چواربه‌شه‌که: - بۆ پیاده یه‌ک (سه‌هم) پشک و بۆ سواره‌ش سێ (سه‌هم) جا ئه‌وه سه‌همیکیان بۆ خۆیه‌تی و دوانه‌که‌ی دیکه‌ش بۆ وڵاخه‌که‌یه‌تی، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) یش له شه‌ری خه‌یبه‌ردا بهم شیوه غه‌نیمه‌ته‌که‌ی دابه‌شکرد.

^۱ خۆینه‌ری خۆشه‌یوست چه‌ندین فه‌رموده‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌یه که هه‌ریه‌که‌یان به‌شیوه‌یه‌کی جیا به‌لگه‌یه له‌سه‌ر قه‌ده‌غه (حه‌رام‌بو‌نی (غلول - دزی‌کردن له‌ غه‌نیمه‌ت) بۆیه زانا‌یان به‌ گشتی ده‌فه‌رموون (غلول) له‌ گونا‌هه گه‌وره‌کانه (الکبائر) له‌و فه‌رمودانه‌ش: (عواده‌ی کو‌ری صامت) ده‌گێرێته‌وه که پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمویه‌تی: (لا تغلولوا فان الغلول نار وعار علی اصحابه فی الدنيا والاخرة) رواه احمد. واته: هه‌یج شتێک له‌ غه‌نیمه‌ت مه‌شارنه‌وه، وه به‌دزی مه‌یه‌بن، چونکه دزینی غه‌نیمه‌ت سزای نا‌گه‌ر شه‌رمه‌زارییه بۆ خا‌وه‌نه‌که‌ی له‌ دونه‌یا و دوا‌بۆژدا. وه ئیمام بو‌خاری له (عبدالله‌ی کو‌ری عومه‌ره) وه ده‌گێرێته‌وه که: پیاویک هه‌بوو به‌سه‌ر که‌ل‌وپه‌له‌که‌ی پیغه‌مبه‌رمه‌وه (ﷺ) پێیان ده‌وت (کچر کچره) له‌شه‌رێکدا مرد، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رموی: (کرکره) له‌نیو نا‌گه‌ردایه، ئه‌وانیش پۆشتن به‌ مردو‌یی سه‌یریان کردو بێنیا‌ن عابایه‌کی شار‌دۆته‌وه دزیویه‌تی - واته: به‌هۆی ئه‌مووه چو‌وه جه‌هنه‌م، هه‌رچه‌نده هاو‌پێ‌ی رسول الله بو‌و (ﷺ)، وه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نو‌ێژی به‌سه‌ر کا‌برایه‌که‌وه نه‌کرد که له‌شه‌ری (خه‌یبه‌ر)دا کو‌ژرا به‌هۆی ئه‌مووه که مو‌رویه‌کی یه‌هودی دزی بو‌و نه‌گه‌یشته ئه‌ندازه‌ی دوو دره‌مه‌یش. رواه ابوداود. وه‌رگێڕ.

تێبینی: به‌لام ئه‌گه‌ر له‌نیو غه‌نیمه‌ته‌که‌دا خوارده‌مه‌نی هه‌بوو ئه‌وه (مو‌جاهیدان) بۆیان هه‌یه پێش دابه‌شکردن لێی بخۆن ئه‌وه نا‌که‌وێته ئێو حوکمی (غلول)ه‌وه. وه‌ک: سه‌ربرینی ئاژه‌لو خوارده‌نی گۆشته‌که‌ی. به‌لگه‌شمان له‌سه‌ر ئه‌مه ئه‌م فه‌رموده‌یه: عن عبدالله بن ابي اوفی قال: اصبتا طعاما يوم خیر فکان الرجل یجیء فیأخذ منه قدر ما یکفیه. اخرجه ابوداود. واته: عبدالله فه‌رمو‌ی له‌شه‌ری خه‌یبه‌ردا خوارده‌نمان به‌ غه‌نیمه‌ت گرت، پیاوی واهه‌بوو به‌ ئه‌ندازه‌ی خۆی له‌ خوارده‌مه‌نییه‌که‌ی ده‌برد. وه ئیمام بو‌خاری له‌ ئێین عومه‌رمه‌وه ده‌گێرێته‌وه که ده‌فه‌رمو‌یت: ئێمه له‌ شه‌رێکدا هه‌نگوینمان ده‌گرت به‌ غه‌نیمه‌ت و لێمان ده‌خوارد. ئه‌مه له‌ کاتی‌کدا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) زانیویه‌تی و به‌رگێرشی ئی نه‌کردون، بێ‌گومان پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ نا‌هه‌ق بێ دهن‌گ نابێت. وه‌رگێڕ.

به لّام له شهر عزّانان ههيه كه ده لّی: سواره تهنّا دوو سه همی پیده دریت.^۱
 ئیدی بۆچونی یه كه میان سوننه تی صه حیچی پیغه مبه ر (ﷺ) ی له سه ره: وه
 له بهر ئه وه ش: ولاخ هه می شه پیویستی به خوارد مه نی و کرّی ده کات هه م بۆ
 خو ی و هه م بۆ ئه وه شی كه به ریوه ی ده بات- واته: پیویستی به ئالیک و
 نالکردن و کوپان کرین و شتی تریش هه یه، ههروهك سه یاره ی ئیستا
 پیویستی به گازو ئامیره کانی تر ده کات- وه بیگومان سودو قازانجی
 سواره کانیش له پیاده کان زۆرتره.

به لّام لی ره دا تی بی نی یه كه هه یه پیویسته لی به ئاگا بن: ئه گه ره له حه لی کدا ئه و
 غه نیمه ته ی كه گیرا وه ده ركه وت كه پیشتر مالی موسلمانیک بو وه و کافران
 دا گیران کردو وه، ئه وه به یه كه دهنگی تی کرای زانایان ده بی بدریته وه به
 خاوه نه موسلمان ه کی^۲.

وه لق و فه ره کانی غه نیمه ت و حوکمی هه ری هه یان چه ندین قسه و به لگه ی
 له سه ره، زانایان له هه ندیک یاندا یه كه دهنگن و له هه ندیک یاندا جیاوازن،

^۱ ئه مه بۆچونی نیام ئه بو حه نی فه یه -خوای ئی رازی بیّت- به لّام سه ید سابق له (فقه السنه) دا
 ده فه رمو ئت: ئه مه بۆچونی نیام ئه بو حه نی فه پیچه وانه ی سوننه تی راستی پیغه مبه ر (ﷺ). فقه
 السنه ۳ ص ۸۰. وه رگێز.

^۲ به لگه ش له سه ره ئه مه: عن ابن عمر: انه ذهب فرس له، فأخذه العدو، فظهر عليهم المسلمون،
 فرد عليه في زمن رسول الله (ﷺ) وأبق عبد له فلحق الروم، وظهر عليهم المسلمون فرد عليه
 خالد بن الوليد بعد النبي (ﷺ) رواه البخاري وأبو داود وابن ماجه. واته: ئین عومه ر-خوای ئی
 رازی بیّت- ولاخیکی هه بوو پۆشت، رایکرد، دوژمن دهستی به سه ردا گرت، پاشان موسلمانان
 سه ركه وتن به سه ره ئه و دوژمنانه دا، له سه رده می پیغه مبه ردا (ﷺ) ولاخه کی گێزدرایه وه بۆی،
 وه به نده یه کیشی هه بوو- واته ئین عومه ر- به نده کی رایکرد، ته ره بوو- و گه یشت به
 مه مه له که تی پۆم پاشان موسلمانان سه ركه وتن به سه ره پۆمه کاند، خالیدی کوپی وه لید به نده کی
 بۆ گێزدرایه وه له دوای سه رده می پیغه مبه ر (ﷺ) ئه م فه رموده یی تریش هه یه له سه ری به لّام
 پیویستی نه کرد هه موی بی نین. نیل الاوطار ۷ ص ۳۳۲-۳۳۴. فقه السنه ۳ ص ۸۰. وه رگێز.

بەلّام ئىرە شويىنى باسكردنى ھەمووى نىيە و لىرەدا مەبەست تەنھا ھىنانى
چەند بابەتلىكى كۆكەرەوۋە بوو.

(خوينەرى بەرپىزو سەنگىن: ابن تيمية -خو لىي خوش بىت- لىرەداو
لەباسى غەنىمەتدا ھەموو وردە بابەتەكانى باس نەكردوون- وەك خويشى
ئامازەى بۆ كرد- جا لەبەر زياترو قولتر حالىبوون پىم خوش بوو
بەشىۋەيەكى كورت چەند خالىك بىخەمە پروو، كەم تا زۆرىش لە پەراۋىزەكەدا
ھەندى وردەشتى ترم باسكردوون:

خالى يەكەم: ئەو كەسانەى كە لە غەنىمەتەكەدا بەشىكى ديارىكراويان
ھەيە -كە پىي دەگوتريت "سەم"- دەبى چەند مەرجىك ھەيە تىياندا بىت،
ئەو مەرجانەش ئەمانەن:

۱. (الإسلام): واتە: دەبى موسلمان بىت، بەلّام ئەگەر بىپروايەك بوو يان
موشرىكىك موسلمانان ھىنابويان لەگەل خوياندا ئەو سەھمى تايبەتى نىيە-
وەك لە دواييدا ئامازەى بۆ دەكەين-.

۲. (البلوغ): بالغ بىت و تەمەنى پازدە سالان بىت.

۳. (العقل): عاقل و خاۋەن ھوش بىت.

۴. (الحرية): ئازاد بىت.

۵. (الذكورة): نىر بىت.

جا بۆيە مندال و كۆيلە و ئافرەت -ئەگەر بەشدارىيان كرد- ئەو (رضخ)يان
لەبۇ ھەيە، واتە: پىشەۋاى موسلمانان ئەندازەيەكى كەميان بەش دەدات،
چونكە ئەمانە جىھادىيان لەسەر فەرز نىيە، سەھمىش بۆ ئەوانە دانراۋە كە
جىھادىيان لەسەر فەرزە، وەك ئەوانەى كە ئەو پىنچ مەرجەى سەرەۋەيان
تىدايىت.

به لگه شمان ئەم فەرمودانەیه:

(إبن عباس) -خوای ئی رازی بێت- دەفەرموێت: (پیغەمبەری خوا (ﷺ) جەنگی بە ئافرەتان دەکرد، کە دەهاتن تیماری بریندارەکانیان دەکرد، وە لە غەنیمەت بەشیان دەدرا، بەلام سەھمی بۆ دانەناون) رواھ احمد و مسلم.

وہ (إبن عباس) لەوہ لامی پرسیاریکی (نجدۃ الحروری) دا کە پرسیارێ ئافرەت و کۆیلە لیکردبوو ئەگەر بێنە جەنگەوہ سەھمی دیاریکراویان ھەیە؟ لەوہ لامدا فەرمووی: (سەھمیکی دیاریکراویان نیە، بەلام لە غەنیمەت بەشیان دەدرێت) رواھ مسلم و احمد. وە بینگومان (إبن عباس) یش -خوای ئی رازی بێ- پیچەوانە ی فەرمودە ی پیغەمبەر (ﷺ) قسە ناکات.

وہ (ئەوزاعی) دەفەرموێت: (پیغەمبەری خوا (ﷺ) لە شەری خەیبەردا بەشی بۆ مندالان داناوہ) الترمذی. ئەم فەرمودە یە ھەرچەندە (مورسەلە) واتە: صەحابییە کە لە سەنەدە کەیدا نەماوہ، بەلام زانایان کردوویانە بەبەلگە.

وہ (سەعیدی کوری موسەبیەب) کە تابعییە دەفەرموێت: (لەسەردەمی پیغەمبەر (ﷺ) دا مندال و کۆیلەکان بەشیان دەدرا) جا زانایان دەفەرمون: ئەم بەشە ی کە پیغەمبەر (ﷺ) دایناوہ (رضخ) بووہ^۱.

تیبینی: سەبارەت بەوانە ی کە بێ پروایان یان موشریکن، ئەگەر هاتن بۆ شەرو یارمەتی موسلماناندا، ئەوہ ئیمامی (شافعی) -خوای ئی خوش بێت- دەربارەیان بۆچوونیکی جوانی ھەیە، کە دەفەرموێت: ئەگەر پیشەوای موسلمانان مۆلەتی پێداوون، ئەوہ (رضخ) یان پێدەدرێت، بەلام سەھمیان پێنادرێت، وە ئەگەر ھەر لە خووەو بەبێ مۆلەتی پیشەوا هاتبوون ئەوہ ھیچیان پێنادرێت. بەلگەش ئەوہ یە کە پیغەمبەری خوا (ﷺ) داوای کۆمەکی

^۱ نیل الاوطار ۷ ص ۳۱۸-۳۲۱. فقه السنة ۳ ص ۸۱-۸۵. كفاية الاخير ۲ ص ۱۳۰-۱۳۱.

له به ره‌ی (قینقاع) کردو -رضخ-ی پیداون، به لām سه همی پینه داو^۱. والله اعلم.

خالی دووهم: ئەو موجهیدی که پیشه‌وای موسلمانان ده‌ینیرت بۆ ئیشیک، یان له شوینیکیت‌دا دایه‌نی، وهک: بینیرت بۆ جاسوسی و هه‌وال هینان دهرباره‌ی دوژمن، جا به‌هویه‌وه ئاماده‌ی جیهاده‌که نه‌بی، ئەوه وهک موجهیدیکی جهنگاور سه همی خۆی پیده‌درت، به‌لگه‌شمان ئەم فرموده‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ره (ﷺ): (وعن ابن عمر قال: لما تغيب عثمان عن بدر فإنه كان تحته بنت رسول الله ﷺ) وكانت مریضة، فقال له النبي (ﷺ): إن لك اجر رجل وسهمه^۲ رواه احمد والبخاري. واته: (کاتیك عوسمانی کوری عه‌فان نه‌هات بۆ شه‌ری به‌در چونکه کچه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) خیزانی بوو له‌و کاته‌دا نه‌خوش بوو، جا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌ عوسمانی وت: تو پاداشت و سه همی پیاویکی به‌شداربووت هه‌یه).

تییینی: ئەو موجهیده ده‌بی به‌ فرمانی پیشه‌وای موسلمانان ئاماده‌نه‌بی، نهک به‌ ئاره‌زووی خۆی، چونکه عوسمانی کوری عه‌فان به‌ فرمانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له شاری مه‌دینه‌دا مایه‌وه^۲ والله اعلم.

خالی سییه‌م: ههر موجهیدی که گهرمه‌ی شه‌ردا به‌ده‌ستی خۆی بی‌پروایه‌ک بکوژیت، ئەوه که‌لوپه‌لی ئەو کوژراوه -که پیی ده‌لین (السلب)- ده‌دریته‌ خۆی، وه ئەو که‌لوپه‌له‌ ناپووته نیو سه‌همه‌ تایبه‌تییه‌که‌ی خۆیه‌وه، واته:

---

^۱ ئەم فرموده‌یه له سه‌نده‌که‌یدا قسه‌ی له‌سهره، به‌لām زۆر له‌زانیان ئەو بۆچونه‌ی ئیمام شافعیان هه‌یه. وهک: ئەبو‌حنیفه‌و ئیمامی شه‌وکانیش ئەم بۆچونه‌ی پیی په‌سهنده- واته: ئەوه‌یان که ده‌لج -رضخ- یان پیده‌درت. نیل الاوطار ۷م ص ۳۲۰، کفایه‌ الاخیار ۲م ص ۱۳۱، فقه‌ السنة ۳م ص ۸۲-۸۳. وه‌رگیز.

^۲ نیل الاوطار ۷م ص ۳۲۴-۳۲۵، فقه‌ السنة ۳م ص ۷۹-۸۰. وه‌رگیز.

سه همه که ی خوی وهك هه موو مواهیدان پیده درئ و وهك زیاده فه زئیکیش -
سه له به - که ی پیده به خشریت، به لگه شمان ئه م فه رمودانه یه: -

عن انس أن النبي (ﷺ) قال يوم حنين: من قتل رجلاً فله سلبه، فقتل أبوطلحة عشرين رجلاً وأخذ أسلابهم) رواه أحمد وأبو داود ورجال إسناده رجال صحيح. وفي لفظ: (من تفرد بدم رجلٍ فقتله فله سلبه، قال: فجاء أبوطلحة بسلب أحدٍ وعشرين رجلاً) رواه أحمد. واته: (ئه نه سی کوپی مالیک) ده فه رموئ: (پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له پوژی حونه یندا فه رموئ: هه رکهس پیاوئک بکوژئ، ئه وه کهل و په له که ی بۆ خوی، جا باوکی ته لحه بیست پیاوئ کوشت و کهل و په لی هه رهه مووشیانی وه رگرت بۆ خوی) له گپرا نه وه یه کیترا ده فه رموئ: (هه رکهس خوی ته نها خوئنی پیاوئک برئژی و بیکوژئ ئه وه کهل و په له که ی بۆ خوی، ئه نه س ده فه رموئ: ئه و پوژه باوکی ته لحه کهل و په لی بیست و یه ک پیاوئ هیئا).

(وعن عوف و خالد أن النبي (ﷺ) لم يخمس السلب) رواه أحمد وأبو داود وأخرجه ابن حبان والطبراني. واته: (عه و فی کوپی مالیک و خالی دی کوپی وه لید ده گپرا نه وه که: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) کهل و په لی کوژراوی نه کرد وه به پینج به شه که وه. واته: نه یخستو ته نیو غه نیمه ته وه بۆ دابه شکردن، به لکو یه کسه ر داوئتی به بکوژه که!!)

چه ند تیبینیییه ک

۱. سه له ب: جل و به رگ و تفهنگ و ده مانچه و سه یاره و - ئه گه ر هی خوی بیئ - پاره و هه موو ئامرازه کانی تری شه ر ده گریته وه، وه نه گه رچی زوړیش بیئ هه ر پیی ده درئ، وهك له فه رموده که دا ده رده که وئ که سه له بی بیست کهس به ئه بوته لحه دراوه.^۱

^۱ فقه السنة ۲م ص ۸۱، كفاية الأخيار ۲م ص ۱۳۰. وهرگير.

۲. دەبىي شايەتى ھەيئەت كە خۇي كۈشتۈيەتى، چۈنكى پېغەمبەر (ﷺ) دەرۋەرمۇيت: (من قتل قتيلاً له عليه بينة فله سلبه) متفق عليه. واتە: (ھەركەس كۈژراۋىك بكوژىت و شايەتى لەسەرى ھەيئەت، ئەو كەل و پەلەكەي بۇ خۇي).

۳. دەبىي تەنھا خۇي بېكوژىت، بۇيە ئەگەر دوو پياو كۈشتيان ئەو بۇ ھەردووكيانە، چۈنكى پېغەمبەر (ﷺ) دەرۋەرمۇيت: (من تفرد بدم رجل فله سلبه) رواه احمد. سەيىرەكەي پېغەمبەر (ﷺ) دەرۋەرمۇيت: (من تفرد بدم رجل) واتە: (ھەركەس خۇي تەنھا خۇينى پياۋىك بېژىت).^۱

۴. ئەمىرى مۇسلمانان ۋەزىرەكەت يان نا ئەو بكوژە (سەلەب) كەكەي شەرەن ھەر پىدەدرىت، چۈنكى ئەو مافىكە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دىيارىكردوۋە دايىناۋە، ۋە زىدە ھاندەرىكىشە بۇ كافر كۈشتى^۲ ۋاﷲ اعلم.

خالى چوارەم: ئەو سەھمەي كە لە غەنىمەتدا بۇ بەرژەۋەندىيەكان دانراۋە — ۋەك پىشتەر ئامارەي بۇ كرا — يان ھەر لە خۇدى چوار بەشەكەيتەر كە بۇ (موجاھىدىن)ە، پىشەۋاي مۇسلمانان مافى ئەۋەي ھەيە بەشى ئەو كەسانەي لىبىدات كە نوئ مۇسلمانان ئىمانىكى لاۋازيان ھەيە، يان گومان لە ئەۋلى بېروا ھىنانەكەياندا ھەيە، بۇ ئەۋەي دلىان پارگىرئ و ئىسلامەكەيان لا شىرىن و خۇشەۋىست بىكات، بەلگەشمان ئەم ۋەرمودانەيە: ئەنەسى كوپى مالىك دەرۋەرمۇيت: (كاتىك شارى مەككە ۋەتەن كرا، پېغەمبەر (ﷺ) غەنىمەتەكانى بەنىۋ قورەيشىيەكاندا دابەشكرد، جا ئەنصارەكان وتيان: بەپراستى ئەمە شتىكى سەرسوپرەيىنەرە!! چۈنكى جارى شمشىرەكانى ئىمە خۇينى ئەۋانى لىدەتكى، كەچى غەنىمەتەكانى ئىمە دەگىردىرەتەۋە بۇيان!! ئەم قسانە

^۱ نىل الاوطار ۷م ص ۳۰۲، كفاية الاخير ۲م ص ۱۳۰. ۋەركىز.

^۲ كفاية الاخير ۲م ص ۱۲۹. ۋەركىز.

گه‌یشته‌وه به پیڤه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، بویه پیڤه‌مبه‌ر (ﷺ) کۆی کردنه‌وه و فرمووی: ئه‌وه چیه ده‌رباره‌ی ئیوه پیم گه‌یشتوو؟! وتیان: هه‌ره‌مان هه‌واله‌ که پیت و تراوه، چونکه ئه‌وان درۆیان نه‌ده‌کرد، ئه‌ویش فرمووی: ئایا ئیوه پازی نابن خه‌لکی به مائی دونیاوه بگه‌رینه‌وه بۆ نیو ماله‌کانی خۆیان که چی ئیوه به پیڤه‌مبه‌ری خواوه (ﷺ) بگه‌رینه‌وه؟!

وتیان: به‌ئێ پازین. ئه‌ویش فرمووی: ئه‌گه‌ر هه‌موو خه‌لکی دۆلێک یان چه‌میک بگرنه‌به‌رو ئه‌نصاره‌کانیش دۆل و چه‌میکتر، ئه‌وه من دۆل و چه‌می ئه‌نصارییه‌کان ده‌گره‌به‌ر متفق علیه.

وه (عبداللهی کوری مسعود) ده‌فه‌رمویت: (کاتیک پیڤه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له دابه‌شکردنی غه‌نیمه‌ته‌که‌دا کۆمه‌لێ خه‌لکی پیشخست، به‌جۆرێ سه‌د حوشتی دا به (ئه‌قره‌عی کوری حابس)، وه نمونه‌ی ئه‌وه‌شیدا به (عوینه)، وه کۆمه‌لێک له پیاوه گه‌وره‌کانی عه‌ره‌بی له دابه‌شکردنه‌که‌دا پیشت خست، له‌و کاته‌دا پیاویک وتی: سویند به‌خوا ئه‌مه دابه‌شکردنیکه هیچ دادپه‌روه‌ری تیدا نه‌کراوه و مه‌به‌ستیش پێی خوا نه‌بووه!! منیش وتم: سویند به‌خوا ده‌بی ئه‌م هه‌واله‌ بگه‌یه‌نمه پیڤه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، جا هاتم بۆ لای پیڤه‌مبه‌رو (ﷺ) هه‌واله‌که‌م پیت، پیڤه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمووی: جا ئه‌گه‌ر خواو پیڤه‌مبه‌ره‌که‌ی دادپه‌روه‌ری نه‌که‌ن ئیتړ کێ دادپه‌روه‌ری ده‌کات؟! پاشان فرمووی: په‌حمه‌تی خوا له (موسا) پیت زیاتر له‌مه ئه‌زیه‌تدراو ئارامیشی گرت متفق علیه.

(شه‌وکانی) ده‌فه‌رمویت: ئه‌م فرمودانه تیکرا به‌لگه‌ن له‌سه‌ره‌وه‌ی که بۆ ئه‌میری موسلمانان جائیزه هه‌رکه‌سێک له شوینکه‌وتوانی که زیاتر لایداوه به‌لای دنیا‌دا له دابه‌شکردنی غه‌نیمه‌دا پیشیان بخات، له‌وانه‌ی که به‌روایان

به هیزه و هه ردهم دواپوژیان وه پیش دونیای فانی خستوه، ئه مهش بو زیده دلپاگرتنیانه^۱ والله اعلم.

خالی پینجه م: غه نیمه ت دوو له سه ر سینی پاداشتی مواهید که م ده کاته وه، ئه گهرچی نیازیشی هه ر خوا بیّت.. چونکه ئه وه غه نیمه ته وه ک پیشکه وتنی هه ندی له پاداشته که یه تی له دونیادا. به لگه شمان بریتیه له م فهرموده یه:

(عن عبدالله بن عمرو بن العاص عن النبي ﷺ) قال مامن غازیة تعزو فی سبیل الله فیصیبون الغنیمه إلاّ تعجلوا ثلثی اجرهم من الآخرة ویبقى لهم الثلث، وإن لم یصیبوا غنیمه تم لهم اجرهم) رواه مسلم.

واته: (عه مری کوری عاص ده فهرمویت: پیغه مبه ر ﷺ) فهرمووی: هه ر کومه له مواهیدی که له پیناوی خوادا جهنگ بکه ن و غه نیمه ت بگرن، ئه وه دوو له سه ر سینی پاداشته که یان له دونیادا بو پیش ده که ویت و یه که له سه ر سییان بو ده مینیتته وه، به لام ئه گهر غه نیمه تیان ده ست نه که ویت ئه وه پاداشته که یان به ته واوی پیده دریتته وه).

واته: له حه لیکدا ئه گهر سه د چاکه یان بو بنوسریت ئه وه شه ست و شه ش چاکه یان به هو ی بردنی غه نیمه ته که وه که م ده بیته وه و سی و چوار چاکه یان بو ده مینیتته وه^۲. لیره دا مه به ست ئه وه نیه که مروقی موسلمان به تایبه تی و موسلمانان به گشتی گو ی نه ده نه غه نیمه ت و پشتگو یی بخه ن، به لام مه به ست ئه وه یه که نابی زور چاوی تی بپردری و مروقی موسلمان هه موو هیوا و ئاواتیکی له جیهاده که یدا نه بیته وه ده ستخستنی غه نیمه ت^۳ والله اعلم.

---

^۱ نیل الاوطار م ۷ ص ۳۲۰-۳۲۲. وه رگیز.

^۲ بو زیاترو قول حالبیون له م بابه ته سه یری ئه م په راوانه بکه: ۱. صحیح مسلم بشرح النووي

م ۱۳ ص ۵۲-۵۳. ۲. العمدة فی اعداد العدة للجهاد فی سبیل الله ص ۱۶-۱۸. وه رگیز.

^۳ وه رگیز.

(فَهْ صَلَّى سَيِّهَمْ)

(جۆرهكانی - الأموال السلطانية -)

(الصدقات - زهكات -^۱)

زهكاتيش بهو كه سانه دهریت كه خوی گهوره له قورئانی پیرۆزدا ناوی هیناون، چونكه له پیغه مبهری خواوه (ﷺ) ریوایهت كراوه كه جاریکیان پیایۆك سهبارهت به زهكات پرسپاری لیکرد كه ئایا بۆ كی یه؟ پیغه مبهریش (ﷺ) فرمووی: (إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَرْضَ فِي الصَّدَقَةِ بِقَسَمِ نَبِيٍّ وَلَا غَيْرِهِ، وَلَكِنْ جَزَآهَا ثَمَانِيَةَ أَجْزَاءٍ، فَإِنْ كُنْتَ مِنْ تِلْكَ الْأَجْزَاءِ أُعْطِيَتْكَ) رواه ابو داود.

واته: (خوا له دابهشكردنی زهكاتدا به دابهشكردنی هیچ پیغه مبهریك و غیری نهویش رازی نابیت، بهلكو خۆی كردویهتی به ههشت بهشهوه، نهگهر تۆ یهكێك بوی لهوانه نهوه پیت ددهم^۲.)

ئهو ههشت دهستهیهش نهمانه: - (فقراو و مساكین - ههژاران و گه دایان -):
نهمانهش ههردوکیان مانای پیویستی کۆیان دهکاتهوه، چونكه زهكات بۆ دهوله مهندو خاوهن توانایهکی کاسب جهلال نیه.

---

^۱ شیخی ئیسلام ئیبن تهیمییه لیزه دا و لهباسی زهكاتدا تهنها باسی نهوهی کردووه كه زهكات بهکی دهریت ئیت - تفاسیل - ی باس نهکردووه. وه رگێڕ

^۲ ئهم فرموده ئاماژهیه بۆ نهوانی خوی گهوره له ئایهتهکهدا باسی کردوون، واته: نهوانی که زهکاتیان پی دهشی ئایهتهکهش نهیه: (إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) التوبة: ۵۹-۶۰. واته: (زهكات دانراوه تهنها بدریته ههژاران و گه دایان و کرێکارانی

زهكات و نوێ مسولمانان و دلپاگیران - کۆیلو قهرداران و، چنگاوهرانی ڕنگهی خوا، رێبواران تێبینی: - فقیر - پلهیهکی خوارتر له - مسکین - چونکه - مسکین - نهگهر سه دیناری پیویست بیت ئهوا تهنها ههفتا دیناری هیه، بهلام - فقیر - تهنها سی دیناری دهست دهکهوێت، بۆیه له ئایهتهکهشدا - فقیر - پیش - مسکین - خراوه.

وه (العالمين عليها - كرىكارانى سهرزهكات-) :ئوانەن كە زەكاتهكى كۆدەكەنەو... دەپيارىزن و... دەينوسن... يان ھەركارىكى ترى زەكاتهكە.

وه (المؤلفة قلوبهم - نوئ مسولمان يان دل پاگىراوان-) : ئوانەش إنشاءالله لەباسى (فىء)دا باسيان دەكەين.

وه (في الرقاب-كۆيلە ئازادکردن-) :يارمەتيدانى كۆيلەى (المكاتب) دەگرىتەو بەھەمان شىووش پزگارکردنى ئەسىرەكان و كرىنەويان لەدوژمن ئازادکردنى بەندەكانىش دەگرىتەو^۱ ئەمەش بەھىزترىن وتەى زاناiane تىيدا.

و (الغارمين - قەرزازن-) :ئوانەن كە قەرزىان بەسەرەويە و ناتوان قەرزەكەيان بەدەنەو، بۆيە ئەوئەندەيان پى دەرىت كە قەرزەكەيان بگىرپنەو ئەگەرچى قەرزەكەشيان زۆرىيت، بەلام ئەگەر لەسەرپىچى خوادا قەرزەكەيان كەردبوو، ئەو ھەتاوھكو تەوبەيەكى تەواو و راست نەكەن قەرزەكەيان بۆ نادىتەو.

وه (في سبيل الله-موجاهيدان) : ئوانەى كە ئەوئەندە پارەيان نى يە بەشى جىھادەكەيان بكات، بۆيە لە (زەكات) ئەوئەندەيان بەش دەرىت كەجەنگ و جىھادەكەى پى بكن، وەك: كرىنى و لاخ و سىلاح بۆيان و كرى پىدانىان. وە (الحج-سەردانى مالى خوا-) : ئەمەش دەكەويتە ژىر بىرگەى (في سبيل الله)و، وەك پىغەمبەر (ﷺ) فەرموويەتى^۲.

وه (ابن السبيل-رىبوار) برىتيە لەو كەسەى كەلە ولايتىكەو يان شارىكەو دەكوئىتەو بۆ ولايتىكى تر و لەبەر بى پارەيى پەكى دەكەوى.

---

^۱ لىزەدا دووجار باسى كۆيلەى كەردووە كە بىرئ لەو زەكاتهيان بۆ دانراوہ جا مەبەست بە كۆيلەى (المكاتب) ئەويە كە لەگەل خاوەنەكەيدا عقدىكى كەردووە كە خۆى بگىرتەو بۆيە خاوەنەكەى مۆلەتى پىدەدات كە بىوات پارە بدات، بەلام (رقاب) ھەركۆيلە ھىچى تر. وەرگىز.

^۲ ئەم فەرموودەيە ئىمام احمد رىوايەتى كەردووە بەلام مەتنەكى نەھىناوہ. وەرگىز.

فه صلی چوارهم

(جوړه کانی - الاموال السلطانية -)

(الفیء - دهستکه وت)

به لگه ی حه لآلبونی (فیء) نه م ثایه ته پیروزیه که خوی به خشر دوا به دوی
جهنگی (به ری نه ضیر) دا ناریدیه خواره وه: (مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ
الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا
يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا
وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ) الحشر: ۶-۷

واته: (نه مال و داراییه ی (به ری نه ضیر) که خوا دهستی پیغه مبهری (ﷺ)
خست - گیرایه وه بوی - نیوه نه نه سپ و نه حوشتان بوی تاو نه دابو - واته:
به بی جهنگ وه دهستان که وت - به لام خوا به سر هرکه سیکا خوی بیه ویت
پیغه مبهرانی خوی زالدکات، به راستی خوا به سر هه موو شتیکا به توانایه.
وه هر مالیک له دانیشتوانی نه م گوندانه خوا وه دهستی پیغه مبهری ده خات -
به فیء - بوی خواو پیغه مبهرو، خزمانی پیغه مبهرو هه تیوان و هه ژاران و
نه داران و ریبارانه، هه تاوه کو نه و پاریه قه نه له نیو دهوله مه نده کانتاندا
نه سوړپته وه و هه ژاران و نه داران هیه سودیکی لی نه بینن، وه هرچی که
پیغه مبهر (ﷺ) بوی هیان و - دهتان داتی - وری گرن و هرچیشی نه و
پیشگیریتان دهکات لی ی وازی لی بینن، وه پاریز له خوابکه نه به راستی خوا
توله و سزای تونده.)^۱

مانای نه و ثایه ته ی که ده فهرموویت: (فَمَا أُوجِفْتُ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ)
نه مه یه: بوی وه دهست خستنی نه و کهل و په له نه نه سپ و نه حوشتان تاو

^۱ مختصر تفسیر ابن کثیر م ۳ ص ۴۷۲ - ۴۷۳. وهرگیر

نه داوه هه ربوئه (فقهاء) له پیناسه ی (فیء) دا فەرموویانه: (إن الفیء هو ماخذ من الکفار بغير قتال، لأنَّ إیجاف الخیل والركاب هو معنى القتال)^۱. واته: (فیء) دهست كهوت ئه و مال و داراییه یه كه به بی هیچ شه پیک له کافران دهسه ندریت، چونکه مه بهست به تاودانی ئه سپ و حوشر له نایه ته كه دا جهنگه. وه بویه ش ناویشی نراوه (فیء- گه پراوه) : چونکه خوای گه و ره له بی پروایانه وه بۆ مسولمانانی گیراوه ته وه، له بهر ئه وه له بنچینه دا خوای گه و ره مال و دارایی ته نها بۆ ئه وه دروست کردو وه كه بییته یارمه تی ده ری خو ی، وه دروست کردو وه کانی شی هه ر بۆ په رستنی خو ی دروست کردو وه. بویه ئه وانه ی كه بی بی پروان به خوا، ئه و نه فسه ی كه خویان پی نه په رستوو وه و ئه و مال و داراییه ی كه نه یان کردو ته یارمه تی ده ریک بۆ به ندایه تی خوا، خوای گه و ره هه ردوو کیانی بۆ به نده پروا داره کانی حه لال کردو وه!

جا نمونه ی مالی (فیء) یش وهك: ئه و (جزیه- سه رانه) یه ی كه به سه ر جوله كه و دیانه كانه وه دانراوه، یان ئه و ماله ی كه له سه ری صولح له گه ن دوزمن ده کریت، یان به خشین كه بۆ ئه میری مسولمانانی ده نیرن، یان ئه و ده یه كه ی (العشر) كه له بازرگانه کانی بی پروایان وهرده گیریت -ئه گه ر له نیوان مسولماناندا بازرگانیان کرد-، یان ئه و نیوده یه كه یه ی (نصف العشر) كه له په یمان له ئه ستوكان -اهل الزمه- وهرده گیریت هه ركات بازرگانان له نیو ده و له تی ئیسلامیدا کرد، یان ئه و پاره یه ی كه وهرده گیریت له وانه یان كه هه رده م په یمان هه لده وه شیننه وه، یان (خه راج) كه له ئه سلدا له سه ر ئه وان دانراوه یان ئه و مالو داراییانه ی كه خاوه نیکی دیاری کراویان نی یه، وهك: مسولمانیک بمری و میراتگری نه بییت یان شتی زه و تکره و ئه مانه ت و خوازراو

^۱ ئه م پیناسه یه بۆ (فیء) پیناسه ی هه رچوار مه زه به كه و هه موو زانایانی ئیسلامه . وهرگیر.

که خاوه نه که یان نه ناسریتته وه، یان هه رمالئیکى ترى موسلمانان. نه مانه
هه ره موویان (فیء) ن و ده خرینه (بیت المال) وه.

وه بویه له قورئانی پیروژیشدا تهنه ئاماژه به (فیء) کراوه، له بهر نه وه
له سه رده مى پیغه مبهردا (ﷺ) هه رکهس بمردايه مه گهرچى نه گین میرات گرى
هه بووه، چونکه له نیو هاوه لاندایچک و په چه له ک زور ئاشکرا بووه. ته نانه ت
جاریکیان له هوزیک پیاویک مرد، پیغه مبهردا (ﷺ) میراته کهى دا به
گه وره ترین پیاوی نهو هوزه، واته: نزیکترینیان له باوانیا نه وه.^۱ وه
پیاویکیش وه فاتى کردوو له پاش خوى تهنه کویله یه کی ئازادکراو نه بیئت
کهسى به جی نه هیشت بویه پیغه مبهردا (ﷺ) میراته کهى گیرایه وه بۆ کویله
ئازادکراوه کهى، وه جاریکیان میراتى پیاویکی دا به پیاویکی خه لکی
گونده کهى.^۲

وه له سه رده مى پیغه مبهردا (ﷺ) نه بوبه کرى صدیق دا دیوانیکی کۆکه ره وه
نه بو بۆ نهو پاره وهرگیراو دابه شکراوانه، به لکو پاره کهم کهم دابه ش ده کرا.
به لام له سه رده مى (عمرى کوپى خهتاب) دا له بهر نه وه پاره زۆرتربو،
وه خه لکیش زۆرتربوو، وه ولاتانى موسولمانانیش به رفراوانتربو، بویه
ئیمامى عمر- خواى ئى پازى بیئت- هاتوو دیوانى بۆ جهیش و موجهیدان
دانا، نهو دیوانه ش گرنه گرتین دیوانه کان بو، وه به هه مان شیوه ش هه موو
شارو ولاته کان بۆ کۆکردنه وهى (حهج) و (فیء) و هه موو نهو مال و داراییانه ی
که وهرده گیران هه ریه ک دیوانى خوى هه بوو.

---

^۱ دیاره نه م کابرایه هیچ میراتگرنکی ترى نه بووه. وهرگیر.

^۲ مه بهستى شیخی ئیسلام ئین ته مییه نه وه یه که: (مالی) (فیء) ته نه ای نه وه نه به له بیروا
وهرده گیرى به بی شه، به لکو چه ندىن جۆرى تریش ده گرتته وه، وه خوى ئاماژه ی پى کرد.
نه مه ییش که نهو ده یلئیت بۆچونى خوى نیه، به لکو بۆچونى زۆریه ی زانایانى ئیسلامه. وهرگیر.

وہ پیغمبر (ﷺ) جینشینہکانی لہسەر کوکردنہوہی زہکات و (فیء) و غەیری ئەمانەش محاسەبەہی کرێکارەکانیان دەکرد،-مەبەست لەوێە ئەگەر پیاویکیان بناردبا بۆ کوکردنہوہی زہکات یان ھەر شتیکی دیکە ئەوا بەردەوام ئی پرسینہوہی ھەبوو.

کەواتە: لەم سەردەمەو پێش ئەم سەردەمەشدا ھەموو مال و داراییەکان سی جۆرن:-

جۆریکیان بەبەلگە قورئان و سوننەت و ئیجماع بۆ ئیمام شایستەہ کە وەرگیرێت- وەك ئەوانەہی باسکران- غەنیمە-فیء-صدقە-، وەجۆریکیشیان بە ئیجماع بۆ قەدەغەہ وەرگیرێت، وەك:- کەسێک حەدیکی شەرعی کەوتۆتە گەردنیەوہ پارە دەدات بۆ ئەوہی لەسەری بکەوێت و ئیمامیش پارەکەہی ئی وەرگرێ و حەدەدەکەہی ئی دەرئەکات، یان وەك گومرگ دانان کە بەئیتفاقی زانایان دانانی جائیزنیہ^۱.

وەجۆریکیشیان (ئیتفاق)ی لەسەر نیہ بەلکو شوینی(ئیجتیھاد) وکیشەو جیاوازی زانایانە-کە ئیستە شوینی باسکردنی نی یە-.

---

^۱ ئەو گومرگە کە جائزنیہ مانیکە کە بەزۆر بەبی هیچ بەرامبەریک و بەبی پاساوی شەرعی لە خەلکی دەستینری، ئەگەرنا(ئین تەیمیہ) ھەرخۆشی لە شوینی دیکە باسی کردووە کە جاری واھییە (باج وەرگرتن) فەزیش ئەبێت بۆ دابینکردنی بەرزەوہندییەك. م علی باپیر.

فەصلی پینجەم

ستەمکردن ھەم لەبەرپرسیان ھەم لە چینی خوارەووشدا دەپشکوێتەو

زۆرجار زۆلم لە لێپرسراوانو چینی خوارەووش (قیادەو قەواعید)دا
پوودەدات، دەبینی چینی خوارەووش شتێک حەلāl نیە کەچی وەری دەگرن، وە
چینی سەرەووش زۆرجار شتێک کە فەرزە مەنعی دەکەن، وەجاری واهیه لی
پرسراوان ھەندی لە مولکی خوا دەشارنەو و کۆی دەکەنەو لەکاتیکیدا کە
ئەو ماله کۆکردنەو و شارندنەو و حەلāl نیە،-واتە: ماله کە بۆئیشی
پیویستی خۆی بەکاری ناهێنێت،- وە بەھەمان شیوہ سزادان بۆ گێرپانەو و
مولک و مال، زۆرجار لێپرسراوان واز لەھەندیکی دینی لەکاتیکیدا کردنیشی
حەلālن یان واجبە، زۆرجاریش کردەو و سیرری وای لی دەووشیتەو کە بە
موو حەلāl نیە!

ئەصلیش لەمەدا ئەوہیە: ھەرکەسیک مائیکی بەسەرەو بو، ئەو واجبە
بیگێریتەو، وەک پیاویک پاسپاردەہیکی لەلابیت، یان پارہی قازانچ
بەشەراکەت، یان پارہی شەریکی، یاخودمالی ھەتیو، یان مالی وەقف، یان
مالی بیت المال، یان قەرزیککی لەلایەو دەشتوانی بیداتەو، جائەگەر ئەو مافە
واجبەہی لەسەرہەتی نەگێرپایەو، وە زانراش کە دەتوانیت بیگەرپینیتەو
ئەو لەوکاتەدا شایستەہی سزادانە ھەتاوہکو پارہکەدەردەخات، یاخود بلی
لەفلانە شویندایە، جائەگەر پارہکەہی ئاشکراکردو لەنیو بەندینخانەدا ئارامی
گرت، ئەو ئەو پارہیە ئەومافەہی کە لەسەرہەتی وەریدەگێریتەو و پیویست
بەلیدانی ناکات. بەلام ئەگەر پارہکەہی دەرەخست و مافەکەشی نەگێرپایەو،
ئەوہ لی دەدریت، ھەتاوہکو مافەکە بیگێریتەو.

یان ئەگەر نەفەقەیک کە واجبە لەسەری بیداو دەیشیتوانی بیدات، بەلام
 ھەرنەیدا، ئەوا بەھەمان شیۆ شایستەیی سزادانە، وەك پیغەمبەر (ﷺ)
 دەفەرمویت: (لي الواجد يحل عرضه وعقوبته) رواه أهل السنن.
 واتە: (دواخستنی دانەوێ قەرز بۆ کەسیک کە ھەشیەتی بیداتەوێ ئەو
 ناموس و سزای ھەلال دەکات).^۱

وێ دەفەرمویت (مطل الغني ظلم) رواه البخاري ومسلم.
 واتە: (قەرز دواخستنی - قەرزکوێری - دەوڵەمەند ستمە). دەوی کەسیک کە
 ستمەکاربێت ئەو بێگومان شایستەیی سزادان و سەرزەنشت کردنیشتە.
 ئەوێش بنچینەیکە زانایانی لەسەر پێکەوتون کە: ھەرکەسیک کردەوێیکە
 قەدەغەکراو ئەنجام بدات، یان واجبیک بچوینی، ئەو ئیتر شایستەیی سزادانە،
 جائەگەر ئەو سزایە بەقورئان و سوننەت دیاری نەکراو، ئەوا سەرزەنشت
 دەکرێت، سەرزەنشتەکەش لێپرسراو خۆی ئیجتیھادی تێدا دەکات، -چی
 پێ باشە بۆ ئەو کاتە ئەو دەکات- بۆنموئە: سزای بابای دەوڵەمەندی
 قەرزکوێر بەبەندکردنیەتی جائەگەر ھەرپێی داگرت لەسەرنەدانەوێ قەرزەکە
 ئەو لێ دەدرێت و تاوێکە مافەکەیی بداتەوێ، ئەمەش کە باسکرا (فقهاء) لە
 شوێن کەوتوانی (ئیمامی شافعی) و (مالیک) و (احمد) و غەیری ئەوانیش
 باسیان کردووە و نابینم ھیچ جیاوازییەکی تێدا بێت:

چونکە ئیمام بوخاری -خوا لێی خوش بێت- لە (ابن عمر) ھوێ دەگیرێتەو:
 کاتیک پیغەمبەری خوا (ﷺ) صولحی کرد لەگەڵ جولەکەیی خەیبەردا لەسەر
 تەسلیم کردنی زەرد و سپی - ئالتون و زیو - و سیلاح، لەو دەمدا پرسبیری لە
 (سوعیە)ی مامی (حویە) کوپی ئەختەب) کرد سەبارەت بەشوینی قاسەیی پارو

^۱ زانایان دەفەرموون: عرضه: واتە باسکردنی، (عقوبته) واتە: سجن کردنی. وەرگێڕ.

پوله‌که‌ی (حویه)ی^۱، ئەویش وتی: پارەو پوله‌که‌ی (حویه‌ی کۆری ئەختەب: به‌هۆی شەڕو پێداویستیەکانیەوه هەمووی فەوتا، پێغەمبەری خواش (ﷺ) فەرمووی: سەرەمی شەڕەکه‌ نزیکه‌و پارەو پوله‌که‌ش زۆرتره‌ له‌وه‌ی ئەو شەڕە ته‌واوی بکات!! بۆیه‌ پێغەمبەر (ﷺ) سو‌عیه‌یدا به‌ده‌ست (زوبه‌یر)ه‌وه‌، جا زوبه‌یریش ماوه‌یه‌ك سزای سو‌عیه‌یدا، بۆیه‌ سو‌عیه‌ش شو‌ینی پارەو پوله‌که‌ی ئاشکراکرد^۲

وه‌ ئەو پارەو پوله‌ی که‌ نێردراوانی ئی پڕسراوله‌ (بیت المال)ی مسو‌لمانان به‌بی‌ حەق وه‌ریده‌گرن بۆ خۆیان، وه‌ك ئەو به‌خشینه‌ی که‌به‌هۆی کاره‌کانیان‌ه‌وه‌ وه‌ریده‌گرن، ئەوه‌ بۆ لێپرسراوی دادپه‌روه‌ر ه‌یه‌ که‌ لێیان وه‌رگیرێته‌وه‌. (ئەبو سعیدی خودری) -خوای لێی پازی بی- ده‌فه‌رمو‌یت: (هدایا العمال غُلُول)^۳

واته‌: (ئەو به‌خشینه‌ی که‌ ده‌دریت به‌نێردراوان ئەگەر وه‌ریگرن بۆ خۆیان، ئەوه‌ دزییه‌) وه‌ (ئێبن عباس)-خوای لێی پازیبێت- ده‌گیرێته‌وه‌ که‌ پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویه‌تی: (هدایا الأمراء غُلُول) رواه‌ الطبرانی فی الأوسط. واته‌: (ئەو به‌خشینه‌ی که‌ ده‌دریت به‌لێپرسراوان ئەگەر تاییه‌تی بکه‌ن به‌ خۆیان‌ه‌وه‌ ئەوا دزییه‌)

له‌ صحیحی (بوخاری و موس‌لیم)دا هاتوه‌ (ئەبی حومه‌یدی ساعدی) ده‌فه‌رمو‌یت: (پێغەمبەری خوا (ﷺ) پیاویکی له‌ بنه‌ماله‌ی (الازد) ئارد بۆ

^۱ حویه‌ی کۆری ئەختەب سەرکرده‌ی جوله‌که‌ی -بنی نضیر- یوکه‌ریستان پێغەمبەر (ﷺ) بخو‌ن. الر‌حیق المختوم ص ۲۶۸-۲۸۹. وه‌رگیر.

^۲ ئەم فەرمووده‌یه‌ به‌ئ‌گه‌یه‌ له‌سه‌ر ئەو بنچینه‌یه‌ی که‌ پێشتر باسی کرد. وه‌رگیر.

^۳ ئەم وه‌تی سه‌حابه‌یه‌و پێی ده‌وتریت: فەرمووده‌ی (موقوف)، جا ئەگەر له‌باسی حه‌رام و حه‌ل‌ال و حوکمی شە‌رعیدا بو‌ ئەوه‌ وه‌ك فەرمووده‌ی (مرفوع) وایه‌، واته‌ وه‌تی پێغەمبەر (ﷺ) تیسیر مصطلح الحدیث ص ۱۳۱ وەرگیر.

كۆكردنەۋەيى صدقە، جا ئەو پياۋە كاتىك گەپايەۋە وتى: ئەمە بۇ ئىۋەيەۋ
 ئەمەشيان پېشكەشى خۇم كراۋە پېغەمبەر (ﷺ) فەرموۋى: ئەۋە چى يە
 پياۋى وا ھەيە لە ئىشىكدا كە خوا پېي سپاردوين كە دايدەننېن، دىت و
 دەلى: ئەمە بۇ ئىۋەۋ ئەمەش پېشكەشى خۇم كراۋە؟! جابۇناچىت لەمالى
 بابو دايكى دانىشىت و بزانيت ئەو شتەي پى دەبەخشىرت يا نا؟! بەو
 خۋايەي كە گيانى منى بەدەستە ھەر شتىك لەۋەي كۆي كىرۋتەۋە ھەلىگىرى
 بۇخۇي، ئەۋە لە پۇژى قىامەتتا كە دىت بۇ حىساب وابە سەر نەپرەي
 شانپەۋە، جا ئەگەر حوشتر بىت دەھوشىنى و، ئەگەر مانگا بى دەبۇرپىنى و
 ئەگەر مەربىت دەبارپىنى! پاشان پېغەمبەر (ﷺ) ھەردو دەستى بەزىكرەۋە و
 فەرموۋى: خۋايە گەياندەم؟ خۋايە گەياندەم؟ خۋايە گەياندەم؟.

بەھەمان شىۋە لە كېرەن و فرۇشتندا يان لە قازانچ بەشەراكتتا يان
 لەباخەۋاندا يان ھەر سەۋدایەكىتر ئەگەر بەھۋى بەرپىسپارىيەتپەكەيانەۋە
 خاتريان گىرا ئەۋە ۋەك جۇرىك لە بەخشىن وايە. ھەربۇيە (عومەرى كۆپى
 خەتاب) - خوا لىي رازى بىت - ھەريەكە لە نىردراۋەكانى خۇي ئەگەر بەھۋى
 لىپىسراۋىيەتپەكەيانەۋە لە سۈدایەكدا تايبەت بىكرابايە ئەم لەگەلىدا دەيكرە
 نىو بە نىو!! لەراستىشدا ئەو جۆرە كارانە مەگەر پياۋانى ۋەك (عومەر)
 بوەشىتەۋە... چونكە ئىمامى (عومەر) - خوا لى رازىبىت - پېشەۋاۋ پېشپەۋى
 داد پەرۋەرى بوو.

بەلام لەھەلىكدا ئەگەر لىپىسراۋ ئەۋ مال و مولكەي كەلە نىردراۋەكانى
 دەسەندەۋە دەيەۋىست ھەلىگىرىتەۋە بۇ خۇي و تايبەتى كات بەخۇيەۋە ئەۋە
 نابىت لەۋ كاتەدا يارمەتى و كۆمەكى ھىچ كاميان بىكرىت چونكە ھەردوكانى
 لەۋكاتەدا زالمن ھەروەك دىك وايە دىزى لە دىزىكى تر بىكات يان ۋەك ئەۋ
 دوو كۆمەلەي كەلەسەر دەمارگىرى بەشەردىن، ئەصلىش لەمەدا دەگەپىتەۋە

بۇ ئۇەى كە بۇ ھىچ كەس ھەلەل نىيە لە زۇلم دا يارمەتى ھىچ كەسىكى دىكە
بدات، چونكە يارمەتيدان دوو جۆرە:-

جۆرى يەكەم/يارمەتى دان لەسەر چاكەو پارىزكارى وەك: جىھاد، بەرپاكردى
ھەدەكان گىپرانەوہى مافى مافداران بەخشىن بەخەلكانى شايستە جائەمە
خواو پىغەمبەر(ﷺ) فرمانيان پى كر دووہ بۆيە ھەركەس وازى لى بىنىو
بچى خوى لى قوتارىكات بەبيانوى ئۇەى نەبىتە ياريدەدەرى ستەمكاران
ئۇە ھەرزىكى عەينى چواندوہو بەگومانى خويشى خوى پاراستوہ چونكە
زۆرن ترسنوكى و (وہرە) تىكەل بەيەكتەر دەكەن، -وہك كورد دەلى: دومەل
بەبەز تىگەيشتون-!!.

جۆرى دووہم/ يارمەتى دان لەسەر تاوان و دەستدرىژى: وەك: يارمەتى دانى
كەسىك لەسەر رشتنى خويىنى كەسىكى بىتاوان... يان پارەسەندن لە
پياويكى بى تاوان يان لىدانى كەسىك كە شايستەى لىدان نەبىت...
ئەمەشيان خواو پىغەمبەر(ﷺ) قەدەغەيان كر دووہ.

بەلى بەلام ئەگەر ئۇو پارەو پولە بەشيۋەيەكى ناحەقانە لە كۆمەلىك
وەرگىرابو بەس نەدەتوانرا بگىرپرديتەوہ بۇ خاوەنەكانى ئۇو لەو كاتەدا
يارمەتى دان و تىكۆشان بۇ بەكارمىنانى ئۇو پارەوپولە لەبۇ بەرژەوندى
مسولمانان، وەك: گرتن و پرکردنەوہى سەرنگەرەكان..نەفەقەى موحاميدان
و ... ھتە، لە يارمەتى دانە لەسەر چاكە و پارىزكارى. چونكە ئۇو جۆرە پارەو
پولەى كەبەشيۋەيەكى ناحەق وەرگىراوہو ناش گونجىت خاوەنەكەى
بناسرىتەوہو بۆى بگىرپرديتەوہ لىپرسراوى مسولمانان ھەرزە لەسەرى
بەكارى بەينى و سەرفى بكات بۇ بەرژەوندى گشتى موسلمانان. ئەمەش
قسەى (جمہورى) زانايانە وەك: (ئىمامى مالىك) و (ابوحنيفە) و (احمدى كوپى
ھەنبەل). وەزۆرىك لە ھاوہلەكانى پغەمبەرىش ئەم بۇ چۈنەيان لىۋە نەقل
كراوہو بەلگەى شەرعىش ھەر لەسەر ئەمەيە.

فہ صلی شہ شہم

دابہ شکردنی - فیء - دہستکھوت

بؤ سہر فکردنی - فیء - دہبیٰ لہ کاتی دابہ ش کردنہ کہ یدالہ سہرہ تاوہ دہست بکریّت بہ گرن گترین بہرژہ و ہندیہ گشتیہ کانی موسلمانان، بؤ نمونہ: بدریّت بہ وانہی کہ بہ ہویہ وہ سودیکی گشتی بہ موسلمانان بگہ یہ نیّت، جا یہ کیّک لہ وانہی کہ شایستہن (موجاہیدان) ن کہ شایستہ ترین خہ لکن بہ مالی (فیء) چونکہ مالی (فیء) تہ نہا بہرہنجی ئہ وان و ہدہست دہکے ویّت، تہ نانہت (شہر عزانان) جیاوازن کہ: ئایا مالی (فیء) تاییہ تہ بہ موجاہیدانہ وہ یان بہ ہہ موو بہرژہ و ہندیہ کانہ وہ؟ وہ یہ کیّکی تر لہ وانہی کہ شایستہن: (ئہ وانہن کہ کاریان پیّ سپیّر دراوہ) و ہک: (لیپرسراوان - قازیہ کان - زانایان - ئہ وانہی کہ ئیمام دہیان نیّریت بؤ کوّ کردنہ وہی پارہو (صدہ قات) و پاراستنی و دابہ شکردنی - وہ ئیشہ کانی تریش، تہ نانہت بہر نویژی کہران و بانگدہرانیش دہگریّتہ وہ.

وہ ہم دیسان دہبیّت سہر ف بکریّت بؤ ئہو بہرژہ و ہندیانہی کہ سودہ کہ یان گشتیہ و ہک: پپر کردنہ وہی سہنگرو سنورہ کان بہ ولاخ و سہ یارہو سیلاح، یان و ہک: ئاوہ دان کردنہ وہی پیّگہ و بانی خہ لکی ئہ وانہ یان کہ پیّویستیان بہ ئاوہ دان کردنہ وہ ہہ یہ، و ہک: پیّگا کانی ئاو و ہک: پوبارہ کان و شتی تریش. یہ کیّکی تر لہو کوّمہ لآنہی کہ شایستہن: (خاوہنی پیّویستی و موحتاجہ کان): چونکہ (شہر عزانان) جیاوازن: ئایا لہ غہیری (زہ کاتی شدا) و ہک (فیء) پیّشی خہ لکی تر دہکے ون؟ دووقسہ یان لہ سہری ہہ یہ:

کوّمہ لیکیان دہ لیّن: پیّش دہکے ون. کوّمہ لیکیان دہ لیّن: و ہک یہ کن. بہ لام رای راست و پہ سہند ئہ وہ یہ کہ دہبیٰ پیّش بکے ون چونکہ پیّغہ مہر (ﷺ)

هميشه و ههردهم موحواجه کانی پيش دهخست ههروهك دهبنين له مال و مولکی (بنی نضیر)یهکاندا که (فیء) بوو پيشی خستن^۱.

ئیمامی (عومەر) خوا لیی پازی بن دهی فرموو: (بهراستی لهم مالی (فیء) دا هیچ کهس نهکهسی تر شایستهتر نیه، به گویرهی پیاوو پیشکهوتنی له ئیسلامدا، وه پیاوو ئیشوسودی^۲، وه پیاوو دهوربینینی و پهریزی له ئیسلامداوه پیاو ئەندازهی پیویستیهکهی حیسابی بو دهکریت).^۳ رواه احمد اخرجہ البیهقی.

ئەگەر تێرامینین دهبنین ئیمامی (عومەر) - خوای لی پازیبیت - له مهر مالی (فیء) دا موسلمانانی کرد به چوار بهشهوه:

یهکه م: پيش کهوتوان ئەوانه ی که بههوی پيش کهوتنی ئەوانه وه له ئیسلامدا ئەو پاره و مولکه وه دهستهکهوتوه.

دووم: ئەوانه ی که ههمیشه له ئیشه که یاندا سود به موسلمانان دهگهیهنن، وهك: فرمانده و لیپرسراوان و، زانایان ئەوانه ی که ههمیشه و ههردهم سودی دین و دنیا به موسلمانان دهگهیهنن.

سییه م: ئەوانه ی که له پیناو قوتارکردنی موسلمانان له زهرهرو زیان دوچارى تاقیکردنه وه و ناره حهتی دهبن، وهك: موجهیدانی ریگه ی خواو نمونه ی ئەوان.

چوارهم: ئەوانه ی خاوهنی پیویستیهکانن.

---

^۱ ئەمە له کاتێکدا بوو خوای گهره مال و مولکیکی نۆری (بنونضیر)یهکانی وهدهست موسلمانان خست، زانایان دهلین: تهنه سلاح نزیکهی (۵۰) زری و، (۵۰) کهوان و، (۳۴۰) شمشیریوو، پیغه مبهری خوا (ﷺ) به سههر کۆچکه رهکان (المهاجرین) دا دابهشیکرد بهلام له بهر ههزاری و نه داری بهشی دووان له یاریده ده ره کانی شیدا که (ابو دجانة) و (سهل بن حنیف) بوون. الرحيق المختوم ص ۲۷۰-۲۷۱. وه رگیز

^۲ شهوکانی ده لهر مویت: مه بهست لهم بره گه یه یان نه مه یه که: پیاویک ئەگەر هه لده ستا به ئیشیک ئەو ئیشهش بهو نه بیت به کهس نه ده کرا نه وه شایسته ی زیاده پی بهخشینه. نیل الاوطار م ۸ ص ۸۵. وه رگیز

^۳ نیل الاوطار م ۸ ص ۸۴-۸۵. وه رگیز.

جا لەپاش ئەوەی زانیت بەخشین بەگوێرەى سودى ئەو پیاوێى پێویستى،
 كەواتە: زیاد لە پێویستى كەى شایستەى نیه و پێى نادریت مەگەر وەك ھاو
 چەشنانى خۆى وەبەھىچ شیوەیەك بۆئەمىرى موسلمانان جائىز نیه كەسێك
 كە شایستەنیه بەلام تەنها لەبەر ئارەزووى خۆى پارەى پێى بدات وەك:
 خزمایەتى نیوانیان یان خوشەویستى كى تاییبەت و... ھتد.

بەلام ئەگەر كەسێك پێویست بوو دلى راگیرىت ئەو جائىزە-بەلكو
 فەرزیشە- بۆ دلى راگرتنى پارەى پێى بێخەشریت، وەك دەبینین خواى گەرە
 لە قورئانى پیرۆزدا حەلالى كروو كە لەپارەى زەكات بدرىت بە نەو
 موسلمانان- دلى راگیراوان- یان پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەمیشە لەپارەى (فیء)
 ى دەدا بەنەو موسلمانان و دلى راگیراوان- المؤلفۃ القلوب- بەتاییبەت
 ئەوانەیان كە سەر كردو لەنیو ھۆزەكانیاندا گوێراپەلى بۆكراو بوون، وەك
 ئەمانەى لای خوارو ھە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆ دلى راگرتنیا پارەى
 پێداون:-

۱. (ئەقرەى كۆپى حابس) گەرەى ھۆزى بەنى (تەمىم).
۲. (عوپەینەى كۆپى حصن) گەرەى ھۆزى (فەزارە).
۳. (زیدى خەیدى طائى) گەرەى ھۆزى (نەبھان).
۴. (عەلقەمەى كۆپى غولاسەى عامرى) گەرەى ھۆزى (كىلاب). یان پیاو ھەرەكانى قورەیش لەئازاد كراوكان، وەك:-
۵. (صەفوانى كۆپى ئومەیە).
۶. (عەكرەمەى كۆپى ئەبى جەھل).
۷. (ئەبوسوفیانى كۆپى حەرب).
۸. (سۆھەیلی كۆپى عەمر).
۹. (حارسى كۆپى ھیشام).
۱۰. وەژمارەى كى زۆرى دیکە.

له سه‌حیحی (بوخاری و موسلم) دا هاتوو که (ئەبو سه‌عیدی خودری ده‌فهرمویت: (عه‌لی کوپی ئەبی تالیب) -خوای ئی پازی بیټ- له‌کاتیکدا که له‌ولاتی (یه‌مەن) بوو له‌ نیو تورەکه‌یه‌کدا ئەندازەیه‌ک ئالتونی نارد بو پیغه‌مبەر(ﷺ) پیغه‌مبەریش(ﷺ) له‌نیو ئەم چوار که‌سه‌دا به‌شیکرد: (ئەقرەوی کوپی حابسی هەنزه‌لی) و (عویه‌ینه‌ی کوپی حصن فه‌زاری) و (عه‌لقه‌مه‌ی کوپی غولاسه‌ی عامری) و (زیدی طائی) جا ئەبو سعید ده‌فهرمویت: موسلمانە قوهره‌یشیه‌کان و ئەنصاره‌کان توپه‌بوون و وتیان: پیغه‌مبەری خوا به‌ پیاوه‌ زله‌یزه‌کانی (نه‌جد) ده‌به‌خشی و واز له‌ئیمه‌ دینی!! پیغه‌مبەریش(ﷺ) فهرمووی: من ته‌نها بو دله‌راگرتنیان ئەوه‌م کرد!! وه‌ (رافیه‌ی کوپی خوده‌یج) - خوالی پازی بی- ده‌فهرمویت: (پیغه‌مبەری خوا(ﷺ) هه‌ریه‌که‌ له‌ئەبو سوفیانی کوپی هه‌رب) و (سه‌فوانی ئومه‌یه‌و) (عویه‌ینه‌ی کوپی حصن) و (ئەقرەوی کوپی حابس) سه‌د حوشتی پیدان- هه‌ریه‌که‌ سه‌د حوشت!!- به‌لام له‌وان که‌متری دابوبه‌(عه‌باسی کوپی مه‌رداس)، بویه‌ (عه‌باس)یش ئەم شیعهری وت:

اتجعل نهبي و نهب العبيد بين عيينة والأقرع

وما كان حصن ولا حابس يفوقان مرداس في المجمع

وما طالما كنت دون امريء منهم. ومن يخفض اليوم لا يرفع

(ئەبو سه‌عید) ده‌فهرمووی: پیغه‌مبەر(ﷺ) بو (عه‌باس)یشی کردبه‌ (سه‌د حوشت) رواه‌ مسلم.

دل‌ راگیراوانیش -المؤلفة القلوب- دوو جوړن:

یه‌که‌م/ موسلمانان.

دووه‌م/ بی‌پروایان.

بېرېواکه ئه گەر هيوای پى ئه کرا به هۆيه وه سوډىكى هەبىت، وهك: موسلمان بوونى يان زهرهرو زيانى دوور بخريته وه، ئه گەر به وه نه بىت دوور نه ئه خرايه وه . موسلمان هه کهش به هۆى ئه وه به خشينه وه سوډىكى هەبىت، وهك: باشتەر موسلمان بونى، يان موسلمان بوونى خه لکانى تر و هاوچه شنانى ئه وه.

وهشايه نى باسه ئه م جوړه به خشينه يان، ئه گەر چى پروکه شه کهى به خشينى سه رکړده کان و له بیر کردنى هه ژار و لاوازه کانه - وهك په فتارى پادشاو زلهيزه کان-، به لام پيوهرى کړده وه کان نيازى دلّه، جائه گەر مه به ست به وه به خشينه به رژه وه ندى دين و ئه هلى دين بىت ، ئه وه وهك به خشينه کهى پيغه مبهرو (ﷺ) جين شينه کانى وايه، به لام ئه گەر مه به ست پيى خو به رز کړده وه و خراپه کارى بىت ئه وه وهك به خشينى فيرعه ون وايه!!.

ته نها که سيکيش به رگرى له و شته ده کات و پيى ناخوشه - دلپاگرتنى نوى موسلمانان- که خاوه نى دينىكى فاسد بىت، فهرمووده کهى پيغه مبه ريش (ﷺ) که ده فهرمويت: (إنما الأعمال بالنيات) رواه البخاري ومسلم. وشه يه کى کوکهره وهى ته واوه، چونکه نيه ت بو کړده وه وهك روح وايه بو لاشه.

ئه وه تا سه ير ده کهى: هه ريه که له وهى که کړنو شى بو خوا بردو وه و ئه وه يش بو خوړومانگ هه ر نيوچاوى خستو ته سه رزه وى و شيوهى په فتاره که يان يه کيکه... به لام يه که ميان نزىکترين خه لکه له خوا وه دووميشيان دورترين خه لکه له خوا وه!!.

پۆلینکردنی خەلک لە تورەبووندا

لەمبارەوێ خەلکی بەگشتی سۆ بەشن: -

کۆمەڵیکیان هەم بۆ خویشیان و هەم بۆ پەرەردگاریشیان تورەدەبن .
کۆمەڵیکیشیان نەبۆ خوێان نەبۆ خواش، کۆمەڵی سییەم - کە ناوەندە -
ئەوانەن کە تەنھا بۆ خوا رقیان هەڵدەستی نەک بۆ خوێان. وەك لە صحیحی
(بوخاری موسلم دا هاتوێ کە (عائیشە) ی دایکی ئیمانداران دەفەرموێت: (ما
ضرب رسول الله ﷺ بیده خادمًا له، ولا امرأة، ولا دابةً، ولا شيئاً قط، إلا أن
يجاهد في سبيل الله، ولا نيل منه شيء فانتقم لنفسه قط، إلا أن تنتهك حرمت
الله، فإذا انتهكت حرمت الله لم يقم لغضبه شيء حتى ينتقم لله) رواه
البخاري ومسلم.

واتە: (پێغەمبەری خوا (ﷺ) هیچ کات بە دەستی خۆی نەیداوێ لەخزمەت
کاریکی و نەیداوێ لەژێن یان و لاخ یان هەرشتیکی تر مەگەر لە پێناوی خوادا
جیهادی بکردبا وە هیچ شتیکی ئی نەکراوێ تۆلە ی بۆ خۆی کردبیتەوێ مەگەر
سنورە قەدەغە کراوێ کانی خوا هەتک بکرا بایا، جا هەركات سنورە کانی خوا
هەتک بکرا بایا هیچ شتیکی تورەیی پێغەمبەری (ﷺ) نەدەمرکاندەوێ هەتا
وەکو تۆلە ی بۆ خوا نەکردبایەوێ!

بەلام ئەوێ کە بۆ خۆی رقی هەڵدەستی نەک بۆ خوا یان هەردەم شت بۆ
خۆی هەڵدەگری و بەشی خەلکانی تری ئی نادات ئەمانەش بەشی چوارەمێ لە
خەلکی کە خراپترینی خەلکێ و نە دینیان پێی باش دەبێ و نە دونیا.

بەلام ئەوانە ی کە پیاوچاک و صالح و خواوەنی سیاسەتیکی چروپرو تەواوێ
ئەوانەن کە: فەرزهکان پادەپەرینن... واز لە قەدەغە کراوێ کان دینن.. وەکە سینک
کە سودی بۆ دین هەبێت هەردەم شتی پێی دەبەخشن وەشتیکیش کە پێیان
حەلال نەبێ وەری ناگرن... وەئەگەر سنورە قەدەغە کراوێ کانی خوا هەتک

بكریت يەكسەرپقيان ھەلدەستى و تورپەدەبن... ھەلە مافەكانى خويان خوش دەبن و لیدەبورن... بېگومان ئەمانەش لە خورپەوشتەكانى ئىسلام بونە كە كاملترینى خورپەوشتە.

جا مروقى موسلمان ھەتا ھەكو زیاتر لەم خورپەوشتانەو نزیكترىت ئەو ھە باشتر و كاملتر دەبیت بۆیە پىویستە موسلمان ھەردەم تىبكۆشیت بۆ ئەو ھە زیاتر زیاتر لییان نزیكیتەو پاشان داواى ئى خوشبونیش بکات لەخوای ئى بور دە بەرامبەر ھەركەمتەرخەمىەك ئەنجامى دابیت. ئەمەش ھەموى سەبارەت بەو ئایەتەى كەدەفەرمویت: (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا) (النساء: ۵۸).^۱

---

^۱ لەسەرەتارە فەرمووی ئەم پەراوھە كەناوی (سیاسەتى شەریعیە) لەسەر دوو ئایەت بنیاتنراوھ (۵۸ و ۵۹) ی سورەتى (نساء) جا ھەتاكو ئێرە دەربارەى بېرگەى یەكەم لەئایەتى یەكەمدا پۆیشتووھ، واتە: (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا) پاشان لەمەودوا لەسەر بېرگەى دووھم دەروات كە ئایەتى (وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ) (النساء: ۵۸). ھەركێپ.

بەشی دووهم (حەدده شەرعىيەكان و مافەكان)

ئەم بەشەشيان دوو بەندى ئەخۆى گرتووه :

(بەندى يەكەم)

حدود الله و حقوقه - سنورهكانى خواومافەكانى

جا ئەم بەندى يەكەم برىتيە ئە نۆفەصل

(فه صلى يه كه م)

(چەند نمونە يه كه له و ماف و حەددانە و ئەرکی ئیپرسراو لە ئاستیان)

پاشان له برگە ی دوو ه می ئایە تە کە دا خوای داد گەر دە فەر موی ت: (وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ) (النساء: ۵۸).

واتە: (خوای فەرمانتان پی دە کات ئه گەر حوکمتان لە نیو خە لکی دا کرد ئه وه بە داد پەر وەرانه حوکم بکەن).

حوکم کردنیش لە نیو خە لکیدا دوو جۆرە: -

یه که م/ له (حە ددە) کاندای - الحدود - (سنورە شەرعیە کان).

دوو ه م/ له مافە کاندای - الحقوق -

ئە مانە ش دوو بە شن: -

یه که م: ئه و ماف و حە ددانە ی که سو دە کە یان بۆ دە ستە یه کی دیاری کرا و نی یه بە لکو سو دە کە ی بۆ تیکرای موسلمانانە و هه مووشیان پیویستیان پێ یه تی جائە مانە ش پێ یان دە وتریت: (حدود الله، یان حقوق الله)^۱ نمونە ی ئە مانە ش وهك: حە ددی رینگه گره - قطاع الطريق - یان دزه کان - السراق - یان داوینپیس و زیناکه ره کان - الزنا - و جۆره کانی تریش - یان وهك حوکم کردن له و پارە و سامانە ی که هه ر دە م دیتە بە ر دە ستی کار به دە ستی موسلمانان (الأموال السلطانية).

---

^۱ زانا یان دە فەر موی ت: مافە کاندای دوو جۆرە: یه که م/ (حق الله) دوو ه م/ (حق العبد). دە لێ ن: هه ر حوکمی شەرعی به ر ژه وه ندیه که ی بۆ گشتی بیت ئه وه پێ ی دە وتریت (حق الله) وه هه ر حوکمی شەرعی به ر ژه وه ندیه که ی بۆ تاکه که س بیت پێ ی دە وتریت (حق العبد) الوجیز فی اصول الفقه ص ۸۲. وه ر گێ ژ.

جا به پراستی به پراکردنی ئەم یاسا شەریعیانە لە گەرنگترینی تەرکەکانی
 لێپرسراویەتیە لە ئیسلامدا هەر بۆیە ئیمامی (علی) -خوا لێی پازنی بیت-
 فەرموویەتی: (خەڵکی هەردەبیت ئەمیریان هەبیت ئیتر ئەو ئەمیرە چاک بیت
 یان خراپەکار- فاجر- بیت لەو کاتەدا وترا: ئەی ئەمیری بڕواداران: ئەمیری
 چاک ئەوە دەزانین پێویستە بەلام ئەی ئەمیری خراپ بۆچی؟ ئەویش
 فەرمووی: چونکە سنورە شەریعیەکانی پێ بەپرا دەکری، پێگاکانی پێ نارام
 دەکری و لەگەڵ دۆژمندا جەنگی پێ دەکری و مالی- فیء- دەستکەوتیشی پێ
 دا بەش دەکریت.)

بەلێ ئەم بەشەیان کە- (حق الله) یەو بەرژەو هەندیکە گشتیە لەسەر
 لێپرسراوان- فەرژە لێی بکۆڵنەو و هەردەم بگەڕێن بەدوایدا، وە
 بەپراکردنیشیان پێویستی بە (دەعوای هیچ کەسێک نین ئەگەرچی زانیان
 سەبارەت بە دەستی دز جیاوازی کە: ئایا پێویست بەوە دەکات بابای دزی
 لێکراو داوای مالهەکی بکاتەو؟ بەلام لەگەڵ ئەوەشدا هەموویان یەک دەنگن
 کە پێویست ناکا کە بابای دزی لێکراو داوای بەپراکردنی (هەدە) هەکە بکات.^۱
 وە هەمدیسان ئەم بەشەیان- حق الله- دەبێ بەبێ جیاوازی بەسەر خەڵکانی
 بەرێزو بێرێزو بەهێزو بێ هێزەو بەپرا بکری وەوازی لێهێنان و تەڕکردنیشی
 بەهیچ شیوەیەک دروست نیە، ئیتر بەهۆی تەڕکردن (شەفاعەت) وەو بیت یان
 بەخشین (هەدیه) وەیان هەرشتیکی دیکە. جەهەرکەس بەهۆی ئەمانەو-
 تەڕکردن بەخشین- تەڕکی بکا و بەپرای نەکات- لەکاتی کەدا توانای
 بەپراکردنیشی هەبیت- ئەو نەفرەتی خوا و فریشتەکان و هەموو خەڵکی
 لەسەرە وەخوای دادگەر هیچ شتیکی ئی وەرناگری و لەو کەسانە دەژمێردری

---

^۱ واتە: کابرای دزی لێکراو داوا بکات و داوانەکات دەبێ هەردەستی بێردری چونکە بەرژەو هەندی
 لەو حوکمە شەریعیەدا تەنها بۆ کابرای مالدزراو نیە بەلکو گشتی یە. وەرگێڕ.

که نایه ته کانی خوای به پاره یه کی کهم فروشتوو. وهك عبدالله ی کوپی عومەر -خوای لیی رازی بیّت- ده فەرمویت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فەرموو یه تی: تکای هه رکه سیك ببیته پەرچ له بهردهم سنوریک له سنوره کانی خوادا ئهوا درزایه تی خوای کردوو وه هه رکهس له شتیکی ناحه قدا- بزانیّت که ناحه قه- درزایه تی یه کیکیتر بکات ئهوه بهردهوام خوای تۆله ستین لیی توپه یه تاوکو واز بهیننیت وهه رکه سیکیش شتیك به موسلمانیک بلیت و تییدا نه بیّت ئهوه له نیو قوپاوی تیکچوودا بهند ده کریت هه تاوه کو په شیمان بیته وه له وهی که وتویه تی و ترا ئه ی پیغه مبهری خوا (ﷺ) قوپاوی تیکچوو چیه؟ فەرمووی: کیّم و جه پراحتی جه ه نه میه کان)ه.

وه له صحیحی بوخاری و موسلیم دا هاتوو که عائیشه - خوای لی رازی بیّت- ده فەرمویت: (ئافره تیکی مه خزومی دزی کردبوو جا قوپه یشیه کان به لایانه وه شتیکی گران بوو که (حد)ی له سه ر به ریا بکریت بویه وتیان کی سه باره ت بهم ئافره ته قسه له گه ل پیغه مبهردا (ﷺ) ده کات؟ وتیان: (ئوسامه ی کوپی زهید) نه بیّت که سی تر جوړه ت ناکات، پیغه مبهری خواش (ﷺ) به ئوسامه ی فەرموو: ئه ی ئوسامه ئایا له سنوریک له سنوره کانی خوادا تکاده کهیت؟! ئه وه ی به نوئیسرا ئیلیه کانی له نیو برد ئه وه بو ئه گه ر له نیوانیاندا بابایه کی به ریزو گه وره دزی بکردبا وازیان لی ده هینا به لام ئه گه ر لاوازیك دزی بکردایه ئه وه (حد) یان له سه ر به ریا ده کرد، ده به و خوایه ی که گیانی محمدی به دهسته ئه گه ر فاته می کچی محمیش دزی بکا دهستی، ده بزم).

له پراستیشدا ئه م پوودا وه پره له په ند و ئاموژگاری له به ره وه:-
یه کهم/ چونکه به ریزترین هۆز له نیو قوپه یشدا (به نو مخزوم و به نو عبد المناف) بوون جا ئه و ئافره ته له وان بوو که له گه وره ترینی هۆزه کان و به ئابروترینی ماله کان بوو.

دووه/ (ئوسامه‌ی کوپی زهید) تکای بۆ کرد که نه وه‌نده لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) خو‌شه‌ویست بوو پییان ده‌ووت: (حب رسول الله) به‌لام له‌به‌ر نه وه ده‌ست به‌رینی نه و ئافره‌ته واجب بوو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌رده‌ستی به‌ری و له‌ئوسامه‌ش توره بوو وه پ‌یگه‌شی ئی گرت که تکا بکات له‌شتی‌کدا که خوای گه‌وره پ‌یگه‌ی ئی گرتبیت پاشان نمونه‌یشی به‌به‌ر‌یزترین و گه‌ورترین ئافره‌تی جیهان هیناوه- که خوای گه‌وره‌ش له‌وجۆره کارانه پاک رایگرتووه- وه‌فه‌رمووی: (لو ان فاطمة بنت محمد سرقت لقطعتم یدها)!!

ئیمامی (مالک) له‌کتی‌بی (الموطأ) دا ده‌گ‌یر‌یت‌ه‌وه: جار‌یک‌یان کۆمه‌ل‌یک د‌ز‌یک‌یان گرتبوو بۆ نه‌وه‌ی بی‌به‌نه لای (عوسمانی کوپی عه‌فان) جا له‌پ‌یگادا (زوبه‌یر)یان پ‌یگه‌یش‌ت زوبه‌یریش که‌وته ت‌کا‌کردن بۆ د‌زه‌که نه‌وانیش وتیان: با به‌ر‌یت بۆلای عوسمان جا له‌وئ تکای بۆیکه، نه‌ویش فه‌رمووی: نه‌گه‌ر هه‌دده شه‌رعیه‌کان هینرانه لای سولتان نه‌وه ئیتر خوا نه‌فه‌رتی له‌ت‌کا‌که‌رو ت‌کا‌وه‌رگ‌ریش کردووه.

وه‌جار‌یک‌یان (صه‌فوانی کوپی ئومه‌یه) له‌مزگه‌وتی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌سه‌ر عه‌باکه‌ی خه‌وتوبو له‌وکاته‌دا د‌ز‌یک عه‌باکه‌ی ئی د‌زی (صه‌فوانیش) د‌زه‌که‌ی گرت و هینایه لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) پیغه‌مبه‌ریش فه‌رمانی به‌به‌رینی ده‌ستی کرد صه‌فوانیش وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌سه‌ر عه‌باکه‌ی من ده‌ستی ده‌به‌ری؟! نه‌وا من ده‌یبه‌خشم، پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) فه‌رمووی: نه‌ی بۆ به‌رله‌وه‌ی بی‌هینیته لای من پ‌یت نه‌به‌خشی؟! پاشان ده‌ستی د‌زه‌که‌یان به‌ری مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌وه‌بو: تو نه‌گه‌ر به‌رله‌وه‌ی به‌ته‌ینابایه بۆ لای من چاوپۆشیت ئی ب‌کردبایه نه‌وه ده‌بو به‌لام له‌پاش هاتنی بۆ لای من ئیتر ت‌ه‌رک کردنی نه‌و (هه‌دد) نه‌ به‌ چاوپۆشی... نه‌ به‌ ت‌کا‌کردن... نه‌به‌ به‌خشین جائیز نه‌یه!!

جا بۆيە ئەۋەندەي من بزانم زانايان يەك دەنگن لەسەرئەۋەي: (پېگريان
(دن)يان نمونەي ئەوان ئەگەر هينرانەۋە بۆلای لىپرسراۋ پاشان تۆبەيان کرد
ئەۋا (حەدد)ەكەيان لەسەر لا ناکەۋى بەلکو ئەۋ حەددە ۋاجبە ھەربەريا
بکرىت ئەگەرچى تەۋبەش بکات!

جا ئەگەر لەتەۋبەكەياندا راست بکەن ئەۋە بەرياکردنى حەددەكە دەيىتە
(كەفارەت) بۆيان.

وہك خواى بەخشەر لەۋ بارەۋە دەفەرمويىت: (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ
وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي
الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (۳۳) إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ
اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) المائدة: ۳۳-۳۴ واتە: (ئەوانەي كە دوژمنايەتى خواۋ
پيغەمبەرەكەي دەكەن، لەنيۆ زەۋيدا خراپە بلاۋ دەكەنەۋە، تەنھا سزايان
ئەۋەيە كە: بكوژيڻ، يان ھەلواسريڻ، لە راست و چەپەۋە دەست و
قاچەكانيان بقرتيڻيڻ، يان لە ۆلات دەريکريڻ، جا ئەمە لە دونيادا
سەرشۆڤى و پيسوايىيەكە بۆيان، ۋە لە دواڤوژيشدا سزايەكى گەۋرەيان بۆ
ھەيە، تەنھا ئەوانەيان نەبيىت كە پيش ئەۋەي بەردەستتان بکەۋن
دەگەرپنەۋەۋ تەۋبە دەكەن، جا بزانن بەراستى خوا لىبور دەي مېھربانە^۱).

سەير دەكەي لە ئايەتەكەدا تەنھا ئەوانەي جيا کردۆتەۋە كە پيش دەست
بەسەردا گرتنيان تەۋبە دەكەن، بەلام ئەۋەي كە لەپاش دەست بەسەرداگرتنى
تەۋبە دەكات، ئەۋە بەرياکردنى (حەدد)ەكەي ھەر بەسەرەۋە دەمىنيىت،
ئەمەش لەبەر (مەفھوم)ى ئايەتەكە.

^۱ مختصر تفسیر ابن کثیر ۱م ص ۵۱۰-۵۱۳. ۋەرگير.

وه (عبداللہ ی کوپی عومەر) له پیښه مبهري خواوه ﷺ ده گيرېته وه كه
 فهرموويه تی: (له سنوره شهرعييه كاندا له نيوان خوتاندا له يه كتر ببورن،
 چونكه هرچي (هه دد) يك گه يشته لای من، ئه وه ئه نجام ده دريت) رواه
 ابوداود والنسائي. وه (ئهبوره يره) -خوای لی رازی بیت- له پیښه مبهري
 خواوه ﷺ ده گيرېته وه كه فهرموويه تی: (حد يعمل به في الأرض، خير لأهل
 الأرض من ان يمحطوا أربعين صباحا) رواه النسائي وابن ماجه. واته:
 (ئهنجامدانی سنوريكي شهرعی له نیو زه ویدا، بو خه لکی سهر زه وی چا كتره
 له وه ی چل به یانیان بارانیان بو بیاریت!!) هو ی ئه مهش ده گه ریته وه بو
 ئه وه ی: گونا هو سه ریچییه كان تاكه هو ی كه مېونه وه ی پوژی و دروستبونی
 ترسه له دوژمن، وهك (قورئان) و (سوننه ت) یش له سهر ئه و راستیه به لگهن،
 به لام ئه گهر سنوره شهرعييه كان به ریا کران، ئه وه گوپرایه لی کردن بو خوا
 ورده ورده زال ده بی و دهر ده كه وی، وه له م لاشه وه سه ریچی کردنی خوا كه م
 ده بیته وه و لاواز ده بی، جا دهر ئه نجام ئه گهر گوپرایه لی بو خوا په ره ی سهندو
 سه ریچی ش كه م بوویه وه، ئه وه ئیتر هم پوژی به ده ست دی و هم
 سه ركه وتنیش مسوگهر ده بیت.

حوكمى وەرگرتنى پاره لەبرى بەرپا نەکردنى سنورى شەرى

جائيز نيه له باباي (زينا) كەر... يان (دز)... يان (عارق خۆر)... يان نمونهى ئەمانە، پاره وەرگيرى و بەهۆيه وه سنوره شەرىعيەكان واز ئى بهيترين!! ئيتەر ئەو پارەيه بۆ بيت المال-، يان بۆ غەيرى ئەو وەك يەكە، وه ئەو پارەيهش كە وەرەگيريت لەبرى تەركکردنى سنوره شەرىعيەكان مالىكى (سحت) حەرام و پيسە، جا ئەگەر ئەميرى موسولمانان ئەمەى كرد، ئەوه له يەك كاتدا دوو خراپەى، گەورەى له خۆيدا كۆكردۆيه وه:

يەكەم/ ئەنجام نەدان و بەرپانەکردنى سنوره شەرىعيەكان!
دووەم/ خواردنى مالى حەرام (السحت)!!

واتە: هەم فەرزيكى چواندووه، هەم كاريكى قەدەغەكراویشى كردووه! وەك پەروردگار سەبارەت بە جولهكەكان دەفەرمويّت: (سَمَاعُونَ لِّلْكَذِبِ أَكَالُونَ لِّلْسُحْتِ) (المائدە: ۴۲) واتە: (زۆر گوڤگري وتەى درۆ و باتلن، وه زۆريش بخۆرى مالى حەرامن - ابن مسعود دەفەرمويّت: (سحت) پەشوو-)^۱ وه بەهەمان پيژدان له ئايەتى (۶۳) شدا ئاماژەيان بۆ دەكات، چونكە جولهكەكان هەميشە پەشويان دەخوارد ئەوهى كە ئىستاپي ئوتريت (البرطيل)، وه جارى واش هەيه ناوى بەخشين - هەديه-ى ليدەنين، جا هەر كات ليپرسراو (پەشوو)ى خوارد، ئەوه گوڤيش له قسە و شاهيدى درۆش دەگريّت، (عبداللەى

---

^۱ مالى (سحت) برىتييه: له هار كاسپى و پارەيك كە پيس بويّت بەهۆى تيكەلەو بوونى نەشەوه، وەك پەشوو - بەرتيل - وەك (راغيى ئەصفهاني) دەفەرمويّت: (سحت) بەهەلگەندنى توڤكۆ و پيشكى دار دەوتريت، جا ئەو وشەيه بەكارهينراوه بۆ مالى حەرام كە بەهۆيهوه خاومەكەى توشى عار دەبيّت، وەك نەوه وايە: دين و پياوشتى خۆى هەلگەندبيّت، هەر بۆيهش (پەشوو - بەرتيل) پيى دەوتريت (سحت) معجم مفردات الفاظ القرآن ص ۲۳۱. وەرگير.

^۲ تفسير القرآن العظيم م ۲ ص ۵۷. وەرگير.

كوپى عومەر) يش -خوای ئى پازى بى- ده فەرمویت: (لعن رسول الله ﷺ الراشى والمرتشى والرائش الذى بينهما) رواه أبوداود والترمذى وابن ماجه. واتە: (پىغەمبەرى خوا ﷺ نە فرەتى کردووە لە پەشووە دەرو، پەشووە وەرگرو، ئەو ەيشى كە لە نىوانىاندايە).

لە صەحیحى (بوخارى و موسلىم) دا ەاتووە كە: (دوو پياو كىشەيەكى خويان ەينايە خزمەت پىغەمبەر ﷺ، يەككىيان وتى: ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ تۆ بە كىتابى خوا حوكم لە نىوانماندا بكە، ەاورپكەى ترى كە لەو تىگەيشتوتر بوو، وتى: بەلئى بە كىتابى خوا حوكم لە نىوانماندا بكە، بەلام مۆلەتیشم پى بدە، پىغەمبەرىش ﷺ فەرموى: ئادەى بلئى، ئەویش وتى: كوپەكەى من لە نىو خىزانەكەى ئەم كابرايەدا كرى گرتە بوە، جا (زىناى) لەگەل ژنەكەيدا کردووە، بەلام لە بريددا سەد مەرو خزمەتكارىكى پىدراوە، جا من پرسىارم لە چەند پياوئىكى زانا کردووە و ئەوان پىيان وتوم: كوپەكەى من سەد جەلدو يەك سال دورخستەنەوەى لەسەرە، وە ژنەكەى ئەميش پەجمى لەسەرە.

پىغەمبەر ﷺ فەرمووى: بەو خوايەى گيانى منى بە دەستە، دەبئى منيش بە كتيبى خوا حوكمتان لە نىواندا بكەم، سەد مەرو خزمەتكارەكە دەگەرپىتەوە بۆ تۆ، وە كوپەكەشت سەد جەلدو دورخستەنەوەى سالىكى لەسەرە، وە ئەى (ئەنەس) بڕۆ بۆ لاى ژنى ئەم پياو و پرسىارى ئى بكە، جا ئەگەر دانى پىدا نا ئەو پەجمى بكە، ئەنەس شىش چوو پرسىارى لە ژنەكە كرد، ژنەكەش دانى پىانا كە زىناى کردووە، بۆيە ئەنەس شىش پەجمى كرد) بوخارى و موسلىم لە ئەبوهورەيرەو گىراويانەتەوە.

ئەم فەرمودىيە ئەوەى تىايە: ئەو كابرايەى كە تاوانەكەى کردووە و پاشان ئەو بڕە پارەيەى داوە بۆ ئەوەى ەدەكەى لەسەر لا بچئى، پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمانى کردووە كە پارەكە بگىردىتەوە، وە فەرمانيشى کردووە بە

بەریاکردنی ھەددە شەریعیەکە و نەچووە پارە وەرگیراوێکە بەدات بە
موجاھیدان و ھەژاران.

وہ زانایان بە گشتی لەسەر ئەو کۆن کە:

یەكەم/ بەریا نەکردنی سنوری شەری و واز لێھێنانی لەبری پارە و پولیک کە
وہردەگیریت جائیز نیە.

دووەم/ وہ ئەو پارەییە کە لە کابرای زیناکەر، یان دز، یان عارەق خۆر، یان
رینگەر وەردەگیریت لەبری تەرك کردنی سنورە شەریعیەکە، پارەییەکی
حەرامی پیسە.

جا لە راستیدا ئەو ژیا نە تال و ئالۆزە کە ئیستا خەلکی پیوہی گیرۆدەن،
زۆربەیی ھەرە زۆری سوچی تەركکردنی سنورە شەریعیەکانە، ئەویش لەبەر
وہرگرتنی پارە و پولیک یان پەچاوکردنی ریزو حورمەت، بەپراستی ئەمەش
تاکە ھۆکاری پشیووی و ئالۆزی خەلکی لادێ و شارەکانە، وەك:
تورکەکان و .. کوردەکان^۱ و ... دەشتەکییەکان.

وہ لەم لایشەوہ وەرگرتنی پارە بۆ ئەو جۆرە کارانە ھۆی لە دەستدانی ریزو
حورمەتی لێپرسراویشە، وە کەمبۆنەوہی وەزنی لەنیو دلی خەلکید، وە تاکە
فاکتەری سوکی و دابەزینی.

جا ئەگەر لێپرسراوی موسوڵمانان لەبەرامبەر تەركکردنی سنوریکی
شەریعیەوہ پەشوو بەرتیلی وەرگرت، ئەوہ بۆ بەریاکردنی سنوریکی تریش
دەرونی لاواز دەبیت، دەرئەنجام بەو جۆرە پەفتارەش وەك جولەکە نەفەرەت
لێکراوہکانی ئی دێ و بەمەرەدی ئەوانیش دەپوات، ئەم وشە (بەرتیل)ەش:
لە ئەسڵدا لەبەردی درێژەوہ ھاتووە، بۆیە بەکاریش ھینراوہ بۆ پەشوو

---

^۱ وا دیارە ئەو سەردەمە کوردەکان وەك تورک و عەرەبە دەشتەکییەکان دەستی رینگری و جەردەبیان
ھەبوو، پەنگە کوردی ناوچە (ابن تیمیہ)ش وابووین.

وهرگرتن، چونکه ههروهك بهردىك ئهگهر له نىو دهمى كابراډا دابنرنت نىتر تواناى قسه كردنى نامىنىت، ئاوهاش پهشوه وهرگرهكه دهمى له ئاست وتنى وشهى ههقدا داده خرىت، وهك له (اش) يكىشدا هاتووه دهلى: (اذا دخلت الرشوة من الباب، خرجت الامانة من الكوة) واته: (ههركات پهشوه له دهركاوه خوى كرد به ژوردا، نهوه نه مانهت له تاقهوه دهچيته دهه).

نهوه تا دهبينىن دهشتهكييه خراب كارهكان مولك و مال له خهلكى دهستينن و داگرى دهكهو، پاشان دینه لای لىپرسراو و چهند ولاخيكي بهرهشوه بو دينن و نهویش دهم و دهست لىيان دهبوريت، جا ئىتر خهلكى چۆن ته ماعيان بو خراپهكارى بههيز نابيت؟! وه چۆن حورمهتى لىپرسراويىتى و سهلتنهت ناشكىت و سوك نابيت؟! وه چۆن گوزهرانى خهلكى ئالوز نابى و تىكناچيت؟! يان دهبينى كابراى عارهق خور بگيريت ههنديك پاره دهداو خوى دهرباز دهكات، باشه ئىتر چۆن عارهق خورهكان ته ماعيان زور نابى و لهسه عارهق خوار دنه وهكه يان بهردهوام نابن!؟

چونكه بهو هيوايه وه عارهق دهخونه وه كه ئهگهر گيران بهههنديك پاره خويان رزگار دهكهو!! كابراى بهرپرس پارهكه بهحهپامى وهردهگرى و تىناكهوى، دهرئه نجام ژيان و زيندهگيش ههه به ئالوزى دهمينيته وه!!

وه بههه مان شيوه نهوانهى كه خاوهنى ريزو هيزن، ئهگهر ببنه بهربهست بو نهوهى سنورىكى شهرى لهسه كهسيك بهرپا نهكرىت، نهوه خراپه زور دهبى و ژيانيش ئالوز دهبى، بو نمونه:

كابرايهك جهريمهيهك نه نجام بدات و پاشان پوبكات هه گونديك و لای سهههك عهشيره تهكه بهمينيته وه، نهویش بهرگرى لى بكاو بىپارىزىت، جا نهو كهسهى كه دالدهى دهداو پاراستويهتى، لهو كهسانهيه كه خواو پىغه مبهه عليه السلام نه فره تيان لىكردوه، وهك له فهرمودهى ئىمام (موسليم) دا هاتوه، چونكه ئهگهر پىغه مبهرى خوا عليه السلام فهرمووبىتى: (تكاي ههركهس ببىته رىگر

له بهردهم سنوریك له سنوره كانی خوادا، نه وه دژایه تی خوی کردیوه) رواه احمد یاسناد صحیح.

نه ی حوكمی، نه و كهسه چونه كه به هیزو بازوی خوی پښگری له هدهدهكه بكات و نه یه لیټ نه نجام بدریټ!!

جا به راستی نه و پاره یه ی كه وهرگیراوه چ بؤ - بیت المال - بیټ، یان بؤ گیرفانی لیپرسراو... به ناشكرا بیټ یان به پهنهان، وهك یهك وایه، هه مویشی به كؤړا (إجماع) ی زانایان هه پامه.

وه نه و پاره یه كه به په شوه له بری تهر ككردنی سنوریكی شهرعی وهرده گریټ، وهك نه و پاره یه وایه كه ئافره تیكي بهرله لا له سهر داوین پیسی وهریده گریټ!! یان وهك پاره ی فالچی.. یان پاره ی فروشتنی سهگ، یان وهك پاره ی نه و كهسه وایه كه بوته نه لقه ی گه یه نه ری دوو كهس بؤ كاری به دو هه پام، نه وهش ئیستا پیی ده لئین: (القواد- گه واد) پیغه مبه ری خواش ﷺ ده فهرمویت: (ثمن الكلب خبیث، ومهر البغي خبیث، وحلوان الكاهن خبیث) رواه البخاری. واته: (پاره ی فروشتنی سهگ پیسه، وه ماره یی ئافره تی بهرله لا پیسه - واته: نه و پاره یه ی كه له سهر بهرله لایی و داوین پیسی وهریده گریټ، وه شیرینی فالچیش پیسه - واته: وهرگرتنی پاره له خه لك-)

وه لیپرسراو نه گهر له بری وهرگرتنی پاره و پولیک وازی له جله وگیری له خراپه و بهرپا كړدنی سنوره شهرعییه كان هیئا، نه وه وهك كابرای (گه واد) وایه كه كرییهك وهرده گریټ بؤ نه وه ی دوو نه فهر به یه كتر بگه یه نیټ بؤ داوین پیسی و كاری ناپه سه ند!! وه حالی نه و لیپرسراوه وهك حالی ژنه كه ی هه زره تی (لوط) وایه كه خه لكی فاجری ده هیئا بؤ نه وه ی كاری خراپو داوین پیسی له گهل میوانه كانی هه زره تی (لوط) دا نه نجام بدن!! وهك خوی گهره سه باره ت به و ئافره ته ده فهرمویت: (فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا أُمَّرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ) (الأعراف: ۸۳) واته: (- لوط- و منداله كانیمان پزگار كرد، ته نها

ژنه که ی نه بښت پزگارمان نه کړدو له وانه بو که له نیو شاره که دا مانه وه و
تیا چوون^۱.

وه له شوینیکې تردا دهرباره ی دهموین: (إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ)
(هود: ۸۱) واته: (ئو سزایه ی که دوچاری بی پرواکانی گه لی (لوط) بو، بهری
ژنه که شی کهوت)^۲.

سیر ده که ی خوی گه وره وه ک چو سزای گه لی (لوط) ی دا به هو ی په فتاری
ناپه سهندو نیر بازییه وه، ئاوه هاش سزای خیزانه که ی هزره تی (لوط) ی دا
به هو ی ئه وه وه خه لکی ده هی نایه سر میوانه کانی (لوط) - علیه السلام -!!
جا بویه وهرگر تنی په شوه ش بو لیپرسراو بهو شیوه یه، چونکه: وهرگر تنی
په شوه له بری ته رک کړدنی (هده د) ی شهرعی یارمه تیدانه بو گوناوه
ده ستریز، له لاشه وه لیپرسراوی موسولمانان بویه دانراوه بو ئه وه ی
فرمان به چاکه و جله وگیری خراپه بکات، هر ئه مه ش تاکه مه به سستی
لیپرسراو یتیه له ئیسلامدا، جا ئه گهر لیپرسراو به هو ی پاره وهرگر تنه وه
جله وگیری خراپه نه کات، ئه وه پیچه وانیه مه به سستی لیپرسراو یتیه نه نجام
داوه، ئه و کاته وه ک ئه و که سه ی لی دیت که داتناوه بو ئه وه ی یارمه تیت بدات
بو دزایه تی دوژمنه که ت، به لام ئه و بروات به پیچه وانیه یارمه تی دوژمنه که ت
بدات، یان له شوینی ئه و که سه یه که پاره یه وهرگر تن بو ئه وه ی له پیناوی
خوادا جیهادی پی بکات، به لام بروات موسولمانانی پی بکوژیت و
بچه وسینیتنه وه.

---

^۱ تفسیر القاسمی. م ۷ ص ۲۰۱. وهرگیر.

^۲ تفسیر القاسمی. م ۷ ص ۲۰۱، له ئین که څیره وه نه قلی کړدوه. وهرگیر.

بۆ زیاده روؤش نکردنه وه ده لیم:

خوشحالی بهنده کانی خوا فرمان به چاکه و جله وگیری له خراپه یه، چونکه گوزهرانی خوش به گویراپه لی خواو پیغه مبهری خواوه یه ﷺ، دهی گویراپه لی خواو پیغه مبه ریش ﷺ به فرمان به چاکه و جله وگیری له خراپه نه بیئت دهسته بهر نابیت، وه هر به هوئی فرمان به چاکه و رِگیری له خراپه یه وه ئەم ئوممه ته بووه ته چاکترین ئوممه ت. وهك خوای کار به جی ده فهرمویت: (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ) (آل عمران: ۱۱۰) واته: (ئیهو چاکترین ئوممه تیکن له نیو خه لکیدا، که فرمان به چاکه و رِگیری له خراپه ده کهن). وه ده فهرمویت: (وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ) (آل عمران: ۱۰۴) (با له نیو ئیهو دا کۆمه لیك هه بن بانگی خه لکی بکه ن بۆ لای خیر، وه فرمان به چاکه و جله وگیری له خراپه بکه ن) وه له شوینیکی دیکه دا ده فهرمویت: (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ) (التوبة: ۷۱). واته: پیاوانی بروادارو ژنانی بروادار هه ندیکیان خوشه و یست و پالپشتی هه ندیکی تریانن، وه هه مووشیان فرمان به چاکه و رِگیری له خراپه ده کهن).

وه خوای گه وره له مه ر سهرزه نشتکردنی (به نو ئیسرائیل) یه کاندای ده فهرمویت: (كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ) (المائدة: ۷۹). واته: له نیو خویاندا نه گه ر خراپه یه کیان بکردبا رِگرییان له یه کتر نه ده کرد، به راستی ئه و ره فته ریه یان شتیکی خراپ بوو).

وه له فهرموده ی سه حیحیشدا هاتوه که (ئهبوبه کری صدیق) -خوای لی پازی بیئت- له سه ر دوانگه ی پیغه مبه ر ﷺ وتاریداو فهرمووی: (ئهی خه لکینه: ئیهو ئەم ئایه ته ده خویننه وه و له شوینی خویدا داینانین: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ (المائدة: ١٠٥) وه من له پیغه مبهری خوام ﷺ بیستووه که فەرمویه تی: خەلکی ئەگەر خراپە یەکیان بینی و نەیانگۆڕی، ئەو نزیکه خۆی دادگەر لە لایەن خۆیەو بە گشتی سزایەکیان بۆ بنیڕیت!

وه ئەم بەشەش که باسمان کرد له -حقوق الله- گەورەترین مەبەست تییدا فرمان بەچاکە و پێگرتی له خراپەیه، فرمان بە چاکە، وهك: نوێژ... زەكات... پۆژوو... حج... راستگویی... دەستپاکی... چاکە لەگەڵ دایک و باوک... گەیانندی پەيوەندی خزمایەتی... وه نمونهی ئەمانە. وه فەرزه لەسەر لیپرسراو هەموو ئەو کەسانە ی فرمانبەری ئەو دەکەن، دەبی هەردەم فرمانیان پێ بکات بە پاپەوانندی نوێژ فەرزهکان بەو شیوەیهی خوا فەرمانی پێکردوو، وه دەبی سزای ئەوانەش بدات که ئەو نوێژانە دەچوینیت، جا ئەگەر کۆمەڵێک بوون ئەو بە کۆرا (إجماع)ی موسولمانان دەبی بکوژرین، وهك: مارەکردنی ئەو ئافەرەتانە ی که مەحەرەمن، یان خراپەکردن و بلاوکردنەوێ بەنیو زەویدا، وه هەر کۆمەڵێک یەکیک له یاسا ئاشکراکانی ئیسلام واز لیبنی و ئیلتیزامی پیو نەکات، ئەو واجبە جیهادی دژ بکریت، هەتا کو دین هەرەمووی تەنها بۆ خوا بیئت، ئەم بنچینه یەش زانایانی ئیسلام یەك دەنگن تییدا.

بەلام نوێژنەکەر ئەگەر یەك نەفەر بوو، ئەو جەماوەری زانایان دەفەرموون: سەرەتا داوای تەوبە ی لیذەکریت، جا ئەگەر تەوبە ی کردو دەستی کردووه بە نوێژکردن ئەو باشە، بەلام ئەگەر لەسەر نوێژ نەکردن بەردەوام بوو ئەو دەکوژریت، ئەمە هەمووی له کاتی کدایە ئەگەر دانی بەواجب بوونی نوێژدا هینا، بەلام ئەگەر بپوای بە واجبوونی نوێژ نەبوو، ئەو بە کۆرا (إجماع)ی زانایان پێی کافر دەبیئت.

وه شایه‌نی باسه: سزادان له‌سه‌ر تهرککردنی فهرزه‌کان و نه‌جامدانی قه‌ده‌غه‌کراوه‌کان تاکه مه‌به‌ستی جیهاد کردنه له‌ریځه‌ی خواډا، وه نه‌مه‌ش له‌سه‌ر ئوممه‌تی ئیسلام واجبه، هه‌روه‌ک (قورئان) و (سوننه‌ت) ی پیځه‌مبه‌ریش ﷺ شاهیدی ئهم راستییه‌ن!

جیهادکردنیش له‌گه‌وره‌ترینی کرده‌وه صالحه‌کانه، چونکه جاریکیان پیاویک به‌پیځه‌مبه‌ری ﷺ وت: (ئهی پیځه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرده‌وه‌یه‌کم پیشانده: وه‌ک جیهاد بیت، پیځه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: ناتوانیت بیکه‌یت، پیاوه‌که وتی: تو پیم بلێ چیه؟! پیځه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: ئایا ئه‌گه‌ر موجه‌یده‌که ده‌رچوو بو جیهاد، تو ده‌توانیت له‌و کاته‌وه به‌پوژوو بی و نه‌یشکیینی، وه نوێژو شه‌ونوێژ بکه‌ی و وازی لی نه‌هینی؟! وتی: ده‌ی کی توانای ئه‌وه‌ی هه‌یه؟! پیځه‌مبه‌ریش ﷺ فهرمووی: ده‌ی ته‌نها ئه‌وه وه‌ک جیهاد کردنه له‌ریځه‌ی خواډا) رواه البخاری. وه پیځه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فهرمویت: (إن فی الجنة لمائة درجة، بین الدرجة الى الدرجة كما بین السماء والأرض، أعدھا الله للمجاهدين فی سبیله) رواه البخاری. واته: (له‌ئێو به‌هه‌شتدا سه‌د پله‌ هه‌ن، نێوان هه‌ر پله‌یه‌کی بو ئه‌ویترو وه‌ک نێوانی ئاسمان و زه‌وی وایه، خوا بو موجه‌یدانی ریځه‌ی خوی ئاماده کردوه!!) وه خوای په‌نه‌انبین ده‌فهرمویت: (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ) (الحجرات: ۱۵) واته: (بپروادارانی راسته‌قینه ته‌نها ئه‌وانه‌ن که بروایان هیناوه به‌خواو پیځه‌مبه‌ره‌که‌ی و پاشان گومانیان له‌بپرواکه‌یاندانیه، وه به‌دارایی و گیانیان جیهاد له‌ریځه‌ی خواډا ده‌که‌ن، به‌راستی هه‌ر ئه‌وانه راستان).

^۱ لێکدانه‌وه‌و کورتکردنه‌وه‌ی وشه‌ی (الصادقون) له‌ (پاستگۆیان) دا لێکدانه‌وه‌یه‌کی کچ و کاله. چونکه که‌سیک له‌ قسه‌دا (راست) بیت به‌لام له‌ هه‌لۆیست و کرده‌وه‌دا (دروژن) بیت، ئه‌وه پینی ناتریت (صادق). که‌واته: لێکدانه‌وه‌ی وشه‌ی (الصادقون) به‌راستان قولترو راسته‌ره، چونکه (پاستان) ده‌گونجی له‌ قسه‌دا راست بن، هه‌م له‌کرده‌وه‌و هه‌لۆیستدا، شایه‌نی باسه ئهم لێکدانه‌وه‌یه‌ش جه‌نابی ماموستا علی باپیر ئاماژه‌ی پیکردوه. وه‌رگیز.

وہ دہ فہرموئیت: (أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) (۱۹) الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ (۲۰) يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ (۲۱) خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ (التوبة: ۱۹-۲۲) واتہ: (ثایا ئیوہ ئاودان بہ حاجیہ کانی مائی خواو ئاودان کردنہ وہی (المسجد الحرام) تان داناوہ وکوئو کہ سہی کہ پروای بہ خواو پوژئی دواپی هیئاوہ و لہرئگہی خوادا جیہاد دہکات؟! ئو دوانہ لہ لای خوا و ہک یہک نین، بہراستی خوا پرنمایئ کومہ لی ستہ مکاران ناکات، ئووانہی کہ پروایان هیئاوہ و کوچیان کردوہ و بہدارایی و گیانیان لہرئگہی خوادا جیہادیان کردوہ، لہ لای خوا گہورہترین پلہیان ہہیہ و ہر ئووانہش براوہن، پەرورہدگاریان مژدہی پرحمہت و پہزامہندی خوئیان پیئدہدات، بہچہند باغو باخچہیہک کہ چہندین نیعمہتی ئامادہ کراویان تیئدایہ بوئیان، لہو بہہشتہ شدہا بہہمیشہیی و نہ براوہیی دہمیننہوہ، بہراستی خوادا پاداشتی گہورہی لایہ).

فه صلی دووهم:

تۆله و سزای ریگرو چه ته کان — قطاع الطريق

یه کیکیتر له وانهی که پیی دهوتریت: (حقوق الله) سزادانی ریگرانه "قطاع الطريق" نه وانهی که ههردهم به چه که وه ریگه به خه لکی دهگرن به مه به سستی داگیرکردنی ماله که یان به ئاشکرا. خوای تۆله ستینیش ده باره یان ده فهرمویت: (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ) (المائدة: ۳۳)

واته: (ئه وانهی که دورژمنایه تی خواو پیغه مبه ره که ی ده که نه و له نیو زه ویدا خراپه بلاو ده که نه وه، سزایان ته نها نه وه یه که بکوژین. یان هه لبواسرین، یان له راست و چه په وه ده ست و قاچه کانیاں بقرتینریت، یان له ولات ده ربکری. دوور بخزینه وه. جا ئه مه هه ره له دنیا دا سه رشوپی و پرسواییه بویان، وه له دوا پوژیشدا سزایه کی گه وه یان بو هه یه)^۱

---

^۱ مختصر ابن کثیر ۱ ص ۵۱۰-۵۱۳. ئه نه سی کوپی مالیک - خوای لی پازی بیت - ده گیریت ته وه که: کومه لیک له هوزی (عضل) ههشت کهس بوون هاتن بو خزمت پیغه مبه ره ﷺ وه به یه عتیان له سه ره ئیسلام پید، به لام پاش ماوه یه که نه خویش که ورتن، بویه بو چاره سه ری نه خویشیه که شه کوای خویمان هینایه لای پیغه مبه ره ﷺ، پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: بو له گه ل نه م شوانه ی ئیمه دا ناچن بو لای حوشره کان و له میزو شیر ی حوشره کان بخونه وه، وتیان باشه، بویه پوشتن و له میزو شیر ی حوشره کانیاں خوارده وه و باش بوونه وه، به لام شوانه که یان کوشت، نه م هه واله گه یشته پیغه مبه ره ﷺ نه ویش یه که سه ره ناردی به دوا یاندا و گرتیانن ره هینایانن، پیغه مبه ره ﷺ فهرمانیکرد ده ست و قاچه کانیاں بچن و چاریان کویر کردن، پاشان به و حاله فریاندانه به ره خوهره تا و هه تا کو مردن، نیمام بوخاری و موسلیم گیراویانه ته وه. مختصر ابن کثیر ۱ ص ۵۱۰. وه رگیر.

ئىمامى شافىعى لە (مسند) ەكەى خۇيدا دەگىرىتەو ە (ابن عباس) سەبارەت بە (پىگراڭ) فەرموئەتە: (ئەگەر خەلك بكوژن و مائەكەشيان بەرن ئەو ەكوژىنەو ە ەئەواسرىن و ە ئەگەر بيانكوژن و مائەكەيان نەبەن، ئەو تەنھا ەكوژىن و ەئەواسرىن، ە ئەگەر مائەكەيان دەبردن بەبى كوشتن ئەو لە راست و چەپەو ەست و قاچيان دەبردەت، ە ئەگەر تەنھا پىگەيان ئائاساى دەكردو خەلكيان دەتوقاند بەلام مالىيان لە خەلك نەدەسەند، ئەو لە ولات ەدەردەخرىن، ئەمەش بۇچوونى زۆربەى زانايانە ەك (شافى) و (احمد) و (ابو حنىفە) خوايان لى رازى بىت.

ە ەندى لە زانايان دەفەرموون: پىشەوای موسولمانان دەتوانىت ئىجتىھاد بكات و دەربارەيان بۇچوونى خۇى دەربىرەت، بۇ نموونە: ئەگەر يەكك لەوانە بەرژەندى لەو ەدا بوو كە بكوژىت چونكە سەركردەيەكى گوپرايەلى بۇ كراو بوو لەو تاوانەدا، با بىكوژىت ئىتر ئەگەرچى خەلكىشى نەدەكوشت، ە ئەگەر بىنى يەككىيان بەرژەندى لەو ەدايە كە ەست و قاچى بىردەت، ئەگەر كەسىكى خاوەن ەيز بوو، بۇ مال لە خەلك زەوتكردن، با بىرەت، ئەگەرچى مال لە خەلكى نەسىنىت.

ە ەندىكىش لە زانايان دەلەن، ئەگەر تەنھا مالەش لە خەلكى بسىنىن، ئەو ەر دەبى بشكوژىن و ەست و قاچيان بىردەت، ەلەش بواسرىن!! بەلام قسەى يەكەميان بۇچوونى زۆرىنەى زانايانە.

ە ئەو پىگراڭ كە ەكوژىن، پىشەوای موسولمانان ەك (حەدىك) دەيانكوژى و بەھىچ شىوئەك نابىت چاو پۇشيان لىبكاو لىيان بىورىت، ئەمەش كۇرا (اجماع)ى زانايانى لەسەرە.

ە ئەو پىگراڭەى كە خەلك ەكوژن، ئىش و كارى نادىت بەدەست كەس و كارى كوژاوەكەو، واتە: ئىمام ەر دەبىت بيانكوژىت، بەپىچەوانەى ئەو ە كە پىاوئىك پىاوئىكتەر لەبەر دوژمنايەتتەكى نىوانيان بكوژىت، يان

له‌بەر ږقه‌به‌رایه‌تی، یان هر هوښه‌کی تری تایبته، نه‌وه له و کاته‌دا خوښه‌که‌ی بو که‌س وکاری کوژاوه‌که‌یه، جا نه‌گر پییان خوش‌بوو نه‌وه ده‌یکوژنه‌وه، یان لی دهبورن، وه نه‌گر بشیانه‌ویت خوښه‌که‌ی ودره‌گرن، چونکه له‌بەر مه‌به‌ستیکی تایبته کوشتویه‌تی، به‌لام ږیگرو چه‌ته‌کان، ته‌ن‌ها له‌بەر نه‌وه ده‌کوژین که ږیگه به‌خه‌لکی ده‌گرن و مالیان لی زه‌وت ده‌کن، که‌واته: زه‌ردرو زیانه‌که‌یان گشتیه‌و بو هم‌وو کو‌مه‌لگه‌یه، کوشته‌که‌شیان چه‌ددیکی خوايه‌و لی‌بورنی نیه، نه‌مه‌ش (شه‌رعزنان) تییدا یه‌ک هه‌لو‌یست و ده‌نگن.

به‌لام نه‌گر له‌ خه‌لیک‌دا نه‌و ږیگرانه ده‌سته‌یه‌ک بوون، له‌و ده‌سته‌یه‌ش ته‌ن‌ها یه‌کیکیان راسته‌وخو قه‌تله‌که‌ی کردو نه‌وانیتر وه‌ک یاریده‌رو پال پش‌تی‌ک بوون بوی، نه‌وه له‌و ده‌مه‌دا هه‌ندی‌ک له‌ زانایان ده‌فه‌رموون: ته‌ن‌ها نه‌وه‌یان که راسته‌وخو قه‌تله‌که‌ی نه‌نجام‌داوه ده‌کوژیت، به‌لام جه‌ماوه‌ری زانایان له‌سه‌ر نه‌وه کو‌کن که هه‌ره‌موویان ده‌کوژینه‌وه نه‌گر چی سه‌د که‌سیش بن، چونکه نه‌وه‌ی که راسته‌وخو قه‌تله‌که‌ی نه‌نجام داوه‌و نه‌وه‌یشی که پال‌پشتی بووه، وه‌ک یه‌ک وان و هیچ جیاوازیان نیه، هر نه‌مه‌ش له‌ جین‌شین‌ه‌کانی پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ږیوايه‌ت کراوه، نه‌وه‌تا (عومه‌ری کو‌ری خه‌تتاب) -خوای لی رازی بی‌ت- ته‌نانه‌ت چاو‌دی‌ری ږیگره‌کانیشی ده‌کوش‌ت، واته: ږیگره‌کان خویان وابوو له‌سه‌ر شو‌ین‌یک چاو‌دی‌ریکیان داده‌نا تا له‌ویوه سه‌یر بکات و بزانی‌ت ناخو کئ دئ و کئ نایه‌ت، جا (ئیمامی عومه‌ر) -خوای لی رازی بی‌ت- نه‌و چاو‌دی‌ره‌شی ده‌کوش‌ت، وه له‌م لایشه‌وه کا‌برای (قاتل) ته‌ن‌ها به‌ هی‌زو پال‌پشتی یارمه‌تیده‌ره‌که‌ی ده‌توانی‌ت قه‌تله‌که‌ نه‌نجام بدات!

به‌لام نه‌گر ږیگره‌کان ته‌ن‌ها مالیان له‌ خه‌لکی ده‌سه‌ندو نه‌یاند‌ه‌کوش‌تن، وه‌ک زور‌جار ده‌شته‌کیه‌کان نه‌مه‌ پی‌شه‌یانه - نه‌وه هه‌ریه‌که‌یان ده‌ستی راستی و

قاچى چەپى دەقترىنىڭ، ئەمەش بۇچوونى زۆرىي زاناiane. وەك
(ئەبوحنىفە) و (ئىمامى ئەحمەد) و زاناiane تىرىش.

ئەمەشيان مانا و لىكدانەوہى ئەم ئايەتەيە: (أَوْ تَقَطَّعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ
خِلَافٍ) (المائدة: ٣٣) چونكە دەبىت ئەو دەستەي كە پەلامارى پىداوہ و ئەو
قاچەشى كە لەسەرى پۇشتووہ ھەردوكيان بېردىت و پاشان دەست و قاچە
بپراوہ كەشى بەپۇن و زەيتى سورەكراو داغ بكرىن، تاخوينەكەي بوہستىتەوہ و
سەرنەكىشىت بۇ تياچوونى ھەمووى.

لە راستىشدا ئەم جۆرە سزادانە زۆرجار لە كوشتن سەرزەنشتكەرترو
كارىگەرتەر، چونكە دەشتەكى و خراپەكارەكان ھەر كاتىك لە نىو خۇياندا
باباى دەست و قاچ بپراو دەبين، يەكسەر خراپەي ئەو كابرايەيان دىتەوہ
ياد و دەترسن، بە پىچەوانەي كوشتنەوہ، چونكە زۆرجار لە ياد دەچىت،
تەنانەت زۆرجار ھەندى خەلك ھەيە كوشتن ھەلدەبژىرىت بەسەربىرى
دەست و قاچىدا!! بەلام ئەگەر ئەو پىنگرانە تەنھا تەفەنگيان لە خەلك
پادەكىشا، بە جۆرى نە خەلكيان دەكوشت نە مالىشيان لىدەسەندن - واتە:
خەلكيان دەتوقاند - ئەوہ لەو كاتەدا نەفى دەكرىن، نەفى كردنەكەشيان يان
پاواناiane، يان بەندكردنيان، يان ئەوہيە ھەرچىيەك ئەمىرى موسولمانان
خوى پىنى باشتربىت لەوانەي كە ئاماژەيان پىكرا.

كوشتنى شەرعىش: برىتييە لەوہى كە بە شمشىر يان نمونەي ئەو بدىت لە
گەردن، چونكە ئەمەيان ئاسانتىن و خۆشتىنى جۆرەكانى كوشتنە، تەنانەت
لە ھەيواناتىش ھەرچىيەكيان خوى گەورە كوشتنى ھەلال كىردىت ھەر
دەبىت و سەربېردىت^۱.

---

^۱ ئەوہ كاتى خەي كە چەك تەنھا شمشىرو پەم تىر بوو، بەلام ئىستا بە فېشەك كە لەسەر بدىر
ئاسانتەر دەكوژى، بەلام بۇ سەربىرىنى گياندار ئەوا شتىكى دىكەيە.

ئەوھتا پيغەمبەر ﷺ دەفەرموئەت: (إن الله كتب الإحسان على كل شيء، فإذا قتلتم فأحسنوا القتلة، وإذا ذبحتم فأحسنوا الذبحة، وليحد أحدكم شفرته وليرح ذبيحته) رواه مسلم.

واتە: (بەپراستی خوا لەبارەى ھەموو شتێکەوھ چاکەکاریی فەرزکردووە، کەواتە: ئەگەر کوشتتان ئەوھ بە جوانی بیکوژن، وە ئەگەر ھەیانانتان سەربری بەجوانی سەری بپەن، با ھەر یەک لە ئێوھ چەقۆکەى تیز بکا و سەر بپاروھکەى بەھەسینیئەوھ).

سەبارەت بەو ھەلواسینەى کە لە ئایەتەکەدا ئاماژەى پیکراوھ: بریتیئە لەوھى لەسەر شوینیکی بڵند ھەلواسرین، بۆ ئەوھى خەلکى بیانیینی و بناسرین، شایانى باسە ئەم ھەلواسینەش لەلای (جەھور)ى زانیان لەپاش کوشتنەکیان دەبیئە! وە ھەندیکیش لە زانیان دەفەرموون: لە پێشدا ھەلدەواسرین و پاشان بە ھەلواسراوى دەکوژرین!

وە ھەندیکیش لە زانیان بە جائیزیان داناوھ کە بەبێ شمشیریش بکوژرین، تەنانەت فەرموویانە: بەسەر ئەو شوینە بڵندەوھ وازیان ئێ دەھینریت، ھەتاوھکو خۆیان دەمرن، واتە: بەبێ کوشتن بەسەر ئەو شوینە بڵندەوھ وازیان ئێ دەھینریت، ھەتاوھکو خۆیان دەمرن. واتە: بەبێ کوشتن بۆ ئەوھى زیاتر ناپەرھەت بین!

بەلام (تەمبیل) -دەستکاریکردنى مردوو- لە کوشتندا بەشیوھى تۆلەکردنەوھ نەبیئە دروست نە، چونکە (عمرانى کوپى حوصەین) -خوای ئێ پارزى بیئە- دەفەرموئەت: (پيغەمبەرى خوا ﷺ ھىچ وتاریکی بۆ نەداوین مەگەر تێیدا فەرمانى پیکردوین بە ھەدەقەکردن، وە پێگى (موتلە) (ناشیرینکردنى مردووى ئێ نەکردین): تەنانەت ئەگەر کافرەکانیش بکوژن، ئەوھ لە پاشدا لاشەکانیان دەستکاری و ناشیرین ناکەین، وە لوت و گوێیان نابڕین، وە

قورگیان هه‌لنادرین، مه‌گهر ئه‌وان وا له‌ مردوو‌ه‌کانی ئیمه‌ بکه‌ن، ئه‌وه‌ له‌و کاته‌دا ئه‌وان چیان کردوو‌ه‌ ئیمه‌ش وایان پیده‌که‌ین!

به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا وازه‌ینان له‌ ده‌ستکاریکردنی مردوو‌ه‌ هه‌ر باشتره‌، وه‌ک خوای لی‌بورده‌ ده‌فه‌رمو‌یت: (وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ) (النحل: ۱۲۶-۱۲۷). واته‌: (ئه‌گه‌ر کافره‌کان سزایه‌کیان‌دان، ئه‌وه‌ ئیوه‌ش به‌ گو‌یره‌ی ئه‌و سزایه‌ی که‌ دراو‌ن تۆله‌ بکه‌نه‌وه‌، خو‌ ئه‌گه‌ر ئارامیش بگرن ئه‌وه‌ بو‌ ئارامگران چاکتره‌).

هه‌ندی‌ک له‌ زانایان ده‌فه‌رموون: ه‌وی دابه‌زینی ئه‌م ئایه‌ته‌ ئه‌وه‌بوو: کاتی‌ک که‌ موشریکه‌کان ده‌ستکاری تهرمی ئیمامی (حه‌مزه‌) و شه‌هیده‌کانی تری (ئوحود)یان کرد، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمو‌وی: (ئه‌گه‌ر خوای بالا‌ده‌ست سه‌ریخستم به‌سه‌ریاندا، ئه‌وه‌ ئه‌وان چه‌ندی ئیمه‌یان ده‌ستکاری کرد ئه‌وه‌ من دوو ئه‌وه‌نده‌یان ده‌ستکاری ده‌که‌م، ئیتر خوای گه‌وره‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه‌) ترم‌دی پیاو‌یه‌تی کردوو‌ه‌.

وه‌ له‌ سه‌حیحی ئیمام (مسلم)دا له‌ (بوره‌یده‌)وه‌ هاتوو‌ه‌ که‌ فه‌رمو‌ویه‌تی: (پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌رکات ئه‌میریکی بناردایه‌، وه‌سیه‌تی پیده‌کرد به‌ ترسان له‌ خوا، وه‌سیه‌تی پیده‌کرد تا به‌چاکه‌و خه‌یر له‌گه‌ل ئه‌و موسو‌لمانانه‌ی له‌گه‌ل‌یدان بجو‌لیته‌وه‌، پاشان ده‌یفه‌رموو: به‌ناوی خواوه‌ له‌ پیناوی خوا‌دا غه‌زا بکه‌ن، ئه‌وه‌ی بی‌پروابوو به‌ خوا بیکوژن، وه‌ دزی له‌ غه‌نیمه‌تدا مه‌که‌ن، وه‌ غه‌درو ناپاکی مه‌که‌ن، وه‌ ده‌ستکاری کوژراو مه‌که‌ن و مندال مه‌کوژن).

وه‌ ریگرو چه‌ته‌کان ئه‌گه‌ر له‌ نیو ما‌لدا —نه‌ک ده‌شت و ده‌ره‌وه‌— ده‌هاتنه‌ سه‌ر خه‌ل‌ک و چه‌کیان لی‌را‌ده‌کی‌شان به‌مه‌به‌ستی ما‌ل و مو‌ل‌ک لی‌سه‌ندن، ئه‌وه‌ هه‌ندی‌ک له‌ زانایان ده‌فه‌رموون: ئه‌وانه‌ ریگرنین و له‌ شو‌ینی ئه‌وانه‌ن که‌ شت له‌ خه‌ل‌کی

دەشارنەو دەیفېرېنن، چونكە ئەوئى چۈنەتە سەرى ئەگەر ھاوار لە خەلكى دەرو دراوسى بكات ئەو دىن بە ھاناىەو.

بەلام زۆربەى زاناىان، وەك (ئىمام مالىك و شافىعى و زۆربەى شوئىنكەوتووانى ئىمامى ئەحمەدو ھەندىكىش لە شوئىنكەوتووانى ئەبوحنىفە) دەفەرموون: ھوكمى ئەو چەتە و جەردانە لە نىو مال و دەشتدا يەككە، بەلكو ئەنجامدانى ئەو جۆرە ئىشانە لە نىو مالدا زىاتر شايستەى سزا دەبىت وەك لە دەرەوئى مالدا، چونكە:

يەكەم: مال ھەردەم جىگەى ئارامگرتن و دلىياىيە، وە خەلكى تىيدا يەكتر سەردەخەن و دەستبار بۆ يەكتر دەگرن، جا ھىرشكردنە سەر خەلكى زىاتر تىدا ترسناكترو زىدە پىستەر!!

دووەم: چونكە ئەگەر لەنىو مالدا بچنە سەرى ئەو دەست بەسەر تەواوى مالاكەيدا دەگرن و لىى زەوت دەكەن، بەلام لە دەشتدا باباى موسافىر زۆرجار چمكىكى مالاكەى پىيە، نەك ھەمووى!

ئەم بۆچونى دووھەيان راستترە چونكە (جەھورى زاناىان لەسەر ئەوئەن: ھەركەسىك بەمەبەستى پارە لىسەندن شەر لەگەل خەلكىدا بكات ئىتر بە ھەر كام لە جۆرەكانى جەنگ بىت، ئەو بە پىگر -چەتە- دادەنرىت، ھەرەك چۆن كافرىك بەھەرچۆرىك لەگەل موسولماندا بچەنگىت ئەو كافرىكى حەربىيە، يان موسولمانىك ئەگەر بىبڕوايان بكوژىت ئىتر بە شمشىر بىت يان بە پرم يان تىر يان بەرد يان گالوك ئەو جىاوازى نىو و موحاھىدى پىگەى خوايە!!

پرسىيارىك: ئەگەر كابراى جەردە بە ئاشكرا پىگەى بە خەلكى نەدەگرت بەلكو بۆ مال لىسەندن بە نەينى خەلكى دەكوشت، بۆ وىنە: كەسىك لەسەرە پىگەى پىبواران دابنىشىت ھەركامىانى بەردەست كەوت بىكوژىت و مالاكەى ببات يان بە ناوى ئىشىكەوە يەكك بباتە مالاو و بىكوژىت پاشان مالاكەى ببات،

جا ئەكەر ئەم كوشتنە بەمەبەستى بردنى پارەكە بوو، ئايا وەك رېڭرەكان
وايە و حوكمى ئەوانى ھەيە! يان وەك ھەموو قەتلىكى تر تۆلەي خۆي
ھەيە؟؟!!

وہلام: (شەرەزانان) دوو قسەيان لەسەر ھەيە، يەكەم: بەلئى، ئەوانەش
حوكميان وەك رېڭران وايە چونكە قەتلى نەينى وەك قەتلى ئاشكرا وايە و
ھەردوكيان مەروۋە ناتوانىت خۆي ئى قوتار بكات. وەكو زىدە جار قەتلى پەنھان
زيانەكەي زۆرترو توندترە، چونكە پياو پىيى نازانىت وليى بئى ئاگايە.
دووہم: رېڭر-قاطع الطريق- برىتيە لەوہى بە ئاشكرا خەلكى دەكوژىت نەك
بە پەنھان، بۆيە ئەوہى كە بەنەينى خەلك دەكوژىت بۆ مائەكەي دەدرىت
بەدەستى خاوەنى كوژراوہكەوہ.

بەلام شايانى باسە بۆچوونى يەكەميان زياتر لەگەل بنچينەكانى بەرنامەي
ئىسلامدا دەگونجىت، چونكە زۆرجار زيانى قەتلى نەينى زۆرترو توندترە.

فەصلی سینهەم

ئەرکی موسولمانان لە کاتیئەدا ئەگەر پێگەرەکان خۆیان ئەدا بە دەستەووە

ئەمە ی که باسمانکرد سەبارەت بە پێگەرەکان هەمووی بۆ ئەو دەمە یە که دەستیان بەسەردا گیرایی، بەلام ئەگەر پێشەوای موسولمانان داوایکردو گەرا بە دواياندا بۆ ئەو ی (حەددە) شەریعیەکیان بەسەردا بەرپا بکات و ئەوانیش خۆیان ئەدا بە دەستەووە، بەرگریان کرد ئەو لەو دەمەدا زانایان یەکدەنگن لەسەر ئەو ی که لەسەر موسولمانان (واجب) دەبی، شەپیان لەگەڵدا بکەن، بەلکو دوا بە یەکیان دەستیان بەسەردا بگیریت.

بەلام ئەگەر لە حالیکەدا خۆیان ئەدا بە دەستەووە مەگەر بەشیو یەکی وا که سەری ئەکیشا بۆ کوشتنی هەمویان، ئەوا هەمویان دەبی بکوژین، ئیتەر هەمویان (قاتل) بن یان نا، وەك یەك وایە، وە هەر که سیکیش بەرگریان ئی بکات و بیانپاریزی ئەو ئەویش دەکوژیت، چونکە لەو کاتەدا کوشتنی خۆیان بەرپاکردنی (حەددە) کوشتنی یاریدەدەرانیشیان جەنگ لە دژکردنیانە، وە ئەوانە ی که یاخی دەبن و پەنا دەبەنە بەر قەلایەکیان سەر شاخیکیان ناو دۆل و ئەشکەوت و هەر کەسیک بەلایاندا تێپەر بکات پێگە ی پێدەگرن و ئەگەر ئەمیریش بنییت بە دواياندا داوايان ئی بکات کە بیئە ژێر گوپرایەلی موسولمانان و بۆ ئەو ی (حەددە) هەکیان بەسەردا بەرپا بکات، دەمو دەست بەرگری لە خۆیان دەکەن و دینە شەپ، ئەوا لەو کاتەدا دەبی شەپیان لە دژ بەرپا بکری و بکوژین، بەلام ئەگەر (کافر) نەبوون، ئەوا کوشتن و شەپکردن لەگەڵیاندا وەك شەپ ی (کافران) نیە، بۆیە سەرود و سامانەکیان ئی ناسەندریت، مەگەر ئەوانە ی سەرود و سامانیان بەشیو یەکی ناحەق لە خەلکی سەندبیت، جا ئەگەر وابوو ئەو لە ئەستۆیاندا یە و ئەو ئەندازە یە ی که لە خەلکبان زەوت کردووە لییان دەسەندریتەو، پاشان دەگەریندريتەو

بۇ خاوهنه كانيان، جا ئەگەر خاوهنى پەرمى پارەكانىش نەئاسرانهود.
نەدەتوانرا بگىردىتەو بۇيان ئەو ئەو پارەيە بۇ بەرژەوهندى موسولمانان
سەرفەدەكرىت.

وہك پزقو پۇزى ئەو موحامىدانەى كە دەچن لە دژيان دەجەنگن!
بەلام ئەوہى شايستەى باسە: مەبەست بە شەركردن لەگەلياندا گرتن و دەست
بەسەردا گرتنيانە تا (حەددە) شەرعىيەكەيان بەسەردا بەرپا بكرىت، وەك
خراپەكارى قوتار بكرىن، بۇيە ئەگەر يەككىيان گەوزاو بە توندى بزىنداركار،
ئەو نايىت فەرامۆش بكرىت تاكو دەمرىت، مەگەر ھەر بۇ خۆى كوشتنى
(واجب) بوپىت، وە ئەگەر يەككىيان پايكردو لە شەپى دلىيا بووين ئەو بە
دووى ناكەوين تا بىگرىن، مەگەر لە حەليكدە (حەدد) يكى بەسەروە بىت،
يان لە دواپۇژى بترسىن! وە ھەر يەككىشيان لى ئەسیر بكرىت ئەو (حەدد)ى
بەسەردا بەرپا دەكرىت.

وہ هەندىك لە (شەرعزانان) يەكجار توندى كردۆتەو لىيان، تەنانەت پىيان
وايە دەبىت سەروەت و سامانىشيان بكرىتە غەنيمەت، بەلام زۆرەيان دەلین:
سەروەت و سامانىان ناكرىتە غەنيمەت.

جا ئەو رېگرو چەتەنە ئەگەر ھاتوو چۆنە لای كۆمەليكى دەرچوو لە بەرنامەى
ئىسلام و لە دژى موسولمانان پشتگىريان كردن، ئەو لە دەمەدا وەك وان
شەريان لەگەل دەكرىت و لەھەموو شتىكيشدا حىسابى ئەوانيان بۇ دەكرىت،
ئەوانەش كە (باچ) لەسەر رېبوارو... ولاخ و... بار و... ئەو جۆرە شتەنى تردا
دەنن، ئەو پىيان ناوترىت رېگر (قاطع الطريق) بەلكو ئەوانە گومرگ
وەرگرەكانو لە دونيادا تۆلەى تايبەتى خۆيان بۇ دانراوہ و لە پۇژى
دوايشدا توندترىن سزايان ھەيە، تەنانەت پىغەمبەرى خوا ﷺ سەبارەت بەو
ئافرەتەى كە زىناى كردبوو لە پاشدا (حەدد)ى لىدرا فەرمووى: (لقد تابت
توبة لو تابها صاحب مكس، لغفر له) رواه مسلم.

واته: (ئەو ئافەرەتە تەو بەیەکی کردوو ئەگەر خاوەنی گومرگیش - گومرگ وەرگر - ئەو تەو بەیە بکات، ئەوە خوا لێی دەبۆریت).^۱

وہ لێپرسراوی موسولمانان ئەگەر دەستی بەسەر پێگرەکاندا گرت و بینی و پارە و سەرۆتیاں لە خەلکی سەندوو، ئەو لەسەری فەرزە پارە و سامانەکیان لێ بسێنیتەو و پاشان بیگیریتەو بۆ خاوەنەکانیان، وە لەم لایشەو دەبێ (حەدد) هەکش بەسەر جەستەیاندا جێبەجێ بکات.

جا ئەگەر دەرکەوت کە پارەیان لە خەلکی سەندوو و کەچی بەرگریان دەکرد و پارەکیان نەدەگیرایەو، ئەو دەبێ لێپرسراو تێیان هەلدا و بەندیان بکات، هەتا کۆیان بیهێننەو یان بلێن لە فلان شوێندایە، چونکە سەیردەکە ی خۆی گەورە لە (قورئان) ی پێرۆزدا بۆ مێردی حەلال کردوو کە ئەگەر خێزانەکە ی سەرپێچی ئەو دەکرد لێی بدات هەتا کۆ بیگیریتەو بۆ ژێر ئیتاعە ی خۆی، جا ئەوانەش کە سامانی خەلکی دەبەن و پاشان نایگیرنەو و حاشای لێدەکەن ئەو حەوت جار حەوت جار شایستەترن بە سزادان، وە ئەگەر خاوەن مال بیهوێت و پێی خۆش بێت دەتوانێت پارەکیان پیشکەش بکات، یان (صولح) یان لەگەڵدا بکات، یان لێیان ببۆریت، بەلام بەپێچەوانە ی بەرپاکردنی سنورە شەریعەکەو، بەلکو هیچ بیانوو پێگەیە ک بۆ لێخۆشبون و

---

^۱ خۆنەری خۆشەریست وەرگرتنی گومرگ گومان لە حەرامبوونی نیە و گومان لەوەدا نیە کە گومرگ لەگەڵ عەدلی نیسلامدا ناگونجێت، بەلام وەرگرتن بۆ حالەتی ناچاری (ضرورة) ئەو زۆر لە زانایان باسیان کردوو و هەندیکیان لەبەر ناچاری پێگیان پێدراو، بەلام بەندە حەز ناکەم ئەو بەسە زۆر بەدرێژی لەسەری بپۆم و توێژینەو ی لەسەر بکەم چونکە نێرە شوێنی نیە.

بەلام زۆر بە پێویستی دەزانم کە خۆنەر بەرێز حەوالە ی بەرگی دوو می کتێبەکە ی مامۆستا عەلی باپیر بکەم کە تێیدا زۆر بە جوانی باسی (باج) و (گومرگ) کراو و ئەندازە ی (۳۰) لاپەرە ی لەسەر پۆیشتوو و چاک تەتەلە ی کردوو. (موسلمانان کامەل - بەشی دوو - بەرگی دوو -

لە ۱۷۴۴ بۆ ۲۲۰) وەرگیر

ئازادکردنى لەو نىيە!! وە لە حەلىڭدا ئەو سەرۆت و سامانەى كە لە خەلىڭيان سەندوووە ئەگەر لاىان نەمايوو، بەلكو فەوتاندبوويان و خواردبوويان، ئەوا زاناىان چەند راىهەكيان هەيه:

پاى يەكەم: دەلىن: ئەو مالهەر لە ئەستۆياندايە و دەبى بيبژىرن و بىگىرنەووە بۆ خاوەنەكەى بەلام ئەگەر لە دەستياندا نەبوو ئەووە كاتىڭ دەولەمەند بوون و توانايان پەيدا كرد هەر لە ئەستۆياندا دەمىنىت، ئەمەش بۆچونى (شافىعى) و (ئەحمەد)ە.

پاى دووهم: دەلىن: بژاردنى پارەكە و بېرىنى دەست و قاچى لە يەك كاتدا كۆنابىتەووە- واتە: مال و سەرۆتەكەيان لى ناسەندىتەووە بەلكو تەنها (حەدد)ەكەيان لىدەدرىت، ئەمەش بۆچونى (ئەبو حەنىفە)يە.

پاى سىيەم: تەنها لەكاتى دەولەمەندى و دەست پۆشتندا لە ئەستۆياندايە، دەبى بيبژىرن، نەك لە وەختى نەبونىت. ئەمەش بۆچونى (مالك)ە.

حوكمى وەرگرتنى پاره له خاوهن ماله كه

ليپرسراوى موسولمانان بۆى حه لال نيه پاره وەرگرت له خاوهن ماله كان لهبرى ئه وهى دهنيريت به دواى پيكرانداو (حه دد)يان به سهردا بهرپا دهكات و پاره و سه رودتى خهلكيان ئى دهسييتته وه، ئه و پارهيه نه بو خويى و نه بو ئه و موجهيدانهى دهياننيريت حه لال نيه، بهلكو ناردنى به شوين ئه و پيكرانه دا يهكيكه له جوړه كانى جيهاد كردن له پيگهى خوا دا، بويه دهبيت چو ن له (بيت المال) پاره بو غهزاكانى تر سهرف دهكات، ئاوه هاش بو ئه و كارانه له (بيت المال) وه وه پاره سهرف بكات.

وه پيشه و اى موسولمانان جائيز نيه كو مه ليك بني ري به دواى پيكره كاندا كه لاوازين و تواناي پو به پو وبونه و يان نه بيت، يان پاره له پيواران بسينن، بهلكو دهبي ههردم ئه وانه هه ليزي ري و بيانني ري ت كه هم به هي زو هم ده ستپاك و ئه مينيشن، مه گه ر له حه ليكدا كه ستر ده ست نه كه وي ت، ئه وه له و ده مه دا با چا كتري ن تا چا كتري بني ري ت.

وه هه ر كه سيك په ناي پيگريك يان دزيك، يان بكورتيك، يان كه سيك كه حه دديكي شه رعي له سه ره، بدات و به رگري ئى بكات و نه هي لي ت سنوره كه يان به سه ردا بهرپا بكري ت، ئه وه له و گونا هو تا وانه ياندا هه مر اى ئه وانه خوا و پيغه مبه ر ﷺ نه فره تيان ئى كردو وه، وه ك ئي مام (مسلم) له (ئيمامى عه لي) وه - خوا ي ئى را زي بيت - ده گيري ته وه كه پيغه مبه ر ﷺ فره مويه تي: (لعن الله من احدث حدثا او آوى محدثا) واته: خوا نه فره تي له وه كردو وه كه كه تنيك دهكات، يان په ناي كه تنكه ري ك ده دات).

وه ئه گه ر مانيك، يان بابايه ك، موسولمانان به شي وه يه كي حه ق ده گه ران به دوي داو، كا براهه كيش شوي نه كه ياني ده زاني، ئه وه (واجب) له سه ر ئاشكرا ي بكات و موسولماناني ئى ئا گادا ر بكاته وه، وه به هي چ شي وه يه ك بۆى

جائيز نيه بيشاريتهوه، چونكه ئەمه وهك يارمهتيدانه لهسەر چاكو
 پاريزكاري، بيگومان ئەمەش (واجبه)، بهلام ئەگەر ئەو ماله يان ئەو بابايه
 بهشيويهكي (باطل) داواي دهكرا، ئەوه بوي حەلال نيه خەلکي ئي ئاگادار
 بکاتهوه، بهلکو واجبه بهرگري لينکاوه ههردەم خەلکيشي ئي دوور بخاتهوه،
 چونكه يارمهتيدان و پشتگيريکردني ستهم ليکراو (واجبه)، ئەوه تا له
 سهحیحی (بوخاری و مسلم) دا هاتووه (ئەنەسی کوپی مالیک) خوی ئي رازی
 بيئت دهفرمويت: پيغه مبهري خوا ﷺ فرموي: (انصر اخاك ظالما او
 مظلوما، قلت: يا رسول الله، انصره مظلوما، فكيف انصره ظالما؟ قال:
 تمنعه من الظلم فذلك نصرك إياه) واته: براكهت ستهمكار بيئت يان
 ستهمليکراو. تو سهري بخه، منيش وتم: ئەي پيغه مبهري خوا كه ستهمی
 ليکرا سهري دهخەم، بهلام چون له کاتيکدا ستهمی کردووه يارمهتی بدهم؟!
 فرموي: ريگهي ئي بگرهوه مههيله ئەو ستهمه بکات، ئەوه سهرخستنی تويە
 بو ئەو)

وه هەر كهسيك يهكيك پهناي بو هينا، ئەگەر ئەوهی پهناکەي هيناوه
 ستهمليکراو بوو ئەوه تهنه ئەوهی لهسەر كه يارمهتی بداو سهري بخات،
 بهلام ئەگەر ستهمليکراو نهبوو ئەوه بوي نيه يارمهتی بدات، وه تهنه به
 قسهی خویشی جيگير نابيئت كه ستهمليکراوه، چونكه زورجار ئەوهی كه
 هاوار دهکات و شکاتی ئي بهرز دهبيتهوه دهبيینی له دواي ليکولينهوه به
 ستهمكار دهردهچيئت.

بهلام ئەگەر ههردولا ستهمكار بوون، يان هيچ کاميان ستهمكار نهبوون، بهلکو
 تهنه خراپ حالئ بونيک بوو له نيوانياندا، ئەوه لهو کاتهدا دهبيئت (صولح)
 بکريت له نيوانياندا، وهك خوی دادگەر دهفرمويت: (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ
 الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَفَاتِلُوا الَّتِي
 تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ

اللَّهُ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (۹) إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (الحجرات: ۹-۱۰). واتە: (ئەگەر دوو کۆمەل لە براداران لە نێو خۆیاندا بە شەڕهاتن، ئەووە چاکسازی لە نێوانیاندا بکەن، جا ئەگەر یەکیکیان دەستدریژی زیاتری کردە سەر ئەوی تریان و ملی ئەدا بۆ بەرنامەی خوا، ئەووە شەڕ لە گەڵ ئەو لایەنەدا بکەن کە لادەدات، هەتا کو بگەرێتەووە بۆ لای فەرمانی خوا، جا ئەگەر گەڕایەووە ئەووە بەشیوەیەکی دروست و راست چاکسازی لە نێوانیاندا بکەن و لە چاکسازییە کەشدا دادپەرور بن، بەراستی خوا دادپەرورانی خۆش دەوێ، تەنھا براداران براو خوشکی راستەقینەی یەکتەر، جا چاکسازی بخەنە نێوان براکانتانەووە، وە لە خوا بترسن و پارێز بکەن، بەلکو خوا پەرەمەتان پێ بکات).

وە ئەبوداود لە (سونەن) هەمەئێ خۆیدا لە پیغەمبەری خواوە ﷺ دەگێڕێتەووە کە جاریکیان بە پیغەمبەری خوا و ترا: ئایا ئەگەر پیاویک گەلەکەئێ خۆی لە حەقدا سەربخات ئەووە دەمارگیری؟

پیغەمبەر ﷺ فەرمووی: (نەخێر، بەلام دەمارگیری ئەووە کە پیاویک گەلەکەئێ خۆی لە شتیکی "باطل"دا سەربخات) ئەبو داود گێڕاویەتیەووە. وە لە شوینیکی دیکەدا پیغەمبەر ﷺ دەفەرمویت: (چاکترینتان ئەووە کە بەرگری لە گەلەکەئێ خۆی دەکات، ئەگەر گوناھو تاوان نەکات) ئەبوداود گێڕاویەتیەووە. هەر شتیکی لە بەرنامەی ئیسلام و قورئان دەرچیت بۆ شتیکیتر، ئێتر نەسەب بێت یان ولات، یان (جنس) پەرگەز یان پێرەو یان بەرنامەو پێچکە ئەووە پێی دەوتریت (جاهلیەت) تەننەت جاریکیان کۆچەرییەکو یاریدەدەریک هەلشاخان و لەیەکتەری تۆرەبون لەو کاتەدا پیاووە کۆچەرییەکە وتی: هاوار ئەئێ کۆچەرییەکان، یاریدەدەرەکەش وتی: هاوار ئەئێ یاریدەدەرەکان، لەو کاتەدا پیغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئایا ئێووە بانگەوازی نەقامی بەرز دەکەنەووە لە کاتیکیدا منیش لەناوتاندام؟ وە زۆر بە توندی تۆرەبوو!!!

فه صلی چوارهم

(هددی دزیکردن - السرقة)

بابای (دز) به به لگه ی (قورئان) و (سوننه ت) و (ئيجماع) واجبه دهستی بپردریت شه وه تا خوی زانا و توانا فرمویه تی: (وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءُ بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) (۳۸) فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (المائدة: ۳۸-۳۹).

واته: پیای دزو ئافره تی دز دهستیان بپرن، شه وه دست بپینه شیان سزای تاوانی خویانه، وه تو له و سزایه که به هویه وه هم خویان واز بهینن و هم بیته په ندو ئاموژگاری بو خه لکانی دیکه ش، به راستی خوا خاوه نی کاری به جیی، به لام هه رکه س له دوا ی ئه نجامدانی کرده وه ی خراپ توبه بکات و بگه ریته وه و خوی چاک بکات شه و خودش ته و به که ی ئی وهرده گریت به راستی خوا لیبورده ی میهره بانه.

وه هه رکات کابرای دز ده رکوت و جیگیر بوو که دزی کردوه ئبتر به دان پیه یانی خوی بی یان به شایه ت له سه ری شه وه به هیچ شیویه که دوا خستنی (هدد) لیدانه که ی جائیز نی، نه به (سجن) کردنی و نه پاره و پولیک که بیدات بو دوا خستنی، به لکو ده بیت له گرنگترین کاتدا دهستی بپردریت، چونکه (ئیقامه) ی سنوری شه ری له به ندایه تی کردنه بو خوا و وه ک جیهاد کردنه له ریگه ی خوادا.

وه پیویسته بزانی، به رپا کردنی (هدد) ه شه رییه کان په حمه تیکی خوا ییه بو گشت مرو قایه تی، که واته لیپرسراوی موسولمانان ده بی له به رپا کردنیدا زور زرنگ بی و له دینی خوادا به قه د نوکه ده رزییه که نه رمی نه یگری و وازی لیبینیت، وه ده بیت له به رپا کردنیدا مه بهستی په حمه ت بیت بو خه لکی به دوور خستنه وه یان له خراپه کاری، نه ک شیقای پق و کینی خوی و

خۆبەرزکردنەو بەسەر خەلكیدا، ھەروەك باوكیك ئەگەر بیهویت ئادابی
 مندالەكەى بدات، جا ئەگەر ئەو باوكە واز لە ئەدەب دادانى مندالەكەى بیئى-
 ھەروەك چۆن دایك بەھۆى پەحم و سۆزبەھە وای پێباشە- ئەوە زیانى بۆ
 مندالەكەى دەبێ و مندالەكەى خراپ دەبێت، جا مەبەستى باوك لە
 مندالەكەیدا چاكردنێتى، لەگەڵ ئەوەشدا بە ئاواتە و پێى خۆشە مندالەكەى
 پێویستى بە ئامۆژگارى نەبێت!! یان وەك دكتورێك كە دەرمانیكى تال و
 ناپەزا بە نەخۆشەكەى دەدات بەلام مەبەستیشى (شیفا)یە نەك (سزا) یان ھەر
 ناخۆشییەكى دیکە كە دوچارى مەوۆ دەبێ و دەرهنجام بەرھەمەكەى
 ئاسودەبونىەتى!!

جا سنورە شەرعیەكانیش ھەر بۆ ئەم مەبەستە دانراون، وە دەبێ بابای
 لێپرسراویش لە بەرپاكردنیدا مەبەستى ھەمان شت بێت، چونكە لێپرسراو
 ئەگەر ھاتوو مەبەستى چاكسازىكردى ژێر دەستەكانى بێ و ھەروەھا
 بەرگریكردىیان لە خراپەكارى، ئەویش بۆ وەدەستخستنى سود بۆیان و
 دورخستنەوێ زیان لێیان...

وە لە تێكپرای ئەو كارانەشدا مەبەستى رازىكردى خواى گەورە و پاپەپاندنى
 فەرمانەكانى ئەو بێت، ئەوە خواى دادگەر دلى خەلكى بۆ نەرم دەكات و
 ھەموو پێگاكانى خێرى بۆ مەیسەر دەكات، وە لە سزای كۆمەلگە و
 مەوقایەتى قوتارى دەكات، بۆیە دەبینى زۆر جار بابای (حەدد) لێدراو
 خۆشحال و پەزما مەندە!!

بەلام بەپێچەوانەو، ئەگەر لە بەرپاكردى سنورە شەرعیەكاندا مەبەستى خۆ
 بەرز كرنەو و ھیزو سەلتەنەتى خۆبێت، خەلكى بەگەورەى بگرن و لێى
 بترسین، یان پارە و سامانى بدەن، ئەو مەبەستەكانى لەسەرى پێچەوانە
 دەبنەو و ئاواتى نایەتەدى!!

دەگىپنەۋە (عومەرى كوپرى عبدالعزىز) -خو لىي خوش بىت- پىش بوونى
بە خەلىفە، والى (ۋەلىدى كوپرى عبدالملك) دەبى لە شارى مەدىنە، جا ئەو
كەلەپپاۋە بە شىۋەيەكى زۆرباش ئىشەكەيان بەرپۆۋە دەبات، جارنىكان
(خەججى كوپرى يوسف) لە عىراقەۋە دىت بۆ مەدىنە سەبارەت بە
(عومەرى كوپرى عبدالعزىز) پىرسىيار لە ئەھلى مەدىنە دەكات ۋە دەلى: سام ۋە
ھەبەتلى لە ئاۋتانداندا چۆنە؟

ئەۋانىش دەلىن: ئەۋەندە ھەبەتلى ھەيە ئاۋانين بە تەۋاۋى سەيرى بىكەين،
ئەۋىش دەلىت: ئەي خوشەۋىستىتان چۆنە بۆي؟
دەلىن: لاي ئىمە لە مىندالەكانمان خوشەۋىستىرە، ئەۋىش دەلىت/ ئەي
ئەدەبى لە ئاۋتانداندا چۆنە؟

دەلىن: گەلى گەلى زۆرە، ئەۋىش دەلى ئەمە ھەبەتلى بىت ۋە ئەۋەندەش
خوشەۋىست بىت، كەچى ئەۋەش ئەدەبى بىت. بەراستى ئەمە كارىكى
خوایی ۋە جارنىكى خاۋىيە!!

ۋە پاش ئەۋەى دەستى دزەكە بېردا دەبى بە زەيت داخ بىرىت، تا
خوینەكەى نەپرات. ۋە سۈننەتىش ۋايە بىبەستىت لە ملىەۋە، جا ئەگەر بۆ
دوۋەم جار دزى كىردەۋە ئەۋە قاچى چەپى دەبېردىت، ۋە ئەگەر بۆ سىھەم
جار ۋە چارەم جار دزىكىرد، ئەۋە دوۋ قسەى لەسەرە:

يەكەمىيان: لە جارى سىھەم ۋە چارەمدا دەستى چەپى ۋە قاچى پىستى
دەبېردىت، ئەمەش بۆچوونى ئەبۈبەكرى صدىقە -خو لىي پازى بىت- ۋە
پېرەۋى شافعى ۋە ئەحمەدىش لە ۋتەيەكدا لەسەر ئەمەيە.

دوۋەمىيان: لە جارى سىھەم ۋە چارەمدا بەند دەكرىت ئەمەش بۆچوونى عەلى
كوپرى ئەبۇ تالىبە -خو لىي پازى بىت- ۋە كوفىيەكان ۋە (ئەحمەدى كوپرى
خەنەل) یش لە ۋتەيەكى تردا لەسەر ئەۋە پايەن.

مهرجه گانی برینی دهستی دز

یه که م مهرجی برینی دهستی دز نه وهیه دهییت نه وهنده دزی بکات که له سهری دهستی بپردریت، نه وه نه ندازه یه ش له لای (جمهوری زانایان، وهک: (شافعی) و (مالک) و (احمد) - خوا لییان خوش بیټ - بریتیه له (چاره که دیناریکی ئالتوون، یان سئ دره می زیوو).

جا هر که س نه وه نه ندازه یه دزی بکات، نه وه به (ئیتفاق) ی زانایان دهستی ده پردریت، به پیی نه م به لگانه:

۱. له سه حیجی (بوخاری و مسلم) دا هاتوو (عبدالله ی کوپی عومر) - خوای ئی پازی بیټ - ده فهرمویت: (ان رسول الله ﷺ قطع فی مجن ثمنه ثلاثه دراهیم) و فی لفظ لمسلم (قطع سارقا فی مجن قیمته ثلاثه دراهیم) واته: (پیغه مبه ر ﷺ دهستی دزی بریوه له دزینی قه لغانیکدا که به سو دره می زیو بوو) له ریوایه تی موسلمدا ده لئ: پیغه مبه ر ﷺ دهستی دزینی بری قه لغانیکی دزیوو بایی سئ دره م بوو).

۲. له سه حیجی (بوخاری و مسلم) دا هاتوو که (عائیشه) - خوای ئی پازی بیټ - ده فهرمویت: (پیغه مبه ر ﷺ فهرمویه تی: (تقطع الید فی ربع دینار فصاعدا) و فی روایه لمسلم (لا تقطع ید السارق إلا فی ربع دینار فصاعدا) (دهستی دز له دزینی چاره که دیناریکی (زیر) به ره و ژووور ده پردریت) له ریوایه تی (موسلم) دا هاتوو که (دهستی دز نابردریت، مه گهر له دزینی چاره که دیناریکی (زیر) به ره و ژووور.

۳. له سه حیجی (بوخاری) دا هاتوو که پیغه مبه ر ﷺ فهرمویه تی: (دهستی دز له دزینی چاره که دیناریکی زیردا بپن، به لام نه گهر له وه نه ندازه یه که متر

^۱ کفایه الاخیار ۲ ص ۱۱۶-۱۱۷، وهرگنیر.

بوو، نهوه له سهری دهستی دز مه برن) چاره که دیناریکی زیر له و پوژدها سنی
 دره می زیو بووه، دیناریکی زیریش دوازه دره می زیو بووه.
 وه (دز) دهستی نابردیت هه تا کو نهو مالهی که دهیدزیت دهیت له جیگای
 هه لگرتنی (عاده) تی خویدا بیت، بویه نهو مالهی که له دهست خاوه نه که ی
 فهوتاوه، یاز، بهروبومی نهو بیستانهی که له دروده شتدایه و په رزینی نیه،
 یان حیوانیک که بهی شوان بهره لا کراوه، نهوه نه گهر بابایه که نه مانه بدزیت،
 دهستی نابردیت، به لکو سه رزه نشت دهکرت و قهرزو بزار دنه که شی
 به سه ره وه چه ندانه دهکرت، هه روه که فرمودهی پیغمبریش ﷺ له م باره وه
 هاتوه، نهوه تا (عومهری کوری شوعه یب له باوکیه وه، نهویش له باپیرییه وه
 ده فرمویت: جاریکیان گویم له پیاوینک بوو پرسپاری له پیغمبر ﷺ
 ده کردو وتی: (نهی پیغمبره ی خوا ﷺ هاتووم تا سه باره ت به و شتری ون
 بوو پرسپارت لی بکه م؟ پیغمبر ﷺ فرموی: پیلاوو ئاوی خوی پییه و
 له دره خت ده خواو، وازی لیینه هه تا کو ده گاته خاوه نه که ی خوی پاشان
 پیاوه که وتی: نهی بز و مه ری ون بوو؟ پیغمبر ﷺ فرموی: نهوه بو تو
 یان بو براکت یان بو گورگه، پاشان پیاوه که وتی: نهی نهو مه ری که به
 شهو له له وه پرگاهه ی خوی داده بریت؟ پیغمبر ﷺ فرموی: له وه دا ده بی
 سزابدری و دوو نه وه نده ی نرخه که ی خوی بدریت وه، وه هر حیوانیکیش
 نه گهر له په چه که ی خوی دابریت، نه گهر گه یشته نرخه قه لغانیک نهوه
 ده ستپرینی له سهره، پاشان پیاوه که وتی: نهی پیغمبره ی خوا ﷺ نهی
 بهروبوم نهوه ی که له نیو قوزاخه که دا ده بریت؟ پیغمبر ﷺ فرموی:
 له بهروبومدا هه رچییه که بیخوات به لام چاکی پر نه کات بو مال وه، نهوه هیچی
 له سهر نیه، به لام هه رکه س لینی هه لگرت نهوه دوو نه وه نده ی نرخه که
 سزادانیشی له سهره، وه نه گهر بهروبومه که برایه جیگای خوی و دزرا، نهوه
 له و کاته دا ده ستپرینی له سهره، نهویش نه گهر هاتو دزراوه که گه یشته نرخه

قەلغانىك، بەلّام ئەوھى كە ناگاتە نرخى قەلغانىك ئەوھ دەبىت دوو ئەندازەى
نرخەكەى بېژىرتىت و پاشان سزاش دەدرىت) رواھ اهل السنن.

(خوينەرى خوشەويست (شيخي ئىسلام ابن تيميه) -خو لىي خوش بىت-
ئەم باسەشى بەكورتى هیناوه، جا بە پشتیوانى خوای کاربەجى، من چەند
خالىك دەخەمە سەرى بەهيوای زیاترو چاکتر حالیبوون:

خالى يەكەم: لە باسى (مەرجهکانى بېرىنى دەستى دن) دا (شيخي ئىسلام)
تەنها ئامازەى بۆ دوو مەرج کردووه، بەلّام زانایان دەفەرموون: دەبىت چەند
مەرجىكى دیکە هەبىت، كە ئەمانەن:

۱. دەبى دزەكە بالغ بىت، واتە: تەمەنى گەيشتیبىتە (پانزە) سال.

۲. دەبىت (عاقل) بىت، واتە: شىت نەبىت.

بەلگەش لەسەر بەمەرج گرتنى ئەم دوو خالە، ئەم فەرموودەى پىغەمبەر ﷺ
كە دەفەرمووت: (رفع القلم عن ثلاثة، عن النائم حتى يستيقظ، وعن الصبي
حتى يحتلم، وعن المجنون حتى يعقل) فەرمودەيەكى صەحيحە و ئەبوداودو
نەسائى و ئىبن ماجە رىوايەتیان کردووه.

۳. دەبى (دزە) كە بە ئارەزووى خۆى دزىەكە بكات، نەك زۆر لىكراو (مكره)
بىت، بەلگەش ئەم فەرمودەيە: -ابن عباس- خوای لى رازى بىت-
دەفەرمووت: پىغەمبەر ﷺ فەرمووى: (خوای بەرز لەمانەدا لە (ئومەت) هەكەم
دەبورىت، نەزانى و... لەبىرچوون و... ئەوھش كە زۆر لىكراوه بۆ كاریكى
خراب) حاكم و ابن حبان رىوايەتیان کردووه و فەرمودەيەكى (صحیح) ه.

۴. دەبىت ئەو مالەى كە ئەیدزىت مولكى خۆى نەبىت، وه (شوبهه) ش نەبى
كە بەشى ئەمى تىدايه.^۱

---

^۱ فقه السنة م ۲ ص ۴۱۳. وه رگنير.

خالی دووهم: ئەگەر کەسێک شتێکی بە خواستن (العاریه) برد، پاشان نینکاری ئی دەکرد و دەبوت: نەمەردوو، ئایا ئەو (دز) و حەددی ئی دەدری یان نا؟
 وەلام: زانایان تییدا جیاوازن، (جمهوری) ی زانایان دەفەرموون: دەستی نابەدریت چونکە (قورئان و سوننەت) تەنھا لەسەر (دز) دەست برینیان فەرزدوو.

دەوی ئەو کەسە شت بە خواستن دەبات و پاشان -حاشای ئی دەکات- ئەو پینی ناوتریت (دز) بەلام ئیمام ئەحمەد و ئیسحاق و ظاهرییەکان دەڵێن: حسابی دزی بۆ دەکری و دەبی دەستی بپەدری، بەلگەشیان ئەم فەرەودەیه: عایشە خۆی ئی پازی بی، دەلیت: ئافەرەتێکی مەخزومی هەبوو، ھەموو جار شتی بە خواستن دەبرد و پاشان حاشای لێدەکرد، پیغەمبەر ﷺ فەرمانی بە برینی دەستی کرد، لەو کاتەدا کە سوکاری ئافەرەتە کە هاتنە لای (ئوسامە ی کوپری زەید) و داویان لێ کرد بەلکو لەسەر ئەم ئافەرەتە قسە لەگەڵ پیغەمبەر ﷺ بکات، ئەویش چوو لەو بارەو قسە لەگەڵ پیغەمبەر ﷺ کرد، پیغەمبەریش ﷺ بە ئوسامە ی فەرموو: ئەی ئوسامە جاریکی دیکە نەتبینم لەیەکیک لە سنورەکانی خوادا تکا بکەیت، پاشان پیغەمبەر ﷺ ھەستا و فەرمووی: ئەوانە ی پیش ئیو تەنھا بۆیە خۆی گەورە لەناوی بردن، ئەگەر بابایەکی ئاودار و بەرێز لەناویاندا دزی بکردا، وازیان لێدەھێنا، بەلام ئەگەر بابایەکی لاواز دزی بکردا، یەکسەر دەستیان دەپری!!

دەوی بەو خۆیە ی کە گیانی منی بە دەستە، ئەگەر (فاتیمە) ی کچی (محمد) یش دزی بکات، دەستی دەپریم، پاشان دەستی ئافەرەتە مەخزەمیەکیان بپری، ئیمام ئەحمەد و موسلیم و نەسائی پێوایەتیان کردوو، (ابن قیم) ئەم بۆچونە یانی لاپەسەندترە، وە ھەروەھا زۆریک لە زانایانی تریش، چونکە: ئەو کەسە ی شتێک دەخوای و پاشان حاشای ئی دەکات، ئەگەرچی لە زوبانی عەرەبیدا دزی پیناوتریت، بەلام لە (شەرعی) دا ھەر دزە،

دهى شەرىعىش پيش زوبان دىكەويت، وه (شەوكانى)يش له دواى هينانى
بۆچوونى هەردوولا، موناقلەشەكردنى بەلگەكانيان، بۆچونى دووهم
بەسەرکەوترو پەسەندتر له قەلەم دەدات^۱ هەندى وردە بابەت ماوه سەبارەت
به (حەددى دن) بەلام پيم وايە ئەمەندە بەس بىت و خوينەرى خوشەويست
حەوالەى پەراوەكانى (فقه) دىكەم.

---

^۱ نيل الاوطار م ۷ ص ۱۴۸-۱۵۰. وەرگير.

فەصلی پینجەم

حەددی داوین پیس-الزانی-

ئەو کەسەى كە داوین پیسو زیناکەرە - چ پیاو چ ژن- ئەگەر هاتوو (محسن) بوو.^۱ ئەو دەبیت بە بەرد پەجم بکریت هەتاكو دەمریت، هەرەك پیغەمبەر ﷺ (ماعزی کوپی مالکی ئەسلەمی) و (ئافرەتە غامدی) هەكو (دوو یەهودی) یەكەى پەجمکرد، وە موسولمانانیش لە پاش خۆی هەردەم پەجمی داوین پیسانیان کردوو.

بەلام ئەگەر داوین پیسەكە (محسن) نەبوو،^۲ ئەو بە فەرمانی (قورئان) دەبی سەد قامچی لی بدریت، وە بە سوننەتی پیغەمبەریش ﷺ دەبیت سالتیک دووربخریتەو، ئەگەرچی هەندیک لە زانایان دوورخستەو هەكە بە فەرز نازاندن^۳ وە هەتاكو چوار شایەت لەسەر ئەنجامدانی ئەو زینایە شایەتی نەدن، یان کابرا خۆی (اقرار) نەكات لەسەر خۆی، ئەو حەدەكە بەرپا ناکریت، جا زۆربەى زانایان دەفەرموون: ئەگەر خۆی شاهیدی لەسەر خۆیدا، ئەو دەبیت چوار جار شاهیدی بدات، وە هەندیک لە زانایانیش دەفەرموون: یەك جار شاهیدی بدات بەسە.^۴

---

^۱ زانایان دەفەرموون: (محسن) بەو دەوتریت كە ئەم خالەنى تیا بیت:

یەكەم: بالغ بیت. دووم: عاقل بیت. سنیەم: نازادیت. چوارەم: ئەگەر پیاوبیت ژنی مینابیت، ئەگەر ژنیش بیت شوی کردبیت، كفاية الأخیار ۲ ص ۱۱۱. وەرگیر.

^۲ واتە ئەو چوار مەرجەى تیدا نەبوو، كە باسما نەکرد. وەرگیر.

^۳ بەلگەى قورئان ئەمەیه: (الزانية والزاني فاجلدوا كل واحد منهما مائة جلدة ولا تأخذكم بهما رأفة في دين الله) (النور: ۲) واتە: ئافرەت و پیاوی داوین پیس هەریكەیان سەد قامچیان لێدەن و لە پاپەڕاندنی دەستورو یاسای خوادا بەزەیی و نەرمی نەتان گریت. وە پیغەمبەرى خوا ﷺ دەفەرموین: (البكر بالبكر جلد مائة ونفي سنة) رواه مسلم. كفاية الأخیار ۲ ص ۱۱۰. وەرگیر.

^۴ ئەوانەى كە بۆچونیان وایە (كابرای زیناكەر) یەكجار دان بە زیناكەى خۆیدا بینن بەسە، ئەم زانایانەن: (مالك، شافعی، داود الظاهري، طبري، أبو ثور) بەلام (احمد و ابوحنيفه) دەفەرموون: دەبی کابرا چوار جار

وه ئه گهر كابرليهك خوى (اقرار) يکرد به وهى كه زيناى كردوه، په شيمان بويه وه، وه هه ندىك له زانايان ده فهرموون: هه دده كهى له سهر لاده كه وىت، وه هه ندىكيشيان ده لىن: (هه دده) كهى ههر له سهر لاناكه وىت؟^۱
(محسن) یش به وه ده گوترىت كه باباى زيناكه (مكلف) -بالغو عاقل- بىت، وه به نىكا حىكى صه حىح ژنى هىنا بىت وه به پىشدا چووبىته لای ژنه كهى، ئه گهرچى ته نها يهك جارىش بىت.

وه زانايان سه بارهت به ئافره تىك كه سكى پر ده بى و كه چى مىردىشى نه كردوه جياوازن، هه ندىكيان ده لىن: هه ددى له سهر نيه، چونكه ده گونجىت به زورلىكراوى سكى پرېووبى، يان كابرليهك چووبىته لای و وای زانىبى ژنه كهى خوىه تى، به لام ده سته يه كى دىكه له زانايان ده لىن: ئه گهر به بى مىرد كردن سكى پرېوو، وه وه ده بى هه ددى لى بدرىت، جا به راستى ئه م بۆچونه يان زياتر له گه ل (بنچينه كانى) به رنامه ي ئىسلامدا ده گونجىت و، ههر چوار جىنشینه كانى پىغه مبه رىش ﷺ په پره وىيان له مه كردوه.^۲

له باره ي هه ددى نىر يازىشه وه، هه ندىك له زانايان ده فهرموون: هه دده كهى وهك هى زىنايه، وه هه ندىكيشيان ده لىن: هه دده كهى له هى زىنا كه مته و، به لكو ته نها (تعزير) سه رزه نشت ده كرىت، به لام راى په سه ندترو راستر ئه وه يه كه هاوه لانى پىغه مبه ر ﷺ وان له سه رى و يهك ده نكن تىيدا، ئه وىش

شاهىدى له سه رخوى بدات به ئه نجامدانى زىناكه، وه هه ر دوولاش بىلگه ي شه رعى خۇيان هه يه، به لام پىووست ناكات، لىره دا باسيان بكه م، وه (سید سابق) یش له (فقه السنه) دا بۆچونى (ئىمام مالك و شافعى) پى (راجح) تره، فقه السنه ۲م ص ۳۵۲. وه رگىز.

^۱ ئه م بۆچونه يان كه ده لى هه دده كهى له سهر لاده كه وى، بۆچونى ئه م زانايا نه يه: (شافعيه كان، هه نه فیه كان، هه نه بلیه كان) ئىمامى (مالك) یش ده فهرموىت: ئه گهر په شيمان بويه وه (شوبه ي) هه بوو، ئه وه لى قه بول ده كرىت، به لام ئه گهر (شوبه ي) نه بوو، ئه وه لى قه بول ناكرىت، فقه السنه ۲م ص ۳۵۲. وه رگىز.

^۲ بۆ قوتلر شاره زابوونى به لگه كان، سه یرى (فقه السنه ۲م ص ۳۵۶-۳۵۷) بكه. وه رگىز.

ئەوھىيە دەفەرموون: دەبىي ھەردوکیان بکوژىن، چ (بکەر) چ (لەگەل کراو) ئىتر (محسن) بن یان (محسن) نەبن وەك يەكە^۱، بۆ ئەمەش چەند بەلگەيەکیان بەدەستەوھىيە: بە تايبەت ئەم فەرمودەيە: (ابن عباس) -خوای ئى پازى بىت- لە پىغەمبەرەوھ ﷺ دەگىرپىتەوھ کە فەرموويەتى: (من وجد تموه يعمل عمل قوم لوط، فاقتلوا الفاعل والمفعول به) ئەبوداودو ترمذى و ابن ماجه گىراويا نەتەوھ فەرمودەيەكى صەحيحە.

واتە: (ھەرکەستان بىنى کردەوھەكەي گەلى لوطى ئەنجام ئەدا -نيربازى- ئەوھ بکەر و لەگەلکراو بکوژن).

بە کورتى يارەکانى پىغەمبەر ﷺ سەبارەت بە کوشتنى (نيرباز) جياوازيان نيه -چ فاعل چ مفعول بە- بەلام بۆ شىوازو چوئىتى کوشتنەکیان چەند بۆچونىکیان ھەيە:

(ئەبوبەكرى صديق و عالى كورى ئەبوتاليب -خوایان ئى پازى بىت- دەفەرموون: دەبىي لەسەربانىك بەر بدرىنەوھ يان ديوارىکیان بەسەردا بەتەپىنرىت ھەتاکو لە ژىرىدا دەمرن!!

وھ ھەندىکیان دەفەرموون: دەبىت بۆن پىستىرین جىگادا بەند بکرىن ھەتاکو دەمرن، (ابن عباس) یش دەفەرمووت: دەبىت بىرىنە سەر بەرزترىن سەربانى ئەو گوندە يان ئەو شارەو بەربدرىنەوھ، پاشان بە شوئىنياندا بەرد باران بکرىن، ھەرەك چۆن خوای گەورە بەو شىوھىيە بە گەلى (لوط) کرد، وھ (ابن عباس) -خوای ئى پازى بىت- لە رىوايەتیکى دیکەدا دەلالت: دەبىي پەجم بکرىن، شایانى باسە زۆرەي سەلەفیش لەسەر ئەم بۆچونەن، وھ دەفەرموون: لەبەرئەوھى خوای گەورە لەسەر ئەو کردەوھىيە گەلى (لوط) ی

---

^۱ لە باسى ھەددى زىنادا پىئاسەي (محسن) و (غیر محسن) مان پوون کردۆتەوھ، بە شىوھىەك لىزەدا پىويسىت ناکات. وەرگىز.

پهجم کردووه، كهواته دهبيټ: هەردوكيان پهجم بكرين، ئيتەر كويله بن يان
 نازاد يان يه كيكيان كويله و ئهويتەر نازاد وه كه يه كه و هيچ جياوازيه كيان نيه،
 بهلام ئه گهر بالغ نه بوون، يان يه كيكيان بالغ نه بوو، ئه وه سزاكه ي له كوشتن
 سوكتره^۱.

د. ع. ع.

^۱ خوینەری خوڤه ویست: دەرپارە ی هەددی نیربازی سێ بۆچوون ههیه:
 یه کهم: به په هابی دهبیټ هەردوکيان بکوژین: ئه مهش بۆچونی هه موو هاوه لانی پیغه مبه ره ﷺ
 وه ئیمامی شافعی ش له قسه یه کیدا له سه ره ئه مه یه.
 دووه: هەددی نیربازی وه هەددی زینا وایه، بۆیه ئه گهر ژندار بوون، ده بی (په جم) بکړین و،
 ئه گهر بی ژنیش بوون، ئه وه ده بی (سه د) قامچیان لیبدری، سالیکیش له ولات دوربخړینه وه،
 ئه مهش بۆچونی ئه م زانایانه یه: (سه عیدی کوپی موسه یه ب، عطائی کوپی په باح، قه تاده،
 هه سه نی به سه ری، نه خه عی، ئه وری، ئه وزاعی، ئیمام شافعی له قسه یه کیدا).
 سێ هه م: (ئه بو حه نیفه و، شافعی له قسه یه کی تریدا) ده لێن: ئه و که سه ی نیربازی ده کات ته نها
 (تعزیر) سه رزه نشتی له سه ره، چونکه ئه و کرده وه یه زینا نیه، بۆیه هوکمی ئه ویش وه رنا گرت.
 فقه السنه ۲ م ۳۶۵-۳۶۷، به لام ئین ته یمییه - په جمه تی خوی لیبیټ - بۆچوونی یه که می
 لاپه سه ندترو (سه حیح) تره، چونکه ئیجماعی هاوه لانی پیغه مبه ری ﷺ له سه ره، وه
 شه وکانیش - خوی لی پازی بیټ - له په راوی (نیل الاوطار/ ۷ م ۱۳۲) دا ئه میش هه مان بۆچونی
 هاوه لانی پیڤاسترو، لاپه سه ندترو، به ره په رچی هەردوو بۆچونه که ی تری داوه ته وه. وه رگێڤ.

فه صلی شه شه م

هه ددی عاره ق خور - شارب الخمر -

هه ددی عاره ق خواردنیش، به سوننه تی پیغه مبهری خوا ﷺ جیگیره و کؤرا (اجماع) ی نوممه تیشی له سهره، چونکه به چهند جوریک له پیغه مبهری خواوه ﷺ کپردراوه ته وه که فرمویه تی: (من شرب الخمر فاجلدوه، ثم ان شرب فاجلدوه، ثم ان شرب الرابعة فاقتلوه) نه بو داودو ترمزی و ابن ماجه گپراویانه ته وه.

(هه رکه س عاره قی خوارده وه، نه وه شه لاقی لیدهن، پاشان نه گهر خواردی وه شه لاقی لیدهن، پاشان نه گهر خواردی وه شه لاقی لیدهن، وه نه گهر بو جاری چواره میش خواردی وه، نه وه بیکوژن).

وه له پیغه مبهری خواوه ﷺ جیگیره که چهند جار (شه لاق) ی له عاره ق خور داوه، وه به هه مان شیوه جینشینه کانی و موسولمانانیش له پاش خوی هه رده م پهیره ویان لیکردوه.

به لام کوشتنی (عاره ق خور) له لای (جمهوری) زانایان (منسوخ) ه، هه ندیکیش ده لین: (منسوخ) نیه، به لکو نه کوشتنه وه ک (سهرزه نشتیك) وایه که پیشه وای موسولمانان له کاتی پیویستدا نه جامی ده دات^۱.

سه بارت به ژماره ی شه لاقه کانیش: له سه حیجی (مسلم) دا هاتوه که پیغه مبهری خوا ﷺ: (انه ضرب في الخمر بالجرید والنعال اربعین).

واته: (پیغه مبهری خوا ﷺ له مهر هه ددی عاره ق خوردا، به په لی دارخورما و نه عمل (چل) شه لاقی وه شانده وه). وه نه بوبه کری صدیقیش - خوی تی پازی

---

^۱ ته نها (ظاهریه کان) له ناویاندا (ابن حزم) بؤچونیان وایه که: عاره قخور له جاری چواره مدا ده کوژنیت، نیر کور جه ماومری زانایان ده فرموون: کوشتنه که ی (نسخ) بووه ته وه. نیل الاوطار ۷م ص ۱۶۲-۱۶۳. وه رگپ.

بیټ - هر چل قامچی وه شاندووه، به لام عومهری کوپری خه تتاب - خوی لی
 رازی بیټ - له سه رده می جینشینایه تی خویدا (هه شتا) قامچی له عاره ق خور
 داوه، وه ئیمامی عه لی - خوی لی رازی بیټ - جاری وا هه بووه چل قامچی و
 جاری وا هه بووه هه شتا قامچی لی ده دا.

بویه دهسته یه که له زانایان ده لین: (واجب) هه شتا قامچی له عاره ق خور
 بدریټ، وه هه ندیکیش ده لین: نه وه ی که واجبه چل قامچییه، به لام زیاد له وه
 (پیشه وای موسولمانان) ده توانیټ له کاتی پیویستدا نه نجامی بدات، بو
 نمونه: نه گهر بابای عاره ق خور له هه شتا قامچی که متر گوئی نه ده دا و په ندی
 وهر نه ده گرت، یان خه لکی به شیوه یه کی زور ده ستیان دابوویه عاره ق
 دروستکردن و خواردنه وه ی، نه وه له وه ده مه دا زیاد له چل قامچی دروسته،
 به لام نه گهر عاره ق خوران که م بوون و، بابای عاره ق خویش تازه دهستی
 دابوویه عاره ق خواردنه وه، نه وه چل قامچی به سه و، زیاتر له وه پیویست
 ناکات، شایانی باسه نه م بوچونی دووه مه یان له وی پیشوو (په سه ند) تروه،
 بوچوونی ئیمام (شافعی) و ئیمام (احمد) یشه له یه کی که له قسه کانیدا چونکه
 (عومهری کوپری خه تتاب) - خوی لی رازی بیټ - کاتی که هه ستیکرد عاره ق
 دروستکردن و خواردنه وه ی په ره ی سه ندووه و زور بووه، یه که سه ر له هه شتا
 قامچییه که ش زیاد ی کردووه، نه جا بو زیاتر سه رزه نشتکردن سه ری عاره ق
 خوره که شی (سفر) ده کرد، بویه نه گهر کابرای عاره ق خور له گه ل لی دانی چل
 قامچییه کهیدا، له ولایتیش دوور بخریته وه تا ناوی کویر بیته وه، یان نه گهر
 بهرپرس بوو، لابریتی و بهینریته خواره وه، نه وه کاریکی زور چاکه، چونکه
 ئیمامی عومه ر - خوی لی رازی بیټ - له سه ر عاره ق خواردنه وه بهرپرسی
 هیناوه ته خواره وه و (عه زلی) ی کردووه!!

عارهق چیه؟

پیناسهی عارهق - الخمر -

ئەو عارهقهی که خواو پیغه مبهەر ﷺ قهدهغهیان کردووه، وه ههرکهس بیخواته وه پیغه مبهیری خوا ﷺ فهرمانی کردووه به شهلاق لیّدانی، بریتیه: له ههموو شهرا بیکی سهرخۆشکهەر، ئیتر له ههرچییهک دروست بکریّت، وهک یهک وایه، وهک ئەمانه: (تری و خورما و ههنجیر) له میوه دا، (گه نم و جو) له دانه ویلّه دا، یان (ههنگوین) و (شیری) ئاژەل. چونکه عارهق تاییهت نیه به گوشراوی تری وّه، تهنا تهت ئەو کاتهی که ئایهتی ههرا مبهوونی (عارهق) دابهزی، له نیو مه دینه دا ئەو عارهقهی که له تری دروست ده کریّت هیچی تی دا نه بوو، چونکه له نیو شاری مه دینه دا دار تری هه ر نه بووه، به لکو عارهقی تری له شامه وه ده هات بو مه دینه، وه خه لکی شاری مه دینه زۆرینه ی عارهقه که یان گوشراوی خورما بووه.

هه ربویه به (موت واته ری) له پیغه مبهیری خوا ﷺ جینشینیه به پیزه کانی و، هاوه لانی تریش هاتووه که: پیغه مبهیری خوا ﷺ هه موو سه رخۆشکه ریکی به هه رام داناوه و، پونیشی کردو ته وه که (عارهق) ه.

که واته: رای په سهندترو به هیژ ئەوه یانه که (جمهوری) زانایانی له سه ره، ئەویش ئەوه یه که به گشتی هه رشتیك (مسکر) سه رخۆشکه ر بیّت ئەوه عارهقه و هه راهه، وه شه لاقیش له بخۆره که ی ده ریّت، ئیتر ئەهه رچی ته نها یهک قه تره شی لی بخواته وه و بو ته داوی بی و بو غهیری ئەوه وهک یه که.

چونکه پیغه مبهیری خوا ﷺ سه بهارهت به عارهق پرسیا ری لی کرا له کاتی کدا بو ده رمان به کار به یی نریّت؟ ئەویش له وه لاما فه رمووی: (إنها داء ولیست بدواء) رواه مسلم. واته: (له پاستیدا عارهق ده رده، نهک ده رمان). وه له ریوایه تی ئیمام (بوخاری) دا ده فه رموویّت: (إن الله لم يجعل شفاء امّتي فيما

حرم علیها) واته: (خوا شیفای ئومه ته که می له شتیکدا دانه ناوه که له سهری
حه رام کردبیئت) بهریا کردنی هه ده که ش به دوو شت واجب ده بیئت.

یه که م: به شاهیدی دانی دوو شاهیدی پیاو.

دووهم: به (اعتراف) دانپیدا هینانی عاره ق خۆره که خۆی.

به لام ئه گهر بابایه ک بۆنی عاره قی ئی ده هات، یان بینرا له وهختی پرشانه وه دا
عاره قی هه لده هینایه وه، ئه وه هه ندیک له زانایان ده لێن: ئه و که سه هه ددی ئی
نادریئت، چونکه بۆی هه یه عاره قی نه خوارد بیئت، یان به نه زانی خوارد بیئت،
یان به زۆرو شه ق ده رخوا ردیان کرد بیئت، له م لاشه وه ده سته یه کی تر له
زانایان ده فهرموون: ئه گهر زانرا ئه و شته ی که خواردویه تیه وه
سه رخۆشکه زه، ئه وه ده بیئت شه لاقی لیبدریئت، ئه م بۆچونه شیان
په سه ندتره و، هه ر ئه مه ش له جینشینه کانی پیغه مبه ر ﷺ و هاوه لانی
دیکه شه وه هاتووه، وه ک (عوسمان و عه لی و ابن مسعود) -خوایان ئی رازی
بیئت- سوننه تی پیغه مبه ریش ﷺ هه ر له سه ر ئه مه یانه و، بۆ (ئیه صلاح) ی
خه لکیش ئه مه یان باشته و، پرپه وی ئیمام (مالک) و (احمد) و غه یری ئه وانیش
له سه ر ئه مه یه .

حوكمى حەشيشە

بەھەمان شىۋە حەشيشەش خواردنى حەرامە، بخۆرەكەى شەلاقى لىدەدرىت،
 ۋەك چۆن لە عارەق خۆر دەدرىت، بەلكو حەشيشە لە عارەقىش — لەچەند
 پۈيەكەۋە — پىسترو قىزەوتىرە!!

بەلام ئەۋەندە ھەيە لەبەر ئەۋەى (تەپ)نەى و (ۋشك و پەقە) زانايان سەبارەت بە
 پىسبونى مشتومريان ھەيە و سى بۆچوونى لەسەرە:
 بۆچوونى يەكەم: ۋەك عارەق ۋايە و پىسە.

بۆچوونى دوۋەم: لەبەرئەۋە ۋشك و پەقە پىس نەى.

بۆچوونى سىيەم: دەبى جىياۋازى بخىتە نىۋان ۋشك و تەپەكەيانەۋە.

بەھەر حال: بە ناو و ناوەرۆك حەشيشە دەچىتە نىۋ ئەۋ عارەقەى كە خوا
 پىغەمبەر ﷺ قەدەغەيان كردوۋە، ئەۋەتا (ئەبوموساى ئەشعەرى) —خۋاى ئى
 پازى بى — دەفەرموئىت: (ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ سەبارەت بەۋ دوو (شەرابە)ى
 كە ئىمە لە ۋلاتى يەمەن دروستى دەكەين فەتۋامان بۇ بدە؟ (البئع) كە لە
 ھەنگوین دروست دەكراۋ (المن) كە لە گەنم دروست دەكرا، جا ئەبو موسا
 دەلىت: پىغەمبەرى خوا ﷺ لە ۋتاردا ۋشەى كورت و پىرماناى "جوامع الكلم"ى
 پىئ بەخشرايو. بۆيە فەرموۋى (كل مسكر حرام) ۋاتە: (ھەموو شتىكى
 سەرخۆشكەر قەدەغەيە) متفق عليه.

ۋە (نوعمانى كوپى بەشیر) —خۋاى ئى پازى بىت — دەفەرموئىت: پىغەمبەرى خوا
 ﷺ فەرموۋى: لە (جۆ) عارەق ھەيە، لە (گەنم) عارەق ھەيە، ۋە لە (مىۋژ) عارەق
 ھەيە، ۋە لە (خورما) عارەق ھەيە، ۋە لە (ھەنگوین) عارەق ھەيە ۋە منىش
 پىشگىرىيى لە ھەموو سەرخۆشكەرىك دەكەم. ئەبوداۋد و ترمىزى گىپراۋيانەتەۋە.
 ۋە (ابن عمر) —خۋاى ئى پازى بىت — دەگىپىتەۋە كە پىغەمبەر ﷺ فەرموئەتى:
 (كل مسكر خمر، و كل مسكر حرام) ۋى روايە (كل مسكر خمر، و كل خمر حرام)
 رواه مسلم.

واته: (هه موو سه رخۆشكه ريك عاره قه و، هه موو سه رخۆشكه ريكيش قه ده غه يه) له گيرانه وه يه كي تر دا ده فهرمويت: (هه موو سه رخۆشكه ريك عاره قه و هه موو عاره قيكيش قه ده غه يه) وه (عائيشه) -خوای ئی پازى بيت- ده فهرمويت: پيغه مبهري خوا ﷺ فهرمووى: (كل مسكر حرام، وما أسكر الفرق منه، فعلا الكف منه حرام) رواه الترمذي وقال: حديث حسن. واته: (هه موو سه رخۆشكه ريك قه ده غه يه، وه هه ر شتيك زۆره كه ي مروؤ سه رخۆش بكات، ئه وه پره مشتيكيشى ئی قه ده غه يه) وه هه م پيغه مبهري خوا ﷺ له جيگايه كي ديكه دا ده فهرمويت: (ما أسكر كثيره، فقليلة حرام) رواه ابوداود والترمذي وابن ماجه وصححه الحاكم. واته: (ئو شته ي زۆره كه ي مروؤ سه رخۆش بكات، كه مه كه يشى قه ده غه يه) وه (جابر) -خوای ئی پازى بيت- ده فهرمويت: (جاريكيان پياويكيان پرسيارى كرد له پيغه مبهري ﷺ سه باره ت به شه رايتك كه له ولاتى ئه وان ده يان خواره وه، پيغه مبهري ﷺ فهرمووى: ئايا ئه و شه رابه سه رخۆشكه ره؟ وتى: به ئى، پيغه مبهري ﷺ فهرمووى: هه موو سه رخۆشكه ريك قه ده غه يه، وه هه ر كه س خواردنى سه رخۆشكه ر بخواته وه، خوا به ئينى داوه كه: چلك و چه په ئى دۆزه خيه كانى ده رخوارد بدات) موسلم پياويه تى كردوه. جا له راستيدا فهرمووده له م باره وه زۆره وه له يه ك وشه ي كورتدا پيغه مبهري خوا ﷺ هه موو سه رخۆشكه ريكى كۆكردۆته وه، به حهرامى له قه له مداوه، وه جياوازي نه خستۆته ئيوان جورىك و جورىكى ديكه، ئيتر ئايا ئه و سه رخۆشكه ره ده خوريت، يان ده خوريت وه، شله يان ره قو وشك، هيج كار له حهرامبوونى ناكات، وه شايانى باسه زانايانى پيشوو بۆيه به تايبه ت باسى (حه شيشه) يان نه كردوه، چونكه له م نزىكانه داو له پاش ئه وان خواردنى داهاتوه، هه روه چۆن هه نديك شه رابى سه رخۆشكه رى ديكه ش هه ن له كاتيكدان له سه رده مى پيغه مبهردا ﷺ نه بوون و له پاش ئه و داهاتوون، به لām هه موويان ده پونه ژير ئه و فهرمودانه ي كه بپريارى حهرامبوونى هه ر سه رخۆشكه ريكى داوه.

فه صلی جه وتهم

جه ددی بو هتان کردن^۱

یه کیکیتر لهو جه ددانه ی که قورئان و سوننه تی پیغه مبه ر ﷺ باسیان کردوو و موسولمانانیش تیکرا کوکن له سه ری... جه ددی بو هتان کردنه - القذف - بو که سیکی داوین پاک! بویه نه گهر بابایه ک بو هتانی (زینا) کردن یان نیربازی بو که سیکی پاک و بیگهر د (المحصن) کرد، نه وه واجبه جه ددی لی بد ریت، شایانی باسه جه دده که ش هشتا قامچییه.

له باسی بو هتاندا مه به ست به (محسن) مروقی نازادو داوین پاکه (الحرالعفیف) به لام له بابی زینادا: بریتیه له وه ی که ژنی هینابی و (جیماع) ته واره تی له گه لدا کرد بییت.

---

^۱ بنگومان شیخی نیسلام - رحمه تی خوی لیبت - باسی (القذف) بو هتانیش به کورتی هیناوه و هندیک ورده بابیه تی باس نه کردوو، بویه نه گهر خوینهر ده یه ویت قولتر شاره زا بیت، با سهیری په راه کانی (فقه) بکات. وهرگیر.

فہ صلی ھ شتم

ئو تاوانانہی که سزاو جہددیکی دیاریکراویان بؤ دانه نراوه

لہمپر ئو سہریچی و تاوانانہی که لہ قورٹان و سوننہندا جہدیکی دیاریکراو، یان (کہ فارہت) یان بؤ دانه نراوه، وک ئم تاوانانہ:

۱. ماچکردنی مندالی بی موو، یان ئافرہت-غیری ژنی خویی و محارم۔
۲. باوہشکردن بہ ئافرہتدا، سوک لیڈانی و، خوپیئاسون، چونہ لای ئافرہت، بہ لام بہ بی (جیماع)!!
۳. بوہتان ھلبہستن بؤ خہلکی، بہ لام کہ متر لہ زینا، (بؤ نمونہ: فلان کہس ماچی فلان ئافرہتی کرد، یان سوکی لیڈا، یان چاوی لی ھلتهکاند)۔
۴. خواردنی شتی جہرام، وک: خوین و مرداروہ بوو۔
۵. دزینی شتیک لہ جیگایہکدا کہ شوینی پاراستنی سروشتی ئو شتہ نہبیٹ، ئہگہرچی شتیک زور کہمیش بیٹ۔
۶. ناپاکیکردن لہ ئاست (ئمانہت و بہرپرستییدا، وک: بہرپرسانی (بیت المال) و (ھتیو) و (وکیل) و (شہریک) ئہگہر ھاتوو ناپاکی -خیانہت- یان تیدا ئہنجامدا۔
۷. (غہش) کردن لہسہوداو کپین و فروشتندا، وک: ئوانہی لہ (کیشانہ) و (پیوانہ) دا کہم و زور دہکەن و خہلکی ھلدهخہلہتین و قولیان دہپن!!
۸. شایہتیدانی درؤ. (شہادۃ الزور)۔
۹. بہرتیل (رہشوہ) وەرگرتن لہ (حوکم)کردندا۔
۱۰. حوکمکردن لہ شتیکدا بہ غیری بہرنامہی خوا۔
۱۱. دہست دریزکردنہ سہر خہلکی بہ ناحق۔

جا ئەوانەى كە ئەم جۆرە تاوانانە ئەنجام دەدەن، ئەو دەبىت ھەردەم سزا بىرىن و سەرزەنشەت -تەزىر- بىرىن، جۆرى سەرزەنشەت كەش دراوتە دەست والى موسلمانان.

بەلام ئەوانەىە بۇ كەم و زۆرى -تەزىر-كە دەبىت پەچاوى ئەم خالانە بىرىت:

يەكەم: دەبى سەرزەنشەت -تەزىر-كە بە گۆيرەى كەم و زۆرى تاوانەكەى بىت لە نىو خەلكيدا، بۆيە ئەگەر ئەو تاوانە لە نىو خەلكيدا زۆر بوو، ئەو دەبىت سزاكەى زۆرتر بىت، بەلام ئەگەر كەم ئەنجام دەدرا ئەو دەبىت بە پىچەوانەو بىت.

دووم: وە دەبى بە گۆيرەى حالى تاوانبارەكە بىت، بۆيە ئەگەر كابرايەك بو لە گوناھو سەرىپچيدا پۇچووبوو. ئەو دەبى سزاكەى بۇ چەندانە زياد بىرىت، بەلام ئەگەر وانەبوو ئەو دەبىت بە پىچەوانەو بىت.

سىھەم: وە دەبى بە گۆيرەى گەرەبچوكى خودى تاوانەكە بىت. بۇ نمونە: بابايەك شەلم كۆيرم دەستدرىژى دەكاتە سەر ناموسى ھەموو كەس، نابىت سزاكەى وەك ئەو كەسە بىت كە تەنھا دەستدرىژى كردۆتە سەر يدەك ئافرەت يان يەك مندال.

لەمەر كەمترىنى (تەزىر)كەش سنورىكى ديارىكراو دانەنراو، بەلكو ھەر شتىك ئازار وئيش بە تاوانبار بگەيەنىت ئەو دەگونجىت ئەنجام بىرىت، چونكە زۆر جار پياوى وا ھەيە بە ئامۆژگارى سەرزەنشەت دەكرىت، ھى واش ھەيە بە تۆرە بوون لىي، ھى واش ھەيە تەنھا بە ھەر شە كردن لىي، وە زۆر جار يش (تەزىر) بە دەنگ لى ھەلگرتن و (سلاو) لى نە كردن دەبىت، ئەگەر ھاتوو بەرژوھەندى لەو ھەدا بوو، ھەر وەك دەبينىن پىغەمبەرى خوا ﷺ ھاوھلانى پەنجا پۇژ قەسيان نە كرد لەگەل ئەو سى موسلمانەدا كە بەبى (عوزر) لە جەنگى (تەبوك) دواكەوتن!!

وہ پیایوی واش ھہیہ (تعزیر) ھکھی بہوہ دہبیت کہ لہ (لیپرسراویتی) بہینریتہ خواروہ، ھروہک پیغہمبہری خواوے ﷺ ھاوہلانی (تعزیر) یان بہو جوړہ کردوہ، وہ ھندی جاریش (تعزیر) بہ پیچراندنی (راتب) موچہ دہبیت، وھک ټو سہربازہ موسلمانہی کہ لہ شہر دا ھلدی و پشت ټوکاتہ دوژمن، چونکہ پشتکردنہ دوژمن لہ شہر دا لہ تاوانہ گہورہکان (الکبائر)ہ، جا برینی یارمہتیہکھی وھک شیوہ (تعزیر) ټک وایہ بوی، وہ بہہمان شیوہ (لیپرسراو) ټہگہر کردہوہیکھی نادروستی کرد، ټوہ ھینانہ خواروہی و دورخستنہوہی لہو بہرپرستیہ جوړہ سہرزہنشتیکہ بوی!

وہ زیدہ جارانش سہرزہنشت (تعزیر) بہ (بہند) کردن و لیدان دہبیت، یان ناوچاو پھشکردن و سوارکردنی بہ پشتدا لہسہر ولاخیک و گیرانی بہنیو خہلکید. ھروہک دہگیرنہوہ کہ ئیمامی (عومہر) -خوای ټی پازی بیت- ھرکہسیک شاھیدی دروی بدابایہ، فہرمانی دہکرد ناوچاوی پھش بکریت و بہ پشتا سواری ولاخیک بکری و، بہنیو عالہمدا بگیریڈیت!!

سہبارت بہ سنوری زوڑترینی (تعزیر) ھکھش، زانایان مشت و مریان ھہیہ، شافعیہکان دوو قسہیان لہسہری ھہیہ: یہکہم: نابیت لہ (دہ) قامچی زیاتر بیت. دووہم: نابیت بگاتہ ټہندازہی ھددیکی شہرعی.

وہ ئیمام (احمد) دہلیت: دہگونجیت لہسہر تاوانیک ټوہندہی ټی بدریت کہ بگاتہ ټہندازہی (ھددی) تاوانیکیت، بہلام نابیت بگاتہ (ھددی) ھہمان تاوان، بو نمونہ: کابرایہک دزی بکات، بہلام ټوہ مہرجانہی تیدا نہبیت کہ دہبیتہ ھوی دہستہرینی، ټوہ نابیت دہستی بپردیت، بہلام دہکریت زیاد لہ (ھددی) (بوھتان) کردنیشی ټی بدریت، یان کہسیک لہ (زینا) کہمتر بکات، ټوہ نابیت -ھددی- زینای لبدریت، بہلام دہگونجیت زیاد لہ (ھددی) (بوھتان) کھری ټی بدریت!!

بەلām ئىمام (مالك) دەلىت: ھەندىك تاوان ھەن دەگونجىت (تەزىر) ھەكەيان بگاھە (كوشتن) ىش. جا ھەندىك لە شوينكە وتوانى ئىمام (احمد) ىش لەگەلىدا يەكدەنگن، بۇ ويئە: (جاسوسى موسلمان) ئەگەر ھاتوو جاسوسى بەسەر موسلمانانەوہ بۇ دوژمن دەکرد، ئەوہ سەبارەت بە ھوكمەكەى ئىمامى (احمد) تىيدا وەستاوہ، بەلām (مالك) و ھەندىكىش لە (ھەنبەل) يىيەكانىش كوشتنىان پى (مەنە)!.

بەھەمان شىوہ سەبارەت بە (ساحر - جادوگەر) ىش زۆربەى زانايان پىيان وايە دەبىت بكوژرىت. چونكە (جوندى) - خوا لىي رازى بى - دەگىرپىتەوہ كە پىغەمبەر ﷺ فەرموئەتى: (حد الساحر ضربه بالسيف) رواه الترمذي. واتە: (ھەددى جادوگەر شمشىر لىدانىيەتى!!) وە لە ھاوہلانىش: (عومەرو، عوسمانو، ھەفصەو، عبداللەى كوپى عومەر، ھەندى صەحابەى ترىش) - خويان لى رازى بىت - پىيان وايە دەبى (جادوگەر) بكوژرىت. شايەنى باسە (جمھورى) زانايانىش كوشتنى (جادوگەر) بە (ھەدد) دەزانن نەك (تەزىر).

وہ (ئەبو ھەنىفە) ش پىي وايە ئەگەر تاوانىك زۆر دوبارە بويەوہ، ئەوہ (تەزىر) ھەكەى دەبىتە (كوشتن)!.

بەلگەش لەسەرئەوہى ھەر تاوانبارو خراپكارىك ئەگەر خراپەو شەپرى بە كوشتن نەبىت كۆتايى پى نەدەھات، ئەوہ دەبىت بكوژرىت...

ئەم فەرمودەيەى پىغەمبەر ﷺ: ئىمام (مسلم) لە صەھىھەكەيدا لە (ھەرفەجەى ئەشجەئىيە) وە دەگىرپىتەوہ كە پىغەمبەر ﷺ فەرموئەتى: (ھەركەس ھات بۆلاتان وە لەكاتىكدا ئىوہ ھەموو كۆبوون لەسەر

لېږسراوړنې يه پياو، به لآم ټو دهيوست هيژتان ټيکداو، يان جياوازي
بخاته نيوان ريزه کانتانه وه، ټوه بيکوژن)^۱

يان ده بيني پيغه مبهري خوا ﷺ له جاري چواره مدا فرماني به کوشتنی
عاره قخور کردوه، ټویش به به لگهي ټو فرموده يهي که ټيمامي (احمد) له
(دهيله مي) يه وه ده يگيرپټه وه که ده فرمويت: (پرسيارم له پيغه مبهري ﷺ
کردو وتم: ټهي پيغه مبهري خوا ﷺ ټيمه له ولايتکين هميشه سرگرمي
ټيشکردن، جا بويه له (گنم) شهرباب دروست ده کين و به هويه وه خو مان
له سهرماي ولا ته که مان ده پاريزين، پيغه مبهريش ﷺ فرمووي: ټايا ټو
شهرابه سهرخوش که ره؟! وتم: به ټي. ټویش فرمووي: وزي لييين و
خوتاني ټي دور بخنه وه، منيش وتم: ده ي خه لکي دهستي ټي مه ټناگرن،
ټویش فرمووي: ټه گهر دهستيان لي هه ټنه گرت بيانکوژن).

له لايه کي ديکه شه وه: چونکه مروقي خراپکارو پيس وهک دوژمني هيړش
هينر وايه، جا هر کاتيک ټو دوژمنه به کوشتن نه بيت نه ده چوه دهره وه،
ټوه ده بيت بکوژريت.

کوکه ره وه ي ټه مهش ده گهرپټه وه بو ټه وه ي که (عقوبه) کان دوو جوړن:
يه که ميان: (عقوبه) و سزا له سهر تاوانتيکي رابردو، وهک: قامچي ليداني
(عاره قخور) و (بو هتانه کهر)، يان: ده سترپيني (ريگر) و (دن).
دوه ميان: (عقوبه) و سزا بو ټه نجامداني (واجب) ټک، يان وازهينان له
(هراميک) له داهاتودا، وهک: داواي ته وبه و گهرانه وه له باباي (پاش

---

^۱ سهيري ده که ي پيغه مبهري خوا ﷺ فرمان دهکا به کوشتنی ټو که سه ي داواي لېږسراوړنې
موسلمانان دهکات له کاتيکدا موسلمانان لېږسراوي شرعي و راستي خوښانان هيه. چونکه
ټوه خراپه ي زور ليدنه بينه وه و هوکاريکي گهره يه بو (فيتنه). جا خراپه ي ټو کابرايه به
کوشتن نه بيت کوڅايي پينايت، که واته ده بيت بيکوژريت، ټه گهرچي پياوچاکيش بيت، چونکه
هر له پړوايه تي (موسلم) دا هاتوه ده فرمويت: (کاننا من کان) واته: هرکس بيت. وهرگير.

گه زبووه وه - المرتد - هه تاكو موسلمان بئته وه، جا ئه گهر ته وه بهی كرد نه وه
 باشه و ئه گهر نه یشی كرد نه وه ده كوژریت، یان سزادانی نه وه ی كه وازی له
 (نوێژ) و (زهكات) و مافی مروفهكان هیناوه، هه تاوه كو به شیوهیهکی باش
 بیانگیریتته وه.

جا شایانی باسه (تعزیر) و سه رزه نشته له م جوړه یاندا له هی یه كه م توندترو
 ناڤه چه تهر. هه ربویه ش نه وه ی كه وازی له نوێژ هیناوه (جائیزه) جار له دوا ی
 جار لیی بدریت هه تاوه كو ده ست بكاته وه به نوێژ كردن، نه و فهرموده یه ش كه
 له سه حیجی (بوخاری) و (مسلم) دا هاتوو ده فهرمویت: (لا یجلد فوق عشرة
 اسواط إلا فی حد من حدود الله). واته: (ته نها له سنوریک له سنوره كانی خوادا
 نه بیته بۆ هیچ شتیك زیاده له (ده) قامچی ناوه شیئریت). نه وه كو مه لیك له
 زانایان به وردی توێژیویانه ته وه و ده لین: مه به ست له (حدود الله)
 (سنوره كانی خوا) هه رشتیكه له بهر مافی خوا - جل جلاله - قه دهغه كرابیت.

به لام ناوانی نه و سزایانه ی كه له قورئان و سوننه تدا سنوره كه یان
 دیاریكراوه به (حه دد)، نه وه شتیکی په یدا بوو دا هینراوه، مه به ست له
 فهرموده كه ش نه وه یه: هه ركه س له بهر مافی خو ی له هه ركه سی دا - وهك:
 لیدان ی پیاو له ژنی خو ی ئه گهر هاتوو گو ی نه گر بوو - نه وه نابیت له ده
 قامچی تیپه پر بكات.

تیببینی: له یاسای خوادا مه به ست به (جهلد - قامچی - شهلاق) لیدان یکی
 مام ناوه ندییه به قامچی، چونكه چاكترینی هه موو شتیك نه وه یه كه
 مامناوه ندی بیت، وه (جهلد) به (گالوك و تهخته) به كار نایهت، به لكو بۆ
 (حه دد) هكان ده بیت قامچی به كار بهینریت. چونكه ئیمامی (عومەر) - خوا ی لی
 پازی بیت - هه میشه گالوكیکی به دهسته وه بوو بۆ نه ده ب فیركردنی
 سه ریچی كاران به كار دهینا، به لام ئه گهر (حه دد) یکی شه رع ی به اتبایه
 پیشی، یه كسه ر بانگی ده كرد كه (قامچی) بۆ بینن.

وه ئه و كه سه ی كه (حه دد) ی لیده دریت نابیت هه موو جله کانی له بهردا
 دابكه نریت و، به ته واوه تی پرووت بکریته وه، به لکو ته نها ئه وانه ی له بهردا
 داده که نریت که به ربه ستن له ئیش پیگه یاندنی، وه ئه گهر پیویستی به
 به ستنه وه نه ده کرد، ئه وه نابیت به ستریت وه، وه نابیت له دهم و چاوی
 بدریت، چونکه فرموده ی ئیمام (مسلم) ی له سه ر هاتوه، له بهر ئه وه له کاتی
 (تعزیر) دا مه به ست پیی ئه ده ب دادانیتی نه ک کوشتنی. وه ده بیت هه موو
 ئه ندامانی لاشه ی به شی خویان لیدانیان وه بهر که ویت. وهک: (پشت) و
 (ناوشان) و (پانه کان)!!

فەصلی نۆپەم

جیهادی بیپروایان

جۆره‌کانی سزا - عقوبە - شەرعییەکان -

ئەو سزایانەى که لەبەرنامەى خوادا دیاریکراون بۆ ئەوانەى که سەرپینچی خواو پیغەمبەر ﷺ دەکەن، دوو جۆرن:

جۆرى یەکەم: سزا (عقوبە)ى ئەوانەى که بەردەست کراون، ئیتر لەکەسینکەرە بۆ چەند کەسینک، ئەمانەش پینشتەر باسکراون.

جۆرى دووهم: سزای ئەو کۆمەلەى بەرنامەى خوا قبول ناکات و پەتە دەکاتەو (الطائفة المتنعة) وە بەشەر و جەنگ نەبیئت دەستگیربونیان ئەستەمە.

جا مەبەست بە سزای کۆمەلەى جۆرى دووهم (جیهاد)ى بیپروایانە، ئەوانەى که دوژمنى خواو پیغەمبەر ﷺ. چونکە هەرکەس بانگەوازی پیغەمبەر ﷺ بۆ لای (دین)ى خواى پێ بگات و وەلامى نەداتەو، ئەو ئیتر (قیتال) و جەنگ لەگەڵکردنى (واجب)ە، وەك خواى گەرە دەفەرمویت: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِئْتَنَةً وَيُكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ) (الأنفال: ۳۹).

واتە: (ئەو بیپروایانە جەنگیان لەگەڵدا بکەن و بیانکوژن، هەتاكو فیتنە - ئەشکەنجەدانى موسلمانان - نەمینیت، وە ملکەچى تەنها بۆ خوا بیئت).

وە لەبەرئەو خواى پەرورەدگار کاتى پیغەمبەرى خواى ﷺ پەرمانە کردووە فەرمانى پیکرد بەبانگه‌یشتکردنى تیکرای مەرفایەتى بۆلای بەرنامەکەى خوێ، لەسەرەتاو مۆلەتى کوشتن و کوشتارکردنى خەلکى پینەدا، هەتاو کو کۆچیکرد بۆ شارى (مەدینە)، جا لە پاش کۆچکردن مۆلەتى بە پیغەمبەر ﷺ هاوێلانیدا بە کوشتن و کوشتارکردنى بیپروایان، وەك خواى گەرە ناماژە بۆ ئەو حالە دەکات و دەفەرمویت: (أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ) (الحج: ۳۹)

پاشان له دواى ئه قوناغه - كه قوناغى بهرگرى بوو- خواى پهنهنايين بهيهكجارى جهنگى لهسهر موسلمانان فهرزكرد، ئهويش بهم ئايهته پيروزه: (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرَّةُ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) (البقره: ۲۱۶) واته: (جيهادو جهنگتان لهسهر فهرزكراوه له كاتيكد ا بوتان ناخوش و نارېحهته، وه زورجاريش ئيوه شتيكتان پي گرانه بهلام ئهوه خيره بوتان، وه زورجاريش ئيوه شتيكتان پي خوشه بهلام ئهوه خراپه بوتان، بيگومان خوا دهزاني و ئيوه نازان).

پاشان خواى زاناو توانا له زوريه سورهته مهدهنيهكاندا (واجب) بووني جيهادى دووپات كردوتهوه، جيهادى زور بهگهوره ههلسهنگاندوهو سه رهنشستى ئهوانه كردهوه كه ههردم دهستى لى ههلهدگرن، وه به (دوودل) و (دهغل) و (دل نه خوش) ناوى بردوون. وهك دهفهرمويت: (قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ) (التوبه: ۲۴). واته: (ئهى موحه مه د پييان بلي: ئهى موسلمانان ئه گهر هاتوو باوو باپيرانتانو، مندالهكانتانو، براكانتانو، هاوسه رانتان، هوزوكه سوكارهكانتانو، ئهوه پارو سامانهى كه به نارېحهته وه دهستان كهوتوهوه، ئهوه بازرگانبييهى كه دهترسين زهرهركاتو، ئهوه مه نزلگايهى كه بوخوتان پي رازين، لاتان خوشه ويستر بون له خواو پيغه مبه ره كهى و ﷺ تيكوشان له پي خوادا، ئهوه چاوهروان بكن ههتاوهكو خواى گهوره فهرمانى خو بنيري، بهراستى خوا رينمايى كومه لى لادهر و (فاسق) ناكات!)

وه خواى دادگهر دهفهرمويت: (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ

الصَّادِقُونَ) (الحجرات: ۱۵) واته: (به‌راستی موملمانانی راست تهنه‌هوانه‌ن که: که‌بروایان به‌خواو پیغهمبه‌ره‌که‌ی هیناوه‌و، پاشان له‌و بره‌ویه‌یاندایا هیچ گومان و دوو دلییه‌کیان نه‌بووه، وه دارایی و ده‌رونیان جیهادیان له‌ریگه‌ی خوادا کرد، به‌راستی ههر نه‌هوانه‌ن راستان).

وه له‌جینگه‌یه‌کی دیکه‌دا په‌روه‌ردگاری (بینه‌رو بیسه‌ر) ده‌فرمویت: (فَإِذَا أَنْزَلْتُ سُورَةً مُحْكَمَةً وَذَكَرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأُولَئِكَ لَهُمْ) (محمد: ۲۰) واته: (ئه‌گه‌ر سوره‌تیکی قورئان دابه‌زیت و به‌پوون و ناشکرای بیاسی فره‌زبوونی جیهادی تیدا‌کرایت، نه‌وسا ده‌بینی نه‌هوانه‌ی که‌ دله‌کانیان نه‌خوشتی و ده‌غله‌ی تیدا‌یه، سه‌یرت ده‌که‌ن، وه‌ک سه‌یرکردنی که‌سیک که‌ ترسی مردنی لی نیشتبئی، به‌راستی نه‌هوانه‌ باشتر وابوو گو‌پرایه‌لییان کردبایا). جا شایانی باسه‌ نمونه‌ی ئهم جو‌ره‌ ئایه‌ته‌ پی‌روانه‌ له‌ (قورئان) دا زور زوون.

وه به‌هه‌مان شیوه‌ خوای کاربه‌جئی له‌ سوره‌تی (الصف) دا جیهاد و نه‌هلی جیهادی به‌رزکردوته‌وه‌و ده‌فرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ) (۱۰) تَوَمِّنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (۱۱) يَغْفِرْ لَكُمْ دُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (۱۲) (الصف: ۱۰-۱۳) واته: (ئه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی بپرواتان هیناوه‌!! ئایا ریگه‌تان پیشانده‌م بۆ بازگانییه‌ک که‌ له‌ سزای به‌ ئیشتی (جهه‌نم) پزگارتان ده‌کات؟ ئه‌و بازگانییه‌ش نه‌وه‌یه: بپروا به‌ خواو پیغهمبه‌ره‌که‌ی ﷺ بی‌ن و وه‌ به‌دارایی و گیانتان جیهاد له‌ ریگه‌ی خوادا بکه‌ن، به‌راستی ئه‌و بپروا جیهاده‌ بۆ ئیوه‌ باشتره‌ ئه‌گه‌ر ئیوه‌ هه‌ست بکه‌ن و بزائن. چونکه‌ به‌ه‌ویه‌وه‌ خوا له‌ هه‌موو تاوانه‌کانتان خوش ده‌بئی و وه‌ ده‌تانخاته‌ ئیو چهند باخ و باخچه‌یه‌ک که‌ له‌

ژیریاندا پروبارو جوگه له پړی دهکات، وه ده تانخاته نیو چهند مه نزلگایه کی پاک و خوشه وه له نیو چهند باخچه یه کی ناماده کراودا، به پراستی هر نه وه سهرکه وتنو پایه و پله ی گه وره یه).

وه په روه ردگار له سوره تی (التوبه) شدا ده فهرمویت: (أَجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) (۱۹) الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمَ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ) (۲۰) يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ (۲۱) خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ) (التوبه: ۱۹-۲۲) واته: (ثایا ئیوه واتان داناره: ئاودان به حاجیه کانی مالی خواو ئاره دانکرده وهی (مسجد الحرام) وهکو کرده وهی نهو کهسه وایه که برپا به خواو پوژی دواپی هیئاوه و له پیئاوی خوادا جیهادی کردوه؟! نه خیر به پراستی نهو دوانه لای خوا وهک یهک نین، وه خوای گه وره پینمای کیومه لی لاهرو سته مکار ناکات. وه نه وانه ی برپایان هیئاوه و کوچیان کردوه و له پیئاوی خوادا به دارایی و گیانیان جیهادیان کردوه، نه وانه له لای خوا گه وره ترین پله یان هیه و، هر نه وانه ش سهر فرازو سهرکه وتون، وه په روه ردگاریان له لایهن خویه وه موژده ی میهره بانی و ره زامه ندی خوی پییان دهادت، وه موژده یان پیده دات به چهند باخچه یه که له نیوانیاندا چندیان نازو نیعمه تی ناماده کراوی تیادیه: وه لهو به هه شته دا به هه تاهه تای ده مینیته وه، به پراستی خوای په روه ردگار پاداشتی گه وره ی لایه!).

وه خوای میهره بان له جیگایه کی دیکه ی هم قورثانه پیروزه دا ده فهرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) (المائدة: ۵۴)

واته: (ئەي كۆمەلى بېرواداران، ھەركەس لەئێوە ئەگەر پشت بكاته بەرنامەى خوا، ئەوە خوا گەل و كۆمەلىك دەھيڻى كە ئەم بەھاو ئاكامە جوانانەيان تىدايە: يەكەم: (يحبهم ويحبونه) خوا ئەوانى خوش ئەوئ و ئەوانيش خويان خوش ئەوئ.

دووهم: (أذلة على المؤمنين أعزة على الكافرين) لە ئاست بېرواداراندا ھيمن و لەسەر خۆ زەليلن و، لە ئاست بېرواكانيشدا توند و زېرو بەجورئەت و خاوەن عيزەتن.

سێھەم: (يجاهدون في سبيل الله) لە پيڤاوى خوادا و بۆ بەرز كردنەوھى وشەى (الله) بەردەوام خەبات و تىكۆشان دەكەن.

چوارەم: (ولا يخافون لومة لائم) لەم مەيدانەشدا تۆسقالىك لە لۆمەى لۆمەكاران ناترسين. پاشان دەفەرمويت: ئەم ئاكامە جوانەش فەزلى خوايە و بەھەركەسىكى دەدا كە خۆى بىھوئ، بەراستى زانىارى خوا بەرفراوانە و بەشيوەيەك ناگادارى گەورە و گچكەيە).

وھ ھەم لەمەى فەزلى جىھاد و موحامەداندا دەفەرمويت: (ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَلُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نِيلاً إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) (١٢٠) وَلَا يَنْفَقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (التوبة: ١٢١). واتە: (بۆيە پەوا نىھە موسلمانان لە غەزادا لە پىڤەمبەر ﷺ دوا بكەون، چونكە بېرواداران ھەر تىنويىتى و ماندوبوون و برسيتىيەكيان لە جىھاددا دوچار نابيىت، وھ پى نانىن بە ھىچ جىگا پى و شويىنىكدا كە پق و خەشمى بېروايان ھەلدەستينى و دلتەنگيان ئەكات، وھ لە ھىچ دوژمنىك وەرناگرن ھىچ شتىك لە كوشتن و برين وشكان و دەستكەوت، مەگەر لەبەر ھەر كام لەمانە كردەوھىەكى باشيان بۆ تۆمار بكرىت، بىگومان خوا پاداشتى چاكەكاران بەفەر نادات، وھ ئەو

موسلمانانە ھېچ شەيخ ئادەن لەپىرى خۇدادا ھېچ ئەرك و ئەفەقىيەك نە بچوك نە گەرە ئاكيىشن، وە لەپۇشتن و ھاتووچۇياندا بۇ ھەر غەزايەك ھېچ شىوو دۆلىك ئابىرن و تىپەپ ئاكنەن لىي، مەگەر بۇيان نوسراو، بۇ ئەوھى خوا بە چاكترو جواتر لەوھى خۇيان كىردوويانە پاداشتىيان بداتەو^۱

شايانى باسە لە (قورئان) و (سوننەت) دا فەرمانكردن بە جىھاد و باسكردنى پاداشت و فەزىل و گەرەبىيەكەى لەو زۆرتەرە كە باسبكىرى و بژمىردىرىت!! جا ھەر بۇيەش: (جىھاد) كىردن لە ھەموو كىردارە (سوننەت) ەكان گەرەترەو، بەيەك دەنگى ھەموو زانايان لە (حەج) و (عەرە) و (نويژ) و (پۇژو) سوننەت پايەبەرزترە مەزترە، ھەرەك (قورئان) و (سوننەت) ى پىغەمبەرىش ﷺ لەسەر ئەو بەلگەيە.

تەنانەت پىغەمبەرى خوا ﷺ دەفەرموئىت: (راس الأمر الإسلام، وعموده الصلاة، وذروة سنامه الجهاد) رواه الترمذي وابن ماجه. واتە: (سەرى بەرنامەكە (ئىسلام)، كۆلەكە و بېرەيشى نويژەو، گەرەترىن پەلە و سەرتۆپىشى (جىھاد)ە).

و دەفەرموئىت: (إن في الجنة لمة درجة، ما بين الدرجة والدرجة كما بين السماء والأرض، أعداها الله للمجاهدين في سبيله) متفق عليه.

واتە: (لەنيو (بەھەشت) دا سەد پەلە ھەن، نيوانى پەلەكيان بۇ ئەوى دىكە وەك نيوانى ئاسمان و زەوى وايە، جا ئەو بەھەشتە خواى گەرە بۇ تىكۆشەرانى پىگەى خوى ئامادەى كىردووە). و دەفەرموئىت: (من أغرت قدماه في سبيل الله حرمه الله على النار) رواه البخاري. واتە: (ھەرکەس لە جىھاددا قاچەكانى تۆزاوى بىن، ئەو خوا ئاگرى دۆزەخى لەسەر قەدەغە دەكات)!!.

و پىغەمبەرى پابەرەو سەرورە لە جىگايەكى دىكەدا دەفەرموئىت: (رباط يوم وليلة في سبيل الله خير من صيام شهر وقيامه وإن مات أجري عليه عمله الذي

^۱ تەفسىرى قورئانى پىرۆز (مامۇستا مەلا عوسمان-خوالىي خوش بىت-) بەرگى ۶ لاپەرە ۲۹. وەرگىز.

كان يعمل، راجري عليه رزقه، وامن الفتان) رواه مسلم. واته: (ئيشكگرتنى پۇژو شەوئك لە پىناوى خوادا لە پۇژوگرتن و شەو نوپژى مانگىك خىرتەرە، وە ئەگەر تىيدا وەفاتى كرد، ئەو ئەو كەردەوہىيەى كە دەيكرد تا پۇژى دوايى بۆى بەردەوام دەبيت، وە لەبەهەشتەوہ پۇژى خۆى بۆ ديت، و، لە نازارى نيو گوپرو فيتنەى (نكير) و (مونكير) یش پزگارى دەبيت!! وە ھەم دەفەرمويت: (رباط يوم في سبيل الله، خير من ألف يوم فيما سواه من المنازل) رواه الترمذي والنسائي والدارمي واحمد. واته: (ئيشكگرتنى پۇژىك لە پىناوى خوادا، لە خواپەرستى ھەزار پۇژى جيگاكانى ديكە چاكتەرە)!!

وہ پیغمبەرى سەرور ﷺ دەفەرمويت: (عينان لا تمسهما النار، عين بكت من خشية الله، وعين باتت تحرس في سبيل الله) قال الترمذي: حديث حسن. واته: (دوچاو ھەن ناگريان ناگاتى، چاويك لە ترسى خوا بگرىو، چاويكيش شەو نەخەوئ و لە پىگەى خودا پاسەوانى ئەنجام بدات).

وہ لە (موسنەدى ئىمام (احمد) دا ھاتووہ كە پیغمبەر ﷺ فەرمويەتى: (حرس ليله في سبيل الله، أفجل من ألف ليلة يقام ليها ويصام نهارها). واته: (پاسەوانى شەوئك لە جىھاددا، لە ھەزار شەو كە شەوہكەى شەو نوپژى تيا بكرئ و پۇژەكەشى پۇژوى تيا بگرئ باشترە)!!.

وہ لە صەحیحى (بوخارى و موسلم) دا ھاتووہ كە: (پياويك بە پیغمبەرى ﷺ وت: ئەى پیغمبەرى خوا ﷺ ھەوالم پيبدە سەبارەت بە كەردەوہىيەك كە وەك جىھادكردن وابيت؟ پیغمبەر ﷺ فەرمووى: تۆ تواناي ئەنجامدانى ئەو كەردەوہىيەت نىيە. پياوہكەش وتى: بەلكو تۆ ھەر پيم بليى؟ پیغمبەرىش ﷺ فەرمووى: ئايا لەو كاتەدا باباى موحامەد دەردەچئ بۆ جىھاد، تۆش دەتوانى بە پۇژووبيت و نەيشكيىنىو، شەونوپژ بەكەيت و وازى لىنەھيىنىو، بيزار نەبيت؟! پياوہكەش وتى: نەخیر شتى وانا تەوانم. پیغمبەرىش ﷺ فەرمووى: دەى ھەر ئەوہى كە باسەم كەرد دەگاتە پلەى جىھاد)!!

وہ پیغمبرِ مہربانی ﷺ دہر مویّت: (إن لكل أمةٍ سياحةٌ، وسياحةُ أمتي الجهاد في سبيل الله) رواہ ابوداؤد. واتہ: (ہموو ئوممہ تیک گہشت و گوزارو سہیرانی خوئی ھہیہ، سہیرانی ئوممہ تہکەئ منیش جیہادہ).

شایانی باسہ: باسی گہورہیی و پاداشتی جیہاد باسیکی زۆر فراوانہ ر پیم وایہ لہ تہرازووی (قورئان و سوننہت) دا ھیچ کام لہ کردہوہ چاکہکان پاداشتیان وەک پاداشتی (جیہاد) باس نہکراوہ!!

وہ ئەگەر مروؤ سہیر بکات و تیّرامیئنی، لہ مەیدانی (واقع) دا دەر دہکەوئ کہ زۆر وایہ، چونکہ سودو کەلکی جیہاد لہ دین و دونیادا بابای موحامید تہنہا بۆ خوئی نیہ، بەلکو بۆ گشت موسلمانانہ، وە (جیہاد) ھەموو عیبادەتہ نہیئنی و ئاشکراکانی دیکەئ لہ خویدا کۆکردۆتوہ، چونکہ جیہاد خوشەویستی خواو دلسۆزی و یەکلابونہوہ بۆ خواو پشت بەستن بە خواو، تەسلیمکردنی گیان و مال بە خواو، ئارامگرتن و، دنیا بە کەم گرتن و یادئ خواو، زۆریکی دیکەش لہ کردہوہ چاکەکانی دیکەئ لہ خو گرتوہ، بەشیوہیەک ھیچ کردہوہیەکی دیکە وا لہ خوئیانی ناگری و تییدا کۆ نابنہوہ!!

وہ (موحامیدان) ی پینگەئ خوا سچ لہ ئاستی تاک یان کۆمەل - ھەمیشەو ھەردەم ئەو تان لہ نیوان دوو نیعمەتی مەزندا، کە ئەویش (سەرکەوتن و سەر بەرزئ) یان (بەھەشت و شەھیدی) یە.

وہ مروؤ کەن بە گشتی ژیان و مردنیشیان ھەیہ، دەئ بە راستی ژیان و مردنی سەر بەرزانہ تہنہا لہ نیو جیہادایہ، وە لہ مەلایشەوہ لہ یادکردن و دەست ھەلگرتن لہ جیہاد مایەئ لہ دەستدان یان نوقسان بوونی سەر بەرزئ و سەرکەوتنی دنیا و قیامەتہ. چونکہ دەبینی ھەندئ خەلک ھەن خوئیان مەشغول دہکەن بە جۆرہ کردہوانیکەوہ - کە زۆر گران و ناپرەحەتیشن - لہ گەل ئەوہ شدا پریزیان کەمە و زیدە حاریش تییاندا تووشی مردن دەبن، دەئ لہ مەلاشەوہ (جیہاد) کردن لہ ھەموو کردہوہیەکی توندو ناپرەحەت پەریزی زۆرتەر، وە مردنی

(شهیدییانه)ش ئاساترین و به‌فەرترین مردنه، جا ئه‌گهر له بنچینه‌دا مه‌به‌ست له جه‌نگ جیهاد بۆ، تاکه مه‌به‌ستیش لهو جیهاده ئه‌وه بی‌ت که ملکه‌چی هه‌ره‌مووی بۆ خوا بۆ و وشه‌ی خوا سه‌رکه‌وتوو بی‌ت. بۆیه هه‌رکه‌س بی‌ته له‌مپه‌رو به‌ربه‌ست له‌به‌رده‌م ئه‌وه مه‌به‌سته‌دا -واته: دین ته‌نها بۆ خوا بی‌ت- ئه‌وه به‌یه‌کده‌نگی هه‌موو زانایان ده‌بی‌ت بکوژریت. به‌لام له بی‌پرواکان ئه‌وانه‌یان که توانای به‌ربه‌ست دروستکردن و گوشتاریان نیه، وه‌ک: ئافه‌رت و مندال و پیره‌پیای په‌که‌وته و کوێرو نه‌خۆشو نمونه‌ی ئه‌مانه... ئه‌وه له‌لای (جه‌مهوری) زانایان نابی‌ت بکوژرین، مه‌گه‌ر له‌کاتی‌کدا ئه‌وانیش به‌قه‌سه‌یان کرده‌وه بجه‌نگن، له‌ملاشه‌وه هه‌ندی‌ک له زانایان پی‌یان وایه که (ئافه‌رت و مندال) ی ئی به‌ده‌رکه کوشتنی ئه‌وانی دیکه (موباح)ه، چونکه ئه‌ه‌لی (کوفرن). به‌لام پای یه‌که‌م په‌سه‌ندتره، له‌به‌رئ‌وه جیهاد دژی ئه‌وانه‌یه که شه‌ر ده‌که‌ن و ده‌جه‌نگن دژی ئه‌وانه‌ی که ده‌یان‌ه‌وی به‌رنامه‌ی خوا سه‌رخه‌ن، وه‌ک په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمو‌یت: (وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ) (البقره: ۱۹۰)

واته: (له‌پی‌ناوی خوادا بجه‌نگن له‌گه‌ل که‌سانێ‌کدا که دژتان ده‌جه‌نگن، وه‌ده‌ستدریژتی و زنده‌ په‌وی مه‌که‌ن، چونکه خوا ده‌ستدریژکاری خۆش ناو‌یت). وه‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌یه‌کی‌ک له شه‌ره‌کانیدا به‌لای ئافه‌رتی‌کی کوژراودا تی‌په‌ری کردو سه‌یریکرد خه‌لکی به‌سه‌ریه‌وه وه‌ستاون، له‌و ده‌مه‌دا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمو‌وی: (نه‌ده‌بوو ئه‌م ئافه‌رته بکوژرابایه، وه‌ به‌یه‌کی‌ک له هاوه‌له‌کانی فه‌رموو: بپۆ بۆ لای (خالد) و پی‌ی بلئ: با مندال و کرئ گرت‌ه نه‌کوژئ) رواه ابن ماجه و احمد. وه‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له جی‌گایه‌کی دیکه‌دا ده‌فه‌رمو‌یت: (لا تَقْتُلُوا شَيْخًا فَانِيًا، وَلَا طِفْلًا صَغِيرًا، وَلَا امْرَأَةً) رواه ابوداود. واته: (پیره‌ پی‌ناوی په‌که‌وته مه‌کوژن، به‌هه‌مان شی‌وه مندالی بچوک و ژنی‌ش).

ئەمەش لەبەر ئەوێهە کە خۆی میهرەبان تەنھا لەبەر چاکسازی و بەرزەوهندی مەروفاوەتی کۆشتنی بیپرواکانی (موباح) کردوو، وەك دەفەرمووت: (والفتنة اكبر من القتل) (البقرة: ۲۱۷) واتە: (كۆشتن و کۆشتار ئەگەرچی خراپە و مایەتی تێکچوونە، بەلام ئەو خراپە و (فەسادە)ی لە (فیتنە)ی بیپرواکاندا هەیە، لە (کۆشتن و کۆشتار) گەورەترە).

جا بۆیە هەر بیپروایێك بەرپەست لەبەردەم موسلماناندا دروست نەكەت بۆ بەرپاكردنی بەرنامەی خوا، ئەو زەرەر و زیانی بیپروایەكەیی تەنھا بۆ خۆیەتی، هەر بۆیەش شەرەزنان دەفەرموون: ئەو كەسەیی كە بانگهێشتی خەلكی دەكەت بۆلای (بیدە) سزاكەیی وەك ئەو (بیدە) چیه نیه كە تەنھا خۆی بیدە دەكەت و خەلكی بۆ بانگ ناكەت.

هەر بۆیەش دەبینی لەكاتیكدا كە بەرنامەی خوا كۆشتاری بیپرواکانی (واجب) کردوو، كەچی ئەوانەیان كە بەردەست دەكەون كۆشتنیانی (فەرز) نەکردوو، بەلكو ئەگەر لە (قیقال) دا یان لە غەیری قیقالدا یەكێکیان ئی (ئەسیر) كرا، ئەوا پێشەوای موسلمانان لەم چەند خالە کامیان بەرزەوندیترو چاکترە ئەوێان هەلدەبژێرت:

یەكەم: كۆشتنیان.

دووەم: كردنیان بە كۆیلە -خزمەتكار-.

سێیەم: بەرەلاکردن و ئازادکردنیان.

چوارەم: گۆڕینەوێان بەو ئەسیرە موسلمانانەیی كە لەلای دۆژمن.

پنجەم: ئازادکردنیان بەپارە.

شایانی باسە ئەمەش بۆچوونی زۆربەیی شەرەزانەكانەو (قورئان و سوننەت)ی پیغەمبەریش ﷺ لەسەری بەلگەن.

بەلام جولهكەو گاورو ئاگرپەرستەكان (اليهود + النصارى + المجوس) ئەو دەبێ بكوژرێن و هەردەم شەریان لە دژ بكێژن هەتاوەكو موسلمان بن، یان

(سەرئانە) بىدەن و لە ولاتى موسلماناندا دانىشن. بەس غەيرى جۈلەكە و گاۋر و ئاگرپەرستان، زانايان جياوازيان ھەيە لەوھدا كە: ئايا سەرئانە (الجزية) يان ئى وەردەگىرئىت؟ زۆربەى زانايان پىنيان وايە: لە (عەرەب) ئايئىت سەرئانە وەربگىرئىت. وەپىئويستە بزانرئىت كە:

ھەر دەستەيەك خۆى بە موسلمان بزانئى و لەگەل ئەوھشدا پاشگەز بئىتەوھو (ئىنكار)ى لەيەكئىك لە ياسا ئاشكرا و پونەكانى ئىسلام بكات. ئەوھ بەيەك دەنگى ھەمو زانايان كوشتاركردن و ھەلگىرسانى جەنگ لە دژيان (واجب)ە، بۆ ئەوھى (دیز) تەنھا و تەنھا بۆ خوا بئىت، ھەروەك دەبينى ھاوھلەكانى پىغەمبەر ﷺ بەسەركردايەتى (ئەبوبەكرى صديق) -خوای ئى پازى بئىت- ئەوانەى كە زەكاتيان نەئەدا جەنگ و كوشتاريان لەگەلدا بەرپاكردن، تەنانەت لەسەرەتاوھ ھەندىك لە ھاوھلەكانى پىغەمبەر ﷺ لە ئاست شەركردن لەگەلئاندا دوودل بوون و تئيدا وەستان، پاشان ئەوانىش يەك دەنگى خويان دەرپرئى، تەنانەت (عومەر) -خوای ئى پازى بئىت- بە ئەبوبەكرى صديقى وت: تۆ چۆن ئەم خەلكە دەكوژئى و لەگەلئان دئىتە شەرك، لەكاتىكدا پىغەمبەر ﷺ فەرموويەتى: (فەرمانم پىنكاراوە لەگەل خەلكى بئىمە شەرك، ھەتاوھكو بلىن (لا اله الا الله - محمد رسول الله) جا ئەگەر ئەو شاھتەيەيان دا، ئەوھ ئىتر خويئى و مالىيان پارىزراوھ، مەگەر شتىكىتر كە مافى ئەو شاھتەمانە بئىت، وە پاش ئەوھ حىسابيان لەسەر خوايە؟! ئەبوبەكرىش لەوھلامدا بە (عومەر)ى -خوا لەھەردوكيان پازى بئىت- وت: دەى (زەكات)يەكئىكە لە مافەكانى (شاھتەمان)، سوئند بەخوا ئەگەر (گىسكىك) كە جاران بە (زەكات) دەياندا بە پىغەمبەر ﷺ ئىستە بە منى نەدەن، ئەوھ لەسەرى دئىمە شەركو دەيانكوژم) جا (عومەر) -خوای ئى پازى بئىت- دەفەرموئى: سوئند بە خوا لە دوايدا بۆم دەرگەوت كە ئەمە تەنھا خوايە دلى ئەبوبەكرى بۆ قىتال فراوان كردوھ، بۆيە بۆم دەرگەوت كە تەنھا بۆچوونەكەى ئەو حەقە.

بيوه (قاعیده) يەك كە بە (قورئان) و (سوننەت) و (ئىجماع) ى ئوممەتى پېغەمبەر ﷺ جىگىر بوو كە: ھەر تاقىم و كۆمەلىك لەبەرنامەى ئىسلام دەرچن، دەبى جەنگ و (قىتال)يان لە دژ بەرپا بكرىت، ئىتر ئەگەرچى بە زوبان (شايەتمان) ىش بەيئىن، بەلام زانايان سەبارەت بە (كۆمەلى لە ئىسلام دەرچوو) جياوان كە ئەگەر سوننەتلىكى مۇئەككەدەيان واز لىھىئابوو، وەك دوو پكەاتى پىش نوپىشى بەيانى، ئايا لەسەر ئەو شەر لەگەلكردىيان (جائىزە)؟ جا دەبنە دوو بەشەو، كۆمەلىك دەلىن: بەلى دەبى جەنگيان لەگەل بكرىت، ھەندىكىشيان دەلىن نابىت. بەس ئەگەر واز بىئىن لە ئەنجامدانى ھەندى (واجبات) يان نەكردى ھەندىك (محرمات) لە كاتىكدا كە (واجب) و (حەرەم) يىكەيان پوون و ئاشكرا بىت.. ئەو بەيەككەنگى زانايان دەبى لەسەر ئەو (قىتال)يان لە دژ بەرپا بكرىت، ھەتاوھكو بىن و ملان بۆ دوا بەيەكى فەرمانەكانى ئىسلام كەچ بكن. جا ئەمانە كاتىك جەنگ لەگەلكردىيان (فەرز) دەبىت كە بەرپاكردى بەلگەيان لەسەر كرابىت، لەم لاشەو ئەگەر ئەمان دەست پىشخەربوون و ئاگرى جەنگيان ھەلگىرساند، ئەو ئىتر جەنگ لەگەلكردىيان دووپات و پوون و ئاشكرا بە! وە شايانى باسە: گەورەترىن و مەزترىن جىھاد، جىھادى بىپروايان و ئەوانەيە كە پاشگەز (مورتەد) بونەتەو وازيان لە ھەندىك ياسا و دروشمى بەرنامەى ئىسلام ھىنارە، وەك: ئەوانەى زەكات نادەن و.... ھتد. وە ھەركات دوژمن وىستى ھىرش بكاتە سەر مۇسلمانان.. ئەو بەرەو پوو وەستان و بەرپەرچدانەو ھى لەسەر ئەوانەى ھىرشيان بۆ كراو و لەسەر غەيرى ئەوانىش دەبىتە فەرزى (عەين). چونكە ئەوانەى ھىرشيان بۆ نەكراو، لەسەريان فەرزە كۆمەكى ھىرش بۆ كراوكان بكن، ھەرەك خواى گەورە دەفەرموئىت: (وَإِنْ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ) (الأنفال: ٧٢) واتە: (ئەگەر لەسەر دىن مۇسلمانان داواى سەرخستىن و كۆمەكيان لىكرن.. ئەو لەسەرتانە كۆمەكى و يارمەتییان بدەن).

جا ئەو موسلمانانە لەوانەبەن کە ناویان نوسراوە و کرێ وەرەگرن، یان واش
نەبن وەك يەك وایە. وە ئەو بەرگری و بەرپەرچدانەویە لەسەر تەك تاکی
موسلمانان فەرزه، نیتەر بە گۆیژەیی توانا و بۆ گونجان بە دارایی و گیانیان.. ئەو
جیهادیان لەسەر فەرزه لەگەڵ کەموزۆردا، لەگەڵ سوارو پیادهدا، هەروەك
موسلمانان کاتیك لەشەری خەندەقدا دوژمن هێرشی بۆ هیئان، لەو کاتەدا
خوای گەورە مۆلەتی دانیشتنی کەسی نەداو بەرگرییەکەیی لەسەر هەر
هەموویان فەرز کرد، تەنانت زۆر لۆمە و سەرزەنشتی ئەوانەشی کرد کە دەهاتن
مۆلەتیان لە پیغەمبەر ﷺ دەخواست بۆ دانیشتنیان لە (جیهاد) هەك هەك خوای
گەورە ئاماژە بۆ هەندیک لەوانە دەکات و دەفرمویت: (يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ
وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنَّا فَرَارُ) (الأحزاب: ۱۳) واتە: (دەهاتن و بۆ نەچوونیان
بۆ جیهادهکە مۆلەتیان لە پیغەمبەر ﷺ دەخواست و دەیانوت: ئێمە مالهەکەمان
لە پەری شارەویە و بەدەرەویە، بەلام وانیەو مالهەکیان بەدەرەویە نیە، بەلکو
ئەمانە دەیانەوێت رابکەن و خۆیان لەشەپەکە قوتار بکەن!! بەلام ئەو کۆمەڵ و
تاقمانەیی کە بەرنامەیی خوا بەرپەرچ نادنەو، وە ئەوانەیی کە لە ولاتی
موسلماناندا دەژین.. ئەو (فەرزه) کە پابەند بکری بە هەر پینچ بنەماکەیی
ئیسلامەو، وە بەهەمان شیوە هەندێ (واجبات) ی تریش وەك: گێرانهوی
ئەمانەت: وەفا بە پەیمان.... و غەیری ئەمانەش. بۆ نمونە: هەریەکیان چ ژن
چ پیاو- ئەگەر نوێژنەکەر بوو ئەو دەبیئت فرمانی نوێژکردنی پێبکریت، جا
ئەگەر لەسەر نوێژ نەکردن هەر بەردەوام بوو، ئەو بە کۆرا (اجماع) ی زانیان
دەبیئت سزا بدریئت هەتاوەکو دەست دەکاتەو بە نوێژکردن، وە زۆربەیی زانیان
دەلین: ئەگەر هەر نوێژی نەکرد، ئەو کوشتنی (واجب)ە، بۆیە داوای تەوبە و
گەرانهوی ئی دەکریت، جا ئەگەر تەوبەیی کرد ئەوا باشەو ئەگەر نەیشیکرد
ئەو دەبیئت بکوژریت.

ئایا نوپزچوپنەر — تارك الصلاة — به فاسقى دهكوژييت؟

يان مورتهدديي؟ يان به كافيي...؟

له پېرهوى ئىمام (احمد) و غەيرى ئەويشدا دوو قسەى لەسەرە، بەلام ئەوهى كه زۆرينەى (سلف) پېشىنان وان لەسەرى ئەوهيه كه: به كافريي دهكوژييت. تېببيني: ئەمه له كاتيكدا زانايان تييدا جياوازن كه ئەگەر دانى به (واجب) بوونى نوپزدا دەنا، بەلام ئەوهى كه (ئىنكارى) (فەرز) بوونى نوپز بكات، ئەوه بهيهك دەنگى هەموو زانايان پيى (كافر) دەبييت، بەلكو سەرپەرشتكارى منداڵ (واجب)ە لەسەرى كه لەتەمەنى (حەوت) سالييدا فەرمانى نوپزكردن به منداڵەكهى بكات، وه هەر كات گەيشته تەمەنى (۱۰) دە سالى دەبييت لەسەر نوپزكردن لىي بدات، هەر وهك پيغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموييت: (مرهم بالصلاة لسبع، واضربوهم عليها لعشر، وفرقوا بينهم في المضاجع) رواه ابوداود.

واته: (له تەمەنى حەوت سالييدا فەرمانى نوپزكردن به منداڵەكانتان بكن، وه لەتەمەنى دە سالييدا لەسەر نوپزكردن لىيان بدەن و لەنيو جيگەى خەوتنيشدا ليهكتەر جيايان بكنەوه).

وه پيويسته فەرمان به ئىمامى مزگەوتەكان بكرىت كه: وهك چۆن پيغەمبەرى خوا (ﷺ) نوپزى دەكرد، ئاوا نوپز بۆ خەلكى بكن، هەر وهك پيغەمبەر (ﷺ) دەفەرموييت: (صلوا كما رايتموني أصلي) رواه البخارى.

واته: (وهك چۆن منتان بيى نوپزم دەكرد، ئيوەش ئاوهما نوپز بكن) وه ئەوهى دەبيته پيشهواى خەلك چ له نوپزو چ له غەيرى نوپزدا — پيويسته هەميشە سەيرى خەلكەكه بكات و ئاگای لىيان بييت و شتيك كه بهم دەكرىت لهبەرژەوهندى دينى ئەواندايه نەيفەوتيني و وازى لى نەهيني. بههەمان شيوه ئەوهى كه دەبيته ئىمامى خەلكى له (حەج)دا يا ئەوهى ليپرسراويانه له

(جيهاد)دا. هيچ جياوازي نيه و دهبيت ره چاوي ئه و خالانه بكات. چونكه تيرامينه: ئه و كهسه ي دهبيته وهلي يان وهكيلى كابرايهك له سه ودايه كدا. له سه ري پيويسته كه چوڻ بهرژه وهندي پاره و ساماني خاوهن ماله كه ي تيدايه دهبيت وا بكات.. ئه مه له ئيشيكي دنياييدا!! ده ي بيگومان ئيش و كاري ديني زور بهرپرتر و گه وره تره و ره چا و كردنيشي هه و تجار هه و تجار شايسته تره.

وه بيگومان ههركات (لنپرسراوان) هوگريوون و تيكووشان بو چاكسازي و (اصلاح) كردني (دين) ي خهلكي.... ئه وه خواي گه وره دين و دنياي هه موو لايهك چاك و مسوگه ر دهكات، به لام ئه گه ر وانه بوو، ئه وه ئيشوكاري هه موو لايهك تيك دهچيت و ئالوز دهبيت.

وه تاكه فاكته ري اصلاح ي دين و دنياي خهلكي دهگهريته وه بو سي شت:

يه كه م: نياز چاكي قواعيد. - جيلي خواره وه -.

دووه م: گيرانه وه ي دين هه ره هه موو بو خوا.

سيهه م: پشت به ستن ته نها به خوا.

چونكه به لگه نه ويسته (نياز پاكي و پشت به ستن ته نها به خوا) تاكه هو كاري ئيصلاح بووني هه موو تويزه كاني خهلكيه.

ههروهك خواي گه وره فه رماني به هه موو لايه كمان كردووه كه له نويزه كانماندا بَلَيْنَ (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ) (الفاتحه: ٥) واته: (خودايه ته نها تو ده په رستين و ته نها پشت به تو ده به ستين). هه نديك له زانا يان ووتويانه: ئه م دوو وشه يه: (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ) كو كه ره وه ي نيوه رو كي هه موو كتيبه ئاسمازي يه كانن. وه له زور شويني ئه م قورئانه پيروزه دا خواي گه وره ئه م دوو وشه يه ي پي كه وه گریداوه، وهك ده فه رموويت: (عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ) (هود: ٨٨).

وہ پیغمبرِ خوا (ﷺ) ہرکاتیک قوربانى سەرپریایہ دەیفەرموو: (اللهم منك و لك) رواه ابو داود و ابن ماجه . وہ شایەنى باسە سى خال هەن گورەترین یارمەتیدەرن بۆ لىپرسراو بە تايبەتى و غەیری ئەویش بە گشتى ، کە ئەمانەن: -

یەكەم: نیازپاکى و خو یەکلەکردنەوہ بۆ خوا، پاشان پشت بەستن تەنھا بەخوا، بنچینەى ئەمەش دەگەریتەوہ بۆ پابەندبوون و چاودبڕیکردنى نوێژەکان بەدل و بەجەستە.

دووهم: چاکە کردن لەگەڵ خەلکیدا بە سود پێگەیاندنیان و پشتگیری کردنیان. سەرچاوەى ئەمەش دەگەریتەوہ بۆ (زەكات) و مال بەخشین. سیهەم: ئارامگرتن و دان بەخوداگرتن لەئاقار ئەزیتدانى خەلكى. هەر بۆیەش دەبینى خواى زانا و توانا زۆرجاران باسى (نوێژ) و (ئارامگرتن) ی پێكەوہ میناون. وەك دەفەرموویت: (وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ) (البقرة: ٤٥). واتە: (پشت بە ئارامگرتن و نوێژکردن ببەستن).

لە شوینیكى دیکەدا دەفەرموویت: (وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ) (١١٤) وَأَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) (البقرة: ١١٤-١١٥). واتە: (ئەى موحەمەد (ﷺ) لە هەردوو لای پۆژ و ساتیکى شەودا نوێژیکە، بەپراستی کردەوہ چاکەکان - نوێژەکان - کردەوہ خراپەکان لادەبن و پرایاندەمالت، ئەمەش یادخستنەوہیەكە بۆ ئەوانەى هەمیشە یادى پاداشت و سزای خوا دەکەن. وە ئارامیش بگرە، چونکە بەپراستی خوا پاداشتى چاکە کاران بەفەرۆ نادات).^١

---

^١ دەربارەى ئەم دوو وشەى (طرفي النهار) و (زلفا من الليل) چەند پرایەك هەبە، کە ئایا مەبەست پێیان کام نوێژانەى؟ جا بۆ زیاتر شارەزابوون سەیری ئەم تەفسیرە نایابە بکە: تفسیر الطبری ٧م ص ١٢٤-١٢٥. وەرگێژ.

وه له شوینیکیتردا په‌روه‌ردگار ده‌فرموویت: (فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا) (طه: ۱۳۰). واته: (ئهی موحه‌مه‌د (ﷺ) ئارام بگره له‌سهر ئه‌و هه‌موو پر‌وپا‌گه‌نده‌یه‌ی که بی‌پرواکان پیتی ده‌لین، وه به‌رده‌وام پیش خۆره‌له‌هاتن و پیش ئا‌وابوونی نویژ بکه‌و ستایشی په‌روه‌ردگار بکه) ^۱ وه به‌همان شیوه له‌سوره‌تی (ق) یشدا ده‌فرموویت: (فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ) (ق: ۳۹). شایه‌نی باسه: له‌م قورئانه پی‌روژه‌دا خ‌وای گه‌وره زۆرجار (نویژ و زه‌کات) یشی پی‌که‌وه گرید‌اوه.

له‌ راستیشدا ته‌نها به‌پا‌په‌راندنی (نویژ و زه‌کات) و (ئارام‌گرن) حال‌ی سه‌ر‌کرده‌و خ‌وندی موس‌لمانان (ئی‌ص‌لا‌ح) ده‌بی‌ت. چونکه هه‌ریه‌ک له‌ (نویژ و زه‌کات) و (ئارام‌گرن) چه‌ندین ئاکاری به‌رزو به‌ریز له‌خۆده‌گرن، بۆ وینه: (نویژ به‌ریاکردن) وی‌پرای خ‌وی ئه‌م کرده‌وه جوانانه‌ی دیکه‌شی له‌خۆگرت‌وه‌و: (یادی خوا، پا‌پانه‌وه له‌ خوا، خ‌ویندنی قورئان، یه‌کلا‌کرده‌وه‌و پا‌کرا‌گرتنی دین ته‌نها بۆ خوا، ته‌نها پشت به‌ستن به‌خواو.....ه‌ت‌د) هه‌روه‌ها مال به‌خشین (زه‌کات) دانیش ئه‌م ئاکارانه‌ی له‌خۆگرت‌وه‌و: (چاکه‌کردن له‌گه‌ل خه‌لکیدا به‌ پا‌ره و سامان، سه‌رخستن و پشت‌گیریکردنی سته‌م لی‌کراوان و به‌ ده‌مه‌وه‌چوون و دا‌لده‌دان و ده‌ست بار بۆگرتنی بی‌نه‌واو ماف‌خ‌وراو، ئه‌نجامدانی پی‌ویسته‌یه‌کانی خه‌لکی و...ه‌ت‌د) بی‌گومان ئه‌مانه‌ش هه‌موویان له‌ کرده‌وه چاکه‌کان، چونکه له‌ سه‌حیحی (بو‌خاری و مسلم) دا هات‌وه‌و که پی‌غه‌م‌به‌ر (ﷺ) ده‌فرموویت: (کل معروف صدقه). واته (هه‌موو چاکه‌یه‌ک له‌گه‌ل خه‌لکیدا به‌ (صدقه) ده‌نوس‌ریت). ئه‌مه‌ش هه‌موو به‌خشینی‌ک ده‌گریته

---

^۱ تو‌یژه‌ره‌وانی قورئان ده‌فرموون: مه‌به‌ست به‌ پ‌یشی خۆر هه‌له‌هاتن نویژی به‌یانیه‌و، پ‌یش ئا‌وابو‌نیشی نویژی هه‌سره، تفسیر الطبری م ۸ ص ۴۷۶-۴۷۷. وه‌ر‌گیر.

خۆی، ئەگەرچی بەوتەیهکی جوان و پوویهکی خوشیش بێت
 لهگه‌ڵیاندا. چونکه له سه‌حیحی (بوخاری و مسلم) دا هاتوووه كه (عه‌دی كۆری
 حاته‌م) ده‌لێت: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (ما منكم من احد الا سیکلمه
 ربه‌ لیس بینه و بینه حجاب ولا ترجمان، فینظر ایمن منه فلا یری إلا شیاً
 قدمه، وینظر اשמ منه فلا یری إلا شیاً قدمه، فینظر امامه، فیستقبله
 النار، فمن استطاع منكم ان يتقي النار ولو بشق تمرة فلیفعل، فإن لم يجد
 فبکلمة طيبة). واته: (هیچ یه‌کیك له ئیوه نییه مه‌گه‌ر خۆای په‌روه‌ردگار
 قسه‌ی له‌گه‌ڵدا ده‌کات له کاتی‌کدا نه‌په‌رده‌یان له‌نیواندا هه‌یه‌و نه‌ وه‌رگێڕ، جا
 نه‌و مرو‌قه له‌و کات و ساته‌ سامناکه‌دا سه‌یری لای راستی ده‌کات ته‌نها نه‌وه
 ده‌بینیت كه‌ پێشی خۆی خستوووه، وه‌ ئاو‌ر به‌لای چه‌پیشدا ده‌دانه‌وه ته‌نها
 نه‌وه ده‌بینیت كه‌وا پێش خۆی خستوووه، جا له‌و کاته‌شدا سه‌یریکی
 به‌رده‌می خوشی ده‌کات، ده‌بینی وا ئاگری دۆزه‌خ به‌ره‌و پوی دێت، جابه‌ر
 كه‌ستان ده‌نوانیت خۆی له‌و ئاگره‌ بپاریزیت ئەگه‌ر به‌ له‌ته‌ خورمایه‌کیش
 بێت با بیکات، ئەگه‌ر نه‌یبوو ئه‌وه با به‌ وته‌یه‌کی جوان و شیرین))!!.

به‌هه‌مان شیوه‌ش ئارامگرتن (الصبر) چه‌ندین شوینه‌وارو به‌روبوم و په‌ریزی
 هه‌یه، له‌وانه:

(دانگرتن به‌خۆدا له‌ ئاقار ئەزیه‌تدانی خه‌لكیدا، خواردنه‌وه‌ی پ‌ق و کینه‌و
 ده‌رنه‌برینی، گیانی لی‌بۆردن و چارپۆشی له‌ مرو‌قه‌کان، سه‌رپێچی کردنی
 ئاره‌زوو ملنه‌دان بۆی و .... هتد). وه‌ك په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموویت: (وَلَنِّ اَذْقَنَا
 الْاِنْسَانَ مَبًا رَّحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ اِنَّهُ لَيَلُوسٌ كَفُوْرٌ) (٩) وَلَنِّ اَذْقَنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ
 ضَرَاءٍ مَّسْئُهُ لَيَقُوْلَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي اِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُوْرٌ) (١٠) اِلَّا الَّذِيْنَ صَبَرُوْا
 وَعَمِلُوْا الصَّالِحَاتِ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَّاجْرٌ كَبِيْرٌ (هود: ٩-١١). واته: (ئەگه‌ر له
 لایه‌ن خۆمانه‌وه‌ میه‌ره‌بانی به‌ مرو‌قه‌ بنوینین و ژیا‌نی خو‌ش و پۆزی بۆ
 به‌رفراوان بکه‌ین، پاشان نه‌و پۆزی و گوژه‌رانه‌ خو‌شه‌ی لی‌ بسه‌نینه‌وه، ده‌مو

دهس له میهره بانی خوا بی هیوا ده بی و بی پروا ده بی و سوکرانه ی
 خواناکات. له م لاشه وه نه گهر تووشی خوشی و خوش گوزهرانی بکهین له
 دواي ناخوشی و تهنگی ژیان که به سهری هاتبی و یه کسهر به له خوبایبونیکه وه
 ده لی و تازه نارپه حه تی و تهنگ و چه له مه ی دونیالای من باری کردوه و
 نه ماوه، جابویه زور خوشحال ده بی و فخرده کات و تووشی له خوبایبون
 ده بی و تهنه نه وانه به و چه شنه نین که له ههر دوکاتدا - خوشی و
 ناخوشی. نارامگرو خوگرو ههر دم کرده وه چاکه کان پاده پهرین، جابه پراستی
 نه و که سانه لی بوردن و پاداشتی گهره ی خویان بو مسوگهره)^۱

وه پهره ردگار به پیغه مبه ر (ﷺ) ده فرمویت: (خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ
 وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ) (الأعراف: ۱۹۹). واته: (ئه ی محمد (ﷺ) ئه وه ی
 ئاسانه له خه لکی وه ریگره - واته زورچاوه پروانیت لیان نه بی و ت -، فهرمان
 به چاکه بکه و پشتیش له نه فامان بکه).^۲

وه ده فرمویت: (وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ
 وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ) (۱۳۳) الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ
 الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) (الأعراف: ۱۳۳-۱۳۴). واته:
 (ئه ی موسلمانان بکه ونه پیشبرکی کردن بو وه ده ست خستنی لی بوردنی
 پهره ردگارتان به هه شتی که پانتاییه که ی وه پانایی ئاسمانه کان و زهوی
 وایه و بو پاریزکاران ئاماده کراوه. نه وانه ی که هه می شه و بهرده وام له خوشی
 و ناخوشیدا مال ده به خشن، وه رقی خویان ده گرن و ده ی خونه وه و له بهر
 خوا له خه لکیش ده بوون، به پراستی خوا چاکه کارانی خوش دهوی).

^۱ تفسیر الطبری م ۷ ص ۹-۱۰. وه رگیز.

^۲ تفسیر الطبری م ۷ ص ۹-۱۰. وه رگیز.

وه خواى په نهان بين له جينگايه كى ديكه دا ده فهرموويت: (وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ) (۳۴) وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ (فصلت: ۳۴-۳۵). واته: (چاكو خراپه وهك يهك نين بهلكو جياوازييان زوره، بويه ههركهس خراپه ي له گه لكردى تو به چاكو له گهل كردن بهرپه رچى بدهر وهو له خوتى دوورخه روه، جا ده بينى كه نه وهى له نيوان توو نه ودا دوژمنايه تيبهك هه بووه وهك دوستيكى خوشه ويستى ليديت. به لام كه سانيك ده گن بهو پله يه -كه ناوا ره فتار له گهل خه لكى بكه ن-كه خاوه نى خوگرتن و نارامگرتن-چونكه له سهر دهروون گرانه-وه نهو كه سانه پيى ده گن كه له دونيا و دواړوژدا خاوه نى به شيكى فراوان و گه وړهن)^۱

وه ده فهرموويت: (وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ) (الشورى: ۴۰). واته: (سزاي خراپه خراپه ي وهك خويه تى، به لام ههركهس نه گهر يه كيكي تر خراپه ي له ناقاربكات نهو ليى ببوريت و تو له ي لينه سينيتته وه له كاتيكدا بشتوانى، وه چاكسازى بكات، نهو په پاداشته كه ي لاي خواى گه وړه يه، به راستى خوا سته م كاران و ده ست دريژكارانى خوش ناويت).

(حه سه نى به صرى)-ره حمه تى خواى ليبيت-ده ليت: كاتيك كه پوژى دوايى ديت... بانگدهريك له (عهرشه وه) بانگ دهكات و ده ليت: خه لكينه بائه وهى كه پاداشتى له سه رخوا (واجب) هه ستيت، جاله نيو خه لكدا ته نها نه وانه هه لده ستن كه خاوه نى ليبورده يى و چاكسازى بوونه.!!!!

^۱ مختصر تفسیر ابن کثیر ۳م ص ۲۶۴.

ئاگاڭدارکردنە ۋە ھەيەكى گەنگ

پێیویستە بزانرێت کە: دڵپاکی و چاکە کردن لەگەڵ خەڵکیدا بریتی نییە لە ھەيەك ئەوان پێیان باشبێت و پێی خۆش ھالێن ئیتر پێشەوای موسلمانان بیکات و ھەرچییەکیشت ئەوان پێیان ناخۆش و گران بێت دەستی ئی ھەلگری و توخنی نەکەوێت بەلکو پەرەردگار دەفەرمووێت: (وَلَوْ اَتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ). (المؤمنون: ۷۱)

واتە: (ئەگەر خوا شوێنی ئارەزو و ویستی خەلکی بکەوێت و ھەلامی تێکرای ئارەزو ھەکانیان بداتەو، ئەو ئیتر ئاسمانەکان و زەوی و ھەرچیش تێیاندا ھە تێک دەچێت). ھە پەرەردگار بە ھاوھەلەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت: (وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ) (الحجرات: ۷). واتە: (ئاگاڭدارین و بزانن کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) ھە نێوانتاندا ھە، جا ئەگەر بێت و لەزۆرەي کاروبارەکاندا بەگوێتان بکاو بۆچونی ئێو ھەربگرێت ئەو توشی ناخۆشی و ھەلدیریتان دەکات). بەلکو چاکەکردن لەگەڵ خەڵکیدا ئەو ھەيە کە: ھەرچییەك سود بە (دین) و دونیايان دەگەيەنێت ئەو ھەيە بۆ مسۆگەر بکریت، ئیتر ئەو ھەي کە پێی گرانە و پێی دل تەنگە باھەر پێی ناخۆش بێت، بەلام ئەو ھەندەيە پێیویستە لە گۆرینی ئەو شتەدا کە مایەي ناخۆشی ئەوانە پێشەوای موسلمانان نەرمونیان بێت لەگەڵیاندا. چونکە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرمووێت: (ما كان الرفق في شيء إلا زانه، ولا كانا لعنف في شيء إلا شانه). رواه البخاري و مسلم. واتە: (نەرمونیاي لە ھەر شتێکدا بۆو بێت جوانی کردو ھە، ھە توپەري و ھەلچونیش لە ھەر شتێکدا بۆو بێت ھەر ناشرینی کردو ھە).

ھەلە شوێنێکی تردا دەفەرمووێت: (إن الله رفيق يحب الرفق، ويعطي على الرفق ما لا يعطي على العنف)) رواه مسلم. واتە: (خوا بەبەزەي و نەرم

ونيانه و نهرم و نيانیشی خوش دهویت، وه ئه وهی به هوی نهرم و نیانیه وه دهیبه خشیت، به هوی تورپی و هه لچونه وه نایبه خشیت!!).

(عومهری کهری عبدالعزیز) - رهحهتهی خوی لیبت - دهلیت: سویند به خوا ده مهویت تالایی نیو (حهق ووتن) ده رهینم، به لام ده ترسیم به هویه وه خهک له (حهق) هکه بسله میته وه، بویه چاره پروان ده کهم هه تا وه کو شتیکی، شیرینی دونیایی بیته پی شه وه، جابویه ئه گهر خه لکی له ناقار تالیه که بسله میته وه و راکهن.... ئه وه له بهر شیرینی هه که هیور ده بنه وه.^۱

ئه گهر تیرامینن ده بینن پیغه مبهری پی شه و او رابه ر (ﷺ) هه به و شیوهیه له گهل خه لکیدا هه ل سوکه و تی کرد وه، بۆ نمونه: پیغه مبهری خوا (ﷺ) ئه گهر یه کیك به اتبایه و داوای پیویستی هکی ئی بکر دایه نهیده گی رابه وه و ئه گهر دهستی بدایه ئه وه پیویستی هکه ی بۆ ئه نجام ده داو، ئه گهر نهش بوایه ئه وه قسه یه کی شیرین و خوشی له گهل ده کرد. ئه وه تا جاریکیان هه ندیک له خزمه کانی هاتنه خزمه تی و داوای ئه و هیان لی کرد که له مالی زه کات و (سه ده قات) بهشی ئه وانیش بدات، ئه ویش له وه لامدا پیی فهرموون: (ان الصدقة لاتحل لمحمد ولا لآل محمد). رواه النسائي و الدارمی و مالک. واته: (سه دهقه - زه کات - نه بۆ (محمد) و نه بۆ که سوکاری (محمد) هه ل نییه). بویه زه کاتی پی نه دان، به لام له ملاوه له بری زه کات مالی ده سته که و (الفیء) ی بۆ دیار یکردن که پییان بدات!!..

وه جاریکیشیان ئیمامی (علی وزهید و جه عفر) - خویان ئی رازیبت - هاتنه خزمهت پیغه مبه ر (ﷺ) هه ریه که یان داوای ئه وهی ده کرد که ئه و که لویه له ی

---

^۱ خۆنهری خوشه ویست: مبهست له وهیه ئه و شته خراپانه ی که خه لکی ئولفه تیان پیوه گرتوون نایبت بۆیان بخریته قه نه مپه وی شرعه وه، به لام له گهل ئه وشدا له گۆرینیدا ده بیته خاوهن نهرمونیانی بین و زو و هه ل نه چین و بی سعلیقه نه بین، حهق گوته تانه و هه موو کهس قبولی ناکات. وه رگیز.

کچه که ی (حمزه) - خوالیی رازی بیت - که له پاش خوی به جینی هینشتووه بوخوی بیت. به لام پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) به هیچ کامیانی نه دا، به لکو بریاریدا بدریته پوری کچه که. نه نجا پیغه مبهری ئازیز (عَلَيْهِ السَّلَام) لینه گه پرا هه روا بگه پینه وه، به لکوو دهروونی هه ریه که یانی به ووشه یه کی شیرین و جوان پاک کرده وه، نه وه بوو به (علی) - خوالیی رازی بیت - ووت: (انت مني وانا منك) رواه الترمذي و النسائي. واته: (ئهی علی تو له منی و منیش له توّم)!! وه به جه عفه ریشی و ت: (اشبهت خلقي و خلقي) رواه البخاری و الترمذي و احمد. واته: (ئهی جه عفه تو هم له شیوه دا و هم له خوړه وشتدا له من نه چیت)!. وه به زه دیدیشی ووت: (انت اخونا و مولانا) رواه احمد و الحاکم. واته: (ئهی زهید تو هم براو هم خو شه ویست و پشتیوانمانی).

جا زور پیویسته که لیپرسراوی موسلمانانیش تیگرا چاو له پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) بکاو، له (حوکم) کردن و دابه شکردنی پاره و تیگرای ئیش و کاره کانی دیکه شدا مووبه موو شوین پیی نه وه لگرت. چونکه زورجار هندی خه لک دینه لای لیپرسراو و داوای هندی شتی لیده کهن که ناگونجی پیا ن بدریت، جائه گهر گونجاو له ده ستدا هه بوو نه وه ده بی له بری نه وه ی که داواکراوه به شتیکی دیکه بویان قهره بوو کاته وه، یان هیچ نه بیت به قسه یه کی خوش دلیان خاوین و خوش کات!.

چونکه له راستیدا گیرانه وه ی خه لکی هه روا به دهستی خالی مایه ی ئیش پیگه یاندنیانه، جا زور پیویسته شوینه که ی به شتیکی دیکه قهره بوو بکریته وه، به تایبهت بو نه وه که سانه ی که پیویستیان به دل پاگرتن هه یه. نه وه تا خوای میهر دبان و توانا ده فهرمویت: (وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَن) (الضحی: ۱۰). واته: (ئهی محمد (عَلَيْهِ السَّلَام) نه وه که سه ی که دیت و پرسپارت لیده کات - چ ده باره ی دین و چ بو پشتگیر کردن - نه وه تو سه رزه نشتی مه که وه له گه لینا خاوه به زه یی و نه رم و نیان به)!!.

وه پەرودردگار له له جیگهیهکی دیکه دا ده فرمووین: (وَأْتِذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا) (٢٦) إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا (٢٧) وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا (الإسراء: ٢٦-٢٨). واته: (خزمه کانت و، هه ژارونه داران و، پێیواران، مافی خۆیانیان بدهری و هه ردهم دهستگیریان بکه، وه له وه دهستگیری و به خشینه شدا زیاده پرهوی مه که، چونکه نهوانه ی (ئیسراف) و زیاده پرهوی ده کهن هاوچه شن و براده ری شهیتانه کان، به پراستی شهیتان له ئاقار پەرودردگاری خوی بیروا بووه. وه نه گهر خزمه کانت و خه لکانی تریش داوای یارمه تییان لیکردی وهیوایان هه بوو که پێیان بدریت، به لام تو له بهر نه بوونی مال و دهست نه دانی هیچت پێنه دان و پشتت تیکردن، ئه ره هه روا لیمه گهری به لکو قسه یه کی شیرین و خوشیان له گه لدا بکه و پهیمانیان بدهری و بلی: (نه گهر خوا بزق و پوزیدا نه وه له یادنا کرین و پیتان ده دریت).

وه بێگومان لێپرسراو کاتیک حوکم به سه ر که سی کدا ده دات..... نه و حوکم به سه ردانه ده بیته هوی ئیش و ئازار پێگه یاندنی، به لام نه گهر لێپرسراو ووردین بیت و به وته یه ک، یان کرده وه یه کی جوان و شیرین دلی پاک کاته وه، نه وه له پراستیدا سیاسه تی کامل و پراسته قینه هه ره نه وه یه، پەرودردگار کاتیک (موسا) و برا که ی ناردن بۆلای (فرعه ون) ده بینی پێی فرموون (فَقُلْ لَهُ قَوْلًا لَيْنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى) (طه: ٤٤). واته: (ئامۆزگاری بکه ن و قسه یه کی نه رمی له گه لدا بکه ن، سابه لکو به هوی وه بیرکاته وه و دهست له تاوان کاری هه لگری و، وه بترسی و دهست بکاته گوێپرایه لیکردنی پەرودردگار) وه پیغه مبه ر (ﷺ) کاتیک (موعازی کوپی جه به ل) و (ئهبی موسای شهعه ری) - خوایان ئی رازی بیته - نارد بۆ ولاتی (یه مهن) پێی فرموون: ((یسرا ولا تُعسرا، وبشرا ولا تُنفرا، وتطاوعا ولا تَخْتَلِفْها)) رواه البخاری. واته: (ئاسانکارین و

شت لەسەر خەلکی گران مەكەن وە موژدەدەربەن و خەلکی مەتۆرینەن. وەگۆی
 بیستی یەکتەربن و ناكوک مەبن!! وە جاریکیان (دەشتەکییەك) لەنیو
 مزگوتەكەى پیغەمبەردا(ﷺ) میزی کرد، جا لەو دەمەدا هاوڵەکانی بۆی
 هەلسان و ویستیان لیى بدن. پیغەمبەر (ﷺ) یەكسەر فەرمووی: (إنما
 بُعِثْتُ مُيسِرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعْسِرِينَ)) رواه البخاري. واتە: (ئێو تەنها بۆ ئەو
 نێردراون كە ئاسان كەربن، نەك بۆ ئەوێ وەى شت لەخەلکی گران و قورس
 بكەن!!)

جا شایەنى باسە ئەوێ كە باسكرا، مروۆی موسلمان لەبەرپۆوەبردنى ئیش
 و كاری خوێ و ژێردەستەو مندالەكانیشیدا هەریویستی پییەتی، چونكە
 بێگومان مروۆكەكان هەتاوێكو پیویستیەكانیان بۆ جیبەجی نەكریت و
 مافەكانیان پێنەدریت.....(حەق) و راستی وەرناگرن و قبولى ناكەن!!
 هەربۆیەش دەبینى مروۆ(نەفەقەى) خوێ و خاوخیزانى پێش (نەفەقەى)
 خەلكیكێتر خراوە. ئەو(تەبوو(هەریه) -خوالیى رازیبیت- دەفەرموویت:
 (پیغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەى خەلكینە مال ببەخشن، پیاویكیش ووتی:
 ئەى پیغەمبەرى خوا(ﷺ) من دیناریكەم هەیه چى لێبكەم؟! فەرمووی
 بوخۆتى سەرف بكە، پیاوێكەش ووتی: دیناریكى دیکەشم هەرییە،
 فەرمووی: بۆ خیزانەكەتى (سەرف) بكە. پیاوێكەش ووتی: دیناریكى تریشم
 پییە. پیغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بۆ مندالەكانتى (سەرف) بكە. پیاوێكە ووتی:
 دیناریكى دیکەشم لایە. ئەویش فەرمووی: بیدە بە خزمەتكارەكەت. ئینجا
 ووتی: دیناریكى تریشم هەیه. پیغەمبەرىش (ﷺ) فەرمووی: ئیتر بوخۆت
 باشتەر دەزانیت) رواه احمد و ابو داود و النسائي.

وە لە صحیحى(موسلم) دا هاتوو(ئەبو هورەیره) -خوا لیى رازی بیت-
 دەفەرموویت: پیغەمبەرى خوا(ﷺ) فەرموویەتى: (دیناریك كە لەرێگەى خوا
 (جیهاد) دا دێدەیت و، دیناریكیش كە بۆ ئازادکردنى بەندەك دەیبەخشی و،

دیناریکیش که به هژارو گه دایه کی ده دیت و، دیناریکیش که بۆ خۆتی (سەرف) ده کهیت، ئەو هیان که بۆ خاووخیزانە کهت (سەرف) کردوو له هەر هەموویان پاداشتی زۆرترو مەزنتەرە) رواه مسلم.. شایه نی باسه له م باره وه چه ندین نایهت و فرموده ی دیکه هاتوو. ئەمەش له بەر ئەوه یه که:

پیاو (نه فهقه) ی خۆی و خاوخیزانی به سه ریه وه فره زی (عهینه)، به پێچهوانه ی (نه فهقه) ی جیهاد و هژارو گه دایان، که له بنچینه دا (نه فهقه) ی ئەوان فره زی (کیفیه) یان (سوننهت) ، به لام ئەگەر هاتوو کهس پێی هه لئه ستا، ئەوه هی ئەوانیش ده بیته فره زی (عهین)، چونکه بابای برسی هیچ نه بو، نان پیدانی (واجبه). هەر بۆیه ش ئیمام (احمد) - خوالیی رازی بیئت - ده گێڕێته وه که پیغه مبه ر(ﷺ) فره موویه تی: ((لو صدق السائل لما افلح من رده)). واته: (ئەگەر سوالکەر راستبکات که فه قیره ، ئەوه ی به ده ستی خالی بیگێڕێته دوا وه سه رکه وتوو نابێت)).!

(ئەبوحاته می بوستی) له صحیحه که ی خۆیدا فره مووده یه کی دووردریژ له (ئەبوو زه رپره) وه - خوای لی رازی بیئت - ده گێڕێته وه، جائه و فره مووده یه چه ندین ئاه وژگاری و زانستی له خۆی گرتوو وه له یه کیك له باسه کانیدا فره موویه تی: (یه کیك له) (حیکمه ته) کانی ئالی (داوود) - علیه السلام - بریتی بوو له م ئامۆژگارییه: هه موو مروقیکی خاوه ن بیرو هۆش مافی خۆیه تی که چوار سه عاتی هه بیئت: سه عاتیك بۆئه وه ی به په نهان بپاریته وه و گفتوگۆ له گه ل په ره ردگاری بکات، سه عاتیکیش تییدا بچێته وه به ده رونی خۆیدا مو حاسه به ی بکات ، وه سه عاتیکیش به ته نها له گه ل ئەو هاوپی و درستانهیدا دانیشیئت که هه رده م له عه یب و که موکو رتییه کانی ئاگا داریده که نه ره و باسی خودی خۆی بۆ ده کهن، سه عاتیکیش بۆ ئاره زوو ره گرتن له و شته جوان و

شیرینانەى كە بۆى حەلألن، چۈنكە ئەم سەعاتەى كۆتای يارمەتى دەرە بۇ سەرکەوتن و ئەنجام دانى ئىشى سەعاتەكانى دىكە)!!.

ئەمەش ئەوەمان بۇ پۇشن دەكاتەو كە مەرقى مۇسلمان ھەردەم پىويستى بە خۆتيركردن لە ئارەزوو حەلأل و زولالەكانى ھەيە، چۈنكە خۆتيركردن لىيان دەبىتە يارمەتى دەرېك بۇ پاپەراندنى زۆرىك لە ئىشە خىرەكانى دىكە!!!

ھەر بۆيە (فوقھا) دەلېن: (عەدالەت) برىتتە لە ئىسلاح كردنى (دىن) و (پىاوەتى)، ئەويش بەبەكارھىنان و ئەنجامدانى ھەرشتيك كە دەيانرازينىتەو وە جوانيان دەكات وە قوتاركردنیشيان لە ھەر كارېك كە نابوت و ناشرىنيان دەكاتز وە پەرورەدگار لە بنچينەدا ئارەزووكانى بۇ تير و تەسەل كردنى بەرژەوئەندىەكانى خەلكى دروست كردو، چۈنكە ئەوان بە ھۆى ئەو ئارەزووانەى ھەرشتيك مايەى سود پىگەياندنن بىت بۇ خۆيانى وەدەست دەخەن. بۆنمۇنە: خۆاي گەورە تورەيى(الغضب)ى دروست كردو بۇ ئەوئەى ھەر شتيك زيانيان پى دگەيەنىت بەھۆيەو لە خۆيانى دوور خەنەو. وە ئەو ئارەزووانەش كە ھەردەم مايەى زەرەر زيانن.... پەرورەدگار قەدەغەى كردون و سەرزەنشتى ئەوانەشى كردو وە كە پىيەو سەرقالن.

بۆيە سود لىوەرگرتن و بەكارھىنانى ئەو ئارەزووانەى كە پەرورەدگار حەلأل و زولالى كردون فەرمانىكى باشو لەكردو وە چاكەكانە، ھەر بۆيەش لەفەرمودەى صەحيى پىغەمبەردا (ﷺ) ھاتو دەفەرموئت: (ھەريەك لە ئىو بەجىتە لاي خىزانەكەى خۆيشى بەكردەوئەى چاك بۆى دەنوسرىت، وتيان: ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئايا يەكك لەئىمە بجىتە لاي خىزانەكەىو ئارەزوئەى خۆى تىرىكات، لەوئەشدا پاداشتى بۇ دەنوسرىت!!!

پىغەمبەرىش (ﷺ) فەرموئى: ئەى نازانن ئەگەر ئەو ئارەزوئەى لە (ھەرامدا) دا نابايە ئايا گوناھبار نەدەبوو؟ وتيان: بەلى فەرموئى: دەى بۇ

لهشتی حەرام چاوەپوانی تۆلەو سزا دەکەن.... بەلام له ئەنجامدانی حەلالدا چاوەپوانی پاداشت ناکەن؟). مسلم.

وەله صەحیحی (بوخاری و مسلم) هاتووە کە (سەعدی کۆری ئەبی وەقاص) - خۆی لێ پازی بیٔ - دەگیرێتەو پێغەمبەر (ﷺ) پێی فەرموو: (ئەي (سەعد) تۆ هەر پارەو مَالِيكَ کە خەرجی دەکەیت و مەبەستت پێی خواو پاری کردنی بیٔ، ئەو پلەت بەرز دەبیتهو، تەنانهت ئەگەر پارویهکیش بیٔ کە دەبخەیتە نیو دەمی خێزانەکەتەو!!)

لەپراستیدا مروّقی موسوّلمان ئەگەر نیاز و مەبەستی پاک بیٔ و بۆ خوا بیٔ، ئەو تێکپرای ئەو کردەوانەي پوژانە ئەنجامی دەدات بەهۆی دڵ پاکي و نیاز چاکیهکەیهو بەکردهوی چاک بۆی تۆمار دەکریٔ بەلام مروّقی دووپو (منافق) لەبەر دڵ پیسی و نیاز پیسی یەکەي تەنانهت ئەو کردەو چاکانەش کە ئەنجامیان دەدات لە جیٔ پاداشت لەسەری سزا دەدریٔ، لەبەر ئەوێ له ناخەو مەبەستی پوپامایی یە ئەک پازیکردنی خۆي گەر!! ئەو تا له فەرمودەي صەحیحدا هاتووە کە پێغەمبەري خوا (ﷺ) دەفەرموویٔ: (لاَ اِنَّ فِي الْجَسَدِ مَضْغَةً، اِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ لَهَا سَائِرُ الْجَسَدِ، وَاِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ لَهَا سَائِرُ الْجَسَدِ، اِلَّا وَهِيَ الْقَلْبُ). رواه البخاري والمسلم.

واتە: (وریابن ئەنیو لاشەي مروّفا پارچە گوشتیک هەیه، ئەگەر بیٔ و ئەو پارچە گوشتە چاک بیٔ. ئەوا تێکپرای ئەندامانی لاشەي بۆ چاک دەبیٔ، وە ئەگەر خراپ بیٔ، ئەو تێکپرای ئەندامانی لاشەي خراپ دەبیٔ .... جا وریابن ئەو پارچە گوشتە "دڵ"!!).

چونکە هەرەوێ چۆن خۆي گەرە سزاو (عقوبە) کانی داناو تا ببینە پالنهرو فاکتەرێک بۆ راپەراندنی (فەرزهکان) و، وازهینان له (حەرامه)کان.... ئاوهاش هەرچییهک یارمەتی دەریان بیٔ ئەویشی پێویست کردوو.

پښوېسته به هم موو شپوهیهك پښگه ی خیر و گوپړایه لی خوا ی گه وره بو خه لك
 ئاسان بكری و برهوی پی بدری و پشگیری و یارمه تی یان له سر بدریت و
 به هم موو شپوهیه کی گونجاو خه لكی بو هان بدریت. بو نمونه: پښوېسته
 لیپرسراوی موسولمانان هه رشتیک ده بیته هاندهرو پالنه ری خه لكی بو
 كرده و هی چاك به كاری به نیت. وهك: پاره و مال... پیا هه لدان... سو پاس
 كردن و .... عتد.

هه ربویه ش^۱ هینی پیش برکی كردن به وولاخ و حوشر و تیر بازی و نیشانه
 شكندن و پاره و هرگرتن له سریان كاریکی باش و شهرعیه. چونكه
 به هویه وه خه لكی هان ده دریٹ بو هیژ ئاماده كردن و خو ئاماده كردن بو
 (جیهاد) له پښگه ی خوا ی په روه ردگاردا. ته نانه ت پیغه مبه ری خوا (ﷺ)
 خو ی و جینشین نه ئازیزه كانیشی له پاش خو ی پیش برکیان به وولاخ كردو وه
 له (بیت المال) پاره یان بو ئه و كار ه ئاماده كردو وه، وه هه رده م بو ړاكیشان و
 دلپراگیر كړدی خه لكی پاره یان به خشیوه، وهك ده گپړنه وه كه: پیاوی وا
 هه بوو سهر له به یانی ته نها له بهر وه ده ست هی نانی شتیکی دونیایی
 موسولمان ده بوو.... به لام ئیواره ی نه ده كرده وه ئیسلامی له هه موو گه نج و
 گه وه ری دنیا لا خو شه ویستر بوو: وه له م لاشه وه هه رچی خراپه و
 سه رنه نجامی سه ریچی په روه ردگار، ده بی قه لچو بكری و پښگه ی ته نگ
 بكریو به هم موو چه شنك له مپه ر له رییدا دروست بكریت، وه هه رشتیكیش
 ده بیته هو ی سه ره لدانی و دروست بونی پالی پیوه بنریت، نه گه ر هاتوو
 له بونیدا به رژه و نه دیه کی باشر و په سه ند تر نه بوو!! بو نمونه: پیغه مبه ری
 بت شكین (ﷺ) به ره لستی له پیکه وه دانیشن به ته نها له گه ل ئافره تی
 (نامه حرم) دا ده كات و ده فره مویت: (لا یخلون رجل بامراق، فإن ثالثهما
 الشیطان) رواه احمد والترمذی.

واته: (با هه‌ریاوێك له‌ئێوه به‌تاقی ته‌نها له‌گه‌ڵ ئافره‌تی‌كدا دانه‌نیشیت، چونكه‌ سێ هه‌میان شه‌یتانه‌)!

(عومه‌ری كوری خه‌تاب) - خوای لێ‌رازی بی‌ت - له‌ كاتی‌كدا شه‌و به‌ناو شاری (مه‌دینه‌) دا ده‌گه‌ڕاله‌ كارو باری خه‌لكی ئاگادار بێ، شه‌وی‌ك گوی بیستی ئافره‌تی‌ك بوو به‌ گۆرانی‌هوه‌ ئه‌م پارچه‌ شعره‌ی دوباره‌ ده‌كرده‌وه‌:-

هل من سبيل الى الخمر فاشربها   هل من سبيل الى نصر بن حجاج
واته: تو بلیی پئی هه‌بی مه‌ی بخۆمه‌وه‌.. تو بلیی بگونجی له‌گه‌ڵ (نه‌صری كۆری هه‌جاج) دا رابووێرم؟!!

جا ئیمامی (عومه‌ر) - خوای لێ‌ رازی بی‌ - داوای كرد ئه‌و (نه‌صره‌) ی بۆ بیب كاتی‌ك كه‌ هینایان بینی وا گه‌نجی‌کی قۆز و پی‌كه‌وتوو، بۆیه‌ فه‌رمانی كرد قژی بتاشن، به‌لام له‌پاش تاشینیشی هه‌ر قۆز و جوانتر برو، ئه‌نجا فه‌رمانی كرد كه‌ دوور بخړیته‌وه‌ بۆ (به‌صره‌)، بۆ ئه‌وه‌ی ئافره‌تان پیتی هه‌لنه‌خه‌له‌تین!!

وه‌ده‌گێڕنه‌وه‌ ئیمامی (عومه‌ر) - خوای لێ‌ رازی بی‌ - ئاگاداریان كرده‌وه‌ كه‌وا پیاوی‌ك هه‌یه‌ هه‌میشه‌ منداڵان دینه‌ لای داده‌نیشن، ئه‌ویش یه‌كسه‌ر مه‌نعی كردن و نه‌ی هیلا جاری‌کی دیکه‌ له‌گه‌لی دانیشن!.

جا بۆیه‌: ئه‌گه‌ر هاتوو گه‌نجی‌ك یان منداڵی‌ك مه‌ترسی ئه‌وه‌ی لیده‌كرا كه‌ پیاوان یان ئافره‌تان پیه‌ه‌ڵ خه‌له‌تین، ئه‌وه‌ ده‌بی‌ دهم و ده‌ست وه‌لی یه‌كه‌ی ئاگادار بێ و له‌به‌ر پێویست نه‌بی نه‌هیلێت ده‌ركه‌وی‌ت، وه‌نابی‌ت شوخ و جوانتری بكات و هه‌رده‌م بیهینیته‌ كۆری گۆرانی و له‌هوه‌وه‌، چونكه‌ ئه‌و جوړه‌ كارانه‌ پێویسته‌ مرقی له‌سه‌ر سه‌ره‌نشست بكریت.

وه‌ هه‌مدیسان هه‌ركه‌سێ لێی ئاشكرا بوو كه‌ خه‌ری‌کی خراپه‌کاری یه‌، ده‌بی‌ نه‌هیلێی منداڵی جوان کیله‌ی بی موو نزیکه‌ی كه‌وی‌ت، به‌لكو ده‌بی‌ت به‌هه‌موو چه‌شنی‌ك لێی قوتار بكریت، چونكه‌ شه‌رع‌زانان - خوالییان خوش بی -

به تيگرا يهك هه لويست و دهنگن له سهر ئه وهى ئه گهر كابرايهك لاي (حاکم)
 شايه تيداو به لام يه كيک له و تاوانانهى كه شه هامةى پياو ده پوشينن لى
 ئاشكرا بو، ئه وه شايه تيه كهى (جاين) نيه و هريگريئت، وه مروؤ، ده توانيئت
 به هوى ئه و ناوانه وه (جهرحى) بكات، واته: متمانهى لييسه نريته وه.

ئيتر ئه گهر چى به چاوى خويشى تاوانه كهى نه ديبيئت، به به لگهى ئه وهى كه:
 (پيغه مبهري خوا) (ﷺ) جاريكيان جه نازيه كيان به لادا تيپه پر كردو. خه لكه كه
 به خير باسيان كرد، پيغه مبهريش (ﷺ) فرمووى: (بوى بريار درا) .... (بوى
 بريار درا). پاشان جه نازيه كي تريشيان به لادا تيپه پر كردو. خه لكه كه باسى
 خراپه يان كرد. پيغه مبهريش (ﷺ) فرمووى: (بوى بريار درا) ... (بوى بريار
 درا). خه لكه كه ش سبارت به و حالته پرسياريان له پيغه مبهري (ﷺ) كرد،
 ئه ويش فرمووى: ئه و جه نازيهى ئيو به خير باستان كرد منيش و وتم:
 به هه شتى بو بريار درا، ئه و جه نازيهى ئيو به خراپه باستان كرد، منيش
 و وتم: ئاگرى بو بريار درا، چونكه ئيو له نيو زهويدا شاهيدى خوان
 بوخارى و موسليم گيپراويانه ته وه.

له گه ل ئه وه شدا له سهر ده مى پيغه مبهري (ﷺ) ئافره تيک هه بوو به ئاشكرا
 ئيشى خراپهى ده كرد. پيغه مبهري (ﷺ) فرمووى: (لو كنت راجماً احداً بغير
 بينة لرجمت هذه) رواه البخاري ومسلم.

واته: (ئه گهر يه كيكم به بى بونى شايهت رهجم بکردايه ئه وه ئه م ئافره ته م
 رهجم ده كرد).

بوئه: (حه دى شرعى) به بونى شايهت نه بيئت كه به چاوى خويان
 خراپه كيان بينيبيئت و شايهتى له سهر بدهن نابيئت به رپا بکريئت، به لام پهرت
 کردنه وهى (شه هادهت و ئه مانهت)ى كابرايهك كه به هوى تاوانيكه وه كه
 ئه نجاميداوه پيوست به بينن ناکات، به لكو ته نها کردن و بلاو کردنه وهى له
 نيو خه لکيدا به سه بو متمانه پينه کردنى، ته نانهت دهشتوانريئت ته نها به هوى

هاورپئو برادرانيه وه پيناسه بکريت- ئه گهر هاورپئکانی خراپ بوون-
ههروهك (ابن مسعود)- خواي ئي پازي بي- ده فهرموويت: (اعتبروا الناس
باخوانهم) رواه البخاري ومسلم. واته: (خه لکي به هاورپئو خوشه ويسته کانيان
هه لبسه نگيئن)!!

(به ندى دووهم)

(ئەو ماف و حەدادانەى كە سودەكەيان تايبەتە بە كەسىكى ديارىكراووه)

ئەم بەندەش بریتىە لە هەشت فەصل:-

سەبارەت بەو (ماف و حەدادانە)ش كە سودەكەيان دەگەریتەو بەو كەسىكى ديارىكراو...

وہ ئەو كەسە خۆى خاوەنىتى لە بەرپا كردن و نەكردنیدا ، بریتىن لە مانە:-

(فەصلى يەكەم)

(النفوس-گيان و رۆح)

خوای مەزن لەم بارەو دەفەرمویت: (قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ) (١٥١) وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ) (١٥٢) وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (سورة الأنعام: ١٥١-١٥٣) واتە: (ئەى محمد ﷺ) بە خەلكى بلى ئەى خەلكىنە با ئەو شتانەى پەرەردگارتان لە سەرتانى قەدەغە كردووه بۆتانى بخوینمەو، ئەو قەدەغە كراوانەش ئەمانە:

يەكەم: هیچ هاوەلتىك بۆ خوا بریار مەدن.

دووهم: وہ لەگەڵ دايك و بابدا بەو پەرى باش هەلسوكەوت بكەن.

سپهه: وه منالهكانتان له ترس ههژاری و نه‌بونی مه‌کوژن، چونکه ههر ئیمه
پۆزی خۆتان و مناله‌کانیشتان ده‌ده‌ین.

چوارهم: وه هه‌رچی خراپه‌و سه‌رپێچی هه‌یه‌ نزیکى مه‌که‌ونه‌وه، ئیتر ئه‌و
خراپه‌و سه‌رپێچیه‌ی به‌ ئاشکرا بی‌ت یان به‌ نه‌ینی و په‌نه‌ان.
پینجه‌م: وه هه‌یج که‌سێک مه‌کوژن مه‌گه‌ر کاتی‌ک شایسته‌ی کوشتن بی‌ت- وه‌ک
ئه‌وه‌ی نوێژ نه‌کات، یان زه‌کات نه‌دات، یان زینا بکات، یان له‌ دین پاشگه‌ز
بی‌ته‌وه‌و... هتد- جا ئه‌م کرده‌وه‌ قه‌ده‌غه‌ کراوانه‌ خوا ئاگاداری کردنه‌وه‌و
لیتانی دوپات کرده‌وه‌ تا ده‌ستی‌ان لی‌هه‌لگرن، به‌هیوای ئه‌وه‌ی به‌هۆیه‌وه‌ بیر
بکه‌نه‌وه‌و وریا ببه‌نه‌وه‌.

شه‌شه‌م: وه‌نزیکی مائی هه‌تیو مه‌که‌ون مه‌گه‌ر به‌ شیوه‌یه‌ک که‌ به‌رژه‌وه‌ندی
هه‌تیوه‌که‌ی تی‌دا بی‌ت، هه‌تاوه‌کو هه‌تیوه‌که‌ هی‌ز په‌یدا ده‌کات- چ هی‌زی
ته‌مه‌ن و جه‌سته‌ی، چ هی‌زی ژیان و ته‌جره‌به‌.

حه‌وته‌م: وده‌کاتی کرپن و فروشتندا به‌شیوه‌یه‌کی دادپه‌روه‌رانه‌ کیشانه‌و
پی‌وانه‌ بکه‌ن، وه‌ ئه‌و داد په‌روه‌ریه‌ش له‌ کیشانه‌و پی‌وانه‌دا خوا به‌گوێره‌ی
توانای خۆتان داواتان لی‌ده‌کات.

هه‌شته‌م: وه‌ ئه‌گه‌ر له‌ (حوکم)کردن یان (شایه‌تی)داندا شتی‌کتان وت ... ئه‌وه
دادپه‌روه‌ربن ئه‌گه‌ر چی (حه‌قه‌) که‌بکه‌وی‌ته‌ سه‌ر خزمی‌کی نزیکى خوشتان .

نۆیه‌م: وه‌ هه‌ر به‌لێن و په‌یمانێک له‌گه‌لّ خوا‌دا ده‌یه‌ستن -یان له‌گه‌لّ
خه‌لکی-ئه‌وه‌ وه‌فاتان پی‌ی هه‌بی‌ت و بی‌به‌نه‌ سه‌ر. ئا ئه‌مه‌ خوا وه‌صیه‌تتانی
پی‌ ده‌کات به‌ هیوای ئه‌وه‌ی په‌ند وه‌ربگرن و بیر بکه‌نه‌وه‌ . وه‌ ئه‌ی محمد(ﷺ)
بشلی: ئه‌م به‌رنامه‌ی ئیسلامه‌ ری‌گا راست و دروسته‌که‌ی منه‌و ئیوه‌ش
شوینی که‌ون، وه‌وریاش بن شوین توله‌ ری‌گا لارو گێره‌کانیتر مه‌که‌ون چونکه
له‌ ری‌گه‌ راسته‌که‌ی خوا لاتان ده‌دات. ئانه‌مه‌یه‌ خوا ئیوه‌ی ئی ئاگادارکرده‌وه‌و
لیتانی دوپات کرده‌وه‌، به‌لکو ئیوه‌ش پارێزکه‌ن- ببه‌ پارێزگار-) خوای

دادپه روهر له جیگایه کی تردا ده فرمووی: (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا) (النساء: ۹۳)

هر که س پر واداریکی (عمد) ی بکوژیت نه وه پاداشته که ی چونه نیو ناگری دوزخه به به رده و امی تییدا ده مینیتته وه، وه خوی لی توپه ده بیت و نه فره تی لیده کات- له په حمه ته وه دوری ده خاته وه- وه سزایه کی ئیجگار گه وره و توندی بو ناماده کردوه!!.

وه همدیسان ده فرمویت: (مَنْ أَجَلَ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا) (المائدة: ۳۲)

وه له صه حی (بوخاری و مسلم) دا هاتووه که پیغمبر (ﷺ) ده فرمویت: (أول ما يقضي بين الناس يوم القيامة في الدماء).

واته: (له پوژي دوايدا يه که م شتيک که له نیو خه لکيدا دادگایي له سه ر ده کړیت - خوینه -!!).

جۆرهكانى قەتل

قەتل بۇسى جۇر پۇلېن دەكرىت

جۇرى يەكەم / (قەتلى عەمدى رووت) :-

برىتتیه: له كوشتنى كەسكى بىتاوان، به ئاميرك كه زيده جار كوشنده يه و خەلكى پیده كوژریت- نهك ئەو ئامیرانهی كه كوشنده نین-، وهك ئەم ئامیرو شیوه كوشتانه: (شمشیر، سوتاندن و ئاگر تیبهردان، خنكاندن چ له نیو ئاودا یان به هەر هۆکاریکی دی، بهردانه وهو فریدان له شوینیکی بهرزو بڵنده وه، داپۆشینى دەموچاو هەتامردن، زههر دەرخواردکردن) و هۆکارهكانى ترى لهم چهشنه !.

بۆیه ئەگەر هەركەس بهم جۆره يەکیكى كوشت.... ئەوا (قیصاص) تۆله کردنه وهی (واجب) ه ئەویش به وه دەبیّت كه بابای (قاتل) بهینریته بهردەم كەسو كاری كوژراوه كه وهو پاشان سه رپیشك بكرین بۆ هەلبژاردنی يەكێك لهم سیانه:

یهكەم: كوشتنه وهی بكوژه كه.

دووهم: لیبوردن و خوشبوون لئی.

سییهم: وهرگرتنی خوینه كهی.

وه كه سوکاری كوژراوه كه به هیچ شیوهیهك مافی ئەوهیان نیه بچن غهیری بكوژه كه يەکیكى تر بكوژنه وه. ئەوهتا خواى دادپەرور دهفرمویت: (وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةً إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا) (۳۱) وَلَا تَقْرَبُوا الرِّئَى إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا (۳۲) وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قَتَلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا) (الإسراء: ۳۳) واته: (ئەو

که سهی خوا کوشتنی قه دهغه کردوه نه گهر مافیکی به سه ره وه نه بیټ و شایسته ی کوشتن نه بیټ مه یکوژن (وهک زینا بکات، یان قه تل، یا له ئیسلام پاشگهز بیته وه)، به لām هر کهس به بی تاوان و به ناږه وا کوژا- واته: به بی نه وه ی زینای کرد بیټ یان قه تل یان پاشگهز بونه وه -، نه وه ئیمه بو (وه لی) و خاوه نی کوژاوه که به سه ر بکوژه که وه ده سه لاتیکمان داناوه به وه ی بیه ویت ده کوژیته وه و یان لیی خوښ ده بیټ یان خوینه که ی لی ده سه نی، وه نه گهر خاوه نی کوژاوه که ویستی توله سه نیته وه نه وه باله و کوشتنه دا زیاده پړه ی نه کات به وه که پړوات وازله بکوژه که بیټی و بیه ویت یه کیک یان چهنده که سیک له که سوکاره که ی بکوژیت، به پراستی نه گهر خاوه نی کوژاوه که نه و زیاده پړه ی به نه کات نه وا هر نه و سه رکوتوه).

وه (نه بی شوره یحی خوزاعی)- خوی لی پازی بی- ده گیریته وه که پیغه مبه ر (عليه السلام) فرمویه تی: (من اصیب بدم او خیل فهو بالخيار بین إحدى ثلاث، فإن اراد الرابعة فخذوا علی یدیہ، ان یقتل، او یعفو، او يأخذ الدية، فمن فعل شيئاً من ذلك فعاد، فإن له نار جهنم خالداً فیها ابداً) رواه اهل السنن. قال الترمذی: حدیث حسن صحیح.

واته: (هر کهس خوینی پښنرا یان بریندار کړا نه واسه پرېشکه بوئه و سی شته که یه کیکیان ه لبرژیری، نه گهر خو ی داوای چواره می کرد نه وه نه یه لن و له دهستی بدهن: کابرای بکوژ بکوژیته وه، یان لیی خوښ بیټ، یان خوین وهر بگریټ. جا هر کهس یه کیک له م سی شته ی هل بژاردو پاشانیش دهستی به ناخوښی کرده وه وه هلی وه شانده وه، نه وه به هه تا هه تایي ده خړیته نیو ناگری جه هه ننه مه وه)!!

بو یه نه گهر که سیک هر که سیکی لی کوژا و پاشان له بابای بکوژ خوښ بو یان خوینی لیسه ند، به لām له دوا ی نه و ه ش هر چوو کابرای بکوژی کوشته وه، نه وه تاوانی نه م له هی یه که م گه وره تره، ته نانه ت زانایان ده فهرمون:

هه‌رده‌بێ بکوژیته‌وه‌و که‌سوکاری کوژراوه‌که هه‌چ پرسیارێکیان پیناکریت. خوای په‌روه‌ردگاریش ده‌فرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَى بِالْأَنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَاعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اعْتَدَى بِغَدٍّ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ) (١٧٨) وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (البقرة: ١٧٨-١٧٩)

واته: (ئه‌ی ئه‌وانه‌ی به‌رواتان هه‌یناوه: له‌ کوشتنه‌وه‌دا- کوژراوه‌کاندا- تۆله‌ سه‌ندنه‌وه‌تان له‌سه‌ر فهرز کراوه، ئازاد به‌ئازادو کۆیله‌ به‌کۆیله‌ مێینه‌ به‌ مێینه،^١ وه‌ه‌گه‌ر خاوه‌نی کوژراوه‌که خۆشبو و داوای کوشتنه‌وه‌ی نه‌کرد، ئه‌وه‌ ده‌بێ له‌داواکردنی خۆینه‌که‌یدا به‌شیوه‌یه‌کی باش داوا‌بکاو بکوژه‌که‌ش به‌شیوه‌یه‌که‌ی جوان و پێک خۆینه‌که‌ به‌خاوه‌نی کوژراوه‌که‌ بدا ت^٢ ئه‌م

---

^١ زانا‌یان ده‌فرمون: له‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌دا مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه‌ که: ئازاد له‌بری کۆیله‌ نا‌کوژیته‌وه، یان ئافره‌ت له‌بری پیاو نا‌کوژیته‌وه، یان به‌ پێچه‌وانه‌وه، به‌ئکو ده‌فرمون: له‌نێو خێله‌کانی عه‌ره‌دا ئه‌گه‌ر خێلێک زیاتر به‌خۆیدا ببنازی با‌یه‌و هه‌یزو شه‌و که‌تیکی هه‌بوا‌یه، کۆیله‌یه‌کی خێلێکیتر پیاوێکی ئازادی ئه‌مانی بکوشتایه، ئه‌مان رازی نه‌ده‌بون له‌بری پیاوه‌ ئازاده‌که‌ی ئه‌مان ئه‌و کۆیله‌ بکوژیته‌وه، به‌ئکوبه‌خه‌ساره‌تیان ده‌زانی و ده‌یانوت: ده‌بی‌ت خاوه‌نی ئه‌و کۆیله‌ بکوژه‌ بکوژیته‌وه، یان هه‌ر پیاوێکی ئازاد. یان ئه‌گه‌ر ئافره‌تیکی خێلێکی تر پیاوێکی ئه‌مانی بکوشتایه ئه‌مان به‌کوشتنه‌وه‌ی ئافره‌ته‌که‌ رازی نه‌ده‌بون، به‌ئکو ده‌یان وت: له‌بری پیاوه‌که‌مان پیاوێکتان لی بکوژین ئه‌ک ئافره‌ت. جا‌خوا‌ی گه‌وره‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌ی دا‌به‌زان‌دو پونی کرده‌وه‌ که: ئه‌وه‌ی له‌تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌دا فه‌رزه‌ له‌سه‌رتان ئه‌وه‌یه‌ که هه‌رکس هه‌رکسی گوشت ده‌بێ خۆی بکوژیته‌وه‌ ئه‌ک یه‌کیکیتر له‌به‌ردا، ئیتر هه‌ر کس بی‌ت _ته‌نا ئه‌وه‌نده‌یه‌ موسو‌لمان به‌کافر نا‌کوژیته‌وه- الله اعلم. وه‌رگه‌ێر.

^٢ مه‌به‌ست له‌وه‌یه‌ خاوه‌نی خۆینه‌که‌ زیاد له‌سنو‌ری دیاری کرا‌وی شه‌ری دا‌وانه‌کات و خۆنده‌ره‌که‌ش ئه‌و ئه‌ندازه‌ یه‌ی که خوای گه‌وره‌ دیاری کرد‌وه‌ بیدات لینی که‌م نه‌کات و زۆم نه‌کات. هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشو‌و.

پېيازەش كه بۆمان حەلّال كړدوون له وهى كه خاوهى كوزراوه كه ده توانيت له بكوژه كه خوش بښت و نه يكوژيټه وه و له بريد ا خوين وهرگريټ ئاسانكارى و به زه يى و ميه ربانييه كه له لايه ن په رومردگار تانه وه بؤ ئيوه - له كاتيكا بؤ ميلله تانى پيشوو حەلّال نه بوه -، وه هر كهس له پاش ئه وهى كه خوښه كهى وهرگرت بېروا ت ده سترديژى تريش بكا ت و باباى بكوژ بكوژيټه وه، ئه وه سزايه كى به ئيشو ئازارى هيه.^۱ وه به پاستى ئه وى خاوه ن هوش و هوش ئه قلان: له توله سندنه وه دا ژيان تان بؤ هيه ژيان، به لكو به هويه وه ئيوه ش بېر كه نه وه و خؤنان له جهريمه و قه تل قوتار بكن).

زانايان ده فرموون: كه سوكارى كوزراوه كه له پقان كلپه ي دهرونيان ديت ته نانه ت پښان خوشه هم بابيه بكوژو هم كه سو كار ه كه شى بوژن، وه زؤ خاريش ته زها به كوشتنه وهى بكوژه كه شيان پازى نابن به لكو زؤريك له كه سوكارو سه روك خيټكه شى له گه لدا ده كوژن!!.

جابه مه ش واى ليديټ هه رچؤن بكوژى يه كه م له سه ره تاوه ده ست دريژى كړدوه و لايدوه ئه مانيش ئاوها له توله داو له وه رگرتنه وهى مافه كه ياندا ده بڼه ده ست دريژكار. هه روه كه ئه م كار ه به دانه بوټه پيشه ي نه قامان و جاهيلانى ئه م سه رده مه، ئه وانه كه له بهرنامه و شه ريعة تى خواى بالا ده ست دهرچوون و ياخي بوون. زؤر جاريش كه سو كارى بكوژه كه له ملاوه پښان قورس وگرانه ئه م له بېرى كوزراوه كه بكوژيټه وه، چونكه واحيساب ده كهن ئه م له كوزراوه كه

---

^۱ زانايان دهرباره ي ئه م (عزاب) كه داتراوه بؤ ئه و كه سه ي خوين وهرده گريو له پاشان دا ده ست دريژى ده كات و بكوژه كه ش ده كوژيټه وه جياوازيان هيه كه مه به ست پښى چيه؟ هه نديك ده فرموون: مه به ست پښى كوشتنه وه يه تى، ئه مه ش بؤچونى (ضحاك و) سه عيدي كوپى جوبه يره و، عكرمه) يه. هه نديكى ديكه ش ده فرموون: مه به ست پښى ئه و سزايه يه كه ده سته لاتدارى موسلمانان دياريد هكات و به بهرزه وه ندى ده زانيت. (ابن جريرى طه بى) خواى ئى پازى بښت، بؤچونى يه كه ميانى به په سه ند داتراوه. والله اعلم تفسير الطبري م ۲ ص ۱۱۸-۱۱۹. وهرگيږ.

خاوهن شەرەفە و پىزى زياترەو نابى ئەم لە برى ئەو بىت بۆيە سەر ئەنجام سەردەكىشى بۆئەوئەى ھەردولا ناچاربىن و ھەريەكەيان لە دژى ئەويتەر پەيوەندى بەخەلگانی دەرەكەو بەكات و ئەمەش سەردەكىشى بۆویشومەو دۆژمنايەتيەكى گەرەو سوتینەر.

فاكتەر و ھۆكاری سەرەكى ئەم دۆژمنايەتى و وەيشومەش تەنهاو تەنها بریتىە لە لادانیان لەو پىبازو بنەما داد پەرورەرانەيەى كەبریتىە لە (قصاص) چونكە خواى گەرە (قصاص)ى لەسەر ئیمە فەرز كردووەو ئاگاداریشى كردوینەتەو كە مایەى ژيانە، لە مەشدا خوینی كەسوكارى بكورژو كورژورەكەش یارینزراوەو ناییت دەست درێژیان بۆ بكریتو، بەلكو تەنها خودى بكورژ دەكورژیتەو، ھەرئەمەش مانای پراوپرى (قصاص)ە لەئىسلامدا.

و ھەمدىسان ھەر كەسێك دەيەوێت كەسێكى بىتاوان بكورژیت و ھەر لە سەرەتاو بزنیت و يەقىنى ھەيیت كە ئەمیش دەكورژیتەو... دەستبەجى واز لەو كارەدينیت. ئەو (عەلى كورپى ئەبى تايب) دەگيریتەو لە (لەعەمرى كورپى شوەيب) ئەويش لەباوكیەو ئەويش لەپايریەو- خوالە ھەمويان پازى بى- كە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرھويەتى: (المؤمنون تتكافأ دماءهم، وهم يد علی من سواهم، ويسعى بذمتهم أدناهم، ألا لا يقتل مسلم بكافر، ولا ذو عهد في عهد) رواه احمد ابوداود وغيرهما من (اهل السنن).

واتە: (خوینی بروداران لە (قصاص) داوەك يەك وایە، ھەموشیان بۆغەيرى خۆيان يەك دەستن، وەخوارترین موسولمان ئەگەر پەيمانیکیدا دەبیت ھەمويان وەفایان بەو پەیمانە ھەبى وە پەيمانپیداو پزگار بکەن، ئاگاداربىن موسولمان لەبرى بپروا ناکورژیتەو، وەخاوەن پەيمان لەنیو مودەتى پەیمانەكەیدا ناکورژى).

كاتێك تى پادەمینی بۆت پون دەبیتەو كە: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) خوینی ھەموو تاك تاكى برودارانى وەك يەك سەيركردووەو حىساب بۆكردووە، بەشیوہيەك بارى

خوینی عه‌ره‌یک نادریت به‌سەر غه‌یری عه‌ره‌بی‌کدا و قورە‌یشیه‌ک یان هاشمییه‌ک خوینه‌که‌ی له‌ هی خه‌لکیت‌ر به‌ری‌زتر نیه‌، یان خوینی زانایه‌ک یان به‌رپرسی‌ک به‌سەر نه‌خوینده‌واریک یان (مه‌ئوریک)دا.

ئهم‌ بنه‌ما زی‌پنه‌ش موسولمانان به‌تیک‌را یه‌ک ده‌نگن و مشتوم‌پریان تیدانیه‌، به‌ پی‌چه‌وانه‌ی ئه‌ورپ‌بازه‌ گه‌نده‌له‌ی که‌ خه‌لکانی نه‌قام و جاهیل و حاکمه‌کانی (جوله‌که‌)وان له‌سه‌ری و په‌یره‌وی ده‌که‌ن .

چونکه‌ له‌نزیک شاری (مه‌دینه‌)دا دوو کو‌مه‌ل له‌ (جوله‌که‌)ه‌بون به‌ناوی (بنی قریظه و بنی نضیر)،(جا(بنی نضیر)له‌ خویندا باری خو‌یان دابوو به‌سه‌ر(بنی قریظه‌)داو حیسابی زو‌رتریان بو‌خو‌یان ده‌کرد ... بو‌یه‌ سه‌باره‌ت به‌وه‌ هاتنه‌ خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ری خوا(ﷺ)و دادیان برده‌ لای و له‌نیو خو‌یاندای و تی‌ان : ئه‌گه‌ر (محمد)یش حوکه‌که‌ی به‌م شی‌وه‌یه‌ بوو ئه‌وه‌ بو‌ ئی‌وه‌ ده‌بی‌ته‌ به‌لگه‌یه‌کی به‌ه‌یز، به‌لام ئه‌گه‌ر به‌پی‌چه‌وانه‌وه‌ حوکه‌ی کرد و ئی‌وه‌ش به‌گو‌یتان کرد،ئه‌وه‌ ئی‌تر حوکه‌ی (ته‌ورات)تان ده‌ست لی هه‌لگرتوه‌ و چونه‌ته‌ سه‌ر حوکه‌ی -محمد- (ﷺ).

مه‌به‌ستی‌ان ئه‌وه‌بو ئه‌گه‌ر پی‌غه‌مبه‌ریش(ﷺ)وه‌ک ئاره‌زوی ئی‌مه‌ حوکه‌یک‌کرد باری خوینی (بنی نضیر)ی دا به‌سه‌رخوینی (بنی قریظه‌)دا... ئه‌وه‌شتی‌کی باشه‌ ، به‌لام ئه‌گه‌ر به‌م شی‌وه‌یه‌ بریاری نه‌دا ئه‌وه‌ ئی‌تر ئی‌وه‌ نابیت حوکه‌ و یاسای (ته‌ورات)دا رازلی‌بینن، چونکه‌ به‌گومانی گه‌نده‌لی خو‌یان ئه‌و حوکه‌ لارو گیره‌یان له‌ (ته‌ورات)دا هه‌له‌ینجاوه‌، خ‌وای گه‌وره‌ له‌م چه‌ند ئایه‌ته‌دا سه‌ریان هه‌لده‌مالی و په‌تی‌ان ده‌داته‌وه‌).

بو‌یه‌ له‌ پاشدا په‌روه‌ر دگار له‌باره‌ی ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌وه‌ ئهم‌ ئایه‌تانه‌ی ئاره‌ خواره‌وه‌: (يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ لَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنًا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَاعُونَ لِقَوْمٍ آخِرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يَحْزِفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ

لَمْ تُؤْتَوْهُ فَأَحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَظْهَرِ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (٤١) سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَالُونَ لِلْسُّخْتِ إِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (٤٢) وَكَيْفَ يُحْكُمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ الثَّوَرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ (٤٣) إِنَّا أَنْزَلْنَا الثَّوَرَةَ فِيهَا عُدَى وَتُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَنْبِيَاءُ بِمَا اسْتَحْفَظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِي وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ (٤٤) وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ (المائدة: ٤١-٤٥)

واته: (ئەى پىڻغه مەبەر ﷺ) ئاگادارىه: بائەوانەى لەبۆ بىپروايى و سەرىپىچى پەرەردگار پىشپىرکى دەکەن توشى پەژارەو ناپەرەحتىت نەکەن، لەوانەى کە بە دەم دەلێن: بپرومان هێناو بەلام بەدل بىپروان -واته: دووپروەکان-، و ئەوانەش کە جولهکەن و دوژمنى سەرسەختى ئىسلام و ئەهلى ئىسلامن، لەکاتىکدا ئەوانە بەگىشتى زۆر گوى لە وتەى درۆ و پىرو پوچ دەگرن و وەلامى دەدەنە وە و هەردەم گوىبىستى ئەوانەشن کە نایەنە خزمەت تو، جائەوانە پىشەيان ئەوێه و تەو بەرنامەى خوا لەمانا و مەبەستى راستى راستە قىنەى خوى دەگوێن و لای دەدەن، و کاتىک دىنە لای تو بۆ دادگایکردن لەنيوانياندا بەیەکترى دەلێن: ئەگەر ئەمەى کە خویمان واین لەسەرى ئەویش هەمان مافى پیدان... ئەو وەرى بگرنو قبولى بکەن، بەلام ئەگەر وانەبوو ئەوا خوێتانى ئى قوتار بکەن و قایل مەبن، جالەپراستیدا هەركەسىک خوا بىهویت توشى فیتنەو ناخوشى بکات ئەو لەناستى پەرەردگارى هېچ شتىكى بە دەست نیه و ناتوانیت لە خوى لايدات. و ئەوانە خودا دىهویت دلە کانیان لەژەنگ و ژارى

تاوان پاك نه كاته وه بویه هر له دونیا سهر شو پوریسوایان دهکات و له پوژی دوايشدا سزایه کی زور سهخت و گه وره یان بویه هیه. بویه نه گهر هاتن بولات و دادیان بوهینایت نه وه حوکمه که یان له نیواندا بکه و یان پشتیان تیبه که و وه لام یان مه دهر وه، نه گهر پشتیشیان تیبه کی نه وان ناتوانن هیچ زیانیکت پی بگه یه نن، نه گهریش حوکمیشیت له نیوان داکردن .... نه وه به چه شنی هق و دادپه روه رانه حوکمیان بکه، به راستی خوا دادپه روه رانی خوش دهویت. وه نهی - محمد - (ﷺ) مه حاله چوئن نه وان حوکم و داد دیننه لای توو پیت قایل ده بن له کاتیکدا (تهورات) یان له لایه و دلنیا شن که کتیبی منه و ناردومه ته سهر (موسا) و - علیه السلام - حوکم و یاسای خوی تیدایه، به لام نه وان له پاشدا پشتی تیده که ن و ملی بول که چ ناکه ن؟ به راستی نه وانه ی نه وه سیفه تو ناکاریانه بپروا دارو موسولمان نین. نیمه (تهورات) مان ناردو ته خواره وه بول سهر (موسا) - علیه السلام - وه هیدایه ت و روشنایی تیدایه، به شیوه که هه موو پیڅه مبه رانی (به نو ئیسرائیلی) حوکمیان پیکردوه بولوله که و راهیب و زانیان، چونکه نه وان فرمانیان پیکرا بوو که (تهورات) له هه مو گوړان و (ته حریفیک) بپاریزنو له سهری شاهید بن، که واته: نهی - محمد - (ﷺ) له خه لکی سل مه که و مه ترسه به لکو ته نها له من بترسه، وه نایه ته کانی من به پارو و پولیکی که م مه فروشه، وه هر که س به و پروگرامه ی که خوا ناردویه تیه خواره وه حوکم و داد نه کات... نه وه بیگومان نه وانه بی پروا و کافرن. وه له نیو (تهورات) دا له سهر جوله که مان فره ز کردبوو: له ترله سهندنه وه دا ده بی (نه فس) به (نه فس) بی و چاو به چاو، لوت به لوت و، گوینچه که به گوینچه که و، ددان به ددان و، بریندارکردنیش توله ی وه ک (خوی....)

جا له م نایه ته پیروژانه دا په روه دگار ناشکرای کرد که: نه و جوله کانه ی که خو یان به شوینکه توی (تهورات) ده زانن، گیان و پوچی هر هه مویانی وه که یه ک داناوو، باری خوینی هیچ یه کیکیانی به سهر نه وی تریاندا نه داوه، به لکو نه و

کاره به دو ردفتاره پیسه هر هه موی ته نهائاره زوی خوڤان بوو. پاشان خواى په روه دنگار دوا به دواى ئه و ئایه تانه ده فرموویت: (أَفْحَكُمُ الْجَاهِلِيَّةُ يَبْنَعُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ) (المائدة: ۵۰)

واته: (ئایا حوکم و دهستوری نه فامیان دهوئ؟!! دهی حوکم و یاسای کی له هی خوا چاکترو داد په روه رانه تره بۆکه سانیک که (یه قین) یان هه یه و ده زانن که خوا (احکم الحاكمین)؟!!

هر بویه خواى دادگهر له مهر خوینی موسولمانان دا حوکمو یاسای دهرکرد که : هی دوا بویه کیان وهک یهک وایه و باری کهس نادری به سهر کهسی تردا، به پیچه وانه ی ئه وه که ئه هلی نه قامی و جاهیلی له سهریبون. له راستیشدا زۆربه ی هره زۆری ئه و هیشومه و ئاره زوو په رستییه ی که ئاویتته ی خه لکی بو دو چاری خه لکی شارو گونده کان بو... فاکترو هوکاره سهره کییه که ی ده گهریتته وه بۆ دوو خال :-

یه کهم: (البغی): سهرکه شیو زیاده رهوی .

دوهم: (ترك العدل): واز هینانو په پرهوی نه کردنی داد په روه ری .

چونکه سهر ده که ی له ناوچه یه کدا دو کو مه ل هه ن، کو مه لی یه کهم ده ست دریتژ ده کاته سهر کو مه لی دوهم ئیتر ئه و ده ست دریتژه له (خوین) دابیت یان (مال) یان هرکاریکی دیکه ی ناپه سهند، جاکو مه لی دوهم له وهختی تۆله سهند نه وه دا ته نها به گیرانه وه ی مافی خو ی قایل نابیت... به لکو زیاتر له مافه که ی خو ی داوا ده کات و دهستوری سهرکه شی په پره و ده کات، ئه مه ش سهر ده کی شی بۆ وهیشومه و تیک چونی گوزه رانی خه لک!!

قورئانی پیوژ به راشکاوی پونی کردو ته وه که: حوکم کردن له نیو خه لکی دا له سهر (خوین) یان (مال) یان هر شتیکی تر ده بی به ته رازوی ئه و (داد) و (قسط) ه بیت که خواى بالاده ست فرمانی پیکردوه و ئه و عاده تو پچکه نه قامی یه ش

که زورینه‌ی خه‌لکی کویرانه شوینی که وتون پیویسته په‌تبرکریته‌وه و له پلاکدا بکوژیته‌وه!

وه ئه‌گه‌ر له‌ملاشه‌وه که‌سیکی چاکساز ویستی له‌نیو دوو کومه‌لدا (ئیسلاح) بکات... ئه‌وه ده‌بی له (ئیسلاح) کردنه‌که‌یدا موبه‌مو په‌یره‌وی دادو‌عه‌داله‌ت بکات، هه‌روه‌ک خوای په‌نه‌ان بین ده‌فرموویت: (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ) (٩) إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (الحجرات: ١٠) واته: (ئه‌گه‌ر دو‌کومه‌ل له‌پرواداران له‌نیو خو‌یاندان به‌شه‌ره‌اتن، ئه‌وا ئیوه چاک‌ساز‌ی له‌نیوانیاندا بکه‌ن، جا ئه‌گه‌ر ده‌سته‌یه‌کیان ده‌ستدریژی زیاتری کرده‌ سه‌ر ئه‌ویتریان و ملی بۆ به‌رنامه‌ی خوا نه‌دا، ئه‌وه ئه‌و لایه‌یان که لاده‌دات و سه‌رکه‌شی ده‌کات شه‌ری له‌گه‌ل دابکه‌ن، هه‌تا‌کو بکه‌ریته‌وه لای فره‌مانی خوا، جا ئه‌گه‌ر گه‌رایه‌وه به‌چه‌شنیکی دروست و راست چاکساز‌ی له‌نیوانیان دابکه‌ن و له‌چاکسازیه‌که‌شدا دادپه‌روه‌رین، به‌پراستی خوا دادپه‌روه‌رانی خو‌ش ده‌ویت، وه‌له‌ پراستیدا ته‌نها پرواداران برای راسته‌قینه‌ی یه‌کترن، جا ئیوه‌ش چاکساز‌ی بجه‌نه‌ نیوان برا‌کانتانه‌وه، وه له‌خواش بترسن و پاریز بکه‌ن: به‌لکو خودا په‌حمتان پیبکات). وه ئه‌وانه‌ی که‌هه‌لده‌ستن به‌(چاکساز‌ی) له‌سه‌ره‌تاوه پیویسته بچه‌ لای که‌سوکاری کوژراوه‌که‌و داوای (عه‌فو) چا‌وبو‌شی و لی‌بور‌دن‌یان لی‌بکه‌ن، چونکه وابه‌اشتره که‌ئه‌وان لی‌بور‌دن به‌سه‌ر فره‌مانی‌تردا هه‌لبژێرن، وه‌ک خوای میه‌ره‌بان ده‌فرموویت: (وَالْجُرُوحُ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ) (المائدة: ٤٥)

واته: وه له‌ برین‌دار‌کردن‌یشدا تۆله‌ی وه‌ک خو‌ی دانراوه، وه هه‌ر که‌سی ئه‌و (قصاص) و تۆله‌ی بکاته (سه‌ده‌قه) وله‌کابرا ببوریت ئه‌وه ئه‌و لی‌بور‌دنه‌ ده‌بیته‌ هوی که‌فاره‌ت و کوژانه‌وه‌ی تا‌وانه‌کانی).

وه (ئەنەسى كۆپرى مالك) -خوای لیڤازیبیئت-دەلیت: (ھەر کارىك بەھاتبایە خزمەت پىڭەمبەر(ﷺ) و تۆلى تىدا بوايە پىڭەمبەر(ﷺ) ڤەرمانى چاوپوشى و وليبوردى تىدا دەکرد)ئەبو داود گىراۋىيەتتە ۋە.

ۋە ئىمام (موسلم) لە صەھىحە كەيدا لە ئەبوھورەيرە _خو لىي رازى بىت دەگىرپىتە ۋە كە پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) ڤەرموۋىيەتى: (ما نقصت صدقة من مال، وما زاد الله عبداً بعفو إلا عزاً، وما تواضع أحد لله، إلا رفعه الله) واتە: (بەخشىن نابىتتە بايسى كەم بوونە ۋەى مال، ۋە ھەر كەس لىبوردى ھەبىت خوا عىزەتى بۇ زىاد دەكات ۋە ئەۋەش بۇ خوا خۇى بە كەم بگىرت خوا بۇخۇى بەرزى دەكاتە ۋە)!!!.

(تېبىنىيەكى گىرنگ)

ئەم ھاۋچەشن و يەكسانىيەى كە باسما نكرد كە دەبىت لە خویندا رەچاۋ بگىرت ئەۋە تەنھا بۇ موسولمانى ئازادە بەرامبەر موسولمانى ئازاد، بەلام بابەيەكى (نمى) جەمھورى زانايان دەلین: خوینەكەى ھاۋچەشن و يەكسانى موسولمان نىيە. ۋە بەھەمان شىۋە ئەۋكەسەى كە (پەنايان پىدراۋە) ۋە لە ۋلاتى بىپرواiane ۋە ۋەك (بازرگان) يان (ۋەقد) دىتە نىۋ خاكى ئىسلامەۋە خوینەكەى ھاۋچەشنى خوینى موسولمان نىيە بەلام ھەندىك لە زانايان دەڤەرمون: بەلكو خوینەكەى ۋەك خوینى موسولمان وایە!! بە ھەمان شىۋە زانايان سەبارەت بە كوشتنەۋەى (ئازاد) بە (كۆيلە) جىاۋازى و مشتومپريان ھەيە.

جۆرى دووھم (قەتلى خطاء وىك چوو بە عمد)

پىڭەمبەرى خوا(ﷺ) سەبارەت بەم جۆرە قەتلەش ڤەرموۋىيەتى (الا إن في الخطأ شبه العمد ما كان في السوط والعصا مائة من الإبل، منها أربعون خلفه في بطونها أولادها) رواه ابوداود والنسائي. لىرەدا پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) ئەم جۆرە قەتلەشى ناۋناۋە بە قەتلى (ۋىكچو بە عمد).

لەبەرئەوێ بابای (قاتل) بە عمدی لە (کوژراوەکە) دەدات و مەبەستی لێدانی ئەو، بەلام ئەوەندە ھەیە کە ئەو ئامێرە کە بەکاری دەھێنێت ئامێریکی کووشندە نیە وەک ئەوێ بەداریک بدات لە کەسیک یان بە گالۆکیک. جا لێرەدا لێدانەکەو دەستدریژیەکە بە (عمدی) یە، بەلام ئامێرەکە ھی کووشتن نیە و بە مەبەستیشی پێی کوشتن نیە.

واتە: لە پڕۆیەکەو قەتلی (عمدی) یەو لە پڕۆیەکی تریشەو (ھەلەیه) ،بۆیە پێی دەوترێت قەتلی (عمد خطاء) یان (شبه عمد) "وەرگیڕ" جوۆری سییەم: (قەتلی خطاء رووت) ئەمەش وەک ئەوێ تیریکی بۆ نیچیەرەکە ی بووھشینێت یان بۆ نیشانەیک.

بەلام لەملاو بە بێ مەبەست و ویست و عیلمی خۆی بەر مرقۆیک بکەوێت و بیکوژیێت جا ئەم جوۆرە قەتلە کوشتنەوێ تێدا نیە بەلکوو تەنھا (خوین)دان و (کەفارەت) ی تێدا یە.

جا لە راستیدا سەبارەت بەم جوۆرە قەتلانە چەندین باس و بابەت ھەن کە لێرە شوینی باسکردنی نیە.

قصاص_تۆلەكردنهوه له بريندارکردندا

به هه مان شیوهش (قصاص) به بهلگهی قورئان و سووننهت و اجماعی زانایان له بریندارکردندا ههیه، بهلام بهو مهرجه ی که قصاص که هاوچهشن و یهکسان بیت، بۆ وینه نهگهر بابایهک دهستی راستی یهکیکی لهجومگه دا قرتاند، نهوه بۆی ههیه دهستی راستی له جومگه دا بقرتینیتتهوه !!

یان نهگهر ددانی شکاندو دهرهینا نهوه بۆی ههیه ددانی بشکینیتتهوه، وهیان نهگهر له سهزی یان دهم و چاوی داو به شیوهیهک ئیسقانهکه ی بریندار کرد نهوا نه میش بۆی ههیه سهرو دهم و چاوی بشکینیتتهوهو برینداری بکاتهوه، بهلام له حالیکدا نه توانرا (قصاص) هکه (یهکسانی) تیدا رهچاو بکرت، بۆ وینه : نهگهر ئیسقانیکی له ناوهوه شکاندو روون نه بوو سهزی بریندار کرد بهلام ئیسقانی نه شکاندبوو، نهوه لهو دهمه دا (قصاص) شهرعی نیهو نابیت بکرت، بهلکو واجبه خوینهکه ی بدات _ که نهویش نه اندازهیهکی دیاریکراوهو ئیره جیگای نهو ته فصیله نیه- سهبارت به (قصاص) لهوه دا که به قامچی یان گالۆک و داریان به دهست و بازو له یهکیکی دیکه بدات بۆ وینه: نهگهر چهپۆکیک یان زللهیهکی تیسرهوینی و کولمی برینداربکات یان بۆکزیکی لییداو برینداری بکات یان بهگالۆک لییدات یان نمونه ی نهمانه، نهوه دهستهیهک له زانایان دهفهرموون: نهو جوړه لیدانه (قصاص نیه) بهلکو تهنها سهزهنشتی دهکرت و بهس چوونکه نهو جوړه برین و لیدانانه ناتوانریت یهکسانی تیدا رهچاو بکرت!!

بهلام نهوه ی له ههر چوار خهلیفه راشدینهکان و سهحابهکان و تابعینیش- خویان لی رازی بیت- ریوایهت کرابیت نهوهیه که لهو جوړه لیدانانهشدا _ چهپۆک، بۆک، زلله... هتد- تۆله ههیهو دهبیت بکرت، وه شایهنی باسه ئیمام نهحمه دو زۆریک له شهرعزانانیش بۆچونیان وایه و سووننهتی

پيڻغه مبهري خواش (ﷺ) ھر بهو شيويه بووه و بهلای منيشه وه ئه مه يان
راسترو په سهندتره.

(ئهو فیداس) ده لیت: (عومری کوری خطاب_خوای لی پازی بی- وتاریکی
دا و تییدا فرمووی: (ئاگادار بن، سویند به خوا من والیه کان بو ئه وه نانیرم
بو لاتان که لیټان بدهن و پاره تان لی وهریگرن به لکو ده یاننیرم تا دینه که تان و
سووننه تی پیڻغه مبه ره که تان (ﷺ) فیږ بکن بویه هر که ستان زیاد له وه تان
له لایه ن والیه که تانه وه پیگرا، ئه وه با به رزیکاته وه بولای خوځو و ئاگادارم
کاته وه. دهی بهو خوایه ی که گیانی منی به دهسته ده بیټ توله ی بو بکه مه وه
لییان. جا لهو کاته دا (عومری کوری عاص) هه ستایه سهر پیع رتی: ئه ی
ئهمیری پرواداران ئه گهر پیاو یك له موسولمانان کرایه ئهمیری دهسته یه ک له
موسولمانان ئه ویش بو ئه ده ب فیږ کردن له ژیر دهسته کانی خو ی بدات تو
هر توله ی لیډه که یته وه؟!!! عومه ر_خوای لی پازی بیټ_ فرمووی: به لی
سویند بهو خوایه ی که گیانی محمدی به دهسته ده بیټ توله ی بو لی بکه مه وه
چونکه من پیڻغه مبه ری خوام بینیه توله ی له خو ی کردو ته وه جا بویه وریا
بن له موسولمانان مه دن و زه لیل یان بکن وه مافه کانیشیان لیمنع و زه وت
مه کن و بیبروایان بکه نه وه (ئیمام احمدو غهیری ئه ویش ریوایه تیان کردوه).
تیبینی: لیږده دا مه به ست ئه وه یه که والی به لیډانیکی ناجائز له ژیر
دهسته کانی بدات به لام ئه گهر لیډانه که شه رع ی بیټ به ئیجماع (قصاص) ی
تیډا نیه چونکه ئه و لیډانه یان واجبه یان سوونه ته یان موباح ه!!!

تۆله سەندنەۋە _ قىصاص _ لە كەرامەتدا

بە ھەمان پێودان تۆلە سەندنەۋە لە كەرامەتیشدا شەرىعى و بەلگەى قورئان و سوونەتیشى لەسەرە، ئەۋىش برىتيە لەۋەى كە ئەگەر لە ھائىكدا پياۋىك نەفرەت يان دووعاى لە يەككى تر كرد كابرأى دووھم بۆى ھەيە ھەمان رەفتارى لە ئاقاردا بكاتەۋە بە ھەمان شىۋەش ئەگەر جىئويكى پىدا ئەۋە بۆى ھەيە پىيى بداتەۋە بە مەرجى جويىكى درۆ نەبىت بەلام لەگەل ئەۋەش چاوپۆشى و لىبوردين چاكتەرە ۋەك خۋاى گەۋرە دەفەرموئىت (وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ) (٤٠) وَلَمَنْ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ (الشورى: ٤٠-٤١) (سزأى خراپە دەرھەققردن خراپەى ۋەك خۆيەتى بەلام ھەركەس لەجىي تۆلە، لىبوردين و چاكسازى لىبۋەشيتەۋە ئەۋە بىگومان پاداشتى لەسەر خۋايە بەراستى خوا ستەم كارانى خۆش ناوئىت بەلام ھەركەسىكىش لە پاش ئەۋەى كە ستەمى لىكراۋ تۆلەى خۆى ۋە سەنىت و بە جواب بىت ئەۋە ھىچ تاوانىكى لەسەرنىە - لەو تۆلە سەندنەۋە لە ستەمكارەكە - ۋە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئىت: (المستبان ماقالا فعلى البادىء منهما مالم يعتد المظلوم) رواه مسلم. جا ئەۋ جىئودانەش كە درۆ ھەلنەگرە ۋەكو ئەمەى كە باسى كردهۋەيەكى قەبيح بكات كە راستەوخۆ تىيدا بىت و حاشا ھەلنەگر بىت، بەلام ئەگەر كابرأ جىئويكى پىدا كە درۆ بوو بۆى ھەلبەست _ واتە: شتىك كە تىيدا نەبىت _ ئەۋە بۆ كابرأى دووھم ھەلال نىە لە تۆلەى خۆيدا ئەمىش درۆيەكى بۆ ھەلبەستىت يان ئەگەر كابرأى بەناھەق كافرو فاسق كرد ئەۋە ئەم بۆى نىە كابرأ فاسق و كافر بكات، ھەروەھا ئەگەر نەعلەتى لە باوكى يان خزمەكانى يان خەلكى شارەكەى كرد ئەۋە ئەم بۆى نىە ۋەك ئەۋ دەست بكات بە جىئودان بە خزم و باوك و ھاۋلاتيەكانى ئەۋ، خۆ ئەوان بىتاوانن و

هیچ ستم‌کنان دهره‌ق به نهم نه‌کردوه خوی گهردهش ده‌فرمویت:
 (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ
 عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ) (المائدة: ۸) لی‌ره‌دا ده‌بینین خوی
 په‌روه‌دگار راسته‌وخو فرمان به موسولمانان ده‌کات که پ‌قو لی‌بور‌دنیان بو
 بی‌پروایان هه‌لیان نه‌پیچی و وایان لی نه‌کات که عه‌دالت به‌ریا نه‌که‌ن به‌لکو
 پی‌یان ده‌فرمویت: (اعدلوا هو اقرب للتقوى) نه‌گهر کابرا نه‌و ده‌ست
 در‌ی‌ژی‌یه‌ی که کراوه له که‌سایه‌تی له‌به‌ر نه‌و حه‌رام بوو که مافی خو‌یه‌تی
 چونکه به‌و هوی‌ه‌وه نازار و نه‌شکه‌نجه‌ی پی ده‌گه‌یش‌ت نه‌و بوی حه‌لاله‌و به
 نه‌دازه‌ی نه‌و ده‌ست‌در‌ی‌ژی‌یه که لی‌ی کراوه توله‌ی لی‌بکاته‌وه وه‌ک دوعا لی‌کردنی
 به‌گویره‌ی نه‌و دوعایه که لی‌ی کردوه به‌لام نه‌گهر نه‌و ده‌ست‌در‌ی‌ژی‌یه له‌به‌ری
 مافی خوا _حق الله_ بوو وه‌ک درو کردن نه‌وه به‌هیچ شی‌وه‌یه‌که نهم هه‌مان
 ره‌فتاری بو حه‌لال نیه به‌هه‌مان شی‌وه زوره‌ی (شه‌رع‌زانان) یش ده‌فرمون:
 نه‌گهر کابرایه‌که به‌سوتاندن یان خنکاندن یان شی‌وازی نه‌مانه کابرایه‌کی
 تری کو‌وش‌ت نه‌وه چی کردوه ده‌بی‌ت ناو‌های پی بکری‌ته‌وه به‌مه‌رجیک نه‌و
 ره‌فتاره‌ی که بابا ی یه‌که‌م کردویه‌تی خو‌ی له‌خویدا حه‌رام نه‌بی‌ت وه‌ک
 ناره‌ق ده‌رخواردان یان نی‌ری‌بازی له‌گه‌ل‌کردنی به‌زوره ملی. هه‌ندی‌کیش له
 زانایان ده‌لین نه‌خیر نابی‌ت نه‌و ره‌فتاره‌ی که کابرای یه‌که‌م کو‌وش‌تنه‌که‌ی پی
 نه‌نجام‌داوه هه‌ر نه‌وه‌ی دهره‌ق بکری‌ته‌وه به‌لکو توله‌که‌ی ته‌نها به‌شم‌شیره.
 به‌لام شایه‌نی باسه رای یه‌که‌میان زی‌اتر له (قورئان) و سونه‌ت و عه‌داله‌ته‌وه
 نزیک‌تره.

فه صلی چوارهم

جهدی بوو هتان هه لبه ستن _ القذف _

ئیمه پیشت وتمان نه گهر کابرا درویه کی بو یه کیکی تر هه لبه سست نه وه نه م
بوی نیه توله ی خوئی لیسه نیته وه و هه مان ره فتار نه نجام بدات، به لام نه ویش
هر لی ناگه ریت نه رک و سزایه کی تری بو دانراوه جا یه کی که له وانه هه ددی
بو هتان کردنه که به قورئان و سوننه و کوپا (اجماعی) زانایان جیگیر بووه
خوای گه وره سه بارهت به وه ده فهرمویت (وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ
يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ
هُمْ الْفَاسِقُونَ(۴) إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
(النور: ۴-۵) واته: نه وانه ی که ئافره تانی موسولمانی داوینپاک تومه تبار
ده که نه به زینا پاشان نه گهر له سهر نه وه ده عوایه یان چوار شایه تی پیاویان
نه هینا نه وه هه شتا شه لاقیان لیده، وه هه رگیز شایه تیدانیان وه رمه گرن
به راستی نه وانه له گرۆی لا رپیووان و لادهرانن، ته نها نه وانه یان نه بیئت که له
دوای نه وه کاره نابه جییه یان په شیمان ده بنه وه و خوایان چاک ده که نه . به راستی
خوا لیبوورده و میهره بانه جا بویه نه گهر بابایه کی ئازاد یه کیکی موسولمان و
داوینپاک ی تومه تبار کرد به زینا یان نیربازی وه بو نه وه ده عوایه شی شایه تی
نه بوو _ به و شیوه یه ی که له ئایه ته که دا روون کراوه ته وه _ ئیتر نه وه هه ددی
بو هتان کردنی ده که ویتته نه سستو نه ویش بریتیه له ۸۰ شه لاق، به لام نه گهر به
غهیری زینا تومه تباری کرد نه وه سزاکه ی ته نها به شیوه ی ته عزیره، جا
شایه نی باسه هه ددی بو هتان مافی بو هتان بو هه لبه ستراوه که یه چونکه به یه ک
دهنگی فوکه هه به داواکاری نه وه نه بیئت نه وه هه دده جییه جی ناخریت، جا
نه گهر له هه لیکدا کابرای بوو هتان بو هه لبه ستراو له بو هتان چیه که خوش بوو
چاپوشی لیده ربری نه وه له لایه ن جه ماوه ری زانایان هه ده که ی له سهر

لادهریٔ ،چونکه ئەمیش وەك تۆلە سەندنەوہ لە قەتل و مال و دارايدا به زۆرى مافى ئادەمىيە نەك مافى خوا و تراویشە ھەر لەسەرى لاناكەؤ چۆنكە به زۆرى مافى خوا_حق الله_ تٔيدا لە نٔوان ھەدى بوھتان و قصاص لە قەتل و مال و داراى دا جياوازى ھەيە و زۆر ؤك ناچن.

وہ ھەروەھا ھەددى بوھتان كردن كاتٔك واجب دەبٔت كە بابابى بوھتان پٔكراو (موحصەن) بٔت واتە: موسولمانٔكى ئازادى داؤن پاك.

بەلام كابرأى بوھتان بۆ كراو ئەگەر مرقٔىكى خراپەكارو بٔ فەر بوو _ واتە :موحصەن نەبوو- ئەوہ بوھتان كەرەكەى ھەدى لٔنادرٔت بەلكو تەنھا سەرزەنش تەعزٔز ئەكرٔت بەھەمان شٔوھش ئەگەر بوھتان بۆكراو كافر يان كۆيلە بٔت ھەر ھەد لە بوھتان بۆ ھەلبەستەكە نادرٔت.

وہ ھەروەھا مٔرد بۆى ھەيە ئەگەر خٔزانى زٔناى كردو سكى پٔر نەبوو ئەوا بۆى ھەيە تۆمەتبارى بكات و ئاشكرأى بكات جا ئەگەر لە ھالەتٔكدا خٔزانەكەى زٔناى كردو سكى پٔر بو ئٔتر ئەوہ ئەو ھەلە ئەركى سەرشانىەتى كە تۆمەتبارى كات بە زٔناكردن و ھاشا لەو مندالە بكات كە لە سكىايەتى بۆ ئەوہى مندالٔك كە فٔرى بەسەر ئەمەوہ نٔيە بە خۆراى نەبٔتە مندالٔى و پٔيوہى نەبەستٔت جا ئەو كاتەى كە مٔرد خٔزانەكەى تاوانبار كرد بە زٔنا يان خٔزانەكەى دانى پٔيانا و ناتوانٔت بەرگرى لٔ بكات يان وا نابٔت و دٔتە بەرگرى لەخۆكردن ئەو كاتەش ھالەتى مولاعەنە دٔتە پٔيشەوہ ھەروەك خواى گەرە لە قورئاندا باسى كردووەو سونەتى پٔيغەمبەر (ﷺ) ى لەسەرە.

وہ ئەگەر بابأى بوھتان كەر كۆيلە بوو ئەوہ ھەددەكەى نٔيوہى ھەدى كابرأى كابرأى ئازادە بەھەمان شٔوہ لە ھەددى زٔنا و ئارەق خواردنٔشدا وەك خواى گەرە سەبارەت بە ئافرەتى كەنٔزەك دەفەر مؤت: (فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ) (النساء: ٢٥) واتە: (ئەگەر خراپەيەكٔيان لٔوہ دەرکەوت ئەوہ نٔيوہى سزأى

ئافرىتى ئى موسولمان و داوئىن پاكىيان له ئىستودايه) بهلام ئىگەر ههدهكه
كوشتن يان دهست بىرىن بوو ئوه لهو دهمه دا نيوه به نيوه ناكىرىت بهلكو هەر
وهك ههدهى پياوى ئازاده.

(مافی ژن و میړدایه تی)

واجبیکې شهرعی و داکوکی له سهرکراوه که ده بی له نیوان (ژن و میړد) دا به و شیوه حوکم بکړیت که خوی میهره بان فرمانی پیکردوه، نه ویش له هه لېږاردنی هیشتنه وهی ثافره ته که به شیوه یه کی چاک و پاک یان ته لاقدان و لی جیابونه وهی به چه شنیکې شهرعی و پړک و راست. وه همدیسان نه رکی سرشانی هریه که له ژن و میړده که به دلیکی پاک و دهرونیکی فراوانه وه مافه کانی یه کتر بو یه کتر ده سته بهر بکه و فراهه م بینن، به لی: له بهرنامه ی خوادا ثافره ت مافی به سهر مال و دارایی میړده که یه وه هیه که بریتییه له (ماره یی و پیداویستی ژیان). وه هروها مافیشی به سهر جه سته یه وه هیه که بریتییه له تیکه ل بوونی و ژیان و سهرجنگه یی کردنی، به جوړیلا، نه گهر له حالیکدا میړده سویند بخوات که به چوار مانگ به ره و ژورور سهرجنگه یی له گه ل نه کات نه وه خیزانه که ی به کوړا (اجماع) ی موسلمانان مافی لیجودا بوونه وهی هیه، وه به هه مان پیودان نه گهر پیاو ناله تی جیماع کردنی نه بیټ، یان ته واو نه بیټ و له سهرجنگه یی کردنی خستبیټ، نه وه هر خیزانه که ی مافی شهرعی خویه تی که لی جودابیته وه، وه له لای زوړبه ی زوړینه ی زانایان جیماع کردن له گه ل خیزاندا هر واجبه. هرچه نده و تراویشه: واجب نییه چونکه سروشتی مروۃ خوی بوخوی داکوکی له و حاله ته ده کات و حزی لییه تی ئیتر پیویست به تکلیف ناکات، به لام نه وهی که پای پاست بیټ و قورئان و سوننه تیش پالپشت و به لگه ی بن نه وهیه که واجبه. نه وه تا کاتیک پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده بینی که (عبداللهی کوړی عومه) - خوالیی پازی بی - زوړبه ی کاته کانی سهرگرمی نویژو پوژو گرته یه کسهر پیی ده فهرموویټ: (ان لزوجک علیک حقا...) اخرجہ البخاری ومسلم.

پاشان له مهر نه اندازه‌ی چونه لای خیزانیشه‌وه و تراوه: هر چوار مانگ
جاریك واجبه بچيته لای. وه و تراوه: نه‌خیر دیارینه‌کراوه به‌کاته‌وه به‌لکو
به‌گویره‌ی توانای خو‌ی و پیویستی خیزانه‌که‌یه‌تی، هه‌روه‌کو چو‌ن نه‌فه‌قه‌ش
هه‌روایه، نه‌م پای دووه‌میشیان راستره.

وه‌هه‌روه‌ها مافی می‌رده به‌سه‌ر خیزانه‌که‌یه‌وه که‌هر کات و ساتیک ویستی
له‌سه‌ربوو بچيته لای نه‌وه ناماده‌بی و هیچ مله جیره نه‌که‌ن، نه‌گه‌ر زیانی
جه‌سته‌یی پی نه‌ده‌گه‌یاند، یان سه‌رقالی نه‌ده‌کرد له‌ ئاقار واجبیکی
گه‌وره‌تر. وه‌هه‌مدیسان به‌مؤله‌تی می‌رده‌که‌ی نه‌بی‌ت بو‌ی نییه له‌ مال ده‌رچیت.
وه‌هه‌روه‌ها شه‌رعزانان جیاوازنکه: ئایا خزمه‌تکردنی ماله‌وه وه‌ک جینگه
داخستن و گسک دان و چیش‌ت سازکردن و نمونه‌ی نه‌مانه‌ش له‌سه‌ر خیزان
واجبه یان نا؟ و تراوه: به‌لی له‌سه‌ری واجبه. ده‌شلی‌ن: واجب نییه.
هه‌ندی‌کی‌ش ده‌لی‌ن: واجبه به‌لام به‌ نه‌اندازه‌یه‌کی که‌م وساده.

فه صلی شه شه م

الأموال - مال و دارایی

به نیسبته پاره و سه روهت و سامانه وه، ئه ویش به هه مان چه شن (واجب) ه به شیوهیه کی داد په روه رانه له نیو خه لکی دا حوکی له سه ر بکریت و خواو پیغه مبه ری خوا (ﷺ) چونیان فرمووه ده بی واکری و ته نها په پره ریش له وه بکریت. وه: دابه شکردنی سه روهت و سامانی مردوو به سه ر وهره سه کانیدا به و چه شنه ی که له قورئان و سونه تی پیغه مبه ردا (ﷺ) پوون کراوه ته وه.

وه هه م دیسان ئه و کی شانیه ی که له نیو خه لکی دا دروست ده بی له باره ی سه وداو کرین و فروشته وه .... وه (بیع، ئیجار، وه کاله ت، شه ریکی، به خشین، وه قف، وه صیه ت) و جوړه کانی تری سه وداو ئالو گوړکردن . واجبه به شیوهیه کی داد په روه رانه بو خه لکی چاره سه ر بکرین، چونکه هر ئه و داد په روه ریبه یه بوته هوی جیگیر بوون و به ریوه چوونی جیهان، به شیوهیه که حال و بالی دین و دونیای خه لکی به وه نه بی ت چاک نابی و دانا مه زری ت !!.

په چاوکردنی عه دلیش له کرین و فروشتندا ده بیته دوو به شه وه:

به شی یه که م: (العدل الظاهر - دادی پوون و ئاشکرا) به جوړیک هه موو که سیك به عه قلی خو ی هه ست پی ده کات و په ی پیده بات، وه ئه مه ی که (واجب) ه بابای (بکر) خیرا پاره که ته سلیمی (فروشیار) که بکا و بابای فروشیاریش فروشراوه که ته سلیمی بکره که بکات. یان حه رام بوونی سوک کی شان له ته رازوو بازی و کی شان و پیوانه و په چاوکردن و بهرچاوگرتنی پاست گو یی و درو نه کردن، وه حه رام بوونی ناپاکی و عیب شار دنه وه و غه ش کردن، یان ئه مه ی که پاداشتی قه رز کردن گیرانه وه یه تی بو خوا وه نه که ی له گه ل سوپاس و ری زدا .... هتد.

بەشى دووھم: (العدل الخفى - دادى پەنھان و دەرئەكەوتوو) ئەم جۆرەشيان بەپوونى و تېرۆ تەسەلى لەبەرنامەى ئىسلامدا تووژراوئەتەو. چونكە بەگشتى ئەو سەودا و كرىن و فروشتنانەى كەلە(قورئان و سوننەت)ى پېغەمبەردا (ﷺ) جەلەوگىرى و بەرگىريان ئى كراو ھەرھەمووى دەگەرئەتەو بۆ بەرپاكردن و بەرقەراربوونى(عەدل) وە پىشەكەش كردنى (ستەم) بەگەرە و گچكەيەو. وەك: ئەم جۆرە سەودايانە:

۱. (اكل المال بالباطل): خواردنى مالى خەلكى بەشىوئەيەكى ناپراست و نابەجى.

۲. (الربى بأنواعه): سوود خواردن بە تىكېرى جۆرەكانىەو.

۳. (بيع الغرر): سەوداىەك كە غەرەرى تىدبايىت، بەشىوئەيەك خەلكى ھەلخەلەتەنى و قولىان بېرىت.

۴. (بيع حبل الحبله): فروشتنى بېچوى حەيوانى ئاوس.

۵. (بيع الطير في الهواء): فروشتنى پەلەوەر لە ئاسماندا.

۶. (بيع السمك في الماء): فروشتنى ماسى لەناو ئاودا.

۷. (البيع إني أجل غير مسمى): فروشتنى شتەك بۆ كاتىكى ناو نەبراو و ديارىنەكراو.

۸. (بيع المصبرات): حەيوانىك چەند پوژىك نەيدوشى بۆئەوئەى شىر لەنىو گوانىدا بىمىنەتەو و گوانى بئاسىت و خەلكىش وابزانىت ئەمە عادەتى پوژانەى ئەم حەيوانەيە.

۹. (النجش): زەم كردن بەسەر كرىن و فروشتنى خەلكىدا.

۱۰. (بيع الثمر قبل بدو صلاحها): فروشتنى بەرووبوم پېش پىگەيشتنى.

ئەمانەو چەندەھا جۆرى دىكە كەلە(قورئان و سوننەت)ى پېغەمبەردا (ﷺ) جەلەوگىريان لىكراو.

بەلام ھەندى سەودا ھەن لەبەرئەوھى زۆر پوون و ئاشكرانىن زانايان
جياوازى و مشتومپريان تىدا ھەيە، بەجۆرىك ھەندىكيان پىيان (صەحيحە) و
ھەندىكىشيان بەلايانەوھ (فاسد)ە. خواى پەرەردىگارىش دەفەرمويىت:
(أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ
إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ
تَأْوِيلًا) (النساء: ۵۹)

واتە: (ئەى ئەوانە پىرواتان ھىناوہ : گوپرايەلى و فەرمان بەرى خوا بکەن،
وہگوئى پرايەلى و فەرمانبەرى پىغەمبەر (ﷺ) بکەن، وەلىپرسراوان و خاوەن
دەستەلاتان کە لەخۆتانن. وە ئەگەر ھاتوو لە شتىکدا ناکۆکيتان تىکەوت، ئەوہ
بۇ چارەسەرکردنەکەى بىگىرپنەوہ بۆلاى خوا و پىغەمبەر (ﷺ) ئەگەر ئىوہ
راست دەکەن پىرواتان بەپوژى دوايى ھەيە، بەراستى ھەرئەوہ خىرەو
ھەرئەوہش سەرئەنجامى چاکترە).

بنچىنەى ئەمەش دەگەرپىتەوہ بۇ ئەوھى کە:

ھەر سەودا و ئالوگۆپىنکەخەلکى ئىشيان تىي کەويىت و پىويستيان پىي
بىت.... ئەوہ بە ھىچ شىوہىەک نابىت لەسەريان حەرەم بکرىت، مەگەر
ئەوہيان کە قورئان و سوننەت بەلگەبن لەسەر حەرەم بوونى، ھەرەک لە
عیبادەتدا نابىت شتىک بىرارىبدرىت مەگەر قورئان و سوننەت بەلگەبن لەسەر
شەرىعى بوونى.

چونکە دىن ھەرئەوہىە کەخوا بىرارى لەسەر داوہ، حەرەمىش ئەوہىە کە خوا
حەرەمى کردىت، وە بەپىچەوانەى ئەوانەى کە خوا زەم و سەرزەنشتى
کردوون، بە جۆرىک لەدىنى خوادا ھەندىک شتىان حەرەمکردووە لە کاتىکدا
خوا بىرارى حەرەمبوونى نەداوہ و بەبى مۆلەتى خواش بەرنامە و پەپرەويان
بۇ خەلکى داپشتووہ.

فەصلی ھەوتەم

(راویژکردن بۆ لێپرسراو زۆر پێویستە)

لێپرسراو بە هیچ شێوەیەک نابێت پێی وایێت لە موشاوەرمو راویژکردن بێنیازەو پێویستی پێی نییە، چونکە خۆی کاربەجی فرمانی بە پێغەمبەر(ﷺ) کردووە کە ھەردەم راویژ بە یارەکانی بکات وەک دەفەرموویت: (فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ). (ال عمران: ۱۵۹) واتە: (ئەو محمد (ﷺ) ئەگەر ھاوێژکانی لارییەکیان ئەنجامدا ئەوە لێیان ببورە و لەخوایان بپاریوێ و لە کاروبارەکانتدا راویژیان پێبکە، و ئەگەر ھەرکاریک نیازت بۆکرد ئەنجامی بەدە- لە دین و دنیا- ئەوە تەنھا و تەنھا پشت بە خۆابەستە، بەراستی خۆا ئەوانەو خۆشدەوێت کە ھەردەم پشتی پێدەبەستن.

و ئەو (ئەبو مۆرەیرەو) -خوالێی پازێ بیئت) دەگێڕنەووە کە فەرموویەتی: (لم یکن احد اکثر مُشاورة لأصحابه من رسول الله)) رواه الترمذی. واتە: (ھیچ کەسێک وەک پێغەمبەری خوا(ﷺ) راویژی بە ھاوێژی و یارەکانی خۆی نەدەکرد). زانایان دەفەرموون: خۆی کاربەجی لەبەر سێ (حیکمەت) فرمانی بە پێغەمبەر(ﷺ) کردووە کە ھەمیشە راویژ بە ھاوێژەکانی بکات:

۱. بۆئەوێ دلیان راگری و پەیوەستیان کات بەخۆیەو.
  ۲. وە تا لەپاش کوچی دوایی خۆی موسلمانان چاوی لێکەن و شوین پێی ئەو ھەلگرن.
  ۳. وە لەبەر ئەوەش کە ھەندێ کاروبار و ووردە بابەت ھەیە لە ژياندا قورئانی پیرۆز لە ئاقاریان دانەبەزیوێ. بۆچون و ھەلوێستی ئەوانی تێدا ھەرگرت.
- وەک: کاروباری جەنگ و جیھاد..... ووردە بابەتە جوژییەکان.

که واته: له لایه ک نه گهر پیغه مبهری خوا (ﷺ) بهو شیوه نه ونده پیوړستی به پراوړژکردن هه بیټ، نه وه غیری نه و بیگومان هه وچار هه وچار پیوړستی پییته تی.

وه له ملاشه وه خوی گه وره موسلمانانی به وه (مه دح) کردو وه که له کاروباره کانیاندا هه میسه و هه ردهم (پراوړژ) ده که ن. وه ک: ده فهرمو ویت: (وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَابْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ) (۳۶) وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ (۳۷) وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ) (الشوری: ۳۶-۳۷). واته: (نه وهی له به هه شتدا خوا ناماده ی کردو وه بۆ نه وانه ی که پروایان هیناوه و پشت به په روه ردگاریان ده به ستن چاکتر و به رده و امتره له ناز و نیعمه تی دنیا. نه و پرواداران هه ش نه وانه ن که نه م سیفه تانه یان تیا دایټ:

یه که م: نه وانه ی که وازیان له گونا هه گه وره کان و شه پوال پیسی و زینا هیناوه و به هیچ شیوه یه ک نزیکی ناکه ونه وه.

دووه م: وه نه گهر که سیك خراپه یه کیان له گهل نه نجام بدات و دهر نه نجام تووره بن.. نه وه یه کسه ر له بابای خراپه کار خو ش دهن و چاوپو ش لیده که ن.

سی هم و جواره م: وه نه وانه ی که وه لای په روه ردگاری خو یان ده دهنه وه له کاتی کدا نه گهر بانگه یشت بکړن بۆ به یه ک زانین و په رستنی خوا و از هینان له به ندایه تی غیری نه و. وه بهو شیوه یه که خوا فرمانی پیکردو وه نو یژره کانیان راده په رینن.

پینجه م: وه نیش و کاره کانیان له نیوان خو یاندا و بریار دانیان له سه ری به پیی پراوړژه.

شه شه م: وه نه و پزق و پوزیبه ی که نیمه پیمان داو ن، له پیناوی خوا دا لیی ده به خشن و مافه کانی لیده رده که ن). جا نه گهر لیپرسراو له شتی کدا پراوړژی

بەموسلمانان کردوو ئەوانیش بۆیان پوونکردوو کە لەو شتەدا بەلگەى قورئان و سوننەت و ئىجماعى لەسەرە... ئەو لەسەرى واجبە پەپرەوى بکات و بەموو لىلى لاندەت، وە لەشتىکدا کە پىچەوانەى قورئان و سوننەت بىت نابىت گوپرايه لى کەس بکرىت، ئىتر ئەگەرچى ئەو کەسە لەدىن و دونىادا زۆر لەب لەبان و پاىە بەرزىش بىت.

لەملاشەو ئەگەر هاتوو ئەو کارەى کە لىپرسراو تىايدا راويز بە موسلمانان دەکات شوينى پاو بۆچونى زۆر و (اختلاف) بوو، ئەو لەو دەمەدا پىويستە گوپگرىت بۆ بۆچونى هەموویان و باش لىيان تىپرامىنىت، جالەپاشدا زۆر بەوردى بۆچونى هەموویان تاوتوى بکات و لىلى بکۆلىتەو و هەركامىکیان زیاتر لە قورئان و سوننەتى پىغەمبەر (ﷺ) هەو نزیکتربوو- نەك ئارەزووى خۆى- ئەو دەبىت تەنها پەپرەوى لەو بکات. وەك پەرەردگار دەفەر موویت: (فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا) (النساء: ۵۹)

(ئەگەر هاتوو لەشتىکدا ناکۆکىتان تىکەوت، ئەو بۆ چارەسەرکردنەکەى بگەرێنەو بۆلای خواو پىغەمبەر (ﷺ) ئەگەر ئێو پاست دەکەن بپرواتان بە خواو پوژى دواى هەیه بەراستى هەر ئەو خیرەو هەر ئەو ش چاکترین لىکدانەو یە...!!)

وەشایەنى باسیشە (اولوا الامر)- کە خواى گەرە گوپرايه لىيانى بەدوى گوپرايه لى خۆى و پىغەمبەر (ﷺ) هیناوان- دەبن بە دوو کۆمەلەو: کۆمەلەى یەکەم: (الأمراء) لىپرسراوانى موسلمانان.

کۆمەلەى دووهم: (العلماء) زانایانى پەسەن و پاستەقینە. بىگومان ئەگەر ئەم دوو تاقمە خویان باشکەن و بۆخوا بصولحین، ئەو هەموو خەلکیش بەهۆیانەو باش دەبن، وەهەریەکیک لەم دوو دەستەیه

ئەركى سەرشانىيەنە لە ھەر شتێكدا كە دەيلىن يان دەيگەن دەبێت مەبەستيان گويرايەلى خوا و پيغەمبەر(ﷺ)بیت.

و دەبیت تەنها و تەنها شوینی بەرنامەكەى خوابكەوون و خویان بە عائیدى ھىچ شتێكىتر نەزانن.

و ھەركێشەھەكیش كە پوودەدات و دیتە بەردەستی لێپرسراو ھەتا بگونجیت دەبیت بگەیت و بزانییت لە قورئان و سوننەتى پيغەمبەردا(ﷺ) چۆن باسكراو و چ چارەسەریكى بۆ دانراو؟ جائەگەر بۆی پوون بوو ھە... ئەو ھەواجبە پەپرەوى ئى بكاو بە ھىچ شىوہەك بۆى نییە بھموو لێى بترازیت. بەلام بەھۆى نەبوونی كاتى نەگونجاو ھە یان پەلەپەلى خواھن كێشەكەو یان چەند بەلگەھەك لە "قورئان" و "سوننەت" دا ھەبوون لای ئەم ھەموویان ھەكێك بوون و ئەمیش نەیدەتوانى بەپاشكاوى بزانییت "قورئان و سوننەت" چى دەلیت؟! ئەو بۆى ھەيە ھەر زانیەك كەخۆى لە "دین" و "عیلمى" پارزییە "تەقلیدی" بكات. ئەمەش لەمبارەو بەھیزترین بۆچوونە. بەلام وتراو. بەھىچ شىوہەك لە ھىچ كاتێكدا بۆى نییە "تەقلید" ی بكات، وە وتراو: بەلكو لە ھەموو كاتێكدا بۆى ھەيە "تەقلید" بكات. بەلام بۆچونى یەكەمین بەھیزترینە.

و ھەمدسیان ئەو مەرجانەى كە دەبیت لە "قازى" و "والى" یەكاندا ھەبن دەبیت بەگوێرەى توانا پەچاویان بكاو پش گوێیان نەخات. بەلكو ھەموو دروشم و پەپرەویەكانى ئیسلام لەكاتى توانا(قودرەت) بەسەر داشكاندا "واجب" و پتویست دەبن. بەلام ئەگەر ئەوكارە لەتوانادا نەبوو، ئەو خۆى گەرە پەچاوى توانای مرقى كردوو زیاد لەسنورى توانای خۆى (تەكلیفی) ئى نەكردوو. ھەربۆیەش دەبینین خۆى دادگەر لەحالتى ئاسایى مرقدا فەرمانى پێكردوو كەئەگەر ھەستا بۆ نوێژكردن ئەو دەبیت بە(ئاو) دەستنوێژ بگرى و خۆى پاك بكاتو ھەلام ئەگەر ئاوانەبوو یان بەھۆى

کاریگه‌ری سه‌رم‌اوه یان برینه‌وه ده‌ترسا به‌به‌کاره‌ینانی ئاوه‌که دوو‌چاری زیانیک ببیت... ئه‌وه بۆی هه‌یه (ته‌یه‌موم) بکات، یان ده‌بینین پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به (عیمرانی کوپی حوصه‌ین) ده‌فه‌رمویت: (به‌پیوه نوێژه‌که‌ت به‌ریاکه، ئه‌گه‌ر نه‌تتوانی ئه‌وه به‌دانیشتنه‌وه، ئه‌گه‌ر به‌دانیشتنه‌وه هه‌رنه‌تتوانی، ئه‌وه له‌سه‌ر لا بیکه) بوخاری و ئه‌بوداودو ترمزی گێراویانه‌ته‌وه.

جابه‌و شیود په‌روه‌ردگار نوێژی له‌سه‌ر مروّقه‌کان واجب کردووه ئیتر به‌هه‌ر شیوه‌یه‌ک بۆیان بگونجیت جیاوازی نی یه، ئه‌وه‌تا ده‌فه‌رمویت: (حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ) (۲۳۸) فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَأَنْذَرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ) البقره ۲۳۸-۲۳۹.

واته: (ئه‌ی مسوولمانان زۆر باپه‌ند بن به‌ نوێژه‌كانتانه‌وه له‌كاتی دیاری کراوی خۆیاندا به‌و شیوه‌ی خوا فه‌رمانی کردووه به‌ریایان بکه‌ن به‌تایبه‌ت نوێژی (العصر) وه‌له‌نوێژه‌كانتانه‌وه هه‌سته سه‌رپێ و زۆر به‌داماوی و زه‌لیل و خاشعی‌یه‌وه له‌به‌رده‌م خوادا بوه‌ستن به‌لام ئه‌گه‌ر هاتوو که‌وتنه‌ ترسو مه‌یدانی جیهادو تیپژان له‌گه‌ڵ دوژمندا ئه‌وه به‌هه‌ر شیوه‌یه‌ک که‌ خۆتان بۆتان ده‌گونجیت وابه‌ریای که‌ن ئیتر به‌پیاوه‌یی بی یان به‌سواری و پرو له‌ قیبله‌ بن یان پروی تینه‌که‌ن وه‌ک یه‌که، به‌لام ئه‌گه‌ر شه‌ر هیوور بو‌یه‌وه و ترس نه‌ما ئه‌وه وه‌ک چۆن خوا فی‌ری کردن ئاوها نوێژه‌كانتان به‌ریا بکه‌ن به‌پرکوعو سجدو وه‌ستان و پروکردنه قیبله‌وه به‌و شیوه خوا ئیوه‌ی له‌ نه‌زانین فی‌رکرد).

خوای کاربه‌جی (نوێژه‌ریا) کردنی له‌سه‌ر تیک‌پای چین و توێژه‌کان واجب کردووه، ئیتر مروّقه‌کان له‌حاله‌تی ترسدابن یان له‌حاله‌تی سه‌فه‌ردابن وه‌ک یه‌که و ئه‌و فه‌رزه‌ خوا‌یی یه‌ له‌سه‌ریان ناکه‌وێت به‌لام ئه‌وه‌نده‌یه‌ خوای حه‌کیم نوێژه‌که‌ی له‌سه‌ر موسافیر و خاوه‌ن ترسو نه‌خۆش ئاسانه‌تر کردووه هه‌روه‌ک

قورئان و سوننه تی پیغمبر (ﷺ) پونیان کردوته وه یان ده بینین په روه ردگر له نویژدا هندی شتی واجب کردوه وه (خوپاک کردنه وه ده ست نویژگرتن و عهورت داپوشین و پووکردنه قیبله) وهندی شتی دیکه به لام نه گهر له توانیدا نه بوو نه نجامیان بدات نه وه واجب که ی له سر شان لبردوه.

بۆ نمونه: نه گهر کومه لی موسلمان (چه ته) ریگه ی پیگرتن و جله کانیان فراندن نه وه به گویره ی حالی خو یان ده توانن نویژکه یان به پووتی به ریابکه ن یان نه گهر قیبله یان لی تیکچوو نه یان زانی چی بکه ن نه وه ده بی نه دازیه ک زه حمت بکیشن تابیدوزنه وه، نه گهرنا بو یان هیه به هه رشیویه ک که بو یان ده لوی نویژکه یان به ریابکه ن هه روه ک له سه رده می پیغمبردا (ﷺ) به و شیویه یان کردوه!!

جا خوینه ری به ریژ:

جیهاد و به ریوه بردنی ئیشوکاری موسلمانان و تیکرای ئیشوکاره (دین) ی یه کانی دیکه ش هه ربه و شیوه نه دازه ی بۆ لوان و توانینی تیدا ره چاوکراوه، بنچینه ی نه مه ش هه ره مووی ده گهریته وه بۆ نه و ئایه ته پیروزی که ده فرمویت: (فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ) (التغابن: ۱۶)

(چه نده له توانا تاندا هیه و بۆتان ده لوی نه وه نده پاریز بکه ن و له خوا بترسن). یان پیغمبر ی ئیسلام (ﷺ) ده فرمویت: (إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ) رواه البخاري ومسلم. واته: نه گهر فرمانم پیکردن به ئیشیک نه وه نه وه نده ی بکه ن که توانا تان به سه ریدا ده شکي).

یان په روه ردگار خواره مهنیه پیسه کانی حه رام و یاساغ کردوه و له گه ئیشیدا ده فرمویت: (فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ) البقرة: (۱۷۳)

واته: (به لام ههركهس زۆر ناچاری خواردنی بوو وههیچی تری دهست
 نهدهكهوت لهكاتیكدا خۆی بهدلّ ههز لهخواردنی نهكات و لهسنوری
 پیویستیش لانهكات ئهوه بابیخواو هیچ تاوانیکی لهسهرنیه).
 وهپهروهردگار دهفهرمویت: (وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ) (الحج: ۷۸).
 وهدهفهرمویت: (مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ) (المائدة: ۶).
 بۆیه دهتوانین بڵیین: خوای کاربهجی هیچ شتیکی واجب نهکردوه
 كهلهسنوری توانای مروّفا نهبیّت وهههرشتیکیش مروّف زۆر ناچاری بیّت
 ئهوه لێی ههپامو یاساغ نهکردوه نهگهر هاتوو هۆی ناچار بوونهكه له
 ریگهی سهرییچی پهروهردگادا نهبوو!!

فہ صلی ھہ شتہ م

بوونی براگہ ورہو + بہرپوہ بردنی کاروباری برواداران سہریمہ شق و گہ ورہی واجباتی دینہ

پیویستہ بزانیٹ کہ:

بوونی براگہ ورہو سہرپہرشتی ئیشوکاری موسلمانان لہ گہ ورہترینی واجباتی
ئہم ئیسلامہ پیروزہ بہ لکو بہ بی بوونی نہ دین بہرپوہ دہچی و نہ دونیاش!!
چونکہ مرقہ کان بہ گشتی ہندیکیان پیویستیان بہ پشتگیری ہندیکی
تریان ہہیہ جا ئہو پیویستی و بہرژہ و ہندیانہ کاتیک بویان دہستہ بہرہ بی و
توکمہ دہبی کہ کوین و جہماعیان ہہ بیٹ و ہئہ گہر جہماعش ہہ بوو ئہوہ
پیویستہ سہر کردہیہک ہہ بیٹ چونکہ جہماعہ بہ بی سہر کردہ نابیت،
تہانہت پیغہمبہری خوا (ﷺ) دہفرمویت: (إذا خرج ثلاثة في سفر فليؤمروا
أحدهم) رواہ ابو داود. واتہ: (ئہ گہر سی موسلمان بو سہفریک دہرچوون
ئہوہ بایہ کیکیان بکہنہ لیپرسراو) وہ ئیمامی (احمد) - خوا لیی خوش بیٹ -
لہ موسہنہ دہکیدا لہ (عبداللہی کوپی عومہرہوہ) دہگیریتہوہ کہ پیغہمبہری
خوا (ﷺ) دہفرمویت: (لا يحل لثلاثة يکونون بفلاة من الأرض إلا أمروا
عليهم أحدهم) واتہ: (بوسی موسلمان حہ لال نیہ کہلہ دہشتیکدا بن
مہ گہریہ کیکیان بکہنہ بہرپرسی خوین). لیڑہدا پیغہمبہری
خوا (ﷺ) لہ سہفریکدا کہلہ نا کاو دیتہ پیشہوہ و کوہونہوہیہ کی بچکولہیہ
واجبی کردوہ کہ ہہر دہبی یہ کیک بکریٹہ بہرپرس بوئہوہی موسلمانان
دہرسی لی و ہر بگرن و ئاگادار کردنہوہیہ کیش بیٹ کہ تیگرای کوہونہوہ کانیت
حہ و تبار حہ و تبار پیویستی بہ سہر کردہ دہکات، ئہمہ لہ لایہ کہوہ:

له لایه کی دیکه شه وه: چونکه خوی زانا فرمان کردن به چاکه و جله وگیری کردنی خراپه ی له سهر موسلمانان پیویست و واجبکروه دهی به لگه نهویسته که ئه و واجبه خوایی یه به بی بونی هیزو دسه لات و سه رکردایه تی فراهه م ناهینریت و به پروه ناچیت، وه همدیسان سنوره شه رعیه کانیش - که مایه ی ژیانن- به بی بونی دسه لات و سه رکردایه تی به ریاکردنیان زور ئه سته مه، هه ربویه وتهیه کی راست هیه ده لیت: (ان السلطان ظل الله في الأرض) واته: (دسه لاتداری موسلمانان له نیو زه ویدا سیبهری خودایه) وه وتراوه: (ستون سنة من إمام جائر أصلح من ليلة واحدة بلا سلطان).

واته: (شهست سالی پیشه وایه کی خراپ و لادر چاکتره له یه که شه و به بی پیشه و او خاوه ن دسه لات) ئه زمون گه لی ژیانیش زیاتر ئه مه مان بو روشن ده کاته وه.

هه ربویه پیشینیان- خویان لی رازی بی- وه که فوضه یلی کوپی عیاض و (احمدی کوپی حه نبل) و غهیری ئه وانیش هه رده م ده یانوت: ئیمه نه گه رته نها یه که پارانه و ده مان هه بایه و خوا وه لامی بداینایه وه ئه وه بو پیشه و او سولتانی موسلمانان پیی ده پاراینه وه!! وه پیغه مبهری سه ردارو سه ره وریش (ﷺ) ده فهرمویت: (إن الله يرضى لكم ثلاثا: أن تعبدوه لا تشركوا به شيئا، وأن تعصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا، وأن تناصحوا من ولاه الله أمركم) رواه مسلم. واته: (به راستی خوا به سی شتی ئیوه پازییه: به ندایه تی بوبکه ن و بیپه رستن و هیچ ها وه لیکی بو بریار مه دن وه مه موتان ده ست بگرن به به رنامه ی خوا وه دو به ره کایه تی مه که ن وه هه رکه سی که خوا ئیشی ئیوه ی پی سپارد ئه وه ئاموزگاری له نیوانتاند هه بی و نه سیحه تی بکه ن) وه پیغه مبهری خوا (ﷺ) له شوینیکی دیکه ده فهرمویت: (ثلاث لا يغفل عليهن قلب مسلم: إخلاص العمل لله، ومناصحة ولاة الأمور، ولزوم جماعة المسلمين فإن دعوتهم تحيط من ورائهم) رواه اهل السنن. وه له ریگه ی سه حیحه وه

پانه مه پێك تێك و پێكده ده ن و هیچی به ساغی و سهلامه تی له ژێر دهستیان
 ده رباز نابیت.. خوای زانا باسی ئه و كه سه مان بۆ ده كات كه له پۆژی دوا ییدا
 نامه ی كرده وه كانی- په نابه خوا- ده درێته دهستی چه پی و جا له و كاته دا
 به چه سه ره ته وه ده لی: (مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِي * هَلْكَ عَنِّي سُلْطَانِي) (الحاقة: ۲۸-۲۹)
 واته: (سه روه ت و سامانه كه م ئه مپۆ له ئاست سزای خوا هیچ سو دیكی پی
 نه گه یاندم و ده سه لاته كه شم له ده ست ده رچوو ئه ویش بێ سو و بوو)

وه به لگه نه و یسته ئه و كه سه ی كه ته نها و ته نها مه به ستی و ده ده ستخستنی پله و
 پایه و لیپرسراویه تیه ده ی ئه وه هه رچی لیپرسراویه تیه كه و ده ده ست خات
 ئه و په ری هه روه ك (فرعه ون) ده بی ت و نه وه ویشی مه به ستی كۆكردنه وه ی
 سامان و داراییه ئه وه هه رچییه ك كۆبكاته وه ئه و په ره كه ی هه روه ك (قاروون)
 كۆده كاته وه، ده ی یاران خوای گه و ره وه ك ئاگا دارین له قورئانی پی رۆزدا حا لی
 فیرعه ون و قاروونی زۆر به چاکی بۆ ئیمه پو و ن كرده ته وه كه چیان
 به سه رهات و سه ره نجامیان بۆ كۆی پۆی؟ خوای گه و ره ده فهرمویت: (أَوَلَمْ
 يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ
 أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ
 وَاقٍ) (غافر: ۲۱)

واته: ئه ی موحه مه د (ﷺ) ئایا ئه و بێ بر وایانه به نێو زه ویدا نه گه را و ن و
 سه یر بکه ن و تیپرامینن تابزانن دوا پۆژی ئه و بێ بر وایانه ی پیش ئه وان چی
 بو چۆن بوو؟ له كاتی كدا ئه وان زۆر له مان به هی ز تر بو و خا وه نی سه لته نه ت
 بو و ن و خا وه نی شوینه وارو ئا وه دان كرده وه ی زۆر تر بو و ن له م زه ویه دا به لام
 ئه وه هیچ سو دیكی پی نه گه یان دن و خوای گه و ره به هو ی تا وانه كا نیانه وه
 گر تنی و له ناوی بردن له كاتی كدا هیچ شتێك له سزای خوایی نه یپا راستن و
 هیچ ده رباز كه رێکیان نه بوو...!!)،

وہ پھر وہ درنگار لہ سورہتی (القصص) دا زور بہ پراشکاوٰی دہیدات بہ گوئی
 مروّ قایہ تیداو دہ فہ مویت: (تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي
 الْأَرْضِ وَلَا فُسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ) (القصص: ۸۳)

واتہ: (لہ پراستیدا بہ ہشتی بہرین و خانوی نہ پراوہی دواپوژ تہنہا بو
 نہ وانہ مان داناوہ کہ لہ زہویدا مہ بہستیان خو بہ گہ ورہ گرتن و لہ دان
 لہ خراپہ کاری نییہ و نایانہ وی و ہدوا پوژ ہربو پاریزکارانہ)

جا لہم سوئگہ یہ وہ لی پرسراوان و کار بہ دہستان دہن بہ چوار بہ شہ وہ:
 بہشی یہ کہم/نہ وانہ کہ دہیانہ ویّت خو یان گہ ورہ کہن و بہ سہر خہ لکیدا
 زالن و فہ سادو سہر پیچی خوی گہ ورہ لہ نیو زہویدا بہرپابکہن جا بہ پراستی
 نہو جو رہ سہر کردہو پاشا گہندہل و خراپانہ وک (فرعون) و وہ دہستہ و
 دایہرہ کہی وان، و نہوان خراپترینی خہ لقی خوان، نہو ہتا خوا سہبارت
 (بہ فرعون) کہ نہوہ سیفاتی بوو دہ فہرمویت: (فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ
 أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضَعِفُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ
 مِنَ الْمُفْسِدِينَ) (القصص: ۴)

واتہ: (لہ پراستیدا فرعون لہ نیو زہویدا طوغيانی کردو لہ سنور دہرچو
 وہ خہ لکی گیرابہ چہند بہشو تا قمیکہ وہ بوئہ وہی بو ناره زوہ کانی خوٰی
 بہ کاریان بہینیت بہ جوریک لہ نیوانیاندا تا قمیکی بہ شیوہ یہ کی نابہ جی
 دہ چہ و ساندہ وہ و کورہ کانی سہر دہ پین و کچہ کانی دہیشتنہ وہ بہ پراستی
 فیرعون لہ تا قم و دہستہ ی تیگدہران و لادہرانہ!!)

ئیما م موسلم لہ صہحیحہ کہی خویدا دہ گیریتہ وہ کہ (ابن مہسعود) -خوٰی لی
 پازی بیت- دہ فہ مویت: پیغہ مہبری خوا (ﷺ) فہرمو یہ تی: (لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ
 مَنْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنَ الْإِيمَانِ، وَلَا يَدْخُلُ النَّارَ مَنْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ
 فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبِي حَسَنًا، وَنَعْلِي حَسَنًا، أَمِنْ
 الْكِبَرِ ذَاكَ؟ قَالَ: لَا، إِنْ اللَّهُ جَمِيلٌ يَحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبَرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمَطُ النَّاسِ)

واته: (ههركهسى له دليدا تۆسقالى له كيبر ههبيت ئهوه ناپراته بههشته وه وههركهسيك له دليدا تۆسقالى بپوا ههبيت ناجيته ئاگره وه، له و كاته دا پياويك وتى: (ئهى پيغه مبهري خوا (ﷺ) من پيم خوشه پيلاوو كراسه كانم چوان بن ئايا ئه وه كيبره؟ فهرمووى: نه خير خواي گهره جوانه و جوانيشي خوشده وييت كيبر بهرپه رچدانه وهى حهق و به كه م گرتنى خه لكيبه) له راستيدا ئهم دوو سيفه ته سيفه تى ئه وانه يه كه له زه ويدا له سنور دهرده چن و خوبه زل ده گرن و خه لكى له دين لاده دن.

به شى دووه م/ ئه وانه ن كه خراپه كارى ده نيته وه به لام خوبه گهره گرتن و (طوغيانى) له گه ل نيه وهك دزه كان و ئه وانه ي له نيو خه لكيدا ده روونيان نزمه.

به شى سيهم/ ئه وانه ن كه حه زيان له خو به گهره گرتن و له سنور دهرچوونه به سهر خه لكيدا به لام به بى فساد و خه لك له دين لاده دان ئه مه ش وهك ئه وانه ي كه دينيان هه يه و ده يانه وي خويان به سهر خه لكيدا به رز بكه نه وه.

به شى چوارهم/ ئهم كۆمه له يان ئه هلى بهه شتن، بريتين له وانه ي كه نه خويان له سهر زه ويدا به سهر خه لكيه وه به گهره ده گرن... نه مه به ستيشيان فساد نانه وه و خراپه كارى به له گه ل ئه وه شدا زورجار له غه يري خوشيان پله ومه قاميان بلندتره وهك خواي گهره ده فهرمويت: (وَلَا تَهْنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) (ال عمران: ١٣٩)

واته: (كزو لاواز مه بن و خه فه ت مه خون چونكه هه ر ئيوه سه ركه وتوترن ئه گهر بپوادارى راسته قينه بن). وه ده فهرمويت: (فَلَا تَهْنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكُمُ أَعْمَالُكُمْ) (محمد: ٣٥).

واته: (كز مه بن و خوتان به لاواز مه زانن و داوا له بپروايان مه كه ن بۆ ناشتى و صولح كردن چونكه هه ر ئيوه سه ركه وتوترن وه خواتان له گه له و يارمه تيتان ده داو هيج له پاداشتى كرده وه كانيشتان كه لو نفوستانتان ناكات.

جاله پراستیدا زۆرێك له خهڵكى هه‌بوون و ده‌یان ویست لوتیان به‌رزكه‌وه به‌سه‌ر خه‌لكیدا و سه‌لته‌نه‌ت بنوێنن به‌لام ته‌نها نزمی و خواریان بۆ مایه‌وه و هیچتر!! وه‌زۆرێكیش هه‌بوون له‌بهنده‌ صالحه‌كانی خوا خۆیان نه‌ به‌زلزانی و نه‌ خراپه‌کاریان مه‌به‌ست بوو به‌لام خوای گه‌وره‌ به‌رزى كردنه‌وه‌و كردنى به‌سالار و سه‌ردار!! چونكه‌ خۆ به‌رزكردنه‌وه‌ به‌سه‌ر خه‌لكیا سته‌مه‌و خه‌لكى هه‌موو هاوچه‌شن و یه‌ك په‌گه‌زن جائه‌گه‌ر مرقۇقێك بیه‌ویت خۆی به‌رزگریت به‌سه‌ر خه‌لكیكه‌وه‌ كه‌له‌پراستیدا وه‌ك یه‌كوان ئه‌وه‌ زولمیان ئی ده‌كاو سه‌ره‌نجام خه‌لكی رقیان ئی ده‌بیته‌وه‌و دژایه‌تیشی ده‌كه‌ن، چونكه‌ خه‌لكی به‌تیکرا عادلن یان غه‌یر عادلن جا ئه‌وه‌یان كه‌عادله‌ پێی ناخۆشه‌ بیه‌ته‌ ژێرده‌سته‌ی خه‌لكی و ئه‌وه‌شیان كه‌ نا‌عادله‌ پێی خۆشه‌ خۆی به‌رزتر و بلندتر بی‌ت به‌سه‌ر خه‌لكیدا نه‌ك به‌پیچه‌وانه‌وه‌!!

جائه‌گه‌ر هاتوو مه‌به‌ست له‌سه‌روه‌ت و سامان و ده‌سه‌لات و سولتان نزیک بوونه‌وه‌ بوو له‌خوا و خه‌رج كردنى له‌ پیناو پرێگه‌ی خوادا ئه‌وه‌ بێ گومان چاكسازى ئیصلا‌حبوونى دین و دنیاى به‌دوادا‌دی به‌لام ئه‌گه‌ر به‌پیچه‌وانه‌وه‌و دین له‌ده‌سه‌لات جیاکرایه‌وه‌ ئه‌وه‌ ژیان و حا‌لی خه‌لكی تێك و پێك ده‌چیت!! وه‌بێ گومان خه‌لكانى صالح و خه‌لكانى سه‌رپێچی كار ته‌نها و ته‌نها به‌هۆی نیاز و كرده‌وه‌ی صالح له‌یه‌كتر جوداده‌بنه‌وه‌ چونكه‌ ئه‌ودوو مه‌رجه‌ له‌ژیانی مرقۇدا سه‌نگی مه‌حه‌كه‌ هه‌روه‌ك له‌صه‌حیحی بوخارى و موس‌لیمیشدا هاتوو له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ (ﷺ) كه‌فه‌رمویه‌تی: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صَوْرِكُمْ، وَلَا إِلَى أَمْوَالِكُمْ، وَإِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ)! واته‌: (خواسه‌یری پروكه‌شو و پاره‌و سه‌روه‌تتان ناكات به‌لكو ته‌نها سه‌یری ده‌كانتان و كرده‌وه‌كانتان ده‌كات).

جابه‌یه‌ كاتێك ویستی مال و سه‌روه‌ت و سامان وه‌ده‌ستخست و شه‌ره‌ف په‌یداكردن شابالی ره‌شی كیشا به‌سه‌ر هه‌ندى له‌ لی‌پرسراوان و كاربه‌ده‌ستان

وهله برا گه وره يه تي و بهر پر سايه تيه كه ياندا له شارپي ئيسلام لايانداو وه دووي
 ئاره زووكه وتن و له حه قيقه تي (ئيمان) وه در كه وتن ئيتر بويه خه لكي په رده
 به نيو چاوياندا دراو زورينه ي هره زوري خه لكي وا حاليوون كه
 سه ركردايه تي و بهر يوه بردني ولات پيچه وانه ي ئيمان و دينه و به هيچ
 شيوه يه ك پيكه وه نا يان گري و دانويان پيكه وه ناكوليت.

جاله راستيدا ئه م دوو بوچوونه لارو باقله - بوچوني ئه وانه ي خو يان به ديندار
 ده زانن و وه پال دين خراون به لام جيهاد و ده سلا ت و سه روه ت و سامانيان
 له دينه كه جيا كردو ته وه واده زانن پيو يستي پتي ني يه وه بوچوني ئه وانه ش
 كه پرويان كردو ته ده سلا ت و پارو و شهرو جهنگ و به هيچ شيويه ك بو
 خزمه تي دين و بهر ياكردني دين به كاري ناهينن - بوچووني گومرايان و
 قارلينراوانه كه مبه ست له گومرايان (نه صارايه و) له قارلينگراواني ش
 (يه هوده)!! به لام له م لاشه وه تاكه ريگه ي راست - ريگه ي ئه رانه ي كه خوا
 نيعمه تي به سه ردا رشتون له پيغه مبه ران و راستان و شه هيدان و صالحان -
 ته نها و ته نها بر يتيه له ريگه ي پيغه مبه ري خواو (عليه السلام) جينشينه نازيزه كاني و
 هاوه له دلسوزو بهر يزه كاني و ههركه سيكيش كه كاروان و ريگه ي ئه واني
 گرتبيته به رو. به دواي ئه وان كه وتبي.

وه مسولمان له ليپر سراويه تيه كهيدا له سه ري واجبه كه به گويره ي تواناي
 خوي تيچكو شان بكا ت و خوي ماندو و بكا ت بويه ههركه سي ئه گه ر ئيشوكاري
 موسلماناني پي سپير دراو ئه و يش له بهر يوه بدر نيدا مبه ستي ته نها
 گوپرايه لي خواو بهر ياكردني دينه كه يي و وه گه ر خستني بهر ژه وه ندي
 مسولمانان و ئه نجامداني واجبات و ازهينان له قه ده غه كراوه كان بيت ئه وه
 ئه گه ر له هه ندي كاتدا تواناي به سه ر هه ندي له كاروباره كاندا نه شك ي ئه وه لي ي
 ناگيري و پتي تاوانبار ناكري ت وه به لگه نه ويستيشه كه به ليپر سراو كردني
 چاك و پاكان بو ئوممه تي ئيسلام باشته ره له به ليپر سراو كردني فاجيران و

لادهران. وهئەركى سەرشانى ھەموو موسلمانىكە كەئەو پەرى تىكۆشانىكات
 بۆئەو ھەمىشە و ھەردەم (ئاسن) لەخزمەتى (قورئان) دا بىت و بۆ ئەو
 ھەگەر بخزىت كەخوا دەيەوئەت و دىنەكەى خواى پى بەرپۆو دەچىت، وە لەو
 رىگەيەشدا پشت بە پەرورەدگارى جىھانيان ببەستن و پىويستە ئاگادارىين
 كەدۇنيا دەبىت لەخزمەتى دىندا بىت ئەك بە پىچەوانەو!! ھەروەك (معاذى
 كۆرەجىل) (خوالى پازى بىت-فەرموويەتى: (ئەى بەنى ئادەم تۆ لەم
 دۇنيایەدا پىويستت بەبەشى خۆت ھەيە، بەلام پىويستت بەبەشى ئاخىرەت
 زىاترە جائەگەر ھاتوو لەسەرەتاو دەستت بەو دەست خستنى قىامەتكردوو
 ئالوودەى ئو بووى ئەو بەشە دۇنيایەكەشت وە دەست دەخەيت، بەلام
 ئەگەر لە وە دەست خستنى بەشى دۇنيایەو دەستپىكردو ئالوودەى ئويان
 بووى ئەو بەشى قىامەتت لە دەست دەردەچى و لەدۇنياشدا ھەمىشە
 لەمەترسىداى) بەلگەى ئەمەش ئەو فەرموودەيە كە ئىمامى ترمذى بۆمان
 دەگىزىتەو كە پىغەمبەرى خوا(ﷺ) فەرموويەتى: (من أصبح والأخرة أكبر
 همه جمع الله له شمله، وجعل غناه في قلبه وأتته الدنيا وهي راغمة، ومن
 أصبح والدنيا أكبر همه فرق الله عليه شمله.. وجعل فقره بين عينيه ولم يأت به
 من الدنيا إلا ما كتب له) رواه احمد. واتە: (ھەركەس واى ئى ھات كە
 قىامەت و خوا لەخۆ پازىكردن بوويە گەرەتريين خولياى، ئەو خوا ھەموو
 ئىشوكارەكانى بۆ كۆدەكاتەو شپىزەى ناكات، وە دەوڵە مەندىكەى
 بۆدەخاتە ناو دلەو ھەردەم بەدۇنيا بەزەبوونىو دىتە بەردەستى، بەلام
 بە پىچەوانەو: ھەركەسى دۇنيادارى بوو بەگەرەتريين ئاواتى ئەو ئىتر خوا
 ئىشوكارەكانى بۆ شپىزە دەكات و ھەزارىكەى بۆ دەخاتە نىو چاوانىو ھەو لە
 دۇنيادا تەنھا ئەو دەبىت كەبۆى نوسراو ھىچى ترى بۆنايەت!!؟

بنچىنەى ئەم خالەگرنەش لەم ئايەتە پىرۆزەدايە: (مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا
 أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوهُنَّ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ) (الذاريات: ٥٦-٥٨)

لەكۆتايیدا دەلیم: ئەو پەرى رېزو سلاوى خۆم ئاراستەى
ئەو برا دلسۆزو بەرپزانەم دەكەم كەلەم پرۆژە خیرەدا
قۆلگیران كردم ھەریەك بەجۆریك وەداواكارم كە خواى
گەورە چاكتىن پاداشتیان بداتەو بەتایبەت بەرپزو
خۆشەویستم جەنابى مامۆستا على باپىر كەبەرەستى
ویرای سەرقالى و مەشغەلەتى بەكارى ئىسلامیەو ئەركى
پیداچوونەو (تەحقیق) و پاشان پێشەكى بۆ نوسینی ئەم
كتیبەى گرتە ئەستۆ داواكارم خواى گەورە فەرۆ بەرەكەت
بهاوێتە تەمەنیەو سەربەرزى دونیاو دوارپۆزى بكات.
امین.

منتقدی اِقرأ الثقافی

(لکټب - کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

شیخی ئیسلام ئیبن تەیمییهی حەرانی ددەفرمویت:

بونی براگه‌وه‌رو سه‌ره‌رشتی ئیشوکاری موسلمانان له‌گه‌وره‌ترینی واجباتی ئەم ئیسلامه‌ یه‌روه‌یه‌ به‌لکو به‌ بی‌ بوونی ئەو براگه‌وره‌یه‌تیه‌ نه‌ دین به‌رپوه‌ ده‌چی و نه‌ دونیاش!! .
 چونکه‌ مروفه‌کان به‌گشتی هه‌ندیکیان پیوستیان به‌ پشتگیری هه‌ندیکی تریان هه‌یه‌ جا ئەو پیوستی و به‌رژه‌وه‌ندیانه‌ کاتیک بۆیان ده‌سته‌به‌ر ده‌بی و توکمه‌ ده‌بی که‌ کوێن و جه‌ماعه‌یان هه‌یت وه‌ ئەگه‌ر جه‌ماعه‌ش هه‌بوو ئەوه‌ پیوسته‌ سه‌رکرده‌یه‌ک هه‌یت چونکه‌ جه‌ماعه‌ به‌بی سه‌رکرده‌ ناییت، ته‌نانه‌ت پیغمه‌به‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌فرمویت: **(إِذَا خَرَجَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤْمَرُوا أَحَدُهُمْ)** (رواه أبو داود) واته‌: ئەگه‌ر سێ موسلمان بۆ سه‌فه‌ریک ده‌رچوون ئەوه‌ بایه‌کیکیان بگه‌نه‌ لێرسراو، وه‌ ئیمامی (احمد) -خوا لیتی خوش بیت- له‌ موسه‌نه‌ده‌که‌یدا له‌ (عبدالله ی کوری عومه‌روه‌) ده‌گیرته‌وه‌ که‌ پیغمه‌به‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌فرمویت: **(لَا يَحِلُّ لثَلَاثَةٍ يَكُونُونَ بِقَلَاةٍ مِنَ الْأَرْضِ إِلَّا أَمَرُوا عَلَيْهِمْ أَحَدُهُمْ)** واته‌: بۆ سێ موسلمان هه‌لāl نیه‌ که‌ له‌ ده‌شتیکدا بن مه‌گه‌ر یه‌کیکیان بگه‌نه‌ به‌رپرسی خۆیان.

لێره‌دا پیغمه‌به‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌ سه‌فه‌ریکدا که‌ له‌ ناگاو دێته‌ پێشه‌وه‌ و کوێنه‌وه‌یه‌کی بچکۆله‌یه‌ واجبی کردووه‌ که‌ هه‌رده‌بی یه‌کیک بگریته‌ به‌رپرس بۆئه‌وه‌ی موسلمانان ده‌رسی لێ وه‌ریگرن و ناگادارکردنه‌وه‌یه‌کیش بیت که‌ تیکرای کوێنه‌وه‌کانی تر جه‌وت جار جه‌وت جار پیوستی به‌سه‌رکرده‌ ده‌کات.

چاپه‌مه‌نی سبها